

TÜRK İDARE DERGİSİ

YIL: 58

MART 1986

SAYI: 370

İÇİNDEKİLER

Osman MERİÇ	:İl Mahalli İdaresi	1
O. Kadri KESKİN	:Anayasa, 2845 ve 3200 Sayılı Kanunlara Göre Devlet Güvenlik Mahkemeleri	15
Doç. Dr. Sadık KIRBAŞ	:Devlet Mallarının Yönetimi ve Korunması	67
Orhan TÜZEMEN	:Delegation De Competence Dans l'Adminis- tration Publique Du Point De Vue De La Scie- nce Administrative Et Du Droit Administratif (İdare İlmi ve İdare Hukuku Bakımından Kamu Yönetiminde Yetki Devri)	79
Salih ÇAĞLAYAN	:3091 Sayılı Kanunla Getirilen Yenilikler	97
Arslan ÖZBEY	:İdare ve İdarecilik Bir Bilim Mi, Yoksa Sanat Mıdır	105
Mithat DUMANLI	:Çiftçi Mallarının Korunması Mevzuatı ve Uygulaması Tarım Sigortası	113
İÇİŞLERİ BAKANLIĞINCA DÜZENLENEN KURS VE SEMİNERLER		
Ergün TEZEL	:70. Dönem Kaymakamlık Kursu Konferans Özetleri (III)	153

MÜLKİ İDAREDE İZ BIRAKANLAR

Mehmet ALDAN	: Bursa Valisi Ahmet Refik Paşa	191
--------------	---------------------------------	-----

MEVZUAT

Haydar ÖZTÜRKÇÜ	:1 Ocak-28 Şubat 1986 Tarihleri Arasında Yayımlanan İçişleri Bakanlığı ve Mülki İdare Amirleri İle İlgili Mevzuat	209
-----------------	---	-----

SEVİNÇ MATBAASI

• İDARECİLER,

BANA İÇTEN SEVGİLERİNİ HAYKIRANLAR;
YA RİM ASIRDAN BERİ BÜYÜK TÜRK
ULUSUNUN TAM ANLAMıyla MİLLET
OLMASINA ÇALIŞAN, ONUNLA EN MODERN
BİR TÜRK DEVLETİ KUR MAK İÇİN İNSANLIK
FEDAKÂRLIKLARININ HİÇBİRİNİ
ESİRGEMEYEN KÜLTÜR, İDARE, İNTİ ZAM VE
DEVLET ANLAMLARINI EN SON İLMİ
TELÂKKİLERE GÖRE TEBELLÜR ETTİRMEYE
ÇALIŞMIŞ VE ÇALIŞAN YÜKSEK DEĞERDE AR
KADAŞLARIMDIR.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İL MAHALLİ İDARESİ

Osman MERİÇ

Kamu hizmetlerinin nitelikleri itibariyle 'birbirinden farklı oluşları devletten ayrı olarak mahallî idareler adı altında başka kamu idarelerinin doğuşuna neden olmuştur.

Bir kısım hizmetlerin devletin bütün fertlerini ilgilendiren nitelikte olmalarından dolayı (Dışişleri, Millî Savunma ve Zabıta hizmetleri gibi) bu hizmetlerin ifasını doğrudan doğruya devlet üstlenmiştir. Buna mukabil daha mahdut bir alanda bulunan yerleşme birimlerindeki halkın daha yakından ilgi duyduğu mahallî nitelikteki müşterek hizmetlerin ifası, Mahallî İdare denilen diğer bazı kamu idareleri ta* rafından sağlanmaktadır.

Bir arada yaşayan insanların ihtiyaç duydukları müşterek hizmetlerin (beledi hizmetlerin) tarihi, insanlık tarihi kadar eskidir. Sosyal bir varlık olan insan, bunun gereği olarak bir arada yaşamaya başlar başlamaz, bu hizmetlere ihtiyaç duymuştur. Yalnız, bu hizmetleri ifa amacıyla teşkilâtlanma bizde çok ağır seyretmiş, en son model olan belediye (Commune) 19 uncu yüzyılda gerçekleşmiştir.

Osmanlı İmparatorluğunda ilik zamanlarda beledî hizmetler, vakıflar, meslek teşekkülleri olan Ahilik ve Loncalar gibi sosyal yardım müesseseleri tarafından ifa edilmiş, daha sonraları da Kadılar, İhtisap ağalan, Naipler ve Subaşılar bu hizmetleri yerine getirmede önemli rol oynamışlardır.

Tanzimat devrine gelinceye kadar Osmanlı devletinde Köy, Kasaba ve Şehir idareleri için ayrı bir sistem geliştirilmemiştir.

Merkezî ve mahallî idare ayrımının ilk adımı 1854 de İstanbul'da "Şehremaneti" adı ile bir belediye teşkilâtı kurulmasıyla atılmıştır. 1868 lerden sonra çıkarılan Vilâyet Nizamnamesi ve diğer bazı yönetmeliklerle belediyecilik alanında taşra teşkilâtlanması da başlamıştır. Hiç şüphesiz günümüzdeki beledî hizmet anlayışı ile o günkü hizmet anlayışı farklıdır. Nitekim 1870 yılında ilk olarak Gaziantep belediye başkan-

lığına seçilmiş olan Battalzade Mustafa Ağanın ilk çıkardığı iki emirnameden birisini, pis tuluklara yağ ve peynir koymamaları için aşiret reislerine tebligat yapmak, İkincisini de alış veriş için dükkânlara gelen kadınların peçelerini kaldırmaları üzerine bunların yüzlerini gören bekâr tezgâhtarların şurada burada dedikodu yaptıklarının tespit edilmesinden dolayı bekâr tezgâhtar kullanmayı yasaklamak, teşkil etmektedir.

Rejimleri ve idare sistemleri ne olursa olsun bütün ülkelerde devletten başka mahalli idare niteliğinde müşterek ve mahalli hizmetleri yürüten bir kuruluş mevcuttur. Ancak bunların kuruluşları bakımından her ülke kendi toplununum özelliği gereği bir sistemi uygulamaktadır. Örneğin Sosyalist ülkeler grubunda bulunan Bulgaristan'da Sancak (11 ile ilçe arasında bir idari teşkilât ünitesi) halk meclisi, Şehir Halk meclisi ve Köy Halk meclisi adı altında üçlü bir mahalli idare sistemi uygulanmaktadır. Buna mukabil demokratik ülkeler grubunda bulunan Fransa İl ve Commune olmak üzere ikili bir sistemi benimsemiştir. Böylece Fransa bizdeki belediye ve köy idarelerinin hepsini commune olarak adlandırmaktadır. Ülkemizde ise esas olarak fransız modeli benimsenmekle beraber il, belediye ve köy olmak üzere üçlü sistem uygulanmaktadır.

Bizim mahalli idarelerimizin anayasal kuruluş olarak ortaya çıkmaları 1876 Anayasası (Kanunu - Esası) ile mümkün olmuştur. Şu anda 109 yıllık tarihleri vardır.

Bu Anayasanın 108 inci maddesi, illerin Yetki Genişliği ve Görev Aynımı esasına göre idare olunacağı prensibini koymuştur. Anayasa encümeni vazife ayrımı ilkesini izah ederken, idari ve siyasî görevlerin birbirinden ayrılmasını gerektiğini, Dışişleri, Milli Savunma, Adliye, Maliye ve Zabıta hizmetlerinin siyasî görev olduğunu, bunlar millî egemenliğe ilişkin olduklarından dolayı kamu gücünün kullanılmasını gerektirdiklerini, siyasette merkeziyetin şart olduğunu, buna mukabil tarım, sanayi ve ticaret, ilköğretim ve belediye işlerinin ise merkeziyetten zarar göreceğini, bunların mahalli menfaatlara ilişkin olduklarını açıklamış ve görev ayrımı ilkesiyle ademi - merkeziyetin kasıt edildiğini, belirtmiş bulunmaktadır.

109 uncu maddesinde, il meclislerinden bahsederek bunların seçilme usullerinin bir kanunla düzenleneceğini,

110 uncu maddesi, bu meclislerin görevlerinin özel kanunda gösterileceğini, genellikle yolların tanzimi, itibar sandıklarının teşkili, sanayi ve ticaretin gelişmesi ve bayındırlığa ilişkin hususlar ile millî eği-

timin yaygınlaşması konularını müzakere edip karara bağlayacaklarım belirtmiş,

112 nci maddesinde de "Umuru belediyenin İstanbul'da ve taşrada seçimle teşkil olunmuş belediye meclislerince idare olunacağı" hükmü yer almıştır.

Bu duruma göre 1876 Anayasası İl ve Belediye olmak üzere iki türlü mahalli idareyi öngörmüştür.

Daha sonra Anayasanın (Kanunu - Esasinin) bu hükümleri gereği olarak İstanbul ve taşra belediyeleri kanunları çıkarılmış fakat il mahalli idaresinin düzenlenmesi gecikmiş ancak 1913 yılında çıkarılmış bulunan İller Genel İdaresi Muvakkat Kanunu (İdarei - Umumiyei - Vilâyat Kanunu - Muvakkati) ile il mahalli idaresi gerçekleşmiştir.

İkinci Anayasamızı teşkil eden (Gerçi 1921 yılında da bir Anayasa metni yayınlanmış ise de bunun uygulama olanağı gerçekleşmemiştir.) 1924 Anayasası (Teşkilâtı - Esasiye Kanunu) nin 90 inci maddesine "İller şehir, kasaba ve köyler tüzelkişiliği haizdir." hükmü konmuş böylece dört tip mahalli idare öngörülmüş fakat belediye kanununun hazırlanması sırasında küçük ve büyük belediyeleri ayrı ayrı kanunlarla düzenleme teşebbüsü gerçekleşemeyince fiiliyat üç tip mahalli idare ile yürütülmüştür.

Cumhuriyetin ilânından sonra önce 1924 de Köy Kanunu ve 1930 da da 1580 sayılı Belediye Kanunları çıkarılarak batılı anlamda tüzelkişiliği haiz mahalli idare üniteleri gerçekleştirilmiş ve bu kanunlarla bu idarelerin işleyişleri, görevleri, organları ve bunların çalışma yöntemleri düzenlenmiştir. Bu kanunlar bugüne kadar pek çok değişikliğe uğramalarına rağmen halen İller Genel İdaresi Muvakkat Kanununun il mahalli idaresine ilişkin kısmı ile Köy ve Belediye Kanunları yürürlüktedirler.

Anayasa bakımından üçüncü adımı teşkil eden 1961 Anayasasının 112 nci ve dördüncü adımı teşkil eden 1982 nin 123 üncü maddeleri idarenin kuruluş ve görevleri, merkezden ve yerinden yönetim esasına dayanacağı hükmünü getirmişler, 1961 in 116 ve 1982 nin 127 nci maddeleri de "Mahalli İdareler, il, belediye veya köyler halkının müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları gene kanunla gösterilen seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzelkişileridir." hükmünü koymuşlar ve böylece hem idarenin temel ilkesini hem de mahalli idarelerin türlerini görevlerini ve organlarının nasıl teşkil edileceğini belirtmişlerdir.

İşte yazımızın konusunu bu üç mahalli idareden İl Mahalli İdaresi teşkil etmektedir.

Her üç mahalli idarenin yürütme, müzakere ve karar organları vardır. Ancak bunlar arasında bazı yönlerden farklılıklar bulunmaktadır.

Belediyenin yürütme organı olan belediye başkanım ve müzakere ve karar organı olan belediye meclisini halk tek dereceli sistemle seçmektedir. Sadece Belediye Kanununun 94 üncü maddesi hükmü saklıdır. Bu madde, Bakanlar Kurulunca kararlaştırılan mahallerden il belediye başkanlarının İçişleri Bakanlığınca, diğer ilçe ve kasabalar belediye başkanlarının da tabi oldukları il valileri tarafından tayinlerine ve görevlerinden alınmalarına cevaz vermektedir.

Köy muhtar ve ihtiyar kurulları da 'köy halkı tarafından tek dereceli seçim sistemi ile seçilmektedirler.

Buna mukabil il mahalli idaresinin yürütme organı validir. Vali tayinle gelmektedir. Esasında merkezî idarenin taşra ajanıdır. Bu sıfatla anayasalarda yer almış olan yetki genişliği ilkesinin gereği olarak merkez adına bazı yetkileri kullanır, kararlar alır ve bunları uygular.

Diğer taraftan da ü mahalli idaresinin yürütme organı sıfatı ile bu idareyi temsil eder, onun organlarının (Genel Meclis ve Daimî Komisyonların) almış (bulundukları kararları da yerine getirir. Vali tayinle geldiğine göre ü mahalli idaresi yürütme organı yönünden belediye ve köyden farklıdır.

İl mahalli idaresinin müzakere ve karar organı Genel Meclistir. Ancak genel meclis yılda bir defa ve 40 gün süre ile toplandığı için, toplantı süresi dışında, idare ile ilgili kararları almak üzere kendi arasından seçeceği üyelerden ibaret olmak üzere bir daimi komisyon teşkil eder.

11 Genel Meclisi 2972 sayılı Mahalli İdareler ile, Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyat Heyetleri Seçimi Hakkındaki Kanunun 5 inci maddesine göre il'e bağlı ilçeler halkının seçmiş bulunduğu üyelerden teşekkül eder. Bu madde son nüfus sayımına göre;

Nüfusu 25 bine kadar olan ilçelerden 2,					
»	25	bin birden 50 bine kadar olan ilçelerden			3,
»	50	»	»	75	»
»	75	»	»	100	»
»	100	»	»	»	»
asil ve aynı miktarda yedek üye seçileceğini amirdir.					

Nüfusu 100 binden yukarı ilçelerde fazla her 100 bin nüfus için bir asil ve bir yedek üye ilâve edilir. Buna göre son nüfus sayımında nüfusu 1.227.970'e ulaştığı tespit edilen ve Türkiye'nin nüfus yönünden en büyük ilçesi olan Bakırköy İstanbul Genel Meclisine 16 üye gönderecektir. Ülkemizin en küçük ilçesi olan ve 2030 nüfusu bulunan Bozcaada da Çanakkale İl Genel Meclisinde iki üye ile temsil olunacaktır.

Mezkûr kanunun 8 inci maddesine göre, beş yıl süre ile seçilirler. 9 uncu maddeye göre en az altı ay süre ile o Seçim çevresinde oturmuş olmak (Genel meclis üyeleri için seçim çevresi ilçedir?) ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun II inci maddesinde belirtilen sakıncaları taşımamak şartıyla (Bunlar, ilkokul mezunu olmayanlar, kısıtlılar, askerlik hizmetini yapmamış olanlar, kamu hizmetinden yasaklılar, taksirli suçlar hariç, toplam bir yıl veya daha fazla hapis ve süresi ne olursa olsun ağır hapis cezasına hüküm giymiş olanlar, zimmet, ihtilâs, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma ve iflâs gibi yüz kızartıcı suçlardan ve T.C. Kanununun bazı maddelerindeki —devlete karşı işlenen suçlar— suçlardan mahkûm olanlardır.) 25 yaşını dolduran her Türk vatandaşı genel meclis üyesi, olabilirler. Ancak İllerin Genel İdaresi Muvakkat Kanununun 125 inci maddesine göre feshedilen genel meclis üyelerinin tekrar aynı göreve seçilemeyecekleri yasağım da 2972 sayılı Kanunun 9 uncu maddesi getirmiş bulunmaktadır.

İl genel meclisleri Kanunun 3 üncü maddesine göre ekim ayının ilk yansı içinde toplanırlar. Seçimden sonraki ilk toplantı günü valilerce diğer toplanma günleri de il genel meclisince kararlaştırılır. 112 nci maddeye göre işlerini bitirirse, meclis 40 günden önce dahi toplantıya nihayet verebilir.

113 üncü maddeye göre bazı önemli hususları görüşüp bu kırk gün zarfında karara bağlayamamış ise vali onbeş günü aşmamak üzere toplantıyı uzatır ve keyfiyeti İçişleri Bakanlığına bildirir.

114 üncü maddeye göre de devletçe veya vilâyetçe herhangi bir hususu meclisin müzakere edip karara bağlamasına lüzum hasıl olursa olağanüstü toplantıya çağırılır. Olağanüstü toplantıda sadece çağrı konusu müzakere edilir.

115 inci maddeye göre meclis üyesinin üçte biri gerekçe göstererek olağanüstü toplantı yapılmasını isterlerse vali keyfiyeti İçişleri Bakanlığına bildirir. Bakanlık tensip ederse olağanüstü toplanırlar.

Genel meclise vali başkanlık eder. Genel meclis ilk toplantısında meclis üyesinin salt çoğunluğu ile bir ikinci başkan ve iki kâtip seçer. Vali hazır olmadığı zamanlarda meclise ikinci başkan başkanlık eder.

120 nci maddeye göre, genel meclis üye tam sayısının yansından bir ziyadesi hazır olmadıkça müzakereye başlayamaz. Kararlar mevcut üyenin salt çoğunluğunca verilir. Bir mesele hakkında salt çoğunluk sağlanamazsa ertesi güne bırakılır. Yine salt çoğunluk olmazsa nisbi çoğunluğa itibar olunur. Eşitlik halinde başkanın bulunduğu taraf tercih olunur.

123 üncü maddeye göre meclis gündemi vali tarafından yapılır. Meclis üyesinden her biri, İl'e ait bir hususun görüşülmesini teklif edebilir. Teklif meclise arz olunur. Teklifin görüşülmesini salt çoğunluk kabul ederse gündeme alınır.

125 inci madde genel meclislerin organlık sıfatlarını hangi haller-- de kaybedeceğini belirtmektedir. Burada dört hal sayılmıştır.

1. Kanunen belli olan olağan ve olağanüstü toplantılar haricinde toplanırsa,

2. Kanunen belirli olan yerden başka bir yerde toplanırsa,

3. Kanunen kendisine verilen görevleri süresi içinde yapmaktan çekinir ve bu hal ile genel meclise ait işleri sekteye veya geçikmeye uğratırsa,

4. Siyasî meseleleri müzakere eder ve siyasî temennilerde bulunursa,

İşleri Bakanlığının bildirisi üzerine Danıştay karan ile fesholunur. Bu gibi yerlerde yeni seçim yapılır ve yeni seçilen meclis eski meclisin süresini tamamlar.

Bu şekilde feshedilen bir genel meclisin üyeleri, 2972 sayılı Kanunun 9 uncu maddesine göre bir 'kere daha bu göreve seçilemezler.

1580 sayılı Belediye Kanununun 53 üncü maddesinde de belediye meclislerinin feshini mucip hususlar olarak bunlar sayılmıştır. Belediye meclislerinin feshi keyfiyeti zaman zaman vuku bulduğu halde 11 genel meclislerinin feshine rastlanamamıştır. Bu maddeye göre meclisi fesih yetkisi evvelce Bakanlar Kuruluna ait idi. 1961 Anayasasından sonra bu yetki Danıştaya geçti. Halen de 2575 sayılı Danıştay Kanununun 24 üncü maddesine müsteniden bu görev Danıştayca yapılmaktadır.

Genel meclis üyelerine 2830 sayılı Kanunda değişik 116 ncı maddeye göre her toplantı günü için ikinci derecede devlet memuruna verilen harcırah yevmiyesi miktarında para ödenir.

135 inci maddeye göre meclisce alman bütün kararlar valinin onayı ile tekemmül eder. Vali meclisce alınan kararlar hakkında zabıtname

tarihinden itibaren yirmi gün zarfında itiraz etme hakkına sahiptir. Bu maddede

itirazın Danıştayca tetkik olunarak karara bağlanacağından bahsedilmektedir. Ancak 1982 yılında İdarî yargıda yeniden düzenlemeler yapılmış ve 2575 sayılı Danıştay, 2576 sayılı Bölge İdare Mahkemeleri, İdarî Mahkemeler ve Vergi Mahkemeleri Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun ve 2577 sayılı İdarî Yargılama Usulü Kanunları çıkarılmıştır. Bu kanunlarla İdarî yargı alanında alt derece mahkemeler kurulmuş ve evvelce ilk derecede Danıştay tarafından karara bağlanan birçok uyuşmazlıkların çözümü yetkisi bu alt derece mahkemelere tanınmıştır. 2575 sayılı Danıştay Kanununun 24 üncü maddesinde Danıştayın ilk derece çözüme bağlayacağı uyuşmazlıklar sayılmıştır. Bunlar meyanında maddenin (J) bendinde, mahallî idare organlarından Genel meclislerin ve il belediye başkanı ile il belediye meclislerinin organlık sıfatını kaybetmeleri hususundaki uyuşmazlıkların Danıştayda görüleceği tasrih edildiğine göre Valilerin meclis 'kararlarına vaki itirazlarının inceleme ve karara bağlama yetkisinin de alt derece mahkemelerinden idari mahkemelere ait olmaları gerekir.

Bu madde ile ilgili olarak zaman zaman bazı uyuşmazlıklar zuhur etmekte ve valiler tarafından yapılan itirazlar idari yargıya intikal etmektedir. Meselâ;

Trabzon il genel meclisi yeter sayıya uygun olarak toplanmış, gündemde bulunan encümen seçiminin yapılacağı sırada bazı üyeler toplantıyı terketmişlerdir. Kalan üyelerle müzakere yeter sayısı mevcut olduğundan vali vekilinin başkanlığında toplantıya devam edilmiş ve encümen seçimi yapılmıştır. Bunu müteakip ertesi gün toplanan meclis bir evvelki toplantı tutanağını reddetmiş ve encümen seçimlerini iptal etmiştir. Vali'nin Danıştay'a yaptığı itiraz üzerine Danıştay vali vekili'nin başkanlığında yapılan toplantıyı kanuna aykırı bulmadığından son meclis kararını iptal etmiştir.

Yine Erzurum ili Tekman ilçesi genel meclis üyelerinden birisi 22 günlük meclis toplantılarına mazeretsiz olarak katılmamış, bunun üzerine müstafi sayılması keyfiyeti meclise arz edilmiş, fakat meclis müstafi sayılmamasını kararlaştırınca vali itiraz etmiş Danıştay da İller Genel İdaresi Muvakkat Kanunu'nun 109. maddesi bir yıllık toplantı müddetinin yarıdan fazla süresine meşru mazereti olmadan devam etmeyen üyenin üyeliğinin düşeceğini amir olduğundan genel meclis kararını iptal etmiştir.

Yine Malatya Genel Meclisi mülkiyeti Özel idareye ait bir binada kira ile oturan YSE Müdürlüğünün kirayı ödemediğini öne sürerek bi-

nayı Malatya'da kurulacak İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'ne tahsise karar vermiş, Vali itiraz etmiş, Danıştay'da konunun İller İdaresi Genel Muvakkat Kanununun 123. maddesine göre Meclis salt çoğunluğu tarafından gündeme alınmadan görüşülüp karara bağlandığı anlaşıldığından Meclis kararını iptal etmiştir.

İl Daimi Komisyonu:

İller Genel İdaresi Muvakkat Kanununun 136. maddesine göre Genel Meclis'in kendi üyeleri aracından seçeceği dört zattan teşekkül eder. Genel Meclis üyesi adedi 8 den aşağı olan yerlerde Meclis karan ile encümenin iki kişiden mürekkep olması mümkündür. Şu anda böyle bir ilimiz yoktur. Encümen seçiminde en fazla oy alanın dördü asil dördü de yedek üye olur, eşit oy alanlar arasında kura çekilir. Encümen üyeleri ayrı ayrı üçeler halkından seçilir. Süreleri bir yıldır. Tekrar seçilmeleri caizdir. Encümen üyelerine beşinci derece memurun birinci kademesi üzerinden aylık verilir. Encümen Valinin veya tevkil edeceği zatın başkanlığında toplanır. Salt çoğunluğu olmadıkça müzakere yapamaz ve karar ittihas edemez. Üç defa üst üste mazeretsiz olarak toplantıya katılmayan encümen üyesi müstafi sayılır.

Kanunun 144. maddesine göre encümenin başlıca görevleri:

Vali tarafından hazırlanmış olan bütçeyi inceleyerek görüş bildirmek,

Vali tarafından tevdi edilen aylık sarf evrakına ait cetvellerin bütçeye uygun olup olmadığını incelemek uygunsa tasdik etmek.

Devlet İhale Kanununa göre alım satımları ve yaptırımları karara bağlamak,

Düşünülmeyen masraflar için bütçeye konmuş olan paranın sarf mahallini tayin etmek,

Fasıl'dan fasıla münakaleleri yapmak,

Meclise sunulacak diğer mahalli hizmetlere ilişkin hususlar hakkında rey vermek,

Meclis toplantıda olmadığı zamanlarda ilk toplantısında meclise arz edilmek şartıyla, meclise ait hususlar hakkında karar vermek,

İl Mahalli İdare'sine ait vali tarafından havale edilen hususlar hakkında rey beyan etmektir.

İl Mahalli İdare'sinin görevleri 1913 tarihli İller Genel İdaresi Muvakkat Kanunu'nun 78. maddesine göre :

1. İl dahilindeki ilçe ve bucaklar arasındaki yolların inşa etmek ve tamiratını sağlamak,

2. Göl ve (bataklıkları ıslah etmek,

3. Şehir ve kasabalarda menafii belediyelere ait olmak ve devletçe konulmuş kaidelere uygun bulunmak şartı ile tramvay sistemi inşasına, elektrik, havagazı ve su tesisat ve isale şebekeleri kurulması için imtiyaz vermek ve il dahilinde taşıt araçları işletmek ve muhtelif sanayi için fabrikalar kurmak,

4. Numune çiftlik ve fidanlıkları ile çiftlik mektepleri damızlık hayvan depolan tesis etmek, zirai mahsuller ve ehli hayvanlar sergi ve müsabakaları düzenlemek ve kazananları mükafatlandırmak mahsullerin cinsini ıslah etmek ve ilin iklimine uygun yeni mahsul yetiştirmek için meccanen tohum ve fidan tevzi etmek, ziraat olan mahallerde hasat, harman ve kalbur makinaları ve diğer zirai aletler temin etmek, ziraat müzeleri tesis etmek böylece ziraatın gelişmesini temin edecek her türlü hususatı tatbik ve icra etmek,

5. Yabani ağaçları aşılayarak verimli hale getirmek, müsait yerlerde orman yetiştirmek,

6. Vilayete mahsus yerli iktisat ve itibar sandıkları teşkil etmek için ruhsat vermek,

7. Münasip olan mahallerde sanayi odaları ve sanayi mektepleri açmak ve mahalli ihtiyaca uygun sanayi mamüllerinin teşviki için müsabakalar ve sergiler açarak mükafatlandırmak ve müzeler tesis etmek,

8. İcap eden yerlerde ticaret odaları ve ticaret borsaları tesis etmek, sergiler kışat eylemek, pazar ve panayırılar kurarak ticaretin gelişmesi ve servetin artması için lazım gelen tedbirleri almak,

9. İlk tahsilin temini için İlkokul, öğretmen Okulu, amele ve fıkara ait gece okulları ve Liva (sancak) idadileri (Lise) inşaa etmek bunların masraflarını karşılamak ve idare etmek.

10. İl dahilinde yetimhane, hastahane ve acizler yurdu gibi hayri ve sıhhi müesseseler tesis etmek,

gibi görevlerdir. Görüldüğü üzere 1876 Anayasa'sının koymuş bulunduğu görev ayrımı ilkesine 1913 İller Genel İdaresi Muvakkat Kanunu'nda geniş şekilde yer verilmiş ve siyasi görevler dışında kalan tarım, sanayi ve ticaret, ilköğretim hizmetlerinin ifası İl Mahalli İdaresi'ne bırakılmıştır.

Bununla beraber aradan geçen 71 yıl zarfında genel idarede meydana gelen yeni teşkilatlanmalar neticesinde bu hizmetlerin birçokları - il mahalli idaresinden alınarak Genel İdareye aktarılmıştır. Bunun müteaddit örnekleri vardır. Mesela :

1.3.1950 tarihinde Karayolları Genel Müdürlüğü kurulmuş, kuruluşunun ilk anlarında makina ve teknik eleman gücü sınıflı olduğundan.. İ yollarda, devlet yolu, il yolu ve köy yolu tasnifi benimsenmiş, il ve köy yollarının yapma ve onarımı illere bırakılmış, 'bu hizmet bir süre Köy İşleri Bakanlığı'nın bünyesinde kurulmuş 'bulunan YSE Genel Müdürlüğü'nün illerdeki teşkilatı aracılığıyla yürütülmekte iken bir müddet sonra il yollarının yapımı ve onarımı da Karayolları Genel Müdürlüğü'ne devredilmiş, geçen yıl kurulmuş olan Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'na bağlı Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü de köy yollarının bakım ve onarımını üstlendiğinden İl Mahalli İdaresi yol konusunda devreden çıkmıştır. Bundan önce Valiliklerce hazırlanıp genel meclisler tarafından müzakere ve karara bağlanan ve Köy İşleri Bakanlığı'na da onaylandıktan sonra uygulaman il ve köy yolları yapım ve onarım programları ile illerin bir ilgisi kalmamıştır.

Köy içme suları da aynı prosedüre bağlanmış bu hizmeti de merkezi idare yüklenmiştir.

İlkokulların yapımı ve onarımı konularında 222 sayılı Kanuna göre okul yapılacak mahalleleri ve köyleri tespit bakımından illerin ilgisi devam etmekle beraber, bu maksat için gerekli ödeneklerin büyük kısmı genel bütçeden karşılanmakta böylece, illerin okul konusundaki ilgileri de gün geçtikçe zayıflamaktadır. İller Genel İdaresi Muvakkat Kanununda öngörülen ilköğretmen okulu, sanat okulu, işçilere mahsus gece okulları ve idadiler (liseler) açmak artık bahse konu değildir. Bunlar genel idare hizmeti olarak merkezdeki üniteler tarafından yürütülmektedir.

71 yıl önceki kanunun öngördüğü tramvay, su, elektrik ve havagazı şebeke ve tesisatı için imtiyaz vermek konularının ise il mahalli idaresi bakımından hiçbir uygulaması olmamıştır. Bunların bir kısımları belediyelerin bir kısımları da devletin görev ve yetkinde devam etmişler ve etmektedirler.

Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Borsalar, Merkezi İdare kuruluşları haline gelmişlerdir. Hatta 1961 - 1982 Anayasa'larında "Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları" başlığı altında ayrıca düzenlenmişlerdir. İl Mahalli İdaresi ile ilişkileri sanayi mamülleri için açılan

sergilerde ve düzenlenen müsabakalarda işbirliği yapmaktan- ibaret kalmaktadır.

Kanunda bahsedilen iktisat ve itibar sandıkları tarihe karışmıştır. Bunlar o gün için halkın kredi ihtiyacına cevap verebilmek maksadıyla düşünülmüş müesseselerdir. O tarihlerde bankacılık henüz yeni doğmaktadır. Sadece Mithat Paşa'nın kurduğu Ziraat Bankası vardır. Nitekim tespitime göre Osmanlı İmparatorluğu zamanında dahi önemli bir ticaret merkezi olan Bursa'da 1889 yılında banka olarak sadece Ziraat Bankası şubesi vardır. Bugün Bursa'daki banka şubesi adedi 84'e çıkmıştır. İşte, bankacılığın gelişmesi ile iktisat ve itibar sandıkları gibi cılız kuruluşlar ortadan kalkmış ve tarihe karışmışlardır.

Evvelce 11 Mahalli İdareleri tarafından kurulup işletilen hastanelerin artık il bütçelerinin büyük imkânları ile fonksiyonların ifa etmeleri ve varlıklarını sürdürmeleri imkânsız hale geldiğinden bu hizmeti devlet üzerine almıştır.

Görüldüğü üzere İller Genel İdaresi Muvakkat Kanunu ile verilmiş bulunan hizmetlerden il mahalli idaresinde kalanlar pek mahduttur. Bunlar meyanında devam etirilenler zirai mahsuller ve ehli hayvanlar, sanayi mamulleri sergileri açmak, yarışmalar düzenlemek, fidanlıklar tesisi ile meyvacılığın geliştirilmesine yardımcı olmak gibi bazı görevler kalmıştır.

Bu durum karşısında İl Mahalli İdareler'i, pür kamu hizmetlerinin genel idareye intikal etmesi üzerine yeni ekonomik ve sosyal hizmet alanlarına yönelerek bazı girişimler yapmakta veya bunlara katılmakta böylece kendi varlıklarını idame ettirmek için hizmet gördükleri imajını vermeye çalışmaktadırlar.

İçişleri Bakanlığı emrindeki fondan 1985 yılında il mahalli idarelerince ele alınan bazı projelere 7.000.000.000 civarında tahsis yapılmıştır. Tahsis listelerinin incelenmesinden bu idarelerin;

Bazı ekonomik teşebbüslere giriştikleri, sanayi kuruluşlarına ortak oldukları,

İş hanları yaptırdıkları, turistik amaçlı otel, motel, kaplıca ve hamam inşaa ettirerek işlettikleri veya kiraya verdikleri, lojmanlar inşaa ettirdikleri,

Böylece meydana gelen hizmet boşluklarını bu yeni girişimleri ile doldurmak için çaba sarfettikleri anlaşılmaktadır.

Hizmet alanındaki bu değişme, ülkemizde genel idare ile mahalli idareler arasında istikrarlı bir hizmet bölüşmesinin şimdiye kadar ger-

çekleşmemiş olmanın neticesidir. Bunun doğal sonucu olarak mali uyuşmada (Compromi fiscal) tam bir çözüme bağlanamamıştır.

İl Mahalli idarelerinin bir zamanlar esas gelirleri meyanında bulunan bina ve arazi gelirleri sonradan emlak vergisine dönüşerek genel bütçe gelirleri meyanına alınmış, özel idarelere emlak vergisi tahsilatından belli bir oranda pay verilmiş, sonradan bu da kaldırılmış, bunun yerine 12 Eylül yönetimi zamanında çıkarılmış bulunan 2380 sayılı Kanunla devlet gelirleri tahsilatından pay verilmesi sistemi getirilmiştir. 1984 yılında çıkarılmış bulunan 3004 sayılı Kanunla verilmekte olan pay oranları artırılmak sureti ile mali güçleri takviye edilmiştir.

Bugün İl Mahalli idarelerinin gelirleri:

1. 2380, 3004 ve 3239 sayılı kanunlara müsteniden genel bütçe vergi gelirleri tahsilat toplamı üzerinden verilen % 1.70 paydan,
2. Kendilerince tahsil edilen taş ocakları resminden,
3. Emlak vergisinden belediyelerce yapılacak tahsilattan verilecek olan % 15 paydan,
4. 7336 sayılı Kanuna göre orman mahsul ve mamulleri satış bedeli üzerinden % 3 üzerinden verilen paydan ve kendi emlak ve akarlarının kiralardan,

teşekkül etmektedir.

Ana hatlarını izah ve ifade ettiğim İl Mahalli idaresi, mahalli idarelere has bazı esas ve ilkeler yönünden diğerlerinden farklı durumdadır.

Hemen ifade edeyim ki; köy ve belediye müesseseleri kavram ve anlamları yönünden halka mal olmuşlardır. İl Mahalli idaresi bu görünüşte değildir ve tanınmamıştır. Bunun da bazı nedenleri vardır. Bu ' idareler ü halkına sunmuş oldukların hizmetleri idarenin taşra kuruluşları aracılığı ile gerçekleştirirler. Mesela tarım mahsulleri için düzenlenen bir serginin veya müsabakanın düzenleyicisi merkezi idare memuru olan ziraat müdürü veya ziraat mühendisidir, özel idare sadece bu teşebbüse mali imkân sağlamaktadır. Kamuoyunun oluşmasında en önemli etken olan basında il mahalli idaresi ile ilgili yazılar pek nadirdir. Bu idare hakkında yayınlanmış eser ise hiç yok denecek kadar azdır. Tanınmamanın önemli nedenleri de bunlardır.

Bir profesörümüz "ben bir köye gittiğim zaman muhtar, köy odasını ve dolayısı ile köy idaresini, bir belediyeye gittiğim zaman da belediye başkanını, belediye memurlarını, belediye binasını ve dolayısı ile belediye idaresini soyut olarak ve eserleri ile görüyorum. Amma şim-

diye kadar bu anlamda bir il özel idaresine rastlamadım." diyerek bu idarelerin tanınmayışını dile getirmiştir.

Ayrıca, mahalli idarelere ait bazı temel ilkeler bakımından bu idareler nakıs (eksik) bir mahalli idare görünümündedirler. Çünkü;

Belediye mahalli idaresinin yürütme organını teşkil eden belediye başkının mahalli halk tek dereceli seçim sistemi ile bu göreve getirmekte yine kendi seçtiği bir organ olan belediye meclisi vasıtası ile çalışmalarını denetlemekte, gerektiğinde gensoru veya yıllık icraat raporu yolu ile düşürülmelerini dahi sağlamaktadır.

Halbuki, il mahalli idaresinin yürütme organı merkezi idarenin taşra ajansı olan validir. Her ne kadar vali de genel mecliste yıllık icraat raporu okumakta ise de onun için yetersizlik ve düşme bahse konu olmamakta bu bakımdan da mahalli halk denetiminden yoksun bulunmaktadır.

Yine belediye meclislerince Belediye Kanununun 70. maddesine göre verilecek kararlardan bazıları mahalli mülkiye amirinin tasdiki ile tekemmül eder. Belediye meclisinin diğer kararları kesindir. Tasdike tabi bulunmamaktadır. Yani belediyelerde idare vesayet sınırlı bir şekilde cereyan etmektedir. Buna mukabil İller Genel İdaresi Muvakkat Kanunu'nun 135. maddesine göre genel meclisin bütün kararları merkezi idare ajansı olan valinin tasdiki ile tekemmül eder. Eksik idareler olarak nitelememizin nedeni bundandır.

Bununla beraber bu idareler varlıklarını sürdürmektedirler. İl halkının hele hele kırsal bölgelerdeki yerleşim birimleri sakinlerinin yalan yaran olan yol, su, okul ve elektrik gibi hizmetlerin merkezi idareye geçmesinden dolayı etkinliklerini kaybetmeleri yüzünden bazen il mahalli idarelerinin varlıklarının lüzumu ve ademi-lüzumu tartışma konusu olmaktadır. Şahsen bunların, bugün için kaldırılmalarının mümkün olmadığı kanısındayım. Bu kanım iki nedene dayanmaktadır.

1. Bir tüzelkişilik olarak 71 yıllık geçmiş olan il mahalli idaresi idare tarihine kendisini kabul ettirmiş ve oldukça derin iz bırakmıştır. Bu bakımdan bir tüzelkişiliğin kaldırılması ile mahdutta olsa doğacak bir boşluğun doldurulmasının güçlüğüne yetkililerin göze alması gerekir.

2. Kamuoyunun hele hele aydın kesimin (Basın da dahil) mahiyetini pek kavrayamadıkları müesseseler oldukları için kaldırılmaları hususunda bir kamuoyu oluşmasını hatta ciddi bir tartışma konusu yapılmasını dahi olanaksız görmekteyim.

Bu bakımdan il mahalli idaresi için izlenecek yol, hizmet bölüşmesini ve mali uyuşmayı müstakar bir çözüme bağlayacak yeni bir düzenlemeyi gerçekleştirmedir. Esasında bu idarelerin temel kanunu olan 1913 tarihli İller Genel İdaresi Muvakkat Kanunu "İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanunu Muvakkati" bugünkü kuşağın ne sistem ne de dil yönünden anlaması olanağı yoktur. Ayrıda bu Kanunda yapılan değişiklikler bir yana bu idarelerle ilgili diğer yüz küsur kanunda özel idarelere ait hükümler yer aldığından karışık bir görünüm ortaya çıkmıştır. Bu ancak yeni bir düzenleme ile giderilebilir.

ANAYASA, 2845 VE 3200 SAYILI KANUNLARA GÖRE DEVLET GÜVENLİK MAHKEMELERİ

**O. Kadri KESKİN Ankara
Devlet Güvenlik
Mahkemesi Hakimi**

1. BÖLÜM

G İ R İ Ő

15 Mart 1973 gün ve 1699 sayılı Anayasa değişikliği ile, 1961 Anayasasının (Mahkemelerin kuruluğu, görev ve yetkileri ile işleyiş ve yargılama usullerinin kanunla düzenleneceğini) öngören 136 ncı maddesine fıkralar eklenilmiş, eklenilen bu fıkralarla "Devletin ölkesi ve milletiyle bütönlüğü, hür demokratik düzen ve nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyet aleyhine işlenen ve doğrudan doğruya devlet güvenliğini ilgilendiren suçlara bakmakla görevli devlet güvenlik mahkemelerinin" kurulması derpiş olunmuş; 1961 Anayasasının bu amir hükmü gereği 26 Haziran 1973 gün ve 1773 sayılı Kanunla da devlet güvenlik mahkemeleri kurulmuştu.¹

Ancak, 11 Ekim 1975 gün ve 15380 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan, Anayasa Mahkemesinin 6 Mayıs 1975 gün ve E. 1974/35 K. 1975/126 sayılı kararı ile 1773 sayılı bu Kanun, esas ve usule ilişkin bazı sebeplerle 1961 Anayasasına aykırı görülerek iptal edilmiştir.

Daha sonra, 15 Haziran 1976 gün ve 2/644 Esas numaralı "Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun Teklifi" ile, olağanüstü toplantı ve gündeme alınma önergesi verilmiş ise de, bu teklif gerçekteşemiyerek kadük kalmıştır.

¹ Bu Anayasa değişikliğinin genel gerekçesi 20 Mart 1973 gün ve 14482 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

Gerek 1961 Anayasasının 136 ncı maddesinde yukarıda belirtilen değişiklik yapılırken, gerekse ondan sonra; 1773 sayılı Kanun çıkarıldıktan sonra; Anayasa Mahkemesinin iptal kararı ve nihayet belirttiğimiz kanun teklifi ile ilgili olarak devlet güvenlik mahkemeleri daima gündemde kalmış ve tartışma mevzuu olmuştur.

Tartışmalar hukuki, ideolojik ve siyasi platformlarda olmuş, ama çoğu kere de hukuki tartışma ikinci planda kalmıştır. Kesin sınırlarla ayrılması gereken bu siyasi - ideolojik ve hukuki yönler, maalesef çoğu tartışmada birleştirilmiş ve siyasi görüşlere hukuk basamak yapılmak istenilmiştir.

Hatta yeni bir kanunun çıkarılmasını önlemek için çeşitli siyasi engellemelerin yanında anarşik eylemlerin de gerçekleştirildiği, duvarların ve sokakların (DGM. YE HAYIR), (...SIRA DGM.DE) yazılan ile doldurulduğu görülmüştür.

Ne var ki, özellikle 12 Eylül 1980 öncesi anarşik eylemler, bunlarla ilgili muhakemelerde CMUK. nu hükümleri ile gerekli süratin sağlanamaması, suçların nitelikleri itibariyle özel ihtisas ve bilginin gerekliliği... Devlet güvenlik mahkemelerinin kurulması lüzumunu tartışmaya yer vermeyecek biçimde ortaya koymuştur.

İşte bunun içindir ki, 1982 Anayasasının 143 üncü maddesinde, devlet güvenlik mahkemelerinin kurulacağı AÇIKÇA ve EMREDİCİ olarak j ifade edilmiş, hatta kuruluş ve işleyişle ilgili bazı detaylara da yer verilmiştir.

Önceki tatbikatta devlet güvenlik mahkemelerinin ömrünün kısa oluşu, 1982 Anayasasına müsteniden 2845 sayılı Kanunla kurulan devlet güvenlik mahkemelerinin ise kuruluşunun yeni bulunması sebebiyle gerek doktrinde ve gerekse tatbikatta (yok) denecek şekilde kaynaklar kısıtlıdır.

Fakat, devlet güvenlik mahkemelerinin Anayasadaki ve tatbikattaki yeri bakımından; gerek hukukçular ve gerekse idareciler açısından bu konuda bir incelemenin şart olduğu inancını taşıyoruz. Çünkü devlet güvenlik mahkemeleri ve bununla ilgili mevzuat adliyei ilgilendirdiği kadar, idareyi de alakadar etmekte, böylesine bir koordinasyon şart olmaktadır.

Yeni Kanun ve tatbikatının ileriki tefsir, tatbikat ve içtihatlarla rayına oturacağı kuşkusuzdur. Uygulamanın kısalığı, yayınların çok azlığının verdiği zorluk ve kısıntı içinde de bulunsak, yeni kurulan bu

mahkemelerde görev yapan bir kişi olarak Kanunu ve hükümleri incelemeyi kendimizi alamadık.

Ancak hemen belirtelim ki, 2845 sayılı Kanunun bütün hükümleri ele alınacak değildir. Türk İdare Dergisi'ndeki bir inceleme çerçevesinde ve hitap ettiği kitle bakımından gerekli bazı konular işlenecektir.

İncelememizde özellikle 2845 ve 3200 sayılı Kanunlarla ilgili hükümet teklifi ve gerekçeleri, Danışma Meclisi Adalet Komisyonu raporu, Danışma Meclisinde yapılan görüşmeler ve tartışmalar, Millî Güvenlik Konseyi Adalet Komisyonu raporu ve gerekçeleri esas alınmış, bunlar ışığında değerlendirme yapılmıştır.

— 24 Aralık 1982 gün ve K.K.T.D. 18/101-1377/08129 sayılı HÜKÜMET TEKLİFİ üzerine,

— DANIŞMA MECLİSİ ADALET Komisyonu'nun 8 Şubat 1983 gün ve E. 1/585, K. 54 sayılı raporu tanzim edilmiş,

— Hükümet teklifi ve Adalet Komisyonu raporu, DANIŞMA Meclisi'nin 10 Mart 1983 günlü 69 uncu ve 14 Mart 1983 günlü 70 inci birleşimlerinde görülmüş, değişikliklerle kabul edilmiş,

— Danışma Meclisi Başkanlığının 15 Mart 1983 gün 06 - 3073 (1/585) 3406 sayılı yazısıyla bu Kanun tasarısı MİLLÎ GÜVENLİK KONSEYİ GENEL SEKRETERLİĞİ'ne sunulmuş,

— MİLLÎ GÜVENLİK KONSEYİ ADALET KOMİSYONU nca 15 Haziran 1983 gün ve E. 1/488, K. 113 sayılı rapor tanzim edilerek Millî Güvenlik Konseyi'ne arz edilmiş,

— MİLLÎ GÜVENLİK KONSEYİNCE de son şekli verilerek Kanun belirtildiği gibi 18 Haziran 1983 günlü Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

— 2845 sayılı bu Kanun 8 Mayıs 1985 kabul tarihli, Resmî Gazetenin 24 Mayıs 1985 gün ve 18763 sayılı nüshasında yayımlanarak yürürlüğe giren 3200 sayılı “Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun Ek 3 üncü Maddesinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun” la değiştirilmiş ve 2845 sayılı Kanunun görevle ilgili 9, yargılama usulleri ile ilgili 10, 11, 12, 15, 18, çeşitli hükümlerle ilgili 39 uncu maddeleri tadil olunmuş veya yeni hükümler getirilmiştir.

2.BÖLÜM

DEVLET GÜVENLİK MAHKEMELERİNİN ANAYASADAKİ DAYANAĞI

Devlet güvenlik mahkemeleri ile ilgili hüküm, 1982 Anayasamızın 143 üncü maddesinde yer almıştır.

Buna göre:

1. Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü,
2. Hür demokratik düzen,
3. Nitelikleri Anayasa'da belirtilen Cumhuriyet aleyhine işlenen,
4. Doğrudan doğruya Devletin iç ve dış güvenliğini ilgilendiren suçlara bakmakla görevli devlet güvenlik mahkemeleri kurulur.

Anayasanın 143 üncü maddesi ile ilgili gerekçede "Devletin varlığı ve devamlılığı ile ilgili bazı eylemler vardır ki, bunların işlenmesi halinde hem çabuk ve hem en isabetli karara varabilmek için özel bir uzmanlık ister. Bu gibi hallerde devlet güvenlik mahkemelerinin bulundurulması gerekli olur.² denilerek bu zorunluluk ifade olunmakta ve bir eylemin işlenilmesinden sonra o eylem için özel mahkeme kurulamayacağı belirtilerek bu sebeplerle belirtilen nitelikteki suçlara bakmak üzere önceden devlet güvenlik mahkemelerinin Anayasamızca kabul edildiği ifade olunmaktadır.

Filhakika, bütün Dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de özellikle 1968 deki öğrenci hareketleri diye lanse edilen eylemlerle başlayıp gelişen, yeni suç ve suçluluk kavramları ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla suçluların takip ve muhakemelerinde de yeni usuller gereklidir. Bunlardan biri de, doğrudan doğruya devletin güvenliğini... vs. yı ilgilendiren suçların tahkikat ve muhakemesinde, gerek ceza müessiriyetini artırmak için süratli muhakemeyi sağlayacak ve gerekse özellik arz eden bu suçların ihtisaslaşmış mahkemelerde görülmesini mümkün kılacak olan devlet güvenlik mahkemeleridir.

Anayasanın 143 üncü maddesinde ister hukuki olsun, ister hukuk dışı olsun bir takım tartışmaları önlemek için devlet güvenlik mahkemelerinin kuruluşu ile ilgili hükümler de yer almıştır. Anayasanın 142 nci maddesinde, diğer mahkemeler yönünden "Mahkemelerin kuruluşu... kanunla düzenlenir" denilerek bu husus kanunlara bırakılmıştır.

² TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASI, Komisyon Raporları ve Madde Gerekçeleri; Ankara - 1983, s. 211.

Oysa devlet güvenlik mahkemeleri bakımından, Anayasa bizzat kendisi bu mahkemelerin nasıl ve kimlerden teşekkül edeceğini belirttiği gibi, açıklanan hükmü ile görevinin genel çerçevesini de çizmiştir. Bu, Anayasanın devlet güvenlik mahkemelerine verdiği özel önemi gösteren bir istisnadır.

Hemen belirtelim ki, 1982 Anayasasının 143 üncü maddesindeki bu hükümlere paralel hükümler 1961 Anayasasının 1699 sayılı Kanunla değişik 136 ncı maddesinde de yer almıştı.

Anayasanın 143 üncü maddesindeki bu amir hüküm gereği 16 Haziran 1983 tarihinde kabul edilen 2845 sayılı DEVLET GÜVENLİK MAHKEMELERİNİN KURULUŞ VE YARGILAMA USULLERİ HAKKINDA KANUN, 18 Haziran 1983 gün ve 18081 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmıştır.

Devlet güvenlik mahkemeleri ile ilgili incelemede, Anayasanın 143 üncü maddesi hükmü ile birlikte, 2845 sayılı bu Kanun hükümleri de nazara alınmalıdır.

3. BÖLÜM **DEVLET GÜVENLİK MAHKEMELERİNİN** **KURULUŞU (TEŞEKKÜLÜ)**

1.KISIM **ANAYASADAKİ HÜKÜMLER**

A. 1961 ANAYASASINDA: Bu Anayasanın 136 ncı maddesine göre devlet güvenlik mahkemeleri 1 başkan, 4 üyeden müteşekkil 5 kişilik bir heyetten teşekkül etmekte, üyelerden 2'si sivil, 2'si askeri ha kim statüsünde bulunmakta idi. Ayrıca il sivil, il askeri hakim olmak üzere 2 de yedek üye vardı. Başkan ile ister asıl ister yedek olsun bütün üyeler 1 inci sınıfa ayrılmış olacaktı. Ayrıca 1 inci sınıfa ayrılmış olanlar arasından seçilmiş 1 C. Savcısı ile, bu şart aranılmaksızın seçilecek yeteri kadar sivil ve askeri hakim sınıftan seçilmiş C. Savcı Yardımcılarından teşekkül eden bir C. Savcılığı bulunmakta idi.

Devlet güvenlik mahkemesine seçilenler 3 YIL için atanmakta ve boş yer için Bakanlar Kurulunca gösterilen 1 misli aday arasından Yüksek Hakimler Kurulu ve Yüksek Savcılar Kurulu³ başkan, asıl ve

³ 13.5.1981 Kabul tarihli, 14.5.1981 gün ve 17340 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 2461 No.lu (Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanunu) ile ayrı ayrı olan bu iki kurul kaldırılarak tek kurul haline getirilmiş ve (Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu) 1982 Anayasamızın 159. maddesinde de yer almıştır. Buna göre gerekli düzenlemeler 2802 sayılı Kanunda yapılmıştır.

yedek üyeleri seçmekte, askeri hakim sınıfından olanlar ise özel kanunlarındaki usule göre seçilip atanmakta idi.

Ayrıca Yargıtay'da, yalnız bu mahkemelerin kararlarını incelemek üzere bir daire kurulmakta ve genel kurulun ise Yargıtay Ceza Daireleri Genel Kurulu olduğu belirtilmekte idi.

1961 Anayasasındaki, kuruluşla ilgili genel hükümler bundan ibaretti.

B. 1982 ANAYASASINDA: 1961 Anayasasındaki yukarıda belirttiğimiz kuruluşla ilgili hükümlere vaki tenkitlerin ışığında, 1982 Anayasasında bu tenkitler değerlendirilerek yeni bir düzenleme getirilmiştir.

Mahkeme heyeti, 3 kişidir. 1 başkan ile il sivil il askeri hakim 2 asil üyeden müteşekkildir.

Ayrıca, 1 sivil, 1 askeri olmak üzere 2 de yedek hakim bulunmaktadır. Hakimlerin 1 inci sınıfa ayrılmış olması şartı ile, C. Savcısının 1 inci sınıfa ayrılmış olması ve C. Savcı yardımcıları bakımından ise bu şartın aranılmayacağı hükümleri aynen korunmuştur. 1 C. Savcısı ile, yeteri kadar sivil-askeri hakim sınıfından C. Savcı Yardımcısı seçilecektir.

Diğer önemli değişiklik seçim usulü yönündendir. Askeri hakim sınıfından olanların kendi özel kanunlarındaki usule göre seçileceği hükmü aynen muhafaza edilmiştir. Ancak, diğerleri yönünden artık Bakanlar Kurulunun 1 misli aday gösterme yetkisi kaldırılmıştır. Doğrudan doğruya, 1 inci sınıfa ayrılmış hakim, C. Savcı ve yardımcıları arasından Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu seçecektir. Tabiatıyla C. Savcı Yardımcıları bakımından 1 inci sınıfa ayrılma şartı aranılmayacaktır.⁴

Bir başka önemli değişiklik sürede olmuştur. 1982 Anayasasına göre, bu Mahkemelere seçilenler 4 yıl için seçilecekler, 2845 sayılı Kanunun 6 ncı maddesi hükmüne nazaran da (meşru mazeretleri halinde muvafakatleri alınmadıkça dört yıldan önce başka bir yere veya göreve atanamayacaklardır.) Ancak 2845 sayılı Kanunla, diğer Kanunlardaki istisnalar saklı tutulmuştur.⁵ Boşalma halinde yeni atanan diğerinin süresini tamamlar. Görevde boşalma halinde Adalet Bakanlığının bildirmesi üzerine yetkili mercilerce 15 gün içinde yeni atama yapılır.

⁴ Yargıtay 9. Ceza Dairesi görevlendirilmişti.

⁵ 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununa nazaran Sıkıyönetim Mahkemelerinde geçici yetki ile görevlendirilebilme; disiplin cezası olarak yer değiştirme.... gibi.

Önceki düzenlemede Yargıtayda özel bir daire temyiz mercii olarak görevlendirilmiş iken, bu kez daire tefriki yapılmaksızın temyiz merciiinin Yargıtay olduğu Anayasanın 143 üncü maddesinde belirtilmiştir.

Son olarak da, özellikle 12 Eylül 1980 sonraki sıkıyönetim uygulamasından esinlenilerek, devlet güvenlik mahkemelerinin Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerine dönüştürülebileceği esas benimsenmiştir.

2.KISIM

2845 SAYILI KANUNDAKİ KURULUŞLA İLGİLİ HÜKÜMLER

Anayasanın yukarıda belirttiğimiz 143 üncü maddesinin amir hükmü gereğince, 2845 sayılı Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun 1 inci maddesine göre:

1. Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü,
2. Hür demokratik düzen,
3. Nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyet aleyhine işlenen,
4. Doğrudan doğruya Devletin iç ve dış güvenliğini ilgilendiren, suçlara ilişkin davalara bakmak üzere DEVLET GÜVENLİK MAHKEMELERİ kurulmuştur.

Kanunun 41 inci maddesine göre; atamaya ilişkin hükümlerin 1 Mart 1984 de yürürlüğe girmesi öngörülmüş olmakla 18 Nisan 1984 gün ve 18378 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan kararname ile devlet güvenlik mahkemeleri başkan ve üyeleri, C. Savcı ve yardımcıları atanmıştır. Geçici 1 inci madde ve 41 inci maddeye göre göreve ilişkin hükümler de, 1 Mayıs 1984 de yürürlüğe girerek, böylece devlet güvenlik mahkemeleri faaliyete başlamışlardır.

Atamalar 6 ncı madde hükmüne nazaran Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca, askeri hakimler yönünden özel kanunlarında gösterilen usule göre yapılmıştır.

Kanunun 1 inci maddesi gereği devlet güvenlik mahkemeleri ANKARA, DİYARBAKIR, ERZİNCAN, İSTANBUL, İZMİR, KAYSERİ, KONYA ve MALATYA olmak üzere 8 İL MERKEZİNDE kurulmuştur.

Bu il merkezlerinin tespitinde Genelkurmay Başkanlığı ile irtibat sağlanmış ve bu husus 24 Aralık 1982 günlü Hükümet gerekçesinde "Mahkemelerin yargı çevreleri ve bunlara bağlı iller Genelkurmay Başkanlığının 18 Kasım 1982 gün ve 3084-82 sayılı yazısında açıklanan hususlara uyum sağlayacak şekilde düzenlenmiştir" denilerek belirtil

miştir. Keza 10 Mart 1983 günlü 69 uncu birleşimde konu ile ilgili olarak Danışma Meclisi Adalet Komisyonu sözcüsü Enis MURATOĞLU "Bu mahkemeler gerektiğinde sıkıyönetim mahkemeleri şeklinde çalışacaklardır. Bu Kanunla Türkiye Bölgeler olarak hesap edilmiştir. Ve bu bölgeler itibarıyla de güvenlik mahkemelerinin ihdası cihetine gidilmiştir.", Adalet Bakanı Rıfat BAYAZIT "Efendim, biz bu düzenlemeyi yaparken ülkenin savunması ve iç güvenliği yönünden Genelkurmay Başkanlığının görüşleri alınmıştır. Memlekette koordineli bir çalışmaya doğru gidiliyor. Bölgelere ayrılması buradan gelmiştir... Kuracağımız bu mahkemeler ileride yine bir sıkıyönetim ilân edilmesi halinde sıkıyönetim mahkemelerine dönüşecektir. Biz şimdiden koordineli çalışmayı ayarlıyoruz..." demiştir.

Hükümet tasarısı ile Adalet Komisyonu raporu ve Danışma Meclisinde kabul edilen Kanun tasarısında devlet güvenlik mahkemelerinin kurulacağı iller, daha sonra neşrolunan Kanundakinden farklı biçimde ADANA, ANKARA, ERZİNCAN, İSTANBUL, İZMİR, KAYSERİ, KONYA ve MALATYA olarak kabul edilmiş ise de, bunlardan ADANA çıkartılmış ve yerine Milli Güvenlik Konseyi Adalet Komisyonunca DİYARBAKIR alınmış, Milli Güvenlik Konseyince de Kanun bu değişiklikle kabul edilmiştir. Tabiatıyla, kanun tasarısındaki yargı çevreleri de yeniden düzenlenmiştir.

Devlet güvenlik mahkemelerinin kurulduğu 8 illdeki mahkemelerin YARGI ÇEVRELERİ şöyledir:

1. ANKARA: Ankara, Amasya, Bolu, Çankırı, Çorum, Kastamonu, Samsun, Sinop ve Zonguldak olmak üzere 9 il.
2. DİYARBAKIR: Diyarbakır, Bitlis, Hakkâri, Mardin, Siirt, Urfa ve Van olmak üzere 7 il.
3. ERZİNCAN: Erzincan, Ağrı, Artvin, Bingöl, Elazığ, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Kars, Muş, Ordu, Rize, Trabzon ve Tunceli olmak üzere 14 il.
4. İSTANBUL: İstanbul, Balıkesir, Bilecik, Bursa, Çanakkale, Edirne, Kırklareli, Kocaeli, Sakarya ve Tekirdağ olmak üzere 10 il.
5. İZMİR: İzmir, Antalya, Aydın, Burdur, Denizli, Isparta, Manisa, Muğla ve Uşak olmak üzere 9 il.
6. KAYSERİ: Kayseri, Kırşehir, Nevşehir, Sivas, Tokat ve Yozgat olmak üzere 6 il.
7. KONYA: Konya, Afyon, Eskişehir, Kütahya ve Niğde olmak üzere 5 il.

8. MALATYA: Malatya, Adana, Adıyaman, Gaziantep, Hatay, İçel ve Kahramanmaraş olmak üzere 7 il.

Aşağıda görevle ilgili bölümde açıklanmakla birlikte hemen ifade edelim ki, şimdilik bu illerden sadece sıkıyönetim kalkmış olanlar bakımından devlet güvenlik mahkemelerinin yargı görevi söz konusu olacak, halen sıkıyönetim altındaki iller ise sıkıyönetim mahkemelerinin görev ve yetkisine tabi bulunacaktır.

Anayasadaki hükme paralel olarak, 2845 sayılı Kanunun 3 ve 4 üncü maddelerine göre devlet güvenlik mahkemeleri 1 inci sınıfa ayrılmış adli yargı hakim ve C. Savcıları arasından seçilmiş 1 başkan, 1 asıl ve 1 yedek üye ile, gene 1 inci sınıfa ayrılmış 1 asıl ve 1 yedek askeri hakimden ve adli yargıdan seçilen 1 inci sınıfa ayrılmış C. Savcısı ile yeteri kadar olmakla birlikte, şimdilik 3ü adli yargıya ve il de askeri yargıya mensup 4 C. Savcı yardımcısından teşekkül etmiştir.

Mahkeme heyeti; adli yargıdan seçilen 1 başkan, il adli yargı, il askeri yargıdan seçilen 2 asıl üyeden oluşmaktadır.

Devlet güvenlik mahkemelerinin kurulacağı mahaller tahdidi olarak kanunda belirtilmiş, fakat kaçır tane kurulacağı hususunda bir tahdit getirilmemiştir.

Kanunun 2 nci maddesine göre yukarıda sayılan 8 ilde şimdilik birer devlet güvenlik mahkemesi kurulmuş olmakla birlikte, Adalet Bakanlığı gelen iş durumunu göz önünde bulundurarak aynı yerde birden fazla devlet güvenlik mahkemesi kurulmasına karar verebilir. Ayrıca Adalet Bakanlığının teklifi ve Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun kararıyla başka il ve ilçelerin bağlandığı devlet güvenlik mahkemeleri bakımından değişiklik yapılabilir. Ancak, bu değişikliğin Resmî Gazetede yayımından önce açılmış davalar hakkında sırf bu sebeple yetkisizlik kararı verilemeyecektir.

Ayrıca, devlet güvenlik mahkemelerinin yargı çevresinin tamamı veya bir kısmını kapsar şekilde daha sonra sıkıyönetim ilan edilirse; o yargı çevresinde BİR DEN FAZLA devlet güvenlik mahkemesi varsa, Kanunun 38 inci maddesi hükmüne göre 1 numaralı devlet güvenlik mahkemesi hükmüne göre 1 numaralı devlet güvenlik mahkemesi dışında kalan devlet güvenlik mahkemeleri KALDIRILABİLİR. Kaldırılan mahkemelerdeki dosya ve davalar 1 Numaralı Devlet Güvenlik Mahkemesine DEVREDİLİR. Bu kaldırılabilen DİĞER devlet güvenlik mahkemelerinde görevli adli ve askeri yargıya mensup hakimler o yargı çevresinde kurulan sıkıyönetim askeri mahkemesine ATANIRLAR. 1

Numaralı Mahkeme ise, devlet güvenlik mahkemesi olarak görevine devam eder.

Görülüyor ki; birden fazla devlet güvenlik mahkemesi varsa 1 numaralı mahkeme dışında kalanlar kaldırılacak değil, KALDIRILABİLECEKTİR. Ancak kaldırıldığında dosyaları MUTLAKA 1 numaralı mahkemeye devredilecektir. Keza kaldırıldığında o mahkemenin adli ve asri yargıya mensup hakimleri MUTLAKA o yargı çevresinde kurulan sıkıyönetim askeri mahkemesine ATANACAKLARDIR.

4. BÖLÜM

DEVLET GÜVENLİK MAHKEMELERİNİN GÖREVLERİ

Devlet güvenlik mahkemeleri 1 Mayıs 1984 den sonra işlenen suçlar bakımından görevlidir.

Devlet güvenlik mahkemelerinin görevleri ile ilgili hükümler 2845 sayılı Kanunun 9 uncu maddesinde yer almıştır. Ne var ki, devlet güvenlik mahkemelerinin görevi ile ilgili bu maddedeki düzenlemede bazı suçların devlet güvenlik mahkemelerinin görevine girmemesi gerektiği halde görev kapsamına alındığı, bazı suçların ise görev kapsamı dışında kaldığı anlaşılarak, 24 Mayıs 1985 de yürürlüğe giren 3200 sayılı Kanun’la değişiklikler yapılmış ve görev konusu yeniden düzenlenmiştir.⁶

Gerek 2845 sayılı Kanunun 9 uncu maddesinin ilk haline ve gerekse 3200 sayılı Kanun’la yapılan değişikliğe nazaran; devlet güvenlik mahkemesinde görülecek davalar bakımından MUTLAK görev ve ŞARTA BAĞLI görev şeklinde ikili bir ayırım yapılmalıdır.

A. MUTLAK GÖREV: 2845 sayılı Kanunun 9 uncu maddesinde belirtilen ve MUTLAKA DEVLET güvenlik mahkemesinin görevine giren suçlardır.

B. ŞARTA BAĞLI GÖREV: 2845 sayılı Kanunun 9 uncu maddesinde bazı şartların gerçekleşmesi halinde devlet güvenlik mahkemesinin görevine girdiği belirtilen suçlar olup, devlet güvenlik mahkemesinin görevli olması O ŞARTIN GERÇEKLEŞMESİNE VE VARLIĞINA bağlıdır.

⁶ Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun görevle ilgili hükümlerinin değişmesi gerektiği hakkında Bkz.: KESKİN, O. Kadri; "Birinci Yılında DGM.", Milliyet Gazetesi - 1.5.1985.

Aşağıda açıklanacak bu unsurlar varsa ve şart gerçekleşmiş ise devlet güvenlik mahkemesi görevli olacaktır. Tabii bu unsurların varlığının tespit ve takdiri devlet güvenlik mahkemesine ait olup, eğer yoksa görevsizlik kararı verilecektir. Görevsizlik ile ilgili ihtilâflar aşağıda ayrıca ele alınacağından burada sadece tasrih ile yetiniyoruz.

Ayrıca Kanunda, savaş ve sıkıyönetim hali dahil askeri mahkemelerin görevine ilişkin hükümler saklı tutulmuş olmakla, bu halde ister mutlak, ister şarta bağlı olsun artık devlet güvenlik mahkemeleri görevli olmayacaktır.

Keza 9 uncu maddede sayılan ve aşağıda açıklanan bu suçların asli maddi failleri ile şerikleri, sıfat ve memuriyetleri ne olursa olsun devlet güvenlik mahkemesinde yargılanacaktır. Fakat getirilen istisnaya göre Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay'ın yargılayacağı kişilere ilişkin hükümler ile yukarıda açıklanan askeri mahkemelerin görevine ilişkin hükümler saklı tutulacaktır.

Bu istisnalar, devlet güvenlik mahkemelerinin görevleri geniş olarak açıklandıktan sonra ayrıca aşağıda belirtilecektir.

1.KISIM

DEVLET GÜVENLİK MAHKEMELERİNİN MUTLAK GÖREVLİ OLMASI

Devlet güvenlik mahkemelerinin MUTLAKA bakacağı davalara ilişkin suçlar, 2845 sayılı Kanunun 3200 sayılı Kanunla değişik 9 uncu maddesinin (a) fıkrasında tahdidi nitelikte sayılmıştır.

A. TÜRK CEZA KANUNU

Türk Ceza Kanununda yazılı olan aşağıdaki cürümler işlendiğinde, başkaca hiçbir şarta gerek olmaksızın bu davaya, ilgili ve yetkili devlet güvenlik mahkemesinde bakılacaktır. Bu cürümler şunlardır:

1. Devletin Arsıulusal Şahsiyetine Karşı Cürümlerden; TCK. nun 125 ila 143 üncü maddelerinde yazılı suçlar.

2. Devlet Kuvvetleri Aleyhine Cürümlerden TCK. nun 146 ila 157 nci maddeleri ile, 161 ve 163 üncü maddelerinde yazılı fiillerden doğan davalar ve TCK. nun 168, 169, 171 ve 172 nci maddelerinin uygulanmasını gerektiren suçlar.

3. Siyasi Hürriyet Aleyhine Cürümlerden; TCK. nun 174 üncü maddesinde yazılı suçlar.

4. Suç İşlemeye Tahrik Cürümlerinden; TCK. 312 nci maddesinin 2 nci fıkrasında yazılı suç.

Cürüm İşlemek İçin Teşekkül Meydana Getirenlerden; TCK. nun 313 ve 314 üncü maddelerinde yazılı suçlar.

5. Yağma ve Yol Kesme ve Adam Kaldırmak Suçlarından; TCK. nun 499 uncu maddesinin 2 nci fıkrasında yazılı suç.

B. 1918 SAYILI KAÇAKÇILIĞIN MEN VE TAKİBİ HAKKINDA KANUN

1918 sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibi Hakkında Kanunda yazılı olan aşağıda yazılı olan suçlar işlendiğinde, başkaca hiçbir şarta gerek olmaksızın bu davaya yetkili devlet güvenlik mahkemesinde bakılacaktır.

1. Kaçakçılığın devletin siyasi veya mali veya iktisadi veya askeri veya idari emniyet ve selâmetini bozmak kastına vasıta ve alet olarak işlenmesi ile ilgili 1918 sayılı Kanunun 29 uncu maddesindeki suç.

2. Kaçakçılığın men ve takibi sırasında vazifelilerden birinin veya halktan bu memurlara yardım edenlerden birinin öldürülmesi ile ilgili 1918 sayılı Kanunun 30 uncu maddesindeki suç.

2. KISIM

DEVLET GÜVENLİK MAHKEMELERİNİN ŞARTA BAĞLI OLARAK GÖREVLİ OLMASI

Burada devlet güvenlik mahkemelerinin görevli olabilmesi için, yukarıda mutlak görevde belirtilenlerin aksine aşağıdaki suçların mücerret işlenilmiş olması yetmez. Bu suç veya suçların işlenilmiş olması ile birlikte, 2845 s. K. un 9 uncu maddesinde sayılan bazı şartlar da gerçekleşmiş olmalıdır ki, devlet güvenlik mahkemeleri görevli olsun.

A. TOPLU OLARAK VEYA TEŞEKKÜL VÜCUDA GETİRMEK SURETİYLE İŞLENME ŞARTINA BAĞLI OLANLAR

Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun 3200 sayılı Kanunla değişik 9 uncu maddesinin (b) fıkrasına göre:

a. TÜRK CEZA KANUNUNDA YER ALAN

1. Hükümete Karşı Şiddet veya Mukavemet ve Kanunlara Muhalefet Fiillerinden, TCK. nun 264 üncü maddesinde⁷ yazılı olan suçların,

2. Umumun Sıhhatine, Yenecek ve İçilecek Şeylere Müteallik Cürtimlerden; TCK. nun 403 üncü maddesinde yazılı olan suçların,

b. 6136 SAYILI ATEŞLİ SİLAHLAR VE BİÇAKLAR İLE DİĞER ALETLER HAKKINDA Kanun'da yazılı olan suçların, ancak TOPLU olarak veya TEŞEKKÜL vücuda getirilmek suretiyle işlenilmelerinde devlet güvenlik mahkemeleri görevli olacaktır. Aksi halde mahalli adliye mahkemeleri görevlidir.

B. TEŞEKKÜL VÜCUDA GETİRMEK SURETİYLE İŞLENME ŞARTINA BAĞLI OLANLAR

Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 9 uncu maddesinin (e) fıkrasında 1918 sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibi Hakkında Kanunda yazılı TEŞEKKÜL VÜCUDA GETİRME suretiyle işlenen kaçakçılık suçlarına bakmaya devlet güvenlik mahkemelerinin görevli olduğu belirtilmiştir.

1918 sayılı Kanunun 26/son maddesine göre KAÇAKÇILIK İÇİN TEŞEKKÜL : "kaçakçılık ile işgal etmek maksadıyla 2 veya daha fazla kimselerin evvelden anlaşp birleşmeleridir."

Bu şekilde teşekkül vücuda getirilmesi 1918 sayılı Kanunun 26 ncı maddesinde ceza altına alınmış, 27 nci maddesinde de kaçakçılığın böyle bir teşekkül tarafından işlenilmesi teşdiden tecziye edilmiştir.

Ancak, bunlardan ayrı olarak 1918 sayılı Kanunun 1 inci maddesinde "aşağıda yazılı fiilleri işlemek KAÇAKÇILIKTIR." denilerek açıkça ve TAHDÎDÎ nitelikte kaçakçılık suçları sayılmıştır.

İşte bunları, yukarıdaki tarifte belirtildiği üzere TEŞEKKÜL vücuda getirerek işleyenler artık yetkili devlet güvenlik mahkemesinde yargılanacaklardır.

Tekrar edelim ki, ŞART:

a. 1918 sayılı Kanunda belirtilen bir kaçakçılığın olması,

⁷ 2845 sayılı Kanunun yayımlandığı 18081 sayılı 18.6.1983 günlü Resmî Gazetede TCK. nun 264. maddesi yerine yanlışlıkla TCK. nun 246. maddesi şeklinde basılmış ise de; bilahare 24.6.1983 gün ve 18087 sayılı Resmî Gazete ile bu yanlışlık düzeltilerek, TCK. nun 246. değil, 264. maddesi olduğu tasrih edilmiştir.

b. Bu kaçakçılık ile iştiğal etmek maksadıyla daha önceden anlaşp birleşmiş 2 veya daha fazla kimse tarafından, yani TEŞEKKÜL vücuda getirilmek suretiyle işlenilmesidir.

Yoksa böyle bir anlaşma söz konusu olmaksızın, tesadüfen birleşmiş 2 veya daha ziyade kimselerin kaçakçılık yapması devlet güvenlik mahkemesini görevli kılmaz.

C. OLAĞANÜSTÜ HAL İLANINA NEDEN OLAN OLAYLARA İLİŞKİN OLMA ŞARTINA BAĞLI BULUNANLAR

1982 Anayasasının 119-122 nci maddelerinde OLAĞANÜSTÜ HAL İLANI hüküm altına alınmış ve buna dayanılarak da 2935 sayılı OLAĞANÜSTÜ HAL KANUNU çıkarılmış, bu Kanun 27 Ekim 1983 gün ve 18204 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Olağanüstü hal ilanının amacı ve buna neden olacak olaylar 2935 sayılı Kanunun 1 inci maddesine göre şöyledir:

1. Tabii afet, tehlikeli salgın hastalıklar veya ağır ekonomik bunalım,
2. Anayasa ile kurulan hür demokratik düzeni veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin ortaya çıkması veya şiddet olayları sebebiyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması.

İşte bu amaçlarla ve bu amaçların varlığını gösterir olaylar bulunması halinde Olağanüstü Hal Kanununda belirtilen usul ve Kanunda belirtilen yetkili makam ve kuruluşlarca olağanüstü hal ilan edilecektir.

Olağanüstü hal yukarıda sayılan sebeplerden hangisi gerçekleşmiş ise ona dayanılarak ilan edilecek ve bu da belirtilecektir. Böylece olağanüstü halin ilanına neden olan olaylara ilişkin suçlara bakmaya da devlet güvenlik mahkemesi yetkili olacaktır. Yoksa olağanüstü hal ilan edilmiştir diye olağanüstü hal ilan edilen bölgedeki bütün suçlara değil, mutlak yetkili olduğu haller dışında olağanüstü hal ilanına neden olan sebebe bağlı kalarak görevli olacaktır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, bir suçun olağanüstü halin ilanına neden olan olaylara ilişkin olup olmadığını mahkeme takdir edecek, kendisini görevli bulmazsa görevsizlik kararı verecektir.

D. DEVLETİN ÜLKESİ VE MİLLETİYLE BÖLÜNMEZ BÜTÜNLÜĞÜ, HÜR DEMOKRATİK DÜZEN VE NİTELİKLERİ ANAYASADA BELİRTİLEN CUMHURİYET ALEYHİNE İŞLENME VE DOĞRUDAN DOĞRUYA DEVLETİN İÇ VE DIŞ GÜVENLİĞİNİ İLGİLENDİRME ŞARTINA BAĞLI OLANLAR

2845 sayılı Kanunun 3200 sayılı Kanunla değişik 9 uncu maddesinin (e) fıkrasında genel nitelikli 4 şart konulmuş ve bunların gerçekleşmesi halinde (e) fıkrasında 1, 2, 3 No. lu bentlerde sayılan suçlara bakma görevi devlet güvenlik mahkemelerine verilmiştir.

Bu durum, Danışma Meclisi Adalet Komisyonu Başkanı M. Fevzi UYGUNER tarafından da belirtilmektedir. Komisyon Başkanı şöyle diyor : "Yani şu aşağıda 1, 2, 3, 4 numaralı bentler⁸ altında yazılı suçlar işlendiği takdirde şarta bağlı olarak devlet güvenlik mahkemelerinde yargılanacaktır. O şart da, ilk fıkra da yer alan şartlardır. Yani; devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, hür demokratik düzen ve nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyet aleyhine işlenmişse YAHUT DA doğrudan doğruya devletin iç ve dış güvenliğini ilgilendirdiği takdirde o zaman şurada yazılı suçlar bu şartların varlığı halinde devlet güvenlik mahkemelerinde yargılanacaktır. Bu, maddenin bariz bir karakteristiğidir."⁹

BU ŞARTLAR ŞUNLARDIR

1. Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü aleyhine işlenme,
2. Hür demokratik düzen aleyhine işlenme,
3. Nitelikleri Anayasa’da belirtilen Cumhuriyet aleyhine işlenme,
4. Doğrudan doğruya devletin iç ve dış güvenliğini ilgilendirme.

İşte bu şartların varlığı halinde aşağıda sayılan suçlara bakmaya devlet güvenlik mahkemeleri görevli olacaktır. YOKSA suçun mücerret devlet görevlisi aleyhine işlenmesi veya mücerret Kanunda yazılı maddenin ihlâl edilmiş olması devlet güvenlik mahkemelerini görevli kılmaz. Şartlar yoksa adliye mahkemeleri yetkilidir.

Ayrıca, 4 şartın hepsinin bir arada olması aranılmayacak, bunlardan birinin gerçekleşmesi devlet güvenlik mahkemesinin görevli olması için yeterli sayılacaktır.

⁸ Daha sonra 2 no.lu bent 9. maddesinin (e) fıkrasına alındığından Kanunda 3 bent bulunmaktadır.

⁹ Danışma Meclisi’nin 10.3.1983 günlü 69. birleşimine ait TUTANAK DERGİSİ.

a. TÜRK CEZA KANUNUNDA YAZILI OLANLAR

1. Devlet Kuvvetleri Aleyhine Cürümlerden; TCK. nun 162 nci maddesinde yazılı olan suç,

2. Ecnebi Devletlerle bunların Reis ve Elçileri Aleyhine Cürümlerden; TCK. nun 164 üncü maddesinde yazılı suç,

3. Şahıs Aleyhine Cürümlerden; TCK. nun 179, 180, 188, 191 inci maddelerinde yazılı suçlar,

4. Mesken Masuniyeti Aleyhine Cürümlerden; TCK. nun 193/2 nci maddesinde yazılı suç,

5. İş ve Çalışma Hürriyeti Aleyhine Cürümlerden TCK. nun 201 inci maddesinde yazılı suçlar,

6. Memuriyet ve Mevki Nüfuzunu Suiistimal Edenler ve Memuriyet Vazifelerini Yapmayanlara Ait Cezalardan; TCK. nun 234, 235 ve 236 nci maddelerinde yazılı suçlar,

7. İmamlar, Hatipler, Vaizlerle, Ruhani Reislere Müteallik Cürümlerden; TCK. nun 242 nci maddesinde yazılı suç,

8. Hükümete Karşı Şiddet veya Mukavemet ve Kanunlara Muhalefet Suçlarından; TCK. nun 254, 255, 256, 257, 258 inci maddelerinin uygulanmasını gerektiren suçlar,

9. Resmi Sıfatı Haiz Olanlar Aleyhine Cürümlerden; TCK. nun 271 inci maddesinin uygulanmasını gerektiren suçlar,

10. Cürüm işleyenleri Saklamak ve Cürüm Delillerini Yok Etmek Cürümlerinden; TCK. nun 296 nci maddesinde yazılı suç,

11. Yangın, Su Baskını ve Gark Vesair Büyük Tehlikelere Müteallik Cürümlerden TCK. nun 369 ila 374 ve 376 ila 382 inci maddelerindeki suçlar,

12. Nakliye ve Muhabere Vasıtaları Aleyhinde Cürümlerden TCK. nun 384 ila 388 ve 390 ila 393 üncü maddelerinde belirtilen suçlar,

13. Umumun Sıhhatine, Yenecek ve içilecek Şeylere Müteallik Cürümlerden TCK. nun 394 üncü maddesinde yazılı suç,

14. Adam Öldürmek Cürümlerinden TCK. nun 448 ila 452 nci maddelerindeki suçlar,

15. (Adam Öldürmek Cürümleri ile Şahıslara Karşı Müessir Fiillerle ilgili) Geçen Fasıllara Ait Müşterek Hükümlerde yer alan TCK. nun 464 üncü maddesinde belirtilen suç,

16. Yağma ve Yol Kesmek ve Adam Kaldırmak Suçlarından TCK. nun 495, 496, 497 ve 498 inci maddeleri ile 2 nci fıkrası hariç olarak TCK. nun 499 uncu maddesinde yazılı olan suçlar,

17. Eşyayı Cürmiyeyi Satın Almak ve Saklamak Suçlarından TCK. nun 512 nci maddesinde yazılı suç,

18. Nâsi Izrar Cürümleri ile ilgili TCK. nun 516 ve 517 nci maddelerinde yazılı suçlar,

19. Matbaacılık Sanatının İcrasına ve Matbu Evrak, Neşir ve Tevzine ve İlanat Talikine Müteallik Kabahatlerden TCK. nun 536 ve 537 nci maddelerindeki suçlar.

b. DEVLETE AİT POSTA, TELGRAF, TELEFON, RADYO, TEL SİZ VE TELEVİZYON GİBİ BİLCÜMLE HABERLEŞME ARAÇ, GEREÇ, TESİS VE TELLERİNE KARŞI İŞLENEN HIRSIZLIK SUÇLARI

Bu bendin uygulanabilmesi için misal kabilinden sayılanların öncelikle Devlete ait olması ve hırsızlığın yukarıda sayılan amaçlarla ve o şartlarla yapılması gerekir. Yoksa mesela sayılan 4 şart olmaksızın bir çobanın kendisi için telefon telini çalması devlet güvenlik mahkemesinin görevine girmez.

Buradaki hırsızlık TCK. nun 492 nci maddesindeki hüküm ile sınırlı olmayıp, belirtilen şartların gerçekleşmesi kaydıyla bütün hırsızlık suçları bakımından hüküm ifade etmektedir.

c. 2911 SAYILI TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞLERİ HAK KINDAKİ KANUNDA YAZILI SUÇLAR

Şartları ve unsurları gerçekleşmesi kaydıyla bu Kanunda yazılı olan suçlara bakma görevi devlet güvenlik mahkemesinindir.

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkındaki Kanunun amaç, kapsam, tanım, gösteri ve yürüyüş yerleri, toplantı ve şekil şartları bildirim verilmesi gibi idareyi ilgilendiren hususlar dışında kalan konular ele alındığında, 2911 sayılı bu Kanunun;

1. Konu ve amaç dışı faaliyet, toplantı ve gösteri yürüyüşü ile ilgili 21 inci maddesi,

2. Yasak yerlerle ilgili 22 nci maddesi,

3. Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşleri ile ilgili 23 üncü maddesi,
 4. Toplantı veya gösteri yürüyüşünün dağıtılması ile ilgili 24 üncü maddesi,
 5. Çağrı ve propaganda araçları ile ilgili 26 ncı maddesi,
 6. Kışkırtma yasağı ile ilgili 27 nci maddesi,
 7. Yasaklara aykırı hareketle ilgili 28 inci maddesi,
 8. Toplantı ve yürüyüşü engelleyenlerle ilgili 29 uncu maddesi,
 9. Huzur ve sükunu bozanlarla ilgili 30 uncu maddesi,
 10. Kanuna aykırı propaganda ile ilgili 31 inci maddesi,
 11. Hükümet emrine karşı gelenlerle ilgili 32 nci maddesi,
 12. Toplantı ve yürüyüşle silahla katılanlarla ilgili 33 üncü maddesi,
 13. Tahrikçiler ve suç ortakları ile ilgili 34 üncü maddesi,
- ile ilgili suçlar ve cezalar kapsamına giren hususlarda Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun 9 uncu maddesinin (e) fıkrasındaki şartların gerçekleşmesi kaydıyla devlet güvenlik mahkemeleri görevli olacaktır.

d. 2822 SAYILI TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİ GREV VE LOKAVT KANUNUNDA YAZILI SUÇLAR

Şartları ve unsurları gerçekleşmek kaydıyla bu Kanunda yazılı suçlara bakma görevi de devlet güvenlik mahkemelerininindir.

Bu Kanunun amaç, kapsam, tarif, uyuşmazlıklar, arabuluculuk gibi sendikalarla ilgili hususlar dışında kalan konular ele alındığında 2822 sayılı Kanunun:

1. Toplu iş sözleşmesine konulamayacak hükümlerle ilgili 5 inci maddesi,
2. Grev ve lokavt yasakları ile ilgili 29 uncu maddesi,
3. Yasağını bulunduğu yerlerle ilgili 30 uncu maddesi,
4. Geçici yasaklar ile ilgili 31 inci maddesi,
5. Yasaklarda Yüksek Hakem Kuruluna başvurma ile ilgili 32 nci maddesi,
6. Grev ve lokavtın ertelenmesi ile ilgili 33 üncü maddesi,
7. Grev oylaması ile ilgili 35 inci maddesi,
8. Kanuni grev ve lokavta katılamayacak işçi kadrosu ile ilgili 39 uncu maddesi,

9. Grev ve Lokavta katılamayacak işçilerin ismen belirlenmesi ile ilgili 40 ncı maddesi,
10. İşçi alma ve başka işe girme yasağı ile ilgili 43 üncü maddesi,
11. Kanuni grev ve lokavtın konut haklarına etkisi ile ilgili 44 üncü maddesi,
12. Tespit davası ile ilgili 46 ncı maddesi,
13. Grev gözcüleri ile ilgili 48 inci maddesi,
14. Grev ve lokavtı sona erdirme kararı ile ilgili 51/1 inci maddesi,
15. Uyuşmazlığın incelenmesi ile ilgili 54/2 nci maddesi,
16. Resmi arabuluculuk teşkilatı ile ilgili 59/3 üncü maddesi,
17. yerinde ilan ile ilgili 63 üncü maddesi,
18. Toplu iş sözleşmesine yasak hükümler konulması ile ilgili ceza hükümlerinin yer aldığı 68 inci maddesi,
19. Resmi arabulucunun sorumluluğu ile ilgili ceza hükümlerinin yer aldığı 69 uncu maddesi,
20. Kanun dışı grev veya lokavt ile ilgili ceza hükümlerinin yer aldığı 70 inci maddesi,
21. Uygulanan grev veya lokavtın Kanuna aykırı olması ile ilgili ceza hükümlerinin yer aldığı 71 inci maddesi,
22. Yasak hallerde grev ve lokavt ile ilgili ceza hükümlerinin yer aldığı 72 nci maddesi,
23. Kararlara tesir maksadıyla Kanun dışı grev ve lokavt ile ilgili ceza hükümlerinin yer aldığı 73 üncü maddesi,
24. Devletin şahsiyetine karşı grev veya lokavt ile ilgili ceza hükümlerinin yer aldığı 74 üncü maddesi,
25. Grev veya lokavt erteleme kararma uyulmaması ile ilgili ceza hükümlerinin yer aldığı 75 'inci maddesi,
26. Grev oylamasında hile, tehdit ve cebir ile ilgili ceza hükümlerinin yer aldığı 76 ncı maddesi,
27. Grev veya lokavt halinde iş yerinden ayrılmama, engellemede bulunma ile ilgili ceza hükümlerinin yer aldığı 77 nci maddesi,
28. Grev veya lokavt kapsamına giren işçilerin haklarına uyulmaması ile ilgili ceza hükümlerinin yer aldığı 78 inci maddesi,
29. Kanuna aykırı şekilde grev gözcülüğü veya diğer fiiller ile ilgili ceza hükümlerinin yer aldığı 79 uncu maddesi,
30. İlan etmeme, bilgi vermeme ve mahkeme kararma uymama ile ilgili ceza hükümlerinin yer aldığı 80 inci maddesi,

31. Tekerrür halinde daha ağır cezanın uygulanması ile ilgili 81 inci maddesi,

kapsamına giren suçlar, cezalar ve hükümler bakımından Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun 9 uncu maddesinin (e) fıkrasındaki şartların gerçekleşmesi kaydıyla devlet güvenlik mahkemeleri görevli olacaktır.

e. 2908 SAYILI¹⁰ DERNEKLER KANUNUNDA YAZILI SUÇLAR

Şartları ve unsurları gerçekleşmek kaydıyla bu Kanunda yazılı suçlara bakmak devlet güvenlik mahkemelerinin görevidir.

Dernekler Kanununun amaç, kapsam ve tanımlar, kuruluş safhasındaki idari işlemler, üyelik, dernek organları ile ilgili idari hususlar, federasyon ve konfederasyonlar, derneklerin denetimi ile ilgili idari konular, öğrenci dernekleri organlarında görev alma yasağı dışında kalan tüzel kişiliğin sona ermesi ile ilgili hükümler, derneklere yapılacak yardımın şartları ve taşınmaz mal edinme ile dernek faaliyetlerine yasak olan yerler dışında kalan 6 ncı kısımda çeşitli hükümler başlığında yer alan konular ele alındığında 2908 sayılı Kanunun:

1. Dernek kurma hakkı ile ilgili 4 üncü maddesi,
2. Kurulması yasak dernekler ile ilgili 5 inci maddesi,
3. Bazı ad, işaret ve dilleri kullanma yasağı ile ilgili 6 ncı maddesi,
4. Uluslararası faaliyet yasağı ile ilgili 7 nci maddesi,
5. İlan ile ilgili 13 üncü maddesi,
6. Çağrı usulü ile ilgili 21 inci maddesi,
7. Toplantı yeri ile ilgili 22 nci maddesi,
8. Organlara seçilenlerin idareye bildirilmesi ile ilgili 8 inci maddesi,
9. Yasak faaliyetlerle ilgili 37 nci maddesi,
10. Öğrenci derneklerinin amaç ve faaliyetleri ile ilgili 38 inci maddesi,
11. Kamu hizmeti görevlilerinin kuracağı derneklerin amaç ve faaliyetleri ile ilgili 39 uncu maddesi,
12. Milli savunma, sivil savunma ve kolluk hizmetlerine hazırlayıcı faaliyette bulunma yasağı ile ilgili 40 inci maddesi,
13. Derneklerin izinle kurabileceği tesisler ile ilgili 41 inci maddesi,

¹⁰ Her ne kadar Dernekler Kanunu'nun yayımlandığı 7.10.1983 gün ve 18184 sayılı Resmî Gazetede Kanunun numarası 2098 olarak yazılmış ise de 8.10.1983 gün ve 18185 sayılı Resmî Gazetede bunun yanlış olup, Kanun numarasının 2908 olduğu belirtilmiştir.

14. Silah bulundurma yasağı ile ilgili 42 nci maddesi,
15. Yabancı dernek ve kuruluşlarla ilişki ile ilgili 43 üncü maddesi,
16. Bildiri yayınlama ile ilgili 44 üncü maddesi,
17. Genel denetim ile ilgili 45 inci maddesi,
18. Öğrenci dernekleri organlarında görev alma yasağı ile ilgili 56 ncı maddesi,
19. Derneklere yapılacak yardımın şartları ile ilgili 61 inci maddesi,
20. Taşınmaz mal edinme ile ilgili 64 üncü maddesi,
21. Dernek faaliyetlerine yasak olan yerler ile ilgili 66 ncı maddesi,
22. Kanunun 4 üncü maddesine aykırılık ile ilgili ceza hükümlerinin yer aldığı 75 inci maddesi,
23. Kanunun 5, 37/1 inci fıkrasının 2 nci bendi maddelerine aykırılık ile ilgili ceza hükümlerinin yer aldığı 76 ncı maddesi,
24. Kanunun 6 ncı maddesinin 1 inci fıkrasının 1-2-3-4 No. lu bentleri ile 6 ncı maddesinin son fıkrasına, 7 nci maddeye, 37 nci maddenin 1 inci fıkrasının 1 veya 3 no. lu bentleri ile son fıkrasına veya 38 veya 39 uncu maddeye aykırılık ile ilgili ceza hükümlerinin bulunduğu 77 ncı maddesi,
25. Kanunun 13, 21/2, 30 uncu maddesine aykırılık ile ilgili ceza hükümlerinin bulunduğu 78 inci maddesi,
26. Kanunun 22, 66 ncı maddelerine aykırılık ile ilgili ceza hükümlerinin bulunduğu 79 uncu maddesi,
27. Kanunun 40, 41 inci maddelerine aykırılık ile ilgili ceza hükümlerinin bulunduğu 80 inci maddesi,
28. Kanunun 42/2 nci fıkrasına aykırılık ile ilgili ceza hükümlerinin bulunduğu 81 inci maddesi,
29. Kanunun 43 üncü maddesine veya 44 üncü maddesinin 1 veya 2 nci fıkralarına, 45/3 üncü maddeye ve 64/2 nci maddeye aykırılık ile ilgili ceza hükümlerinin bulunduğu 82 ncı maddesi,
30. Kanunun 56 ncı maddesine aykırılık ile ilgili ceza hükümlerinin bulunduğu 83 üncü maddesi,
31. Kanunun 61 inci maddesine aykırılık ile ilgili ceza hükümlerinin bulunduğu 84 üncü maddesi,
32. Genel Kurul ve dernek organlarında yapılan seçim ve oylama ve sayımlara hile karıştıran veya kayıtları tahrif edenlerle ilgili ceza hükümlerinin yer aldığı 85 inci maddesi,
33. Kanunun başka bir hüküm bulunmadığı takdirde bu Kanunun amir hükümlerini yerine getirmeyenlere uygulanacak ceza hükümlerini belirttiği 86 ncı maddesi,

34. Kanunun, ceza hükümlerinin 57 nci maddesi kapsamına giren kulüpler ile federasyon ve konfederasyon yönetici, görevli ve hizmetlilerine de uygulanacağına dair 87 nolu maddesi,

kapsamına giren suçlar, cezalar ve hükümler bakımından Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun 9 uncu maddesinin (e) fıkrasındaki şartların gerçekleşmesi kaydıyla devlet güvenlik mahkemeleri görevli olacaktır.

f) 2813 SAYILI TELSİZ KANUNUNDA YAZILI SUÇLAR

Şartları ve unsurları gerçekleşmek kaydıyla bu Kanunda yazılı suçlara bakmak görevi de devlet güvenlik mahkemelerininindir.

Telsiz Kanununun amaç, kapsam ve tanımlar, genel esaslar, kuruluş ve görevler bölümleri ile idari konulan ilgilendiren hususlar dışında kalan hükümleri ele alındığında, 2813 sayılı bu Kanunun:

1. Amatör telsizcilik ile ilgili 12 nci maddesi,
2. Ruhsat alma mecburiyeti ile ilgili 13 üncü maddesi,
3. Yer, teknik özellik ve işletme tipinin değiştirilmesi ile ilgili 14 üncü maddesi,
4. Telsiz cihazlarının çalıştırılması ile ilgili 15 inci maddesi,
5. Telsiz yayın kontrolü ile ilgili 18 inci maddesi,
6. Enteresansın giderilmesi ile ilgili 20 nci maddesi,
7. Telsiz alıcı cihazları ile ilgili 23 üncü maddesi,
8. Telsiz cihazlarının satış ve devri ile ilgili 26 nci maddesi,
9. Telsiz cihazlarının imal, ithal ve montajında uygulanacak esaslarla ilgili 29 uncu maddesi,
10. Emniyet ve muhafaza tedbirleri ile ilgili 30 uncu maddesi,
11. Ceza hükümleri ile ilgili 32 nci maddesi kapsamına giren,

suçlar, cezalar ve hükümler bakımından Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun 9 uncu maddesinin (e) fıkrasındaki şartların gerçekleşmesi kaydıyla devlet güvenlik mahkemeleri görevlidir.

5.BÖLÜM
DEVLET GÜVENLİK MAHKEMESİNDE
YARGILANACAK KİŞİLER
1.KISIM
GENEL OLARAK

Yukarıda belirtilen şekilde ister mutlak, ister şarta bağlı olsun devlet güvenlik mahkemeleri görevli olduğu hallerde; PRENSİP OLARAK bu suçu işleyenler ile şerikleri, sıfat ve memuriyetlerine bakılmaksızın devlet güvenlik mahkemelerinde yargılanacaklardır.

Genel kural budur.

“SIFAT VE MEMURİYETLERİ NE OLURSA OLSUN DEVLET GÜVENLİK MAHKEMESİNDE YARGILANIRLAR.” ibaresi ile geniş manada neyin kastedildiği Danışma Meclisi Komisyonu Başkanı M. Fevzi Uyguner tarafından şöyle açıklanmıştır: “Birtakım kamu görevlilerine değişik prosedürler uygulanmaktadır. Herkesin kendi Kanunundaki prosedür muhakkak ki burada da takip edilecektir. Yani burada ayrıcalık getiren bir hüküm yoktur. Ancak bunların sıfatlarından dolayı başka bir mahkemede yargılamaları söz konusu. Burada işlenmiş suçlardan dolayı sıfat ve memuriyeti, memuriyet derecesi, memuriyet unvanı ne olursa olsun buradaki suçları işleyenler devlet güvenlik mahkemesinde yargılanacaklardır.” Dokunulmazlığı olan milletvekillerinin de buna dahil olup olmadıkları sorusuna da, Danışma Meclisi Adalet Komisyonu Başkanı tarafından “Hepsi dahildir. Buradaki suçlar işlendiği takdirde ve dokunulmazlık da tabii kendi prosedürüne göre kaldırıldığı takdirde o zaman devlet güvenlik mahkemesinde yargılanacaklardır” cevabı verilmiştir.¹¹

Ayrıca, görevle değil takibat usulü ile ilgili olmakla birlikte belirtelim ki; 2845 sayılı Kanunun 10/7 nci maddesinde, “bu Kanun kapsamına giren suçlar hakkında suç görev sırasında veya görevden dolayı işlenmiş olsa bile C. Savcılıklarınca doğrudan doğruya takibat yapılır” hükmü konulmuş olmakla, bu yönden artık mesela, Yargıtayda yargılanacaklar dışında; 4 Şubat 1329 tarihli Memurin Muhakematı Hakkında Kanunun takibatla ilgili hükümleri uygulanmayacak ve takibat C. Savcılıklarınca yapılacaktır.

¹¹ Danışma Meclisi Adalet Komisyonu Başkanı Fevzi Uyguner’in bu konuşması için Bkz. Danışma Meclisi’nin 69 ve 70. birleşimlerine ait Tutanak Dergileri.

2.KISIM

DEVLET GÜVENLİK MAHKEMELERİNDEKİ YARGILAMALARDA İSTİSNALAR

Kanunun 9 uncu maddesinin son fıkrasında "ancak, Anayasa Matı kemesi ve Yargıtay'ın yargılayacağı kişilere ilişkin hükümler ile, savaş ve sıkıyönetim hali dahil askeri mahkemelerin görevlerine ilişkin hükümler saklıdır" denilerek İSTİSNASI belirtilmiştir.

A. İLK DÜZENLEME

Bu istisna, Hükümet Teklifi ile Adalet Komisyonunun Kabul Ettiği Metin'de sadece Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan sıfatıyla, görevleri ile ilgili suçlardan dolayı yargılayacağı kişilere hasredilmişti. Ayrıca daha sonra metinden çıkarılan 23 üncü madde ile de 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununun 21 inci maddesine paralel şekilde : "Bu Kanunda yazılı suçlardan dolayı aşağıda yazılı kişiler hakkında soruşturma yapılabilmesi:

- a. General ve amiraller hakkında Genelkurmay Başkanının,
- b. Müsteşarlar hakkında Başbakanın,
- c. Yurt dışında görev yapan büyükelçiler hakkında Dışişleri Bakanının,
- d. Valiler, kaymakamlar hakkında İçişleri Bakanının,
- e. Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, Sayıştay Başkan ve Üyeleri ile Cumhuriyet Başsavcısı, Cumhuriyet Başsavcı Vekili, Danıştay Başsavcısı, Askeri Yargıtay Başsavcısı, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başsavcısı, Adli ve İdari Yargı Hakim ve Savcıları ile, Cumhuriyet Savcı ve Yardımcıları bu sınıftan sayılanlar, askeri hakim subaylar hakkında özel Kanunlarına göre yetkili kurum ve makamların iznine bağlıdır." hükmü getirilerek, bunlar hakkında devlet güvenlik mahkemesinin soruşturma ve yargılama yapamaması hükmü yerine, bu soruşturma İZNE bağlanmıştır.

B. MİLLİ GÜVENLİK KONSEYİNİN DÜZENLEMESİ

Ancak Milli Güvenlik Konseyi Adalet Komisyonunca bu tek istisna genişletilmiş, 23 üncü madde olarak getirilen İZİN şartı kaldırılarak, madde metinden çıkartılmış ve Milli Güvenlik Konseyinde bu şekilde kabul edilerek kanunlaşmıştır.

Bu gelişimi belirttikten sonra 2845 sayılı Kanundaki istisnaları ele alalım.
Bunlar :

- a. Anayasa Mahkemesinde yargılanacaklar,
- b. Yargıtayda yargılanacaklar,
- c. Askeri mahkemelerin görevine ilişkin hükümler,
- d. 2253 sayılı Çocuk Mahkemeleri Kuruluş Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'a göre, fiilen çocuk mahkemeleri kurulduğunda prensip olarak çocukların yargılanmasıdır.

a. GÖREVLERİ İLE İLGİLİ SUÇLARDAN OLMAK KAYDIYLA ANAYASA MAHKEMESİNDE YARGILANACAKLAR

Anayasanın 148 inci maddesine göre:

1. Cumhurbaşkanı,
2. Bakanlar Kurulu üyeleri,
3. Anayasa Mahkemesi Başkanı ve üyeleri,
4. Yargıtay Başkanı ve üyeleri,
5. Danıştay Başkanı ve üyeleri,
6. Askeri Yargıtay Başkanı ve üyeleri,
7. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyeleri,
8. Bu Mahkemelerin Başsavcıları,
9. Cumhuriyet Başsavcı Vekili,
10. Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Başkan ve üyeleri¹²
11. Sayıştay Başkan ve üyeleri.

b. ASKERİ MAHKEMELERİN GÖREVLERİNE İLİŞKİN HÜKÜMLER

Anayasanın 145 inci maddesine göre, Askeri Mahkemeler "asker kişilerin askeri olan suçları ile bunların asker kişiler aleyhine veya askeri mahallerde, yahut askerlik hizmet ve görevleri ile ilgili olarak işledikleri suçlara ait davalara bakmakla görevlidirler."

Askeri mahkemelerin görevleri ile ilgili olarak özellikle 353 sayılı Kanun ile diğer askeri mevzuatta hükümler yer almış ve bunların görevlerine giren hususlar sarıh şekilde belirtilmiştir.

Bu bakımdan detayı ile üzerinde durmuyor, sadece tasrih ile yetiniyoruz.

¹² Bakan ve Yargıtay ile Danıştay'dan seçilen üyeler esasen yukarıdaki fıkralar gereği Anayasa Mahkemesinde yargılanacak olmakla, bu hükümler sadece Adalet Bakanlığı Müsteşarı bakımından hüküm ifade etmektedir.)

İşte, 2845 sayılı Kanunun 9/son maddesi hükmü gereğince; savaş ve sıkıyönetim hali dahil askeri mahkemelerin görevine ilişkin hususlarda artık devlet güvenlik mahkemeleri değil, askeri mahkemeler görevli olacaktır.

c. KİŞİSEL SUÇLARINA AİT CEZA DAVALARI DOLAYISIYLA YARGITAYDA YARGILANACAKLAR

1. 2797 sayılı Yargıtay Kanununun 13/2 nci maddesine göre:
 - a. Yargıtay Başkan ve üyeleri,
 - b. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı,
 - c. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcı Vekili,
 - d. Özel Kanunlarında belirtilen kimseler. (Bunlar aşağıda ayrıca açıklanmaktadır.)
2. 44 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 52 nci maddesine göre:
 - a. Anayasa Mahkemesi Başkanı,
 - b. Anayasa Mahkemesi üyeleri,
3. 2575 sayılı Danıştay Kanununun 82 nci maddesine göre:
 - a. Danıştay Başkanı,
 - b. Danıştay Başsavcısı,
 - c. Başkan vekilleri,
 - d. Daire Başkanları,
 - e. Danıştay üyeleri,
4. 832 sayılı Sayıştay Kanununun 96 nci maddesine göre:
 - a. Sayıştay Başkanı,
 - b. Sayıştay Üyeleri,
5. 1600 sayılı Askeri Yargıtay Kanununun 38 inci maddesine göre:
 - a. Askeri Yargıtay Başkanı,
 - b. Askeri Yargıtay Başsavcısı,
 - c. Askeri Yargıtay 2. Başkanı,
 - d. Askeri Yargıtay Daire Başkanları ve üyeleri.
6. 1602 sayılı Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanununun 33 üncü maddesine göre:
 - a. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkanı,
 - b. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi 2 nci Başkam,
 - c. Başkanın sözcüsü,
 - d. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Daire başkanları ve üyeleri. Bu şahıslar şahsi suçlarından dolayı Yargıtay Ceza Genel Kurulunda yargılanacaklardır.

d. GÖREVLERİ İLE İLGİLİ SUÇLARDAN OLMAK KAYDIYLA YARGITAYDA YARGILANACAKLAR

Bu husus Memurin Muhakematı Hakkında Kanunun 1 inci maddesinde veciz biçimde "Memurinin vazifei memuriyetlerinden münbais veya vazifei memuriyetlerinin ifası sırasında hadis olan cürümler" şeklinde ifade olunmuştur.

1. ADLİ VE İDARİ YARGIYI BİRLİKTE KAPSAR ŞEKİLDE HAKİM VE SAVCILAR

Adli ve idari yargıyı birlikte kapsar şekilde, 2802 sayılı Hakimler ve Savcılar Kanununun 90 ıncı maddesine göre:

Hakim ve savcılardan haklarında son soruşturma açılmasına karar verilenlerden;

- a. Birinci sınıfa ayrılmış olanlar,
- b. Ağır ceza mahkemeleri heyetine dahil bulunan hakim ve C. Savcılarının son soruşturmaları Yargıtayın görevli ceza dairesinde görülür. (Bu görevli daire 4 üncü Ceza Dairesidir.)

2. VALİLER

4 Şubat 1329 tarihli Memurin Muhakematı Hakkında Kanunun 8 inci maddesindeki "Lüzumu muhakemesi karar gir olan valilerin muhakemesi Mahkemei Temyiz ceza dairesinde icra olunur." hükmü ile Valilerin görevlerine ilişkin suçlardan dolayı Yargı tayda yargılanacakları açıkça belirtilmiştir.

3. ELÇİLER

Memurin Muhakematı Hakkında Kanunun 9 ncu maddesine göre : "... lüzumu muhakemesi karar gir olan süferanın muhakemeleri de valiler gibi Mahkemei Temyize aittir."

4. MÜSTEŞARLAR

Memurin Muhakematı Hakkında Kanunun 9 uncu maddesine göre : "Nezaretler (bakanlıklar) müsteşarları hakkında dahi... lüzumu muhakemelerine karar verilenlerin icrai muhakemeleri vali ve sefirler gibi Mahkemei Temyize aittir."

Memurin Muhakematı Hakkında Kanun'da Yargıtay'da yargılanacakları belirtilenlerden bir kısmı sonradan yürürlüğe giren Anayasa

hükmü gereği, Anayasa Mahkemesinde yargılanacaklarından, Anayasa Mahkemesinde yargılanacak bu görevlilerle ilgili Memurin Muhakematı Hakkındaki Kanundaki hükümlerin uygulama kabiliyeti kalmamıştır.

Şahsi suçları dolayısıyla da Yargıtay da yargılanacak olan ve yukarıda sayılanlar dışında kalan bu diğer görevlilerin Yargıtay da yargılanabilmeleri, belirtildiği gibi suçun görevle ilişkili olmasına bağlıdır. Ya görevden doğmalı veya görevin ifası sırasında işlenmiş olmalıdır. Yoksa, bunlar kişisel suçlarından dolayı gerekli usulü prosedür gerçekleştirilerek devlet güvenlik mahkemesinin yargısına tabidirler.

Keza, yukarıda sayılanlar dışında kalan ister göreve ilişkin olsun, isterse şahsi olsun böyle bir ayırım söz konusu olmaksızın devlet güvenlik mahkemesinin yargısına tabi tutulacaklardır.

Devlet güvenlik mahkemesinin görevine giren suçlarla ilgili olarak, bunların hiçbir zaman görevle ilişkili olarak işlenemeyeceği ve bu itibarla da tamamen şahsi suç teşkil edeceği Danışma Meclisi Adalet Komisyonu Sözcüsü tarafından açıklanmış ve 2845 sayılı Kanunun görüşmelerinde "...Komisyon olarak diyoruz ki, bu suçlar devlet aleyhine işlenen suçlardır. Bunların vazife ile hiçbir zaman alakası olamaz. Bu itibarla birinci satıra —Bu Kanunda belirtilen şahsi suçlardan— demeye lüzum yoktur. Çünkü bunlar bizatihi şahsi suçlar çerçevesi içerisinde yer alacaktır. Vazife ile alakası olmamak icap eder." denilerek belirtilmiştir.¹³

e. ÇOCUK MAHKEMELERİNDE YARGILANACAK OLANLAR

2253 sayılı, Çocuk Mahkemeleri Kuruluş Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunda çocuk mahkemeleri kurulması öngörülmüş ve bu Kanun 21 Kasım 1979 gün 16816 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış ise de, yürürlük tarihi çeşitli kanunlarla uzatılmıştır. Henüz Adalet Bakanlığınca özel olarak kurulmuş bir çocuk mahkemesi yoktur. Bu itibarla 2253 sayılı Kanunda belirtilen çocuklar bakımından da, halen normal görevli C. Savcılıkları ve mahkemelerce soruşturma ve kovuşturma yapılmakta, ancak 2253 sayılı Kanundaki tedbir ve cezalar uygulanmaktadır.

Çocuklar yönünden, devlet güvenlik mahkemelerinin görevli olması bakımından bir değişiklik söz konusu mudur? Detayına inmeden konuyu şöyle ortaya koyabiliriz:

¹³ Komisyon Sözcüsü Enis Muratoğlu'nun bu konuşması için Bkz. Danışma Meclisi'nin 14.3.1983 günlü 70. birleşimine ait Tutanak Dergisi.

1. Fiilen çocuk mahkemeleri kuruluncaya kadar: Olağanüstü hal ilan edilen yerlerde, olağanüstü halin ilanına neden olan ve böylece devlet güvenlik mahkemelerinin görevine giren suçların işlenmesi halinde devlet güvenlik mahkemeleri görevlidir. 2253 sayılı Kanundaki tedbir ve cezalar değil, genel hükümler uygulanacaktır. Bunun dışındaki durumlarda; küçükler devlet güvenlik mahkemelerinde yargılansalar bile haklarında genel hükümler değil, 2253 sayılı Kanundaki tedbir ve cezalar uygulanacaktır.

2. Çocuk mahkemeleri fiilen kurulduktan sonra: Prensip, bunların çocuk mahkemelerinde yargılanmalarıdır. Ancak, istisna olarak 15 yaşından küçük biri, olağanüstü hal ilan edilen yerde, olağanüstü halin ilanına ilişkin olarak devlet güvenlik mahkemesinin görevine giren bir suçu işlerse, artık bu halde devlet güvenlik mahkemesinde yargılanacaktır.

6.BÖLÜM

USULE AİT BAZI HÜKÜMLER

1.KISIM

GENEL OLARAK

2845 sayılı Kanunun 29 uncu maddesine göre, bu Kanunda gösterilen Özel hükümlerdeki istisnalar dışında devlet güvenlik mahkemelerinde Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu hükümleri uygulanacaktır.

2845 sayılı Kanunun 27 ve 28 inci maddeleri hükmüne göre de; devlet güvenlik mahkemeleri kararlarının temyiz mercii, devlet güvenlik mahkemeleri arasındaki yetki ve devlet güvenlik mahkemeleri ile mahalli adli yargı mercileri arasındaki görev uyumsuzluklarının incelenme mercii Yargıtayın ilgili dairesidir. Ayrıca, devlet güvenlik mahkemelerinin nihai kararlarının tetkik mercii de, Yargıtay olup, daha önce olduğu gibi bu konuda tavgiz ve tefrik edilmiş tek bir daire olmayıp, her suç için esasen görevli ilgili Yargıtay Ceza Daireleridir.

Anayasada yer alan ve özel kanunla kurulan mahkemeler olmakla birlikte Devlet Güvenlik Mahkemeleri, Kanunun 18 inci maddesine göre Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun uygulanması bakımından ağır ceza mahkemesi derecesindedir.

Ancak, duruşma, kararlara itiraz vesair usulü hükümler yönünden aynı derecedeki en yakın mahkeme mahalli ağır ceza mahkemeleri değil, en yakın devlet güvenlik mahkemesidir.

2.KISIM ÖZEL

HÜKÜMLER

A. İLK SORUŞTURMA YAPILMAMASI

2845 sayılı Kanunun 10 uncu maddesinin ilk fıkrasında, devlet güvenlik mahkemesinin görevine giren suçlarda ilk soruşturma yapılamayacağı belirtilmiş ise de; 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununu değiştiren 3206 sayılı Kanunla¹⁴ ilk tahkikatla ilgili hükümler yürürlükten kaldırılmış olmakla, artık 2845 sayılı Kanunun 10 uncu maddesinin ilk fıkrasındaki bu hükmün özel bir anlamı kalmamıştır. Çünkü, sadece devlet güvenlik değil, bütün mahkemeler bakımından ilk tahkikat kaldırılmıştır.

B. SORUŞTURMA MERCİİ

2845 sayılı Kanunun 10 uncu maddesinde, devlet güvenlik mahkemesinin görevine giren bir suçla ilgili hazırlık soruşturmasının devlet güvenlik mahkemesi C. Savcısı veya yardımcısı tarafından BİZZAT yapılacağı hükmü yer almıştı.

Ancak, aşağıda ayrıca inceleyeceğimiz üzere, 3200 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle C. Savcısının bu tahkikatı bizzat yapacağı hükmü kaldırılmış, tahkikatın C. Savcılığı tarafından yapılacağı ve CMUK. nun 154 ve 156 ncı maddeleri hükmünün saklı olduğu belirtilmiştir. Böylece soruşturma yetkisi C. Savcılığında olmakla birlikte, O'na niyabetle ve O'nun emir ve gözetimi altında olarak zabitanın da soruşturmada yer alması yolunda kanuni değişiklik yapılmıştır.

Bu konuda aşağıda (3 üncü Kısım)'da ayrıca geniş şekilde durulacağından sadece tasrih ile yetiniyoruz.

Konu ile ilgili diğer hükümlere nazaran da:

Suç devlet güvenlik mahkemesinin bulunduğu yerden başka bir yerde yahut askeri mahalde işlenmiş ise; 2845 sayılı Kanunun 11 inci maddesine göre mahalli savcılık veya askeri savcılık DERHAL devlet güvenlik mahkemesi C. Savcılığına durumu bildirecek ve kendisi soruşturmaya başlayacaktır.

10 uncu maddedeki hüküm gereği devlet güvenlik mahkemesi C. Savcılığı gerek görürse mahalline giderek bizatihi soruşturmayı yapar-

¹⁴ 3206 sayılı bu Kanun, 4.6.1985 gün ve 18774 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış ve 85. maddesi gereğince 4.7.1985'den itibaren yürürlüğe girmiştir.

cak, soruşturmaya devam ettirecek yahut mahalli C. Savcılığı ve askeri savcılığa, niyabetten soruşturma yaptırılacaktır.

Talimat ve niyabetle soruşturmanın yaptırılması durumunda da hazırlık soruşturması mutlaka mahalli C. Savcısı veya yardımcıları, askeri savcı veya yardımcıları tarafından yapılacaktır.

C. GÖREVE İLGİLİ OLSA BİLE DOĞRUDAN DOĞRUYA TAKİBAT YAPILMASI

2845 sayılı Kanunun 10/sonuncu maddesi hükmüne göre: ‘Bu Kanun kapsamına giren suçlar hakkında suç görev sırasında veya görevden dolayı işlenmiş olsa bile C. Savcılıklarınca doğrudan doğruya takibat yapılır.’

Bu hüküm, devlet güvenlik mahkemesi C. Savcılığım olduğu kadar, 11 inci madde uyarınca olaya el koyacak mahalli C. Savcılıkları ve askeri savcılıklar bakımından da geçerlidir.

Mesela, 4 Şubat 1329 tarihli Memurin Muhakematı Hakkında Kanunun memurların görev sırasında veya görevden dolayı işlemiş oldukları suçlar yönünden CMUK. na nazaran değişik takibat usulü ve makamları; Danıştay, il idare, ilçe idare kurullarının lüzumu muhakeme kararları getirilmiştir. Böylece devlet güvenlik mahkemesinin görevine giren suçlar bakımından bu değişik takibat usulü kaldırılmakta ve takibatın doğrudan doğruya C. Savcılıklarınca yapılacağı sarahatle belirtilmektedir.

Tabiatıyla Kanunda, Yargıtay da yargılanacakları açıklanan ve yukarıdaki bölümlerde durumları incelenen görevlilerle ilgili MMHK. daki özel takibat usulleri hariçtir. Çünkü bunlar esasen devlet güvenlik mahkemesinde değil, Yargıtay'da yargılanmaktadırlar.

Esasen, daha önceki bölümlerde de belirttiğimiz gibi, Danışma Meclisi Adalet Komisyonu Sözcüsü tarafından, devlet güvenlik mahkemesinin görevlerine giren suçların memurun görevine ilişkin olarak işlenemeyeceği belirtilmiş ve 14 Mart 1983 günlü 70 inci birleşimde ”... Komisyon olarak diyoruz ki, bu suçlar devlet aleyhine işlenen suçlardır. Bunların vazife ile hiç bir zaman alakası olamaz. ... Çünkü bunlar bizatihi şahsi suçlar çerçevesi içinde yer alacaktır. Vazife ile alakası olmaması icap eder.” denilmiştir.

D. TEBLİGAT

Kanunun 21 inci maddesine göre, usulüne uygun olarak tebligat yapılamaması halinde tebligatlar basın veya radyo ile yapılabilir. Böy-

lece 1402 sayılı Kanına paralel bu hükümle, tebligat yapılamaması nedeniyle davaların uzaması ve uzatılması önlenmektedir.

E. ACELE İŞ

2845 sayılı Kanunun 10 uncu maddesine göre, devlet güvenlik mahkemelerinin görevine giren suçlarla ilgili mahalli veya askeri savcılıklarca soruşturmalar ÖNCELİK ve İVEDİLİKLE yapılacağı gibi; 20 nci maddeye göre de devlet güvenlik mahkemelerinin görevine giren suçlar ACELE İŞLERDEN SAYILIR.

Ancak hemen belirtelim ki; acele işlerden sayılma doğrudan doğruya 3005 sayılı Kanun hükümlerine tabi olmayı gerektirmez. Eğer CMUK. na 1696 sayılı Kanunla eklenen Ek -1 inci maddesindeki şartlar varsa, 3005 sayılı Kanunun 1 inci maddesinin (A) bendindeki mahal ve aynı Kanunun 4 üncü maddesinde yazılı zaman kayıtlarına bakılmaksızın; eğer EK -1 inci maddedeki şartlar yoksa 3005 sayılı Kanundaki şartların gerçekleşmesiyle kovuşturma ve soruşturmalar 3005 sayılı Kanun hükümlerine göre yapılacaktır. Yani, 3005 sayılı Kanunun uygulanması yönünden bir istisna getirilmiş değildir.

F. YEDİ GÜN İÇİNDE CEVAP VERME ZORUNLULUĞU

CMUK. nun Ek -1 inci maddesi ve 3005 sayılı Kanun yönünden istisna olmamakla birlikte, CMUK. nun Ek-4 üncü maddesi yönünden istisna getirilmiştir.

Filhakika, CMUK. na 1696 sayılı Kanunla eklenen ek - 4 üncü madde hükmüne göre; Ek -1 inci maddede gösterilen suçların soruşturma ve kovuşturması sırasında C. Savcısı veya yardımcıları veya hakim yahut mahkeme tarafından yazılı olarak istenilen bilgilere 7 gün içinde verilmesi zorunlu olup, aksine hareket hapis ve ağır para cezası ile tecziyeyi gerektirirken, devlet güvenlik mahkemeleri bakımından bu maddenin alanı genişletilmiş, Ek-1 inci maddedeki suçlarla sınırlı olmaktan çıkartılmıştır.

Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun 14 üncü maddesine göre: Devlet güvenlik mahkemelerinin görevine giren bütün suçların soruşturma ve kovuşturması sırasında CMUK. na 1696 sayılı Kanunla eklenen Ek - 4 üncü madde hükümleri de uygulanacaktır.

Bu hüküm özellikle idari makamlar ve zabıta bakımından önem arz etmektedir. Çünkü bu konuda, devlet güvenlik mahkemesi C. Sav

cılığı veya mahkeme tarafından yazılacak müzekkerelerin muhatabı genellikle idari makamlar ve zabıtabdır.

Bunun için, devlet güvenlik mahkemesindeki soruşturma ve kovuşturmalarla ilgili konularda, CMUK. nun 1696 sayılı Kanun'la eklenen EK - 4 üncü maddesi ve 2845 sayılı Kanunun 14 üncü maddesi hükümleri daima nazara alınmalıdır. Ya 7 GÜN içinde gerekli cevap verilmeli, ya da bu süre içinde yazı gereğinin niçin yerine getirilemediği ön bilgi olarak bildirilmelidir. Aksi takdirde mesulleri hapis ve ağır para cezası ile sorumlu olacaklardır.

G. ADLİ TATİLDE DE DAVAYA BAKILMASI

Devlet güvenlik mahkemelerindeki davalara adli tatilde de bakılacak olması, aslında devlet güvenlik mahkemesinin görevine giren suçların acele işlerden sayılmasının tabii bir neticesi olmakla birlikte, ayrıca Kanunun 20 nci maddesinde de tasrih edilmiştir. Böylece, bu suçlara ilişkin davalara adli tatilde de bakılacaktır.

H. DURUŞMA USULÜ VE İNZİBATI

I. Duruşma usulü

Duruşma ile ilgili olarak 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununa paralel hükümler getirilmiş ve sürat sağlanmak, art niyetli ve uzatmaya matuf çabalar önlenmek istenilmiştir.

Bu hükümler sonucu:

- a. İddianame özetlenerek okunabilir.
- b. Devlet güvenlik mahkemesinde görülen davaların talik süresi prensip olarak 30 günden fazla olamaz.
- c. Esas hakkındaki iddia mütalaa ile buna karşı savunma için verilecek mehil 15 günü geçemez. Ancak 15 ve daha fazla sanıklı davalarda mahkeme bu süreleri 1 aya kadar uzatabilir.
- d. 200'den çok sanıklı davalarda; o oturumdaki duruşma ile ilgileri bulunmamak kaydıyla, mahkemece bu oturumların o sanıkların yokluğunda yapılmasına karar verilebilir.
- e. Devlet güvenlik mahkemesi, duruşmanın kendi yargı çevresi içinde olmak kaydıyla başka bir yerde yapılmasına karar verebilir.
- f. CMUK. nun 216 ncı maddesindeki şartlar aranılmaksızın tanık ve bilirkişilerin naip hakim marifetiyle dinlenilmesine devlet güvenlik mahkemesince karar verilebilir.

g. Duruşma safahatı Mahkemenin uygun ve lüzumlu göreceği teknik araçlarla tespit olunabilir. Bu teknik araçlar sayılmış değildir. Zamana ve gelişmeye göre mahkemece tespit ve tayin olunacaktır.

Görülüyor ki, sayılan bu hususlar aslında prensipten istisna teşkil etmekte ve Mahkemenin takdirine bağlı bulunmakta, emredici bir nitelik taşımamaktadır. O sebeple Mahkemece de şartlar, bu istisnaların konuluş gayeleri ve duruşma safahatı gayet dikkatli bir şekilde değerlendirilmeli ve mümkün olduğu kadar prensipten ayrılmalıdır. Tabii şartları gerçekleşmiş ise bu hükümlerin uygulanabileceği ve uygulanacağı kuşkusuzdur. Ancak, bu istisnalar temel ve prensipmişçesine ele alınıp, derhal 20 nci maddedeki bu hükümlere göre uygulama yapılmasından da kaçınılmak gerekir.

2. Duruşmanın İnzibatı

Bu yönden de 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu ile kısmen CMUK. na paralel bazı hükümler getirilmiştir. Buna göre:

a. Duruşmanın inzibatını bozan, Mahkeme BAŞKANINCA salondan çıkartılır (2845 S.K. m. 23).

b. Mahkeme Başkan ve üyelerine, C. Savcı veya yardımcısına, kâtime veya görevlilere karşı uygun olmayan söz yahut davranışta bulunan hakkında MAHKEME tutuklama kararı verebilir ve 24 saat içinde sorguya çekilen bu kişi inzibati ve kesin nitelikte olarak 1 aydan 6 aya kadar hafif hapis cezası ile cezalandırılır. Bunun İSTİSNASI, avukatlardır.

Filhakika, 1136 sayılı Avukatlık Kanununun 58/2 nci maddesinde, HUMK. ile CMUK. nun duruşmanın inzibatına ilişkin hükümleri saklıdır. Şu kadar ki, bu hükümlere göre avukatlar tutuklanamayacağı gibi haklarında hapis veya hafif para cezası da verilemez hükmü getirilmek ve bu istisna 2845 sayılı Kanunun 23 üncü maddesinde açıkça belirtilmiş olmakla, artık tutuklama ile ilgili bütün hüküm avukatlar bakımından uygulanamayacaktır.

Aslında bu CMUK. na ve Avukatlık Kanununa paralel olarak vaz edilmiş, onların tekrarından ibaret bir husustur.

c. Mahkeme uygun olmayan bu davranış ve sözler hakkında yayın yasağı koyabilir. MAHKEMENİN yayın yasağına rağmen yayında bulunanlar 3 aydan 6 aya kadar hapis ve 5 bin liradan 15 bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar.

d). Kanunun 23 üncü maddesi hükmüne göre: MAHKEME BAŞKANI, duruşmanın inzibatını bozan sanık veya müdafî o günkü duruşmaların tamamına çıkmamak üzere salondan çıkartır ve eğer müteakip oturumlarda da duruşmayı ÖNEMLİ ÖLÇÜDE aksatacak davranışlara devam edecekleri anlaşılırsa ve hazır bulunmalarına gerek görülmezse bu kerre MAHKEMECE yokluklarında duruşmalara devama karar verilebilir.

Ancak, bu karara rağmen esasa ilişkin iddia ve savunmanın yapılması imkânı tanınacaktır.

Daha önce duruşmadan çıkartılan sanık ve münadi bilahare tekrar duruşmaya alınmış, ancak daha sonraki duruşmalarda da duruşmanın inzibatını bozmakta ısrar etmiş ise MAHKEMECE bir daha aynı dava ile ilgili duruşmaların tamamına veya bir kısmına katılmamalarına da karar verilebilir.

Bu şekilde salondan çıkartılanlar tekrar alındıklarında kendilerine yokluklarında yapılan iş ve işlemlerin esaslı noktaları bildirilir ve müdafî isterse tutanakların örnekleri verilir.

Belirtilen durumlarda salondan çıkartılan veya duruşmalara katılmamalarına karar verilenler, MAHKEMENİN tayin edeceği süre içinde yazılı savunma verebilirler.

Duruşmadan çıkarma kararının esas ilişkin iddia ve savunmanın yapılmasına engel olacak biçimde uygulanamayacağı yolundaki 23/6 ncı madde hükmü;

— İlk defa duruşmadan çıkarılma,

— Duruşmanın inzibatını bozduğu için salondan çıkartılanların sonra gelen oturumda da duruşmayı önemli ölçüde aksatacak davranışlara devam edecekleri anlaşılıp, hazır bulunmalarına gerek görülmemesi halinde yokluklarında devam olunmasına Karar verilmesi ile ilgili ve bunlarla sınırlıdır.

İkinci defa salondan çıkartılanlar ise, 23/son madde hükmüne göre ancak yazılı savunma verebileceklerdir.

Görüldüğü gibi duruşmanın inzibatı ile ilgili bu hükümlerden bir kısmı bizzat Mahkeme Başkanı ve bir kısmı da Mahkeme tarafından uygulanacaktır. Bunlar yukarıda özellikle tasrih edilmiştir.

I. REDDİ HAKİM

2845 sayılı Kanunun 26 ncı maddesine göre, devlet güvenlik mahkemesi başkan ve üyelerinin reddi istemleri, reddi istenilende değişik

lik yapılmaksızın bu mahkemede incelenir ve reddi hakim reddine dair bu mahkeme kararı aleyhine itiraz olunamaz. Ancak esas hükümle birlikte temyiz edilebilir.

Reddi hakim şartları ve usulü yönünden CMUK. na bir istisna vaz edilmiş değildir. Sadece incelenmesi bakımından getirilen bu istisna ile reddi istenilenin de devlet güvenlik mahkemesi heyetine katılacağı, mahkemenin bu yöndeki kararının itirazının kabil olmayıp, esas hükümle birlikte temyizinin kabil olduğu belirtilmiştir, o kadar.

J. EMİRLERİN ÖNCELİKLE YERİNE GETİRİLMESİ

Kanunun 13 üncü maddesinin amir hükmü gereği, bütün zabıta makam ve memurları devlet güvenlik mahkemesi veya bu mahkeme başkanınca verilen emirleri ve devlet güvenlik mahkemesi C. Savcılığınca verilen soruşturma, kovuşturma ve infaza ilişkin emirleri ÖNCELİKLE yerine getirmek zorundadır.

Bu, CMUK. nun 154 üncü maddesindeki hükme paralel bir hükümdür.

Ancak CMUK. nun 154 üncü maddesindeki ÖNCELİK yer almadığı halde, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun 13 üncü maddesinde ÖNCELİKLE yerine getirileceği belirtilmiştir.

Bu hüküm de, daha önce belirttiğimiz 7 gün içinde cevap verme zorunluluğu konusunda olduğu gibi, idari makamlarla zabıta büyük ölçüde ilgilendirmektedir.

2845 sayılı Kanunun 13 üncü maddesindeki bu hüküm çok açıktır. Bütün zabıta makam ve memurları, devlet güvenlik mahkemesi, mahkeme başkanı tarafından verilen emirleri ve devlet güvenlik mahkemesi C.Savcılığınca soruşturma, kovuşturma ve infaza ilişkin emirleri, abartmadan söyleyelim ki, adeta elindeki bütün işleri bırakıp ÖNCELİKLE yerine getirecektir. Aksi takdirde cezai mesuliyet söz konusudur. Devlet güvenlik mahkemesi ile ilgili bu emirlerin öncelikle yerine getirilmesi dolayısıyla diğer işlerde aksama olursa, "Devlet güvenlik mahkemesi ile ilgili bu emirleri öncelikle yerine getirdiğimden gecikti" şeklinde bir savunma, (tabii eğer sadece bu sebeple gecikme olmuşsa) geçerlidir. Ancak, diğer işler dolayısıyla devlet güvenlik mahkemesi ile ilgili emirlerin geciktirildiği şeklindeki bir savunma, cezai sorumlulukları kurtarmaz. Tabii burada biz, konunun önemini vurgulamak için, devlet güvenlik mahkemesi ile ilgili emirlerin öncelikle yerine getiril-

meşinin şart olduğunu ve aksine davranışın cezai sorumluluğu gerektirdiğini ifade için meseleyi bu şekilde ortaya koyduk.

Yoksa, tabiatıyla aslolan bütün işlerin aksatılmadan ve geciktirilmeden yerine getirilmesidir ve zabitanın böyle bir savunmanın ardına gizlenmek isteyeceği düşünülemez.

K. BİNA - ARAÇ - GEREÇ VE PERSONELDEN YARARLANMA

2845 sayılı Kanunun 19 uncu maddesine göre, soruşturmanın gerekli kılması halinde ve geçici olarak devlet güvenlik mahkemesi yargı çevresi içindeki genel ve katma bütçeli dairelere, kamu iktisadi teşebbüs ve teşekküllerine, il özel idarelerine, belediyelere, resmi ve özel bankalara ait bina araç, gereç ve personelden yararlanılabilir. Bu istemler GECİKTİRİLMEKSİZİN yerine getirilir. Aksine hareket hapis ve ağır para cezası ile tecziyeyi gerektirir.

Bu konu da, yukarıda açıklanan hususlarla aynıdır. Yani, özellikle idari makamlarla, zabıta ve Kanunda belirtilen diğer kuruluşları büyük ölçüde ilgilendirmektedir.

Hemen belirtelim ki, bu yararlanma KEYFÎ değildir. Ne var ki, Kanunda belirtilen "soruşturmanın gerekli kılması" halinin takdiri TAMAMEN devlet güvenlik mahkemesi ve devlet güvenlik mahkemesi C. Savcılığına bırakılmıştır. Takdir onundur. idari makam, zabıta, yahut Kanunda belirtilen kuruluşlar "soruşturma gerektirmiyor" diyemezler veya bunun sebebini, gerekçesini soramazlar. Keza, "bizim kendi işimiz var" diyemezler. Aksi halde hapis ve ağır para cezası ile mesul olurlar.

Tabii tekrar belirtelim ki, bu takdir de keyfi değildir. Aksine davranan da mesul olur. Fakat ifade ettiğimiz gibi, böyle olsa bile Kanunda belirtilen kuruluşlar "keyfidir" diye bundan imtina edemezler, yerine getirirler, daha sonra ilgili ve yetkili mercilere bildirirler, adli prosedürün kendi içinde gereği yapılır.

L. NEZARET SÜRESİ

a. CMUK. na Göre Nezaret Süresi

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 128 inci maddesine göre;

1. Suç zanlısı olarak yakalanan kimse, yol süresi hariç en geç 24 saat içinde sorguya çekilmek üzere hakim huzuruna çıkarılır. Yani başka bir deyişle ZABITA ancak 24 saat nezarete tutulabilir.

2. 3 veya daha fazla kişinin iştirakiyle TOPLU olarak işlenen suçlarda ise;

- Sanık sayısının çokluğu,
- Sanıkların durumu,
- Delillerin durumu,
- Suçun niteliği

nazara alınarak ANCAK C. Savcısının veya tehirinde mazarrat bulunan hallerde sulh hakiminin YAZILI EMRİ ile bu süre 15 güne kadar uzatılabilir yani başka bir deyişle ZABITA yakalanan zanlıları ancak C. Savcısının (ya da sulh hakiminin) izni ile 24 saatten fazla, 15 güne kadar nezarete tutabilir. Bu takdir C. Savcısı ya da sulh hakimini. Zabitanın talebi üzerine izin verilirse ve 15 günü geçmemek üzere kaç günlüğüne izin verilmişse o kadar, yakalanan zanlı zabıta tarafından nezarete tutulabilecektir. Aksi halde zabıta 24 saatten fazla nezarete tutamayacaktır.

CMUK. daki genel hüküm budur.

b. 2845 Sayılı Kanuna Göre Devlet Güvenlik Mahkemeleri Bakımından Nezaret Süresi

Belirtildiği gibi nezaret süresi yönünden CMUK. da suçun ferdi ve toplu olarak işlenmesi ile ilgili olarak ikili bir ayırım getirilmiştir.

Oysa 2845 sayılı Kanunla, devlet güvenlik mahkemeleri bakımından böyle bir ayırım getirilmemiştir.

Devlet güvenlik mahkemelerinin görevine giren suçlar bakımından toplu olarak işlensin ya da işlenmesin, zabıtaya nezarete alma ve bunu uzatabilme yetkisi tanınmıştır.

2845 sayılı Kanunun 16 ncı maddesine göre:

1. Devlet güvenlik mahkemesinin görevine giren suçlar sebebiyle yakalanan suç zanlısı, yol süresi hariç en geç 48 saat içinde hakim huzuruna çıkarılacaktır. Görüldüğü gibi, bu sürenin 24 saatten 48 saate çıkarılması dışında CMUK. nun 128 inci maddesindeki hükümle paraleldir.

2. Fark toplu olarak işlenen suçlarda nezaret süresi yönündendir. 2845 sayılı Kanunda (toplu olarak işlenen suç) tarif edilmemiştir. 2845 sayılı Kanunun 29 uncu maddesinde, bu kanunda gösterilen istisnalar dışında devlet güvenlik mahkemelerinde CMUK. hükümlerinin uygulanacağını belirtilmesine nazaran, CMUK. nun 128 inci maddesindeki genel hükme göre; suç 3 veya daha fazla kişinin iştirakiyle işlendiğinde TOPLU sayılacaktır.

ANCAK;

— Devlet güvenlik mahkemelerinin görevine giren suçlar bakımından toplu olarak işlenme halinde CMUK. daki gibi nezaret süresinin uzatılması C. Savcısının ya da sulh hakiminin iznine bağlanmamıştır.

— CMUK. nun 128 inci maddesindeki gibi sanık sayısının çokluğu, sanıkların veya delillerin durumu suçun niteliği gibi şartların aranılması da şart değildir.

2845 sayılı Kanunun 16 ncı maddesine göre devlet güvenlik mahkemelerinin görevine giren suçlar sebebiyle yakalanan suç zanlıları, bu suçun TOPLU olarak (yani 3 veya daha fazla kişinin iştirakiyle) işlenmesi halinde en geç 15 gün içinde hakim önüne çıkartılacaklardır. Başka bir deyişle 15 güne kadar NEZARETTE tutulabileceklerdir.

Görüldüğü gibi; CMUK. daki şartlar aranılmaksızın, 2845 sayılı Kanun bakımından suçun TOPLU OLARAK işlenmesi, sürenin uzatılabilmesi için yeterli sayılmaktadır. C. Savcısı ya da sulh hakiminden izin alınmasından bahsedilmemektedir.

ŞU HALDE zabıta toplu olarak işlenmeyen suçlarda nasıl 48 saat nezarete tutabiliyorsa; TOPLU olarak işlenen suçlarda da 15 güne kadar nezarete tutabilecektir. Başka bir yerden izin alacak değildir.

Bu konuda "Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun Tasarısı" ve "Danışma Meclisi'nin Kabul Ettiği Metin" de, 22 nci madde olarak şu hüküm yer almıştı :

"Yakalama ve Tutuklama

MADDE 22 — Devlet güvenlik mahkemesinin görevine giren suçlar sebebiyle yakalanan veya tutuklanan kimse, soruşturmanın bitiminde ve her halde on beş gün içinde yetkili hakim önüne çıkarılır. Ancak zabıta, devlet güvenlik mahkemesi nezdinde bulunan cumhuriyet savcı veya cumhuriyet savcı yardımcılarının veya olaya el koyan suçun işlendiği yer cumhuriyet savcısı veya yardımcılarının ve bunların bulunmadıkları hallerde sulh veya sorgu hakiminin yahut askeri savcının yazılı emri bulunmadıkça sanığı kırksekiz saatten fazla tutamaz.

Yukarıdaki fıkra gereğince, sanığı, yetkili hakim önüne getirmek için gerekli süre, bu müddetlere dahil değildir."

Görüldüğü gibi, CMUK. nun 128 inci maddesindeki hükme paralel bir düzenleme getirilmekte ve zabitanın, "yazılı emir" bulunmadıkça sanığın 48 saatten fazla tutamayacağı, ancak böyle bir yazılı emir varsa 15 güne kadar tutabileceği belirtilmekte idi.

Fakat bu hüküm, Milli Güvenlik Konseyi Adalet Komisyonu tarafından değiştirilmiş ve Milli Güvenlik Konseyince de bu değişiklik benimsenerek, 2845 sayılı Kanun'da 16 ncı madde olarak aşağıdaki şekilde yer almıştır:

"Yakalama ve Tutuklama

MADDE 16 — Devlet güvenlik mahkemesinin görevine giren suçlar sebebiyle yakalanan veya tutuklanan kimse tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç en geç kırk sekiz saat ve toplu olarak işlenen suçlarda en çok on beş gün içinde hakim önüne çıkarılır.

Anayasanın 120 nci maddesi gereğince olağanüstü hal ilan edilen bölgelerde yakalanan veya tutuklanan kimseler hakkında yukarıdaki fıkra da belirlenen süreler iki kat olarak uygulanır."

Bu gelişme de, yukarıdaki açıklamalarımızı doğrulamaktadır. 48 saatten fazla nezarete tutma için konulan "yazılı emir" şartı, Milli Güvenlik Konseyince kaldırılmış olmakla; açıkça anlaşıyor ki, devlet güvenlik mahkemelerinin görevine giren suçlar sebebiyle yakalanan veya tutuklananlar bakımından zabitanın süre uzatımı için böyle bir "yazılı emir" istemesine gerek yoktur. Kendisi kanuni durumu takdir ederek 15 güne kadar nezarete tutabilecektir.

Aksi halde, CMUK. nun 128 inci maddesindeki hükümle, 2845 sayılı Kanunun 16 ncı maddesindeki bu hüküm farklılığının ve Milli Güvenlik Konseyince Hükümet Tasarısında yapılan değişikliğin bir anlamı kalmaz.

2845 sayılı Kanunun 16 ncı maddesindeki bu düzenleme Anayasaya da tamamen uygundur. Çünkü Anayasanın 19 uncu maddesinde toplu suçlarda on beş güne kadar nezarete tutabilmek için C. Savcısının veya sulh hakiminin "yazılı emri" aranmış değildir.

Anayasanın 19 uncu maddesinde sadece toplu olarak işlenen suçlarda en çok on beş gün içinde yakalanan veya tutuklanan kişinin hakim kararı olmaksızın hürriyetinden yoksun bırakılamayacağı belirtilmiştir. Ayrıca bu sürelerin olağanüstü hal sıkıyönetim ve savaş hallerinde uzatılabileceği hüküm altına alınmıştır.

İşte bu sebeplerle 2845 sayılı Kanunun 16 ncı maddesinde yapılan düzenleme Anayasaya uygundur.

Şimdiye kadarki uygulama genelde, devlet güvenlik mahkemelerinin görevine giren ve toplu işlenen suçlar bakımından da süre uzatı

mı için C. Savcılığından izin alma şeklindedir. Bu bir mahzur değil, sadece fazlalıktır. Gayet tabii savcıdan izin istenebilir. Verirse uygulanır vermezse serbest bırakılır. Ne var ki, açıkladığımız gibi bu durumda zabitanın MUTLAKA izin talebine gerek yoktur. Ancak zabıta talep etmiş, C. Savcılığı vermemişse, zabıta kendiliğinden ve buna aykırı olarak nezaret süresini uzatamaz. Yahut C. Savcısı nezaret süresinin uzatılması için emir verdiğinde, zabıta ben uzatmıyorum diyemez.

AYRICA CMUK. nun 154 üncü maddesine göre, zabıta C. Savcısının gözetim ve denetiminde ve ona niyabetle görev yaptığından C. Savcısının (serbest bırakılmaları) için emir vermesi halinde nezarete aldıkları zabıta bırakacaktır. Çünkü hazırlık soruşturmasında ve tahkikatta asıl yetkili C. Savcısıdır.

Konu ile ilgili olarak, olağanüstü hal ilan edilen bölgelerde yakalanan veya tutuklanan kişiler hakkında özel hüküm getirilmiştir. 2845 sayılı Kanunun 16/2 nci maddesine göre; Devlet güvenlik mahkemelerinin görevine giren suçlarda ve olağanüstü hal ilan edilen bölgelerde yakalanan suç zanlıları ile tutuklular bakımından süreler İKÎ KAT, yani 96 saat ve 30 gün olarak uygulanacaktır.

3.K İ S İ M

ZABITANIN SORUŞTURMA YAPMASI

A. KANUN DEĞİŞİKLİĞİNDEN ÖNCEKİ DURUM

3200 sayılı Kanunla değiştirilmezden önceki duruma göre; 2845 sayılı Kanunun 10 uncu maddesinin 2 nci fıkrasında "Devlet güvenlik mahkemesinin görevine giren suçların hazırlık soruşturması, bu mahkeme nezdinde bulunan Cumhuriyet Savcısı veya Cumhuriyet Savcı Yardımcısı tarafından yapılır" hükmü yer almıştı. Buna paralel olarak da suçun devlet güvenlik mahkemesinin bulunduğu yer dışında yahut askeri mahalde işlenmesi ile ilgili olarak 10 uncu maddenin 4 üncü fıkrasında Cumhuriyet Savcısı veya Cumhuriyet Savcı Yardımcıları, 5 inci fıkrasında askeri savcı veya yardımcıları tarafından hazırlık soruşturmasının BİZZAT yapılacağı belirtilmiş; 11 inci maddede de aynı husus tekrarlanmıştı. 10 uncu maddenin 6 ncı fıkrasında Cumhuriyet Savcıları ile askeri savcılardan bahsedilmiş, 12 nci maddede ise devlet güvenlik mahkemesinin görevine giren suçların hazırlık soruşturması sırasında tanıklara yemin verdirileceği hükmü bulunmakta idi.

Yani değişiklikten evvelki duruma göre; devlet güvenlik mahkemelerinin görevine giren suçlarla ilgili hazırlık soruşturması MUTLAKA

ve BİZZAT C. Savcısı yahut yardımcısı tarafından yapılacaktı. Zabitanın bir fonksiyonu söz konusu değildi.

Bu hüküm, 3200 sayılı Kanunla yürürlükten kaldırılan, 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun Ek - 3 üncü maddesindeki (CMUK. nun Ek -1 inci maddesinde gösterilen suçların hazırlık soruşturmasının bizzat C. Savcıları veya yardımcıları, veya bunların bulunmadıkları hallerde Sulh veya Sorgu Hakimi tarafından yapılacağı) yolundaki hükme paraleldi.

B. 3200 SAYILI KANUNLA YAPILAN DEĞİŞİKLİK

24 Mayıs 1985 tarihinde yürürlüğe giren 3200 sayılı Kanunla konu ile ilgili değişiklikler yapılmış ve soruşturmada zabıtaya da fonksiyon kazandırılmıştır.¹⁵

Bu değişiklikler nelerdir?

1. 10 uncu maddenin 2 ve 6 ncı fıkralarındaki C. Savcıları, C. Savcı yardımcıları ve askeri savcılar yerine (C. Savcılığı, askeri savcılıklar) denilmiş; 4 ve 5 inci fıkralardaki hazırlık soruşturmasının savcı veya yardımcılar tarafından BİZZAT yapılacağı hükmü kaldırılmış; 11 inci maddede bu konudaki "bizzat" kelimesi metinden çıkarılmış, 12 nci madde "soruşturmanın bizzat savcılar tarafından yapılması halinde" tanıklara yemin verdirileceği şeklinde değiştirilmiştir.

2. 10 uncu maddeye "Devlet güvenlik mahkemelerinin görevine giren suçların hazırlık soruşturmasında Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 154, 156 ncı maddeleri hükümleri saklıdır" şeklinde yeni bir 8 inci fıkra eklenilmiştir.

3. Bunlara paralel olarak, 1973 yılında 1696 sayılı Kanunla CMUK. na eklenen Ek - 3 üncü maddedeki "CMUK. nun Ek -1 inci maddesinde gösterilen suçların hazırlık soruşturmasının bizzat Cumhuriyet Savcıları veya yardımcılar tarafından yapılacağı" şeklindeki hüküm yürürlükten kaldırılmıştır.

a. Anayasaya Aykırılık İddiası

Bu değişikliklerin, yani Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında 2845 sayılı Kanunun 3200 sayılı Kanunla değişik 10, 11 ve 12 nci maddelerinin Anayasaya aykırı olduğu,

¹⁵ 3200 sayılı bu Kanun TBMM, tarafından 8.5.1985 tarihinde kabul edilip, 18763 sayılı Resmî Gazetede 24.5.1985'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

zabıtaya soruşturma yapma yetkisi verilmekle (yargı yetkisinin devrinin) söz konusu bulunduğu ve bu değişikliklerin Anayasanın 2, 6, 9, 36, 38, 140, 143 üncü maddelerine aykırı bulunduğu iddia edilmekte ise de; Mahkeme aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varmadığından Anayasa Mahkemesine iptal için gidilmesi talepleri reddedilmiştir.

Keza basında da, Kanunun Anayasaya aykırı olduğu yolunda yazılar yayınlanmıştır.¹⁶

Buna mukabil, yapılan değişikliklerin Anayasaya aykırı olmadığı da, basında belirtilmiştir.¹⁷

b. Anayasaya Aykırılık İddiasının Değerlendirilmesi

Anayasaya aykırılık iddiasının odak noktası, 3200 sayılı Kanunla 2845 sayılı Kanunun 10 uncu maddesine eklenen 8 inci fıkradır.

Öyleyse eklenen bu 8 inci fıkra ile yapılan nedir?

Bu sorunun cevabı, Anayasaya aykırılık iddiaları bakımından önemli olduğu gibi, zabitanın bundan sonraki durumunu ve yetkisini ortaya koymak bakımından da, adli merciler kadar idari makamlar ve zabıta bakımından da önemlidir.

8 inci fıkra, hazırlık soruşturmasında CMUK. nun 154 ve 156 ncı maddeleri hükümleri saklı olduğu belirtilerek, usul hukukunda temel ve genel kanun olan Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'na atıf yapılmaktadır. O kadar... Yoksa, hukuk sistemimize olmayan ve yeni bir şey getiriliyor değildir. Hazırlık soruşturması yetkisi C. Savcılarından alınıp, zabıtaya veya başka bir makama verilmemektedir. Sadece belirttiğimiz gibi, genel bir hüküm tekrarlanmakta, bu genel hükme getirilmiş istisna kaldırılmaktadır.

Esasen bu durum HÜKÜMET GEREKÇESİNDE "...Devlet güvenlik mahkemelerinin görev alanına giren suçların hazırlık soruşturmaları, Kanunun 10 ve devamı maddelerine göre, bizzat Cumhuriyet Savcıları tarafından yapılması gerekmektedir. Bu kural, örgütsel mahiyet arz eden, anarşi ve terörle ilgili bulunan ve genellikle çok sanıklı olan bu tür bütün suçlara Cumhuriyet savcılarının el koymasını güçleştirmektedir. Devlet güvenlik mahkemelerinin görev alanına giren suçların hazırlık tahkikatında, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun çerçevesi

¹⁶ MUMCU, Uğur; "Savcı ve Sorgu", Cumhuriyet Gazetesi - 30.11.1985.

¹⁷ KESKİN, O. Kadri; "DGM. Anayasaya Aykırı mı?", Milliyet Gazetesi .24.12.1985

dahilinde ZABITAYI da görevlendirebilmek, işlerin daha SÜRATLİ sonuçlandırılmasını sağlayacaktır...” denilerek belirtilmektedir.¹⁸

Görülüyor ki, bir yetki devri değil, C. Savcılığınca bir görevlendirilebilme söz konusudur.

Anayasanın 143 üncü maddesine dayanarak 2845 sayılı Kanunu çıkaran kanun koyucu, o zaman CMUK. nun 154 ve 156 ncı maddelerini 2845 sayılı Kanun bakımından İSTİSNA tutup, ona göre düzenleme yapmış iken; şimdi aynı kanun koyucu, gene Anayasanın kendisine verdiği yetki ile bu İSTİSNAYI KALDIRMAKTA, CMUK. nun 154 ve 156 ncı maddelerinin 2845 sayılı Kanun bakımından da uygulanacağını kabul etmektedir.

İstisnalarla ilgili bu değişiklik sadece CMUK. nun 154 ve 156 ncı maddeleri ile de sınırlı değildir. Mesela, yukarıdaki istisna hükmünün kaldırılmasına karşılık başlangıçta açık olarak belirtilmediği halde 3200 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle 2845 sayılı Kanunun 18 inci maddesinde (CMUK. nun 262 nci maddesinin devlet güvenlik mahkemeleri hakkında uygulanamayacağı) belirtilmiş ve bu defa CMUK. nun 262 nci maddesi istisna olarak yer almıştır.

Şu halde:

Kanun koyucunun başlangıçta nasıl CMUK. nun 154 ve 156 ncı maddelerini istisna tutmaya yetkisi ve hakkı varsa; sonradan bu istisnayı kaldırmaya ve CMUK. nun 154 ve 156 ncı maddelerinin de uygulanacağını kabulle, bunu kanunda belirtmeye de hak ve yetkisi vardır. Çünkü: Anayasanın 143/6 ncı maddesinde devlet güvenlik mahkemelerinin işleyişi, görev ve yetkileri ve yargılama usulleri ile ilgili diğer hükümlerin kanunda gösterileceği belirtilmekte, bu takdir ve düzenleme kanun koyucuya bırakılmaktadır.

Kanun koyucu bu yetkisini kullanırken, belirttiğimiz gibi yeni bir şey getirmiş de değildir. CMUK. nun 154 ve 156 ncı maddelerindeki hükümlerin tıpkı adli yargıda yıllardır olduğu gibi devlet güvenlik mahkemelerindeki yargılamada da uygulanabileceğini belirtmiştir, o kadar. Esasen 2845 sayılı Kanunun 29 uncu maddesinde "Bu Kanunda gösterilen özel hükümler saklı kalmak şartıyla, devlet güvenlik mahkemelerinin görevine giren suçların soruşturma ve kovuşturmalarında Ceza

¹⁸ Başbakanlığın 29.3.1985 gün K.K. Gn. Md. 18/101-1876/03876 sayılı "Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun Ek 3 üncü Maddesinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun Tasarısının gönderildiğine ait sunuş yazısında ekli HÜKÜMET GENEL GEREKÇESİ.

Muhakemeleri Usulü Kanunu hükümleri uygulanır.” denilmektedir. Şimdi 3200 sayılı Kanunla, 2845 sayılı Kanundaki özel hüküm kaldırılmış olmakla, 2845 sayılı Kanunun 29 uncu maddesine uygun olarak CMUK. Uygulanmaktadır.

Bütün Türkiye’de yıllardır adli yargıda var olan ve uygulanan CMUK. nun 154 ve 156 ncı maddeleri adli yargıda nasıl Anayasaya aykırı olmuyor da, bu maddeler devlet güvenlik mahkemesinde uygulanınca Anayasaya aykırı olabiliyor ve aykırılığı ileri sürülebiliyor?... Hukuk çerçevesinde bunu anlamak mümkün değildir.

CMUK. nun 154 ve 156 ncı MADDELERİNİN TAŞIDIĞI HÜKÜMLER

Bütün mahkemelerde olduğu gibi artık devlet güvenlik mahkemelerinde de uygulanacak olan CMUK. nun 154 ve 156 ncı maddeleri hangi hükümleri taşımaktadır?

CMUK. nun 154 üncü MADDESİNDE, konu ile ilgili ve genel olarak;

Cumhuriyet savcısının bütün memurlardan her türlü malumatı isteyebileceği, gerek doğrudan doğruya ve gerek zabıta makam ve memurları vasıtasıyla her türlü tahkikatı yapabileceği; bütün zabıta makam ve memurlarının adliyeyle ilişkin işlerde cumhuriyet savcılığının emirlerini yerine getirmekle yükümlü olduğu; hazırlık soruşturması sırasında tutuklu ve acil işlerde cumhuriyet savcılığının istekte bulunması üzerine belirtilen gün, saat ve yerde sanık ve tanıkları zabitanın hazır bulunduracağı hükümleri yer almaktadır.

CMUK. nun 156 ncı maddesinde, zabıta makam ve memurlarının suçları aramakla ve işin aydınlanması için gerekli acele tedbirleri almakla mükellef oldukları, bu makam ve memurların tanzim ettikleri evrakı hemen savcılığa gönderecekleri belirtilmektedir.

Görülüyor ki, iddia edilenin aksine CMUK. nun 154 ve 156 ncı maddelerindeki bu hükümlerle C. Savcılarının hazırlık soruşturması yapması yetkisi kaldırılıyor yahut C. Savcılığından alınıp zabıtaya veya başka bir makama veriliyor değildir. Aksi halde; eski hüküm, yani C. Savcısının nezaretinde ve O’nun görevlendirmesiyle zabıta makam ve memurlarının soruşturmaya katılamaması durumunda "...işlerin yoğunluğu, teknik bilgi ihtiyacı, örgütsel faaliyetlerin niteliği, devamlı takip sonucu değerlendirme imkânı... Nazara alındığında, zabitanın bu noktadaki bilgi ve tecrübe birikimlerinden, uzmanlık ve imkânlarından yararlanamama neticesi doğmaktadır ki, mahzuru açıktır. C. Savcısının

mutlak nezareti ve görevlendirmesi kaydıyla zabıtanın da yararlanılmalıdır.”¹⁹

Bu durumda, artık normal adli yargı bakımından CMUK. nun 154 ve 156 ncı maddeleri yıllardır nasıl uygulanıyorsa, devlet güvenlik mahkemeleri bakımından da hiçbir ayrıcalık ve özellik söz konusu olmaksızın öyle uygulanacaktır.

Anayasaya aykırılık iddiası bakımından ayrıca belirtelim ki, bir kanun çıkarılır veya değiştirilirken, yürürlükte olan bir kanuna atfı yapılsa dahi elbette bu, Cumhuriyetin niteliklerini belirten Anayasa'nın 2 ncı maddesine ve özellikle hukuk devleti ilkesine uygun olmalıdır. HUKUK DEVLETİ; bütün işlem ve davranışlarında hukukun ana kurallarına ve prensiplerine bağlı kalan ve bununla kendini yükümlü tutan devlettir. Söz konusu CMUK. nun 154 ve 156 ncı maddelerindeki kurallarda ise hukuk devletini ihlal eder bir durum yoktur. Keza yargı yetkisi gene bağımsız mahkemelerdedir ve yargı yetkisinin başka bir makama devri manasına gelebilecek hiçbir hüküm söz konusu değildir. Ayrıca hak arama hürriyeti kısıtlanmadığı gibi, Anayasanın suç ve cezalara ilişkin esasları belirleyen kurallarına; özetle belirtirsek Anayasadaki TEMEL HAK VE HÜRRİYETLERLE ilgili bir KISITLAMA söz konusu değildir.

Keza, bu değişikliğin Anayasadaki hakimlik ve savcılık mesleğinin niteliği ile ilgili hükümlerle hiç bir alakası olmadığı gibi, devlet güvenlik mahkemelerinin kuruluşu ile ilgili Anayasanın 143 üncü maddesine aykırılık da bahis mevzuu değildir. Aksine 143 üncü maddenin 6 ncı fıkrası ile bu konudaki takdirin kanun koyucuya bırakıldığı anlaşılmaktadır.

Hülasa, Anayasanın 2, 6, 9, 36, 38, 140 ve 143 üncü maddelerindeki hükümlere bir aykırılık kanatımızca varit değildir.

CMUK. nun 154 ve 156 ncı maddelerindeki bu hükümler belirttiğimiz gibi yeni değildir. CMUK. nun yıllardır uygulanan hükümleridir. 1412 sayılı Kanunun 154 üncü maddesinde 1876, 3006, 2369, 3206 sayılı Kanunlarla ve CMUK. nun 156 ncı maddesinde 3206 sayılı Kanunla yapılan değişiklikler bu esaslarla ilgili değildir. CMUK. nun 154 ve 156 ncı maddesindeki bu hükümler, kanunun ilk halinde de vardır. Buna mukabil, (CMUK. nun Ek -1 inci maddesinde gösterilen suçların hazırlık soruşturmasının BİZZAT C. Savcıları veya yardımcıları tarafından yapılacağı) yolundaki CMUK. nun Ek-3 üncü maddesindeki hüküm, 1696 sayılı Kanunla 5 Mart 1973 tarihinde eklenilmiştir. Görülüyor ki, CMUK.

¹⁹ KESKİN, O. Kadri; “Birinci Yılında DGM.”, Milliyet Gazetesi -1.5.1985

nundaki bu hüküm de bir istisna hükmüdür ve bilahare 2845 sayılı Kanunda da yer almıştır.

Şimdi bu istisnalar hem CMUK. dan ve hem de 2845 sayılı Kanundan çıkartılmakta, istisna tanınmaksızın CMUK. ndaki temel hükümlere yer verilmektedir.

İstisnayı koyan da kaldıran da, kanun koyucudur.

İstisnayı koyarken hakkı vardır da, istisnayı kaldırıp CMUK. nun temel hükümlerinin uygulanacağını belirtirken niçin buna hak ve yetkisi yoktur? Böyle bir görüş kabul edilemez ve bu husus Anayasaya aykırıdır denilemez.

2845 sayılı Kanunun 10, 11, 12 nci maddelerinde yapılan diğer değişiklikler 10 uncu maddenin 8 inci fıkrasının tabii neticesidir. Bir redaksiyon değişikliği niteliğinde bulunmakla, Anayasaya aykırılık yönünden ayrıca üzerlerinde durmuyoruz.

NETİCE OLARAK; CMUK. nun 154 ve 156 ncı maddeleri yıllardır gerek adli yargı, gerekse idari makamlar ve zabıta tarafından nasıl yorumlanıyor ve uygulanıyorsa gene öyle yorumlanacak ve uygulanacaktır. Çünkü artık, devlet güvenlik mahkemeleri bakımından ve CMUK. nun Ek - 3 üncü maddesinde getirilen istisnalar kaldırılmıştır.

4.KISIM

ARAMA ZAPT - TUTUKLAMA KARARLARININ MERCİİ

(HÂKİMLİK KARARLARI)

2845 sayılı Kanunun 13 üncü maddesine nazaran; soruşturma sırasında hakim tarafından verilmesi gereken kararlar, devlet güvenlik mahkemesi C. Savcılığınca o yer devlet güvenlik mahkemesi YEDEK ÜYESİNDEN istenir.

Eğer mahallinde, yedek üye yoksa yetkili ADLİ YARGI hakiminden talepte bulunulacaktır. Kanunda açıkça yedek üye denildiğine göre, yedek üyeler herhangi bir sebeple olmayıp asıl üyeler ve başkan bulunsada, artık asıl üye veya başkandan bu konuda talepte bulunulamayacak, o takdirde gene mahalli yetkili adli yargı hakiminden istenilecektir.

Devlet güvenlik mahkemesi C. Savcısı veya yardımcısının hakim tarafından verilmesi gereken kararlarla ilgili bu talebi, Kanunun amir hükmü gereği 24 saat içinde hakim tarafından karara bağlanmak gerekir.

Şu halde bu hükümlere nazaran, zabıta kendiliğinden hakimlikten böyle bir talepte bulunamaz. Dururpu devlet güvenlik mahkemesi C. Savcılığına yahut mahalli C. Savcılığına intikal ettirecek, C. Savcılığınca talepte bulunulacaktır. Arama, zapt, tutuklama ... Gibi hâkimlik kararını gerektiren konularda durum bu şekildedir.

Devlet güvenlik mahkemesi yedek üyesi tarafından verilen kararlara karşı İTİRAZLAR devlet güvenlik mahkemesince KESİN olarak karara bağlanır. Yedek üyenin bu karara karşı, itirazı inceleyecek olan devlet güvenlik mahkemesi başkanı değil, heyet halinde mahkemedir.²⁰

Ancak, Kanunda yedek üyenin olmaması dolayısıyla MAHALLÎ YARGI HAKİMİNİN verdiği karara karşı nereye İTİRAZ edileceği belirtilmemiştir. Mahalli adli yargı hakiminin bu hakimlik karara karşı itiraz devlet güvenlik mahkemesince mi incelenecektir, yoksa adli yargının kendi prosedürü içinde mi halledilecektir? Daha açık bir deyişle, mesela mahalli sulh ceza hakimi devlet güvenlik mahkemesinin görevine giren bir soruşturma dolayısıyla devlet güvenlik mahkemesi C. Savcılığının talebi ile tutuklama kararı vermişse; buna itiraz mahalli asliye ceza hakimince mi incelenecek, yoksa ilgili devlet güvenlik mahkemesince mi karara bağlanacaktır?

Bu konuda Yargıtay 8 inci CD. önce, çoğunlukla mahalli adli yargı hakiminin kararma itirazın devlet güvenlik mahkemesi BAŞKANINCA incelenmesi gerektiğine karar vermiş²¹, karardaki azınlık görüşünde ise itirazın devlet güvenlik mahkemesince incelenmesi kabul edilmekle beraber başkanca değil, heyetçe incelenmesi benimsenmiş;²² daha sonra ise 8 inci Ceza Dairesince azınlık görüşünün benimsendiği belirtilerek²³ mahalli adli yargı hakiminin bu konudaki kararma itirazın devlet güvenlik mahkemesi heyeti tarafından inceleneceği belirtilmiştir.

Halbuki, Yargıtay 9 uncu CD. yukarıdaki görüşün aksine, itirazı incelemenin adli yargı hakimine ait olacağı noktasından hareketle, yazılı emre dayanan tebliğ namenin REDDİNE karar vermiştir.²⁴

KANAATIMIZCA, Yargıtay 9 uncu CD. nin görüşü doğrudur ve mahalli adli yargı hakiminin kararma itiraz, devlet güvenlik mahkemesi heyetince incelenemez, adli yargının kendi prosedürü içinde çözülür.

²⁰ KESKİN, O. Kadri; "Devlet Güvenlik Mahkemelerinde Hakimlik Kararlarına itirazın İncelenmesi", Yargıtay Dergisi, Temmuz- 1985, Sayı: 3, s. 297 vd.

²¹ Yargıtay 8. CD. nin 7 Aralık 1984 gün 1984/5076 E., 1984/5103 K. sayılı kararı.

²² Yargıtay 8. CD. nin aynı kararındaki azınlık görüşü.

²³ Yargıtay 8. CD. Başkanlığının 2 Mayıs 1985 gün 198-104 sayılı düşünce yazısı

²⁴ Yargıtay 9. CD. nin 2 Nisan 1985 gün, 1985/2018 E., 1985/1757 K. sayılı kararı.

Kanunun 13 üncü maddesindeki bu hükmün gerekçesi ve var oluşu amacı kanaatimizi doğrulamaktadır, şöyle ki:

2845 sayılı Kanunun 13 üncü maddesi Hükümet Teklifinde 17 nci madde olarak yer almıştır.

Filhakika 24 Aralık 1982 gün ve KKTD. 18/101-1377/08129 sayılı HÜKÜMET TEKLİFİNDE 17 nci madde olarak yer alan, Kanunun bu 13 üncü maddesi ile ilgili gerekçede AYNEN "Yedek üyenin verdiği kararlara karşı itirazlar devlet güvenlik mahkemesinde kesin hükme bağlanır. BUNA KARŞILIK adliye hakimleri tarafından verilen kararlara karşı itiraz adli yargının kendi bünyesi içinde çözülür." denilmektedir. Böylece bu hükümden neyin amaçlandığı AÇIKÇA belirtilmektedir. Mahalli adliye hakimi tarafından verilen kararlara karşı itiraz, Yargıtay 8 inci CD. görüşünün aksine ve Yargıtay 9 uncu CD. görüşü doğrultusunda devlet güvenlik mahkemesinde değil, adli yargının kendi bünyesi içinde kararı veren hakimın sıfatına göre ya mahalli asliye hakimi ya da ağır ceza mahkemesi başkanı tarafından çözümlenecektir.²⁵

7.BÖLÜM

EMNİYETİ UMUMİYE NEZARETİ ALTINDA BULUNDURMA

Emniyeti umumiye nezareti altında bulundurma cezası, uygulanışı bakımından idari makamları ve zabıtaı alakadar ettiğinden üzerinde kısaca durmada yarar görüyoruz. Şöyle ki:

2845 sayılı Kanunun 39 ncu maddesinde 3200 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle "Devlet güvenlik mahkemelerince hürriyeti bağlayıcı cezaya mahkum edilenler, cezalarının bihakkın infazından sonra uygulanmak kaydıyla, ceza müddetinin üçte birinden aşağı olmamak ve verilen ceza müddetini geçmemek üzere, mahkemenin hükmedeceği müddetle ve tayin edeceği yerde emniyeti umumiye nezareti altında bulundurulurlar.

Emniyeti umumiye nezareti altında bulundurma cezasının infaz olunacağı yerler, İçişleri ve Milli Savunma Bakanlıklarının görüşü alınmak suretiyle, Adalet Bakanlığınca önceden belirlenir.

²⁵ KESKİN, O. Kadri; "Devlet Güvenlik Mahkemeleri", Adalet Dergisi, Temmuz. Ağustos/1984, Sayı 4, s. 911 vd.

KESKİN, O. Kadri; "Devlet Güvenlik Mahkemelerinde Hakimlik Kararlarına İtirazın İncelenmesi", Adalet Dergisi, Temmuz-Ağustos/1985. Sayı 4, s. 59 vd.

Bu maddenin uygulandığı hallerde Türk Ceza Kanununun 173 üncü maddesinin son fıkrası hükmü uygulanmaz." hükmü getirilmiştir.

Buna göre, ilgili Bakanlıkların görüşü de alınarak "... hükümlünün kolaylıkla denetlenmesi, bölgenin asayiş ve güvenlik bakımından sakin ve toplumsal etkileşimden uzak, polis teşkilatı bulunan ve sınır muntikaları dışında kalan yerlerden olması..." muvafık görülerek "...nezarete alınma yerinin;

- a. Polis bölgesi olması,
- b. Şahsın suç; işlediği yere yakın olmaması,
- c. Hükümlünün yargılandığı yere belirli bir mesafede olması,
- d. Sınır il veya ilçeleri olmaması, hususları göz önünde tutulmak suretiyle,

Devlet güvenlik mahkemelerince ittihaz olunacak emniyeti umumiye nezareti altında bulundurma cezasının Ankara, İstanbul, İzmir, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Malatya, Muş, Siirt, Tunceli illeri ile komşu ülkelere sınırı olan Artvin, Kars, Van, Hakkâri, Mardin, Şanlıurfa, Gaziantep, Antakya, Edirne ve Kırklareli illeri ile bu illere bağlı ilçeler dışında kalan yerlerde infazının uygun olacağı mütalaa edilmiştir."²⁶

Buna göre yukarıda belirtilen 22 il ile bunlara bağlı ilçeler dışında kalan diğer il ve ilçelerde emniyeti umumiye nezareti altında bulundurma cezası infaz edilebilecektir. Tabiatıyla nerede infaz edileceğine ilgili devlet güvenlik mahkemesi karar vermektedir.

8.BÖLÜM

DEVLET GÜVENLİK MAHKEMESİ İLE İLGİLİ EMİRLERE

AYKIRILIĞIN CEZASI VE

2845 SAYILI KANUNDAKİ PARA CEZALARI

Yukarıdaki bölümlerde de açıklandığı gibi Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 13 ve 14 üncü maddelerinde bütün zabıta makam ve memurlarının devlet güvenlik mahkemesi, başkanı, C. Savcısı ve yardımcıları tarafından verilecek emirleri geciktirmeksizin ve öncelikle yerine getireceği hüküm altına alınmış; istenilen şahısların belirtilen gün ve saatte ve yerde hazır bulundurulmasının mecbur olduğu, CMUK. na 1696 s. K. la eklenen

²⁶ Adalet Bakanlığı Ceza İş. Gen. Müdürlüğü'nün 1 Ağustos 1985 gün ve 49261 sayılı yazısı.

Ek - 4 üncü madde hükmünün uygulanacağı açıkça ve amir hüküm niteliğinde belirtilmiştir.

İşte, 2845 sayılı Kanunun 15 inci maddesi ile de, belirtilen 13 ve 14 üncü maddelerdeki hükümlere aykırı hareket eden zabıta amir ve memurları hakkında, diğer adli görevleri ile ilgili suçlarından dolayı yapılan takibattan farklı olarak, doğrudan doğruya C. Savcılığınca soruşturma ve kovuşturma yapılabileceği belirtilmiştir. Böylece 2845 sayılı Kanunun 13 ve 14 üncü maddelerine aykırı hareket eden zabıta amir ve memurları hakkında, görevleri ile ilgili yahut adli görevleri ile ilgili suçları yönünden takip edilen usulü ayrıcalık kaldırılmıştır.

Kanunun 19 uncu maddesi ile de, daha önce de belirtildiği gibi; bina, araç, gereç ve personelden geçici yararlanma ile ilgili talepleri özürsüz olarak ve zamanında yerine getirmeyen kuruluşların sorumlu kişilerinin 1 aydan 3 aya kadar hapis ve 5 bin liradan az olmamak üzere ağır para cezası ile tecziye edilecekleri yolunda özel ceza hükmü getirilmiştir.

Kanunun 23 üncü maddesi ile de, duruşmanın inzibatını bozan, uygun olmayan söz veya davranışlar hakkında konulan yayım yasağına rağmen yayımda bulunanların üç aydan altı aya kadar hapis cezası ile birlikte beş bin liradan on beş bin liraya kadar ağır para cezasına çarptırılacakları hükmü getirilmiş ve özel ceza tayin ve tertip olunmuştur.

39 uncu maddedeki hüküm, devlet güvenlik mahkemelerince hürriyeti bağlayıcı cezaya mahkum edilenlerle ilgili olup; bunların bihakkın infazdan sonra devamlı olarak oturdukları ikamet ve işyeri adresleri ile bunlardaki değişikliği, beş yılı geçmemek kaydıyla hükmolunan cezalarına eşit bir müddetle ikamet yeri mülki makamına bildirmek zorunda oldukları hükmü getirilmiş ve buna uymayanların üç aydan 1 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacakları belirtilmiştir.

Yukarıda açıkladığımız 15, 19, 23 ve 39 uncu maddelerdeki cezalar devlet güvenlik mahkemeleri tarafından verilecek değildir. Yetkili mahalli C. Savcılıklarınca takibat yapılacak ve görevli adli yargı mahkemelerinde yargılanacaklardır.

9. BÖLÜM

SONUÇ

Kısıtlı imkânlarla, uygulamanın yeniliğinden doğan zorluklara rağmen; kuruluşu henüz 2 yılı bile bulmayan devlet güvenlik mahkemeleri ile ilgili bir fikir verebilmek amacıyla yaptığımız inceleme burada sona ermektedir.

İncelememiz Türk İdare Dergisinin amacı çerçevesinde ve bununla sınırlı olmuştur.

Hemen belirtelim ki, bu incelememizdeki bir takım şahsi fikir ve görüşlerimiz ileride içtihatlar ve diğer incelemeler doğrultusunda değişebilir. Çünkü ilerideki uygulama, tefsir ve içtihatlarla bu yeni Kanun rayına oturacaktır.

Her yeni düzenlemede aksayan yanların ve hükümlerin olacağı tabiidir. Bunun içindir ki, 3200 sayılı Kanunla 2845 sayılı Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanununda değişiklikler yapılmıştır. Önceki bir yazımızda belirttiğimiz gibi "... 1 yıl bile geçmeden bu aksaklıkların tespit edilip giderilmeye çalışılması bir zaaf olarak değil, aksine tatbikatı takipteki bir başarı olarak değerlendirilmeli ve devlet güvenlik mahkemelerine verilen değerin nişanesi olarak düşünülmelidir."²⁷

3200 sayılı Kanunla yapılan değişiklikler de کافی gelmediğinden, 2845 sayılı Kanunda yeni bazı düzenlemeler yapılması ihtiyacı kendisini göstermekte ve hatta Reisicumhura hakaret ile ilgili TCK. nun 158 inci maddesinin Kanun kapsamına alınması ile usulü bazı değişikliklerden bahsedilmektedir. Bu konudaki teklif ve düşüncelerimizi ayrı bir yazı ile belirteceğimizi ifade ederek, burada tasrih ile yetiniyoruz.

Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, hür demokratik düzen, nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyet aleyhine işlenen ve doğrudan doğruya devletin iç ve dış güvenliğini ilgilendiren suçlarla mücadele görevi SADECE devlet güvenlik mahkemelerinin değildir. Devlet güvenlik mahkemelerine münhasır görev; belirtilen suçlara ilişkin davalara bakmaktır. Ama bu suçlarla mücadele görevi ÖNCELİKLE devletin varlığından, meşru nizamdan, kanun hakimiyetinden yana olan hakim, savcısı, idarecisi zabıtası ile bütün kamu görevlilerinin ve nihayet topyekün Türk Milletininindir.

İşte bunun içindir ki; özellikle hakim ve savcılarla, devlet güvenlik mahkemeleri yönünden bir bakıma direkt görevli olan idari makamlar ve zabıtaya, diğer tatbikatçılarla konu ile ilgilenenlere yardımcı olabildimse kendimi bahtiyar addedeceğim. Devlet güvenlik mahkemesinde hakim olan bir kişi olarak, böylesine bir incelemeyi de görev kabul ettiğim için, görevini yapan kişilerin vicdan huzurunu duyacağım.

²⁷ KESKİN, O. Kadri; "Birinci Yılında DGM.", Milliyet Gazetesi -1 Mayıs 1985.

DEVLET MALLARININ YÖNETİMİ VE KORUNMASI

Doç. Dr. Sadık KIRBAŞ
Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü
Öğretim Üyesi

I. GİRİŞ

Kamu hizmetlerinin görülmesinde devlet, personel ve örgütlenme yanında bazı mallardan da yararlanmak zorundadır. Bu mallar arsa, bina, tesis gibi taşınmaz nitelikte olabildiği gibi, araç, gereç ve malzeme gibi taşınır nitelikte de olabilmektedir.

Devlet, nüfus artışı ve teknolojik gelişmeler gibi etkenler sonucu günümüzde giderek artan hizmetleri yerine getirmek durumundadır. Bunlar içinde konut sorunu, arsa spekülasyonu, çevre kirlenmesi gibi sorunların çözümü birinci plana çıkmıştır. Bu sorunlar devleti ve özellikle yerel yönetimleri önemli miktarlarda taşınmaz mal edinmeye zorlamaktadır. Devlet, elindeki özel ya da kamu malı niteliğindeki malları da iyi yönetmek, kamunun etkin ve yaygın bir biçimde yararlanmasına açık tutmak durumundadır. Günümüz anayasaları bu konuda açık ve ayrıntılı hükümler getirmekte ve devlete görevler yüklemektedir.

Soruna ülkemiz açısından bakıldığında devlet mallarının önemi çok daha çarpıcı bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Eldeki verilerin sağlıklı olmamasına rağmen bugün, Türkiye'de önemli miktarda taşınmaz devlet malı bulunduğu bir gerçektir. Türkiye gibi gelişmekte olan ve kaynak sıkıntısı çeken bir ülkenin kalkınması yönünden bu mallar sağlam bir kaynak durumundadır. Bu mallar gereği gibi değerlendirildiği takdirde giderek artan kamu giderlerini daha kolay karşılama olanağı sağlanmış olacaktır.

Kamu hizmetlerinin görülmesinde bu denli önemi olan devlet malları kim tarafından ve nasıl yönetilmekte ve korunmaktadır? Bu so-

rüya yanıt vermeden önce devlet mallarının hukuksal durumuna ve türlerine çok kısa da olsa değinmek gerekmektedir.¹

Devlet malları konusunda sistematik ve genel bir kanun bulunmamaktadır. Bu konu çeşitli kanunlara serpiştirilen ve birbirleriyle bağlantısız hükümlerle ve yargısal kararlarla düzenlenmektedir.

Devlet mallarını ifade etmek üzere “devlet emlâkı”, “idare malları”, “idare emlâkı”, “milli emlâk”, “kamu malları”, “hazine malları” gibi çeşitli deyimlerin kullanıldığı görülmektedir. Bu deyimlerin anlam ve içerikleri farklıdır. Biz “devlet malları” kavramını tercih ediyoruz. Burada devlet, kendi tüzel kişiliği yanında, il özel idareleri, belediyeler ve köyler gibi yerel yönetimlerle diğer kamu idare ve kurumlarını da içine alan geniş anlamda devlettir. Devlet malı denilince de bu kavramın kapsamı içine sadece devletin özel malları değil, kamunun yararlanmasına özgülenen hizmet malları ile kamunun ortak kullanımına ve yararlanmasına açık olan sınırsız ve orta malları, kısaca kamu malları girmektedir.

Devletin özel malları, kamu hizmetlerinin yürütülmesinde doğrudan doğruya bir rol oynamayan, halkın yararlanmasına özgülenmemiş olan ve yalnız sağladıkları gelir nedeniyle dolayısıyla, kamu yararı sağlayan mallardır.² Bu mallar, kural olarak, özel hukuk hükümlerine tabidirler. Hazine ya da ilgili kamu tüzel kişisi adına tapuya tescil edilirler. Özel mallar üzerinde malikinin sahip olduğu hak ve yetkiler burada da geçerlidir. Ancak bu malların elde edilmesi, elden çıkarılması, yönetimi konularında kamu hukukuna ilişkin bazı sınırlamalar getirilmiştir.

Kamu malları ise, kamu hukukunca düzenlenen, üzerinde özel mülkiyet kurulamayan, devletin denetim ve gözetimi altındaki yerlerdir. Bunlar da kendi içinde sınırsız mallar, orta malları ve hizmet malları olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Sınırsız mallar, herkesin doğrudan doğruya yararlanmasına doğal nitelikleri gereği açık olan mallardır. Buraya tarıma elverişli olmayan yerler, kıyılar, genel sular, ormanlar, tabii servet ve kaynaklar, tarih, kültür ve tabiat varlıkları girmektedir. Orta malları ise devlet ya da bir kamu tüzel kişisi tarafından herkesin ya da bir kısım halkın doğrudan doğruya yararlanmasına ve kullanmasına özgülenen yerlerdir. Herkesin kullanmasına özgülenen orta mallarına örnek olarak yollar, köprüler, meydanlar, pazar ve panayır yer

¹ Devlet malları konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Sadık Kırbaş, Devlet Mal İlan, Birlik Yayınları, Ankara 1985.

² İsmet Giritli - Perteve Bilgen, İdare Hukuku Dersleri, İstanbul 1979, sh. 120.

leri, bir kısım halikin yararlandığı orta mallarına da meralar, harman yerleri, mezarlıklar gösterilebilir. Hizmet malları ise bir kamu hizmetine o hizmetin ögesini oluşturacak biçimde bağlanmış olan mallardır.

II. DEVLET MALLARININ YÖNETİMİ İLE İLGİLİ KURULUŞLAR

1. Bakanlıklar

Devlet mallarının yönetimine ilişkin önemli görev ve yetkileri olan Bakanlıklar incelenmeden önce bakanlıkların tümüne ilişkin bazı açıklamalar yapmak gerekmektedir.

2680 sayılı Yetki Kanununa göre çıkarılan ve bakanlıkların kuruluş ve görevlerini düzenleyen kanun hükmünde kararnamelerin hemen hepsinde İdari ve Mali İşler Dairesi Başkanlığı yer almaktadır. Bu başkanlığın görevleri arasında bakanlık için gerekli araç, gereç ve malzemenin alınması ile gereksinim duyulan bina ve arazinin kiralınması ve satın alınması işlemini yürütmek de yer almaktadır.

2946 sayılı Kamu Konutları Kanunu ve bu Kanuna göre çıkarılan Yönetmelikte kamu konutlarının yönetimine ilişkin görevler öngörülmektedir. Devletçe yaptırılan konutların yönetimi esas itibariyle Maliye ve Gümrük Bakanlığına ait olmakla birlikte bu Bakanlıkça yürütülmesi gereken görevler dışında, genel bütçeli dairelere özgülenen konutların yönetimi, işletme, bakım, onarım ve benzeri işlerin yapılması ve bunlara ilişkin giderlerin ödenmesi gibi işler, konutların özgülendiği bakanlıklara aittir. (Yön. Md. 35).

Maliye ve Gümrük Bakanlığı: Devlet mallarının yönetimiyle en yakından ilgili Bakanlıktır. Bu Bakanlığın görev ve yetkilerini düzenleyen 178 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 2 nci maddesinde Maliye ve Gümrük Bakanlığının görevleri sıralanırken bu görevler arasında "devlete ait malları yönetmek, tahsis etmek, kiraya vermek, kiralamak, korumak ve bunlara ilişkin diğer işlemleri yapmak" görevleri de yer almaktadır (9 uncu bent). Bu KHK dışında Bakanlığa 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu ve 3086 sayılı Kıyı Kanunu ile de bazı görevler verilmiştir. 1050 sayılı Kanunun 23 üncü maddesine göre, devlete ait tüm taşınmazlar tapu idaresince Hazine adına tescil edilir ve Maliye ve Gümrük Bakanlığınca yönetilir. Bu kanunda ayrıca mal saymanlarının görev ve sorumlulukları ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiştir. Kıyı Kanununun 12 nci maddesine göre de kıyıda yapılacak yapılar için özgüleme belgesi Maliye ve Gümrük Bakanlığınca verilecektir.

Geçici 2 nci maddeye göre de kıyı ve sahil şeridinde izinsiz ve kaçak olarak yapılan bazı yapıların bulunduğu arsa ve arazileri, bunları kullananlara ya da tesis sahiplerine kiralama yetkisi de yine bu Bakanlığa verilmiştir.

Maliye ve Gümrük Bakanlığında devlet mallarının yönetimine ilişkin görevler Milli Emlak Genel Müdürlüğünce yerine getirilmektedir. Genel Müdürlüğün bu konudaki görevleri 178 sayılı KHK. nin 13 üncü maddesinde ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiştir. Bu görevler şöyle özetlenebilir: Devlet mallarının korunması, yönetimi, kiralanması, işletilmesi ve elden çıkarılmasına ilişkin hizmetlerin yürütülmesi, özgüleme işlemlerinin yerine getirilmesi, devletçe yaptırılan memur konutlarının yönetilmesi, hazine taşınmaz mallarının kaydının tutulması, Bakanlığın yönetim binaları ile İçişleri Bakanlığının görüşünü almak suretiyle, hükümet konaklarının yapımının programlanması, satın alma işlemlerinin yürütülmesi ve bunların bakım ve onaranlarının Bayındırlık ve İskân Bakanlığının eliyle yaptırılması.

Milli Emlak Genel Müdürlüğü bu görevlerini merkez ve taşra örgütü aracılığıyla yürütmektedir.

Tarım, Orman ve Köy işleri Bakanlığı: Maliye ve Gümrük Bakanlığından sonra devlet mallarının yönetimi konusunda en önemli görev bu Bakanlığa verilmiştir. Bu Bakanlığın kuruluş ve görevlerini düzenleyen 3161 sayılı Kanunun 2 nci maddesinin (b), (e), (i) ve (t) bentlerine göre orman, milli park, tabiat parkı ve anıtı, yabani zeytinlik ve fıstıklık, çayır ve mera gibi kamu mallarıyla devletin özel mülkiyetindeki bazı malların geliştirme, iyileştirme, koruma, denetim gibi işleri bu Bakanlığın görevleri arasındadır. Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında 2924 sayılı Kanun da bu Bakanlığa bazı ek görevler vermektedir.

Bayındırlık ve İskân Bakanlığı: 209 sayılı KHK. nin 2 nci maddesinde kamu yapıları, demiryolları, karayolları, limanlar, kıyı yapıları, hava alanları, boru hatları gibi altyapı tesislerinin yapılması ve onarımı, Arsa Ofisi Kanununun esaslarına göre gereken arsa ve arazinin sağlanması, kamu yapılarına ilişkin ihale işlerinde tüzük, yönetmelik, tip sözleşme, şartname, rayiç fiyat analizleri ve birim fiyatları gibi işlemlerin yapılması ile ilgili görevler bu Bakanlıkça yerine getirilmektedir. Bakanlık bu hizmetler için gerekli araç ve gereçleri sağlar ve gerekli tesisleri kurar (Md. 33). Bayındırlık ve iskân Bakanlığı bir kamu hizmetinin görülmesi amacıyla resmi bina ve tesisler için imar plan-

lanında yer ayrılması ya da bu amaçla değişiklik yapılması gerektiği takdirde, gerekli değişikliği yaptırır ya da resen yapar (İmar K. Md. 9/2). Bu Bakanlığa 2981 sayılı Kanunla da önemli görevler verilmiştir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı: Devlet mallarının yönetimine ilişkin önemli görevler yüklenen bakanlıklardan biri de Kültür ve Turizm Bakanlığıdır. Bu Bakanlıkla ilgili 187 sayılı KHK. nin 2 nci maddesine göre, tarihi ve kültürel değerlerin araştırılması, geliştirilmesi ve korunması bu Bakanlığın görevleri arasındadır. Ayrıca 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu bu Bakanlığa kültür ve tabiat varlıklarının korunması konusunda önemli görevler vermektedir (Md. 10, 24). 2981 sayılı Kanun da eski eserler ile bunların koruma alanları ve S İT bölgelerine ilişkin kararların bu Bakanlıkça alınacağını hükme bağlamaktadır (Md. 6).

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı: Bu Bakanlığın teşkilat ve görevleri ile ilgili 3154 sayılı Kanunun 2 nci maddesinde enerji ve tabii kaynakların ülke yararına, teknik gereklere ve ekonomik gelişmelere uygun olarak araştırılması, işletilmesi, korunması ve kontrolü bu Bakanlığa verilmiştir.

Milli Savunma Bakanlığı: Bu Bakanlık da kendisine özgülenen devlet mallarının yönetimini üstlenmiştir. Bunun yanında 2863 sayılı Kanuna göre bu Bakanlığın yönetim ve denetiminde ya da sınır boyu ve yasak bölgelerde bulunan kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi de yine bu Bakanlıkça yerine getirilir (Md. 10/3).

2. Katma Bütçeli İdareler

Katma bütçeli idareler, ayrı mevzuatı olan ve tüzel kişiliğe sahip kamu idareleridir. Bu idarelerin de mal edinme ve bu malları yönetme hak ve yetkileri vardır. Toprak ve Tarım Reformu, Vakıflar, Çevre, Beden Terbiyesi, Karayolları, DSİ, Hudut ve Sahiller, Sağlık, Orman, Köy Hizmetleri, Petrol İşleri, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlükleri, Yükseköğretim Kurulu ve üniversiteler katma bütçeli idarelerdir. Bu idarelerden bazılarının devlet mallarının yönetimi konusunda önemli görevler verilmiştir.

Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü: Bu Genel Müdürlüğün kuruluş ve görevlerine ilişkin 3202 sayılı Kanunda devletin özel mülkiyetinde ya da hüküm ve tasarrufu altındaki tarıma elverişli olmayan topraklarla çayır, mera türünden arazilerin tespit, tayin ve tescil işlerinin ya

pılması, iyileştirme çalışmalarının yürütülmesi özgüleme işlemlerinin gerçekleştirilmesi Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğünün görevleri arasında sayılmıştır.

Orman Genel Müdürlüğü: Bu Genel Müdürlükle ilgili 3234 sayılı Kanunda Orman Genel Müdürlüğüne orman kadastro ve mülkiyetiyle ilgili işlemlerin yürütülmesi, ormanların, milli park, tabiat parkı gibi yerlerin korunması, işletilmesi, geliştirilmesi ve denetiminin sağlanması gibi görevler verilmiştir.

Tarım Genel Müdürlüğü: Bu Genel Müdürlüğün kuruluş ve görevlerine ilişkin 3155 sayılı Kanun ile 3083 sayılı Kanun bu Genel Müdürlüğe devletin hüküm ve tasarrufu altında ya da Hazine adına tescilli olup, kamu hizmetinde kullanılmak üzere özgülenmemiş olan tarım arazisinin dağıtımı, kiralınması, meraların özgülenmesi görevlerini vermektedir.

Çevre Genel Müdürlüğü: 222 sayılı KHK ile Başbakanlığa bağlı olarak kurulan bu Genel Müdürlük çevrenin korunması, kırsal ve kentsel alanda arazinin ve tabii kaynakların en uygun şekilde kullanılması ve korunması, tabiat, tarih ve kültür varlıklarının korunması gibi bazı görevleri yüklenmiştir.

3. Yerel Yönetimler

İl özel idareleri, belediyeler ve köylerden oluşan yerel yönetimlerin de devlet mallarının yönetimi konusunda geniş yetkileri vardır. Bu yetkiler malların niteliğine göre değişmektedir. Kamu malları üzerindeki yetki daha sınırlıdır ve korunum ve gözetim düzeyinde kalmaktadır. Yerel yönetimler özel mülk sahibi de olabilmektedirler. Bu tür malları da diledikleri gibi yönetirler.

İl özel idareleri 1913 tarihli idare-i Umumiye-i Vilayet Kanun-u Muvakatına göre taşınır ve taşınmaz mallara sahip olabilirler. Bu malların saklanıp korunmasından da sorumludurlar (Md. 75). Bu idarelerin gelir kaynakları arasında mallarının işletilmesinden ve kiralınmasından elde edecekleri gelirler de yer almaktadır, (Md. 80/9). Aynı Kanun bu idarelere yerel halkın gezi, dinlenme, sağlık gereksinimleri için park niteliğinde koruluklar yetiştirilmesi ile bunların korunması ve yönetimi görevini yüklemiştir.

Belediyelere ise devlet mallarının yönetimi konusunda çok önemli görevler düşmektedir. Öncelikle kendi sınırları içindeki kamu malla-

rının yönetim ve korunması konusunda yetkisi açıktır. Bu arada el atmalara karşı dava açabilmektedir.³

Belediyeler kendi mülklerini kamu hizmetine özgüleyebilirler. Bu hizmete gerek kalmadığında da belediye meclislerinin kararıyla özgüleme işlemini kaldırabilirler. İsterlerse bundan sonra bu mülklerini satabilirler ya da kiraya verebilirler.

Belediyelere 1580 sayılı Belediye Kanunu, 3194 sayılı İmar Kanunu ve 2981 sayılı Kanunla devlet mallarına ilişkin olarak önemli görevler verilmiştir.

Köyler de Köy Kanunu gereği bazı taşınır ve taşınmaz mallara sahip olabilirler ve onları yönetebilirler. Ayrıca köy orta malları gibi kamu mallarının korunum ve gözetimi konusunda da köy tüzel kişiliği dava açma da dahil olmak üzere bazı yetkilere sahiptir.

4. Diğer Kuruluşlar

Yukarıdakiler dışında hukuksal statüleri çok değişik kuruluşlara çeşitli kanunlarla devlet malları konusunda bazı görev ve yetkiler verilmektedir. Bunlardan bazılarını burada kısaca değinilecektir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi: 431 sayılı Kanunla Hazineye intikal eden saray ve kasırların yönetimi Bakanlar Kurulunun 1925 tarih ve 1371 sayılı Kararnamesiyle kabul edilen bir yönetmelik uyarınca Maliye Bakanlığına bırakılmıştır. 1933 yılında Milli Saraylar Müdürlüğüne ait ödenek ve kadroların TBMM bütçesine aktarılmasıyla bu Müdürlük TBMM Başkanlık Divanına bağlanmıştır.⁴ 2863 sayılı Kanunun 10 uncu maddesi de TBMM nin yönetim ve denetiminde bulunan kültür ve tabiat varlıklarının korunmasının sağlanmasında, gerektiğinde Kültür ve Turizm Bakanlığının teknik yardım ve işbirliğinin sağlanacağını hükme bağlamıştır.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununa Göre Kurulan Kurullar: 2863 sayılı Kanuna göre, yurt içinde bulunan ve bu kanunla tanımlanan korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hizmetlerin bilimsel esaslara göre yürütülmesini sağlamak üzere Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu ile yine bu Bakanlıkça saptanacak bölgelerde Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Bölge Kurulları kurulur. Yük

³ YHGK, 30.9.1981, E. 1980/3-1715, K. 645 (timi ve Kazai İçtihatlar Dergisi Y. 21 Ekim 1981, S. 250, sh. 595).

⁴ Sinan Erdemli - Cemal Nuri Tan, Milli Emlak, Ankara 1964, sk. 228.

sek Kumlun kültür ve tabiat varlıklarının tespiti, tescili, aranması, korunması konusunda çok önemli görevleri vardır. Bölge kurulları da Yüksek Kumlun ilke kararlarına uygun uygulamaya yönelik kararlar alırlar.

Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanuna Göre Kurulan Kurul ve İdare: 2983 sayılı Kanun "istikrarlı ve güvenilir gelir verilmesi suretiyle tasarımları teşvik ederek sağlanacak ek finansman kaynakları ile kamu yatırımlarını süratle gerçekleştirmek" amacıyla Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu ile Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığının kurulmasını öngörmüştür. Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kumlunun görevleri arasında kamu malı niteliğindeki altyapı tesislerinin gelirlerine gerçek ve tüzel kişilerin ortak olmasını sağlamak üzere gelir ortaklığı senedi ile KİT'lere ait tesis, müessese, işletme ve bağlı ortaklıklara gerçek ve tüzel kişilerin ortak olmasını sağlamak üzere işletme hakkı verilmesinin kararlaştırılması, gerekli tarife ve ücretlerin saptanması ve bu konuda kumlan fonla ilgili esasların belirlenmesi gibi görevler yer almaktadır. Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı idaresi Başkanlığı da Başbakanlığa bağlıdır ve kamu tüzel kişiliğine sahiptir. En önemli görevleri Kurulun kararlarını uygulamak ve fonları yönetmektir.

Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü: 1164 sayılı Arsa Ofisi Kanununa göre, tüzel kişiliği olan ve döner sermayeli olarak kurulan bu Genel Müdürlük çeşitli yollarla elde ettiği arazi ve arsaları yönetir ve bunları aşırı fiyat artışlarını önlemek üzere satar ve kamu kuruluşlarına arsa sağlamak gibi amaçlarla kullanır. Bunu yaparken de gerekli altyapı tesislerini gerçekleştirmeye çalışır.

III. DEVLET MALLARININ KORUNMASIYLA GÖREVLİ KURULUŞLAR

Devlet malları çeşitli tehlikelerle karşı karşıyadır. Bu tehlikelerden bir bölümü deprem, su baskını, yangın, erozyon gibi doğal olaylar sonucu ortaya çıkmaktadır. Devlet mallarının bu tür tehlikeler sonucu yok olması ya da zarar görmesini önlemek için devletin bazı koruyucu önlemler alması gerekmektedir. Uygulamada özellikle yangın, erozyon gibi olaylara karşı bazı önlemlerin alındığı görülmektedir.

Devlet malları için asıl büyük tehlike insan faktöründen ileri gelmektedir. Özellikle devletin mallarına sahip çıkamadığı ortamlarda bu tehlike çok büyük boyutlara ulaşmaktadır. Örneğin, kamu mallarından sahipsiz mallar için durum böyledir.

Devlet malları türlerine göre ele alındığında bu malların gördüğü zararlar çeşitli olabilmektedir. Taşınır mallar çalınma, yitirilme, telef edilme gibi tehlikelerle karşı karşıyadır. Taşınmaz mallarda ise devletin özel malları işgal edilebilmektedir. Bazı kişiler devlet mallarını hiçbir karşılık ödemeksizin (kullanmakta ya da o mal üzerinde bak iddiasında bulunmaktadır. Benzer durum kamu malları için de söz konusudur. Deniz ve göl kıyıları bina ya da tesis kurularak ya da doldurularak kamunun yararlanmasına kapatılmaya çalışılmaktadır. Ormanlar tahrip edilerek arazi açılmaya çalışılmakta ya da orman ürünlerinden izinsiz bir biçimde yararlanılmaktadır. Tabiat ve kültür varlıklarına çeşitli biçimlerde el atılmaktadır. Çok büyük bir tehlike de devletin hüküm ve tasarrufu altındaki arazilerin özel mülkiyete geçirilmeye çalışılmasından doğmaktadır. Bu örnekleri daha da çoğaltmak mümkündür.

Devlet mallarının korunması yargı kuruluşlarında dava açma, açılan davaları izleyerek gerekli savunmaların yapılması gibi bir yargısal koruma olabileceği gibi, koruyucu, iyileştirici, düzenleyici nitelikte yönetsel koruma da olabilir. Görevli kuruluşları saptarken bu ayrımı yapmakta yarar vardır.

Yargısal korumayı sağlama görevini kim yerine getirecektir? Bu soruya yanıt verebilmek için 4353 sayılı Kanuna⁵ ve devlet mallarına ilişkin diğer kanunlara bakmak gerekmektedir. 4353 sayılı Kanun bakanlıklara ve genel bütçe içindeki diğer dairelere ilişkin her türlü hukuk ve ceza davaları ile icra işlerini ilgili makamlarda açma, izleme ve savunma görevini Maliye ve Gümrük Bakanlığına bağlı Baş Hukuk Müşavirliği ve Muhakemat Genel Müdürlüğüne vermiştir. Buna göre devletin özel mülkiyetinde olup da Hazine adına kayıtlı olan mallar ile bunlardan genel bütçeli bir idareye özgülenenlere ilişkin davalarda izleme ve savunma yapma görevi bu Genel Müdürlüğe aittir.

Katma bütçeli kuruluşlarda ise bu görev bu kuruluşların kendi avukatlarınca yerine getirilmektedir. Örneğin, Orman ve Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü kendisine ait devlet mallarına ilişkin davalarda izleme ve savunma görevlerini kendi hukuk müşavirlerine yaptırmaktadır.

Yerel yönetimler de aynı şekilde devlet mallarına ilişkin davalar açmaya ve açılan davaları izleme ve savunmaya yetkilidirler ve avukatları aracılığıyla bu davaları yürütmektedirler.

⁵ Maliye Vekâleti Baş Hukuk Müşavirliğinin ve Muhakemat Umum Müdürlüğü'nün Vazifelerine, Devlet Davalarının Takibi Usullerine ve Merkez ve Vilayetler Kadrolarında Bazı Değişiklikler Yapılmasına Dair Kanun.

Yönetmelik korumaya gelince; Bu konuda en somut ve en belirgin hükümler taşınmazlara ilişkin olarak 3091 sayılı Taşınmaz Mal Zilyetliğine Tecavüzlerin Önlenmesi Hakkında Kanunda taşınmazlara ilişkin olarak da Ayniyat Talimatnamesinde yer almaktadır.

3091 sayılı Kanun hükümlerine göre devletin özel malları ile hüküm ve tasarrufu altındaki mallara yapılan el atmalar bu mallar merkez ilçe sınırları içinde ise il valisi ya da görevlendireceği vali yardımcısı, diğer ilçelerde ise kaymakamlar tarafından önlenir ve taşınmaz mal yerinde zilyedine teslim edilir (Md. 1,2). Vali ve kaymakamlar kendi görev alanları içinde devlet mallarına el atıldığını öğrendiklerinde soruşturmayı doğrudan doğruya yaptırırlar ve karara bağlarlar.

Vali ve kaymakamlar mera anlaşmazlıkları nedeniyle önemli bir iş yükü ile karşı karşıyadırlar. Özellikle kaymakamlara, meraların ilçelerde daha yoğun olması nedeniyle bir hayli görev düşmektedir. Vali ve kaymakamlar 3091 sayılı Kanunun uygulamasıyla ilgili görevlerin dışında yine bölgenin dirlik ve düzenini sağlama düşüncesiyle bazı görevler yüklenmektedirler. Mera anlaşmazlıkları mahkemelere intikal etse bile, davalar uzadığından köylüler arasındaki arbedeler devam etmekte, bu da güvenliği geniş ölçüde etkilemektedir. Bölge güvenliğini sağlamak için olaylara müdahale edilmekte ve hiç olmazsa yatıştırıcı ya da uzlaştırıcı bir çaba gösterilmeye çalışılmaktadır. Bazı hallerde artan olaylara karşı o yer kaymakamlarının ve ilçe jandarma komutanlarının meralarda açık hava toplantıları yaptıklarına ve alınması gereken ortak önlemleri görüştüklerine tanık olunmaktadır⁶.

Vali ve kaymakamlar yanında devlet malları konusunda yetkili makamlara da önemli görevler düşmektedir. Bunların devlet mallarını yakından izleyerek el atma hallerinde gecikmeksizin yetkili makamlara başvuruda bulunmaları gerekmektedir. Köye ait mallara yapılan el atmalarda köy halkından birinin de yetkili makama başvuruda bulunması mümkündür. Kamu mallarına yapılan el atmalarda başvuru için herhangi bir süre sınırlaması da yoktur (Md. 3, 4).

Ayniyat Talimatnamesi demirbaş eşyanın nasıl korunacağını ve bu eşyanın yok olmasından ve hasar görmesinden kimlerin sorumlu olacağını göstermiştir. Buna göre saklama ve korumadan birinci derecede eşyayı kullanan görevli memur, ikinci derecede birimde görevli ayniyat mutemedi ve üçüncü derecede de ayniyat saymanı sorumludur.

⁶ Bu konuda bkz. Sadık Kırbaş, Mera Anlaşmazlıklarından Doğan Yönetmelik Sorunlar, Türk İdare Dergisi, Y. 54, Aralık 1982, S. 361, sh. 1 vd.

IV. SONUÇ

Devlet malları günümüzde giderek artan kamu hizmetlerinin görülmesinde önemli bir rol oynamaktadırlar. Bu mallar kamu idare ve kurumlarına kamu hizmetlerinin görülmesinde gerekli fiziksel alan sağlama, kentleşme, gecekondu sorununun çözümü, çevrenin korunması gibi hizmetlerin yerine getirilmesine de hizmet etmektedirler. Kıyı, orman, yeşil alan gibi kamu malları da kamu sağlığı ve esenliği yönünden vazgeçilmez nitelikte mallardır. Devlet malları iyi değerlendirildiği takdirde önemli bir mali kaynak da oluşturabilecek durumdadır.

Yukarıda görüldüğü gibi bu malların yönetimi ve korunması konusunda çok sayıda kamu kuruluşu görevli ve yetkilidir. Bazı görev ve yetkilerin birkaç kuruluşa birden verilildiği de sık sık görülmektedir.

Devlet mallarının kamu hizmetlerinin görülmesinde ve kaynak sağlamadaki çok önemli rolü onların iyi yönetilmesini ve etkin bir biçimde denetlenmesini gerekli kılmaktadır. Durum teorik yönden böyle olmakla birlikte uygulamada devlet mallarının yönetim ve korunmasıyla ilgili birçok kuruluş bulunmasına karşın bu malların yeterince korunmadığı, onlara sahip çıkılmadığı, onlardan yeterince yararlanılmadığı bir gerçektir.

Doğal ve kültürel zenginliklerimiz olan kıyılara, ormanlara, meralara, eski eserlere bakım ve koruma açısından gerekli özen gösterilmemektedir. Bunların çoğunun üretilmesi, çoğaltılması ya da tekrar yaratılması olanaksızdır. Bunlar savurgan bir kullanıma ve el atmalara açık bir durumdadır.

Devlet mallarının gereği gibi yönetilip korunabilmesi için yapılması gereken ilk iş bu malların hukuksal statüsünü açık ve net bir biçimde ortaya koyacak "bir temel kanunun" çıkarılmasıdır. Yönetim ve korunması konusunda ise en önemli sorun koordinasyon eksikliğinden ve kanunlardaki yetkilerin yeterince ve etkin bir biçimde kullanıl mamasından ileri gelmektedir. Devlet mallarının, birbirinden çok farklı nitelikleri ve teknik özellikleri vardır. Bunların yönetimini tek elde toplayabilmek mümkün değildir. Ancak alınacak önlemlerle aşırı yetki dağılımını ve tekrarlarını önleyebilmek ve gerekli koordinasyonu sağlayabilmek mümkündür. Devlet mallarından beklenen yararların sağlanabilmesi için bu önlemlerin bir an önce alınması gerekmektedir.

DELEGATION DE COMPETENCE
DANS L'ADMINISTRATION PUBLIQUE
DU POINT DE VUE
DE LA SCIENCE ADMINISTRATIVE
ET
DU DROIT ADMINISTRATIF

**(İDARE İLMİ VE İDARE HUKUKU BAKIMINDAN
 KAMU YÖNETİMİNDE YETKİ DEVRİ)**

Orhan TÜZEMEN
Danıştay Başkanvekili

(Konu, şu plana göre ele alınmıştır:

Önce, idare İlmî ve İdare Hukukunun tanımlanmalarına yer verilmiş; sonra İdare İlmî bakımından yetki devrinin tanımı, esası, ne zaman ve nasıl yapılması gerektiği; yetkiyi devreden ve kendisine yetki devredilenlerin durumu açıklanmış; yetki devrinin en iyi şekilde nasıl yapılabileceği belirtilmiştir.

İkinci Kısımda İdare Hukuku bakımından Yetki Devrinin tanımı, esasları, ilke ve kuralları, şartları ve hukuki sonuçları üzerinde durulmuştur.

Üçüncü Kısımda ise Yetki Devri Konusunda İdare İlmî ile İdare Hukuku arasındaki işbirliğinin yararı üzerinde durulmuştur.)

INTRODUCTION

Avant d'entrer dans l'exposition de notre objet nous nous sentons obliges au premier abord de fixer les sens de la Science Administrative et ceux du Droit Administratif. Celui-ci a, malgre quelques discussions doctrinales, sa propre definition et il prend place dans l'ensemble de

la Science du droit. Quant à la science administrative, elle est déjà une discipline très neuve; bien que ses lois, ses principes et ses méthodes ne soient pas encore tout à fait dégagés, on a fait beaucoup de progrès depuis un demi siècle aux États-Unis et une quinzaine d'années en France.

Les grands juristes définissent le droit administratif, plus ou moins long ou court, comme:

“le droit de la puissance publique exercée par le pouvoir exécutif” - Prof. Vedel

“l'ensemble des règles définissant les droits et obligations de l'administration, c'est-à-dire du gouvernement, et de l'appareil administratif”. Prof. Will

“l'ensemble des règles qui:

1. déterminent la composition, le recrutement et le statut de ces personnes ou organismes;
2. déterminent leurs pouvoirs;
3. déterminent, complémentairement, les limites de ces pouvoirs;
4. les sanctions du dépassement de ces pouvoirs ainsi que des fautes commises dans leurs exercices.” Prof. Waline.

Toutes ces définitions montrent que le droit administratif est, comme les autres branches du droit, un “ensemble de règles juridiques”.

La Science Administrative, sans vouloir prendre en considération les règles juridiques, desire étudier l'Administration telle qu'elle est. Elle “a pour objet de décrire et d'expliquer le fonctionnement réel des Services publics” - (B. Gournay, Science Administrative, Polycopie de l'I.A.P., p. 1). Prof. Waline donne une définition plus explicative : “On peut observer comment l'administration se comporte, les procédés dont elle use; les réactions de ceux qui la composent, en face du gouvernement, en face de l'opinion des administrés, des lobbys des groupes de pression, en face aussi des difficultés qu'elle rencontre, des situations imprévues auxquelles il lui arrive d'avoir à faire face; ce qui amène à rechercher l'origine sociale, culturelle, voire géographique, de ceux qui y coopèrent, ainsi qu'à chercher à connaître la stabilité ou la mobilité de ce personnel. C'est en somme une description sociologique de l'administration, c'est ce qu'on appelle la science administrative” (Précis de Droit Administratif, 1969, p. 7).

La science administrative comporte deux aspects : l'un est de saisir des phénomènes administratifs de façon théorique; l'autre est, après

ce saisissement, d étudier les techniques du bon fonctionnement de l'administration. Comme le dit le Professeur Drago: "La Science administrative n'est pas une Science gratuite, elle a un but pragmatique: aboutir à une amelioration du fonctionnement interne de l'administration" (Science Administrative p. 5). Or, dans ce memoire nous etudierons nôtre sujet (qui est delegation de competence) non seulement sous l'aspect de Science administrative pure, mais sous son aspect applique; autrement dit, nous nous reposons autant sur des donnees objectives que sur des valeurs.

En tant que phenomene, quelle est l'administration publique? Les auteurs americains pour l'etudier cherchent d'abord ses elements essentiels. Tout ceci facilite à connaître le reel et trouver le meilleur fonctionnement.

Il y a un demi siecle, un grand administrateur français, H. Fayol, qui peut etre considere comme l'un des pionniers de la selence administrative, ecrivait dans son ouvrage remarquable (Administration Industriëlle et Generale) : "administrer c'est prevoir, organiser, commander, coordonner et contrôler". Cette signification, cette conception restent toujours valables. On voit que le "commandement" est un element Capital de l'administration. Les auteurs americains appellent cet element comme "leadership", ceci aussi exprime le meme sens.

Qu'estce que c'est que "commandement" ou "commander"? La question de chaque etablissement necessite un ohéf. La fonotion de celui-ci est de diriger l'ensemble de l'organisme, et de l'orienter vers l'objectif fixe d'avance. Mais surtout dans les grands etablissements les ehéfs responsables de l'administration ne peuvent pas s'occuper de toutes les affaires. Ils doivent se consacrer à resoudre les problemes les plus importants. Les questions de detail, les affaires courantes doivent etre laissees aux divers adjoints. D'où nous aboutissons à nôtre sujet, c'est-à-dire, à la delegation de competence.

CHAPITRE I

DELEGATION DE COMPETENCE DANS LA SCIENCE ADMINISTRATIVE

Nous devons ajouter qu'on emploie pour la meme notion l'expression de "delegation de pouvoir". Toutes ces expressions sont synonymes.

Un auteur americain, Mary Parket Follet, pretend que "seule la competence peut etre delegue; le pouvoir ne peut pas etre delegue.

parce qu'il s'appuie à une force et à une capacité personnelles". Nous n'insisterons pas sur cette allégation très nuancée; nous accepterons ici comme synonymes les mots compétences et pouvoir pour la langue française avec les auteurs français (par exemple: President Odent, Contentieux administratif, 1966, p. 1118).

A. LA DEFINITION ET L'ESSENTIEL DE LA DELEGATION DE COMPETENCE OU DELEGATION DE POUVOIR

On peut dire qu'il n'existe pas de différend sur la définition. Nous faisons nôtre, celle d'un professeur français (M. Agnus) : "délégation de compétence, c'est de transférer, conférer quelque devoir avec la compétence à question de quelqu'un d'autre".

Quant à l'essentiel de la délégation de pouvoir : les auteurs qui ont dégagé les principes de l'administration publique l'expliquent très bien :

Il est nécessaire que le chef, le supérieur d'une administration, (comme ministre, préfet, recteur, directeur général, voire même un président de Conseil d'Etat ou autre Cour Suprême) se consacre aux affaires essentielles de son établissement. Sans être encombré par les détails il doit s'occuper des affaires principales. Celles-ci sont en général : "organisation", "planification", "coordination", "contrôle" et "relations publiques".

D'autre part il faut ajouter que dans une organisation de grande dimension il n'est point possible qu'un chef puisse endosser toutes les tâches respectives à lui-même; ni le temps, ni l'espace, ni la nature des choses ne le lui permettent. Dans ce cas là le grand chef, autorité suprême, est obligé de songer à faire travailler tout le personnel qui est sous ses ordres de façon fertile et harmonieuse.

Délégation de compétence aux autorités subordonnées peut être tant pour les devoirs que pour les fractions de pouvoirs. Dans une administration énorme, dans un établissement gigantesque ses compétences non seulement à ses adjoints les plus proches, mais à la rigueur, aux subordonnées superposées de divers rangs.

B. MATIERES DE LA DELEGATION DE COMPETENCE

Délégation de compétence est une réalité dans la vie administrative; elle est en cours. Les spécialistes qui examinent l'aspect sociologique de l'administration sans s'être occupée de l'aspect juridique, nous montrent comment on fait la délégation (de pouvoir, quel est le pire et le meilleur dans l'application, dans la pratique. En tant base

sur les experimentations, nous voulons le resumer; premierement du point de vue de l'objet et deuxiemement les personnalites des delegants et delegataires.

L Nous avons dit que l'administrateur en chef s'occupe des affaires importantes de retablissement. Si celui-ci se debarrasse le plus possible des details en les delegant a ses subordonnes; il pourra avoir le temps pour se consacrer aux affaires capitales, aux travaux importants. Delegation procura une faciliite pour le chef, c'est certain; mais d'autre part, en tant que delegation de competence est une confiance aux adjoints, aux collaborateurs, va augmenter toujours le moral de ceux-ci. Les personnes qui ont ete deleguees croient bien qu'on leur donne une importance et voudraient avec grand plaisir endosser des responsabilites. Ce procede sert aussi à elever, à perfectionner les delegataires dans leurs fonctions. Plus ils sont delegataires dans leurs fonctions. Plus ils sont delegues, plus ils seront prêts à assumer des responsabilites.

Avant qu'il ne soit entrepris une delegation dans une organisation, il est convenable de fixer le volume des affaires et d'en faire une analyse. C'est avec ce procede que le chef peut comprendre jusqu'à quel point on doit aller en ce qui concerne sa delegation de pouvoir; et comment le regler, le regulariser.

Comme le dit le Professeur Agnus : "Transferer les devoirs, c'est facile; conférer le pouvoir, au contraire est une question de courage". Mais il est indique, avec unanimité par les specialistes de la Science administrative, que pour une bonne delegation le degre de devoir, de pouvoir et de responsabilite doivent etre harmonieux, bien equilibres. La limite de la delegation doit etre determinee et precisee pour chaque personne et pour chaque section administrative. Il faut faire à la fois quelques recherches et si les delegations sont propices au but et à l'objectif de l'organisme. Les transferts de devoir, de pouvoir et de responsabilite ne doivent etre ni peu, ni trop. Il faut faire attention à ce que la delegation ne porte pas atteinte à l'unité de commandement, et surtout dans une administration publique on doit tenir compte de l'ordonnancement juridique; autrement dit, ce que dit le droit, les dispositions legislatives et reglementaires et la jurisprudence au sujet de la delegation de pouvoir.

2. Les personnalites du delegant et du delegata: re :

a) Qualite du delegant:

Delegation de competence est plus difficile qu'on ne croit. Tous les chefs ne sont pas capables de deleguer leurs pouvoirs. Pour qu'il

puisse faire une bonne delegation, un administrateur doit posseder des connaissances suffisantes et des experiences requises; il -doit avoir l'aptitude de concevoir et de planifier le but et l'objectif de son administration. Il faut qu'il ait confiance en luimeme; ce point est tres important, parce que tous ceux qui ne savent pas compter sur eux-memes ne peuvent transferer leurs pouvoirs. Tout ce que nous avons cite n'est pas suffisant; il ne serait pas faux de dire que delegation de competence est un art, meme une Science; d'où on devrait ajouter les autres conditions cidessous:

Un chef doit savoir que la ddlegation de competence n'est pas un moyen pour se debarrasser des responsabilites definitives; il doit savoir que prendre des decisions (qui est un processus administratif) ne se termine pas, ne lui echappe jamais.

Un chef doit avoir un caractere bien regle; il doit etre respectable, un homme de confiance; il doit avoir la qualite de pouvoir connaître bien les personnages qui se trouvent autour de lui et de pouvoir comprendre leurs valeurs. C'est seulement dans ce cas que le chef peut trier entre ses subordonnes ceux qui ont une vocation recherchee et une qualite acquise.

Il serait juste de preciser que apres la delegation de competence, le chef a quelque chose encore à faire: il doit savoir contrôler si la delegation est en train de bien fonctionner et en bon etat; autrement dit, si elle marche de façon excellente.

Si l'on veut resumer, nous dirons que seuls les personnages qui possèdent vraiment une qualite de leader reussissent en general en la delegation de competence.

b) Qualites qu'on doit chercher pour ceux qui sont delegues:

Delegation de competence est quelque chose de bilateral; pour quelle soit bonne il est necessaire que les delegues aussi aient quelques aptitudes; celles-ci peuvent etre enumerees, en resume de la façon suivante:

Tout administrateur adjoint, tout subordonne ne sont pas aptes d'etre delegues. Il faut choisir comme delegataire ceux qui sont bien experimentes, qui possèdent des connaissances suffisantes, qui ont la qualite de participer au commandement dans l'administration. Les adjoints delegues doivent concevoir leur domaine de travail et de responsabilite. Us doivent savoir bien ce que le chef leur demande et quelles sont leurs vraies charges. Un spécialiste americain, Ovarereet,

a raison d'écrire que "seul entre les personnes ayant de maturité que la delegation de pouvoir peut aboutir à un bon resultat". Donc, les adjoints delegues doivent avoir la parfaite confiance de leur ehef; ils doivent agir en sachant que leurs actes, leurs decisions ne cartent jamais, ne laissent rien de côté la responsabilite definitive de leur ehef. Quelquefois le ehef n'est pas oblige de donner des consignes ecrites; à cause de cela les adjoints doivent connaître les devoirs et les pouvoirs dont ils sont charges.

Un autre specialiste americain, Dimock, exprime tres bien: "Quelques personnes ne peuvent pas reussir dans la delegation de pouvoir, parce qu'ils n'ont confiance ni à eux-memes, ni aux autres. Tous les problemes qui s'attachent à la delegation de pouvoir sont bases sur une question de personnalite qui influence la finalite attendue". Or, il faut le repeter: les adjoints doivent requierir la confiance de leur ehef. S'ils n'abusent pas la competence que leur a confere, s'ils profitent de ce pouvoir pour la reussite de l'administration, s'ils prouvent qu'ils depensent leurs efforts pour le bien de leur etablissement, il est certain qu'on leur montrera une grande confiance et un respect; et à la fin une entente correlative va emerger.

c) idéal dans la delegation de competence.

Dans nos explications ci-dessus nous avons essaye d'eclaircir la specificite de la delegation de competence et celle du delegant qui la confere à autrui et celle du delegataire qui la reçoit. Nous en concluons que, en partageant les convictions des specialistes de science administrative, il est tellement difficile, sinon impossible, d'unifier toutes les qualites dont doivent posseder respectivement les delegants et les delegataires. Ce qui est ideal c'est que le ehef et ses collaborateurs, ses subordonnes delegues, soient des personnalites ayant le caractere parfait et qu'ils s'entendent excellemment dans leurs travaux. Si cet ideal ne se realise pas la quantite de delegation de pouvoir et transfert du devoir va toujours changer. Le ehef a le droit de recuperer sa delegation de competence, c'est naturel; mais si le ehef agit comme ça etant donne qu'il n'est pas un homme mûr, va echouer l'execution de la delegation de competence. Manque de maturite est la raison, le mobile principal de l'echec, de l'insucces dans l'ensemble des travaux. Les ehefs qui ne reussissent pas dans la delegation auraient la difficulte de trouver des adjoints de merite, des subordonnes valeureux.

Pour obtenir un resultat fructueux dans la delegation de competence, afin d'aboutir à l'optimum, à notre avis, il faut accorder au ehef d'une administration publique le droit de choisir les adjoints les plus proches

(Par exemple : En France les Ministres ont le droit de choisir leur directeur de cabinet; en Turquie, le Ministre de l'Interieur est obligé de demander son point de vue à un préfet quand il veut nommer quelqu'un comme préfet-adjoint chez ledit préfet).

CHAPITRE II

DELEGATION DE COMPETENCE DANS LE DROIT ADMINISTRATIF

A. SA DEFINITION ET SON ESSENTIEL

Nous avons montré que la délégation de compétence est en fait, un phénomène, une réalité dans l'administration publique. D'autre part nous devons citer qu'elle est un établissement juridique à la fois. Elle occupe une place importante dans le droit administratif. Sa définition est la même que celle de la Science administrative : "La délégation de pouvoir ou délégation de compétence consiste pour une autorité à laquelle certains pouvoirs ont été conférés, à se dessaisir d'une fraction de ces pouvoirs et à les transférer à une autorité subordonnée" (R. Odent, *Centenaire Administratif*, 1966; p. 1118).

Il serait convenable de préciser que le sujet de délégation de compétence est pris en main par le Droit Administratif avec son aspect normatif. Les règles de droit (les lois, les règlements) comportent beaucoup d'articles relatifs à la délégation de compétence; une autre source importante du droit, la Jurisprudence, édicte avec clarté les conditions de celle-ci.

Nous désirons insister surtout sur la Jurisprudence du Conseil d'Etat français. Comme le dit le Professeur Waline "il est impossible d'étudier le droit administratif sans connaître le Conseil d'Etat; car pratiquement il est dans une très large mesure son œuvre" (*Traité de Droit Administratif*, 1963, p. 108 et 173).

B. LES CONDITIONS DE LA DELEGATION DE COMPETENCE

On sait que dans les pays où le régime administratif, la dualité de juridiction sont en cours, ce ne sont pas les codes qui posent des principes généraux du droit, ce sont les jurisprudences des cours administratives supérieures qui les font. Mais il nous est nécessaire de réclamer que le vrai possesseur du droit administratif, avec son sens spécifique, dans le monde entier, soit le Conseil d'Etat français et la doctrine française. Si aujourd'hui, plusieurs pays ont des Conseils d'Etat, ont des doctrines, je suis sûr que tous ont suivi, suivent et suivront l'œuvre remarquable de la France. Mon pays (La Turquie)

aussi est l'un des pays tout à fait influence par le droit administratif français.

On distingue en droit public français deux sortes de delegations:

- 1) delegation de competence proprement dite (stricto sensu);
- 2) delegation de signature.

La premiere vise et aboutit à modifier l'ordre des competences entre les autorites administratives interessees, en transferant la competence de l'une à l'autre.

Au contraire la delegation de signature vise seulement a decharger le delegant d'une partie de sa tâche materielle en lui permettant de se designer une sorte de "fonde de pouvoir" (Remieu, concl. s. 2 dec. 1892, p. 838) "qui prendra des decisions au nom du delegant" (A. de Laubadere, traite elementaire de Droit Administratif, 1967, I, p. 526).

En France, il existe des textes et des arrêts clairs pour les deux sortes de delegations; en Turquie, on ne rencontre pas de decisions juridictionnelles nettes. En France il y a quelques textes generaux sur la delegation; comme le decret n° 47-233 du 23 janvier 1947; decret n° 50-722 du 24 juin 1950. Le premier "autorisant les ministres à deleguer, par arrete, leur signature"; le deuxieme "relatif à delegation des pouvoirs propres aux prefets, sous-prefets et secretaires generaux de prefecture" (code administratif p. 225, 325). En Turquie, malheureusement il n'y a pas de textes generaux; les dispositions relatives aux delegations de competences sont disseminees entre les articles des lois; et il est tellement difficile de dire exactement quelque chose, si tel ou tel article exprime une delegation de competence ou delegation de signature seulement.

11 faut preciser que les conditions de la delegation de competence et de signature ne sont pas differentes; mais les consequences, les effets juridiques respectifs different l'un de l'autre" :

1. Operant une modification de l'ordre des competences, la delegation de pouvoir dessaisit l'autorite delegant, laquelle, tant que dure la delegation, ne peut plus exercer sa competence sur le domaine delege; au contraire la delegation de signature ne fait pas perdre à son auteur l'exercice de sa competence.

2. la delegation de pouvoir vise, quant à son beneficiaire, le titulaire d'un poste in abstracto; si ce titulaire change, la delegation n'en subsiste pas moins (C.E. 18 juin 1957, Ste X, R.D.P. 1957, 1072 cons. Meriç); au contraire, la delegation de signature est personnelle;

elle tombe s'il se produit un changement, soit dans la personne du delegant (C.E. 13 juillet 1951, Ste prot. des Animaux p. 503) soit dans celle du delegataire (C.E. 10 janvier 1951, Descouers p. 12).

3. Selon qu'il s'agit de delegation de pouvoir ou delegation de signature, la decision prise sur delegation a une nature formelle et un rang dans la hierarchie des actes correspondants au premier cas à la situation administrative du delegataire, au second à celle du delegant (au nom de qui le delegataire de signature est censé agir) (A. de Labaree, *traite elementaire de Droit administratif*, 1967, I, p. 257). Les phrases employées par le Commissaire du Gouvernement M. Merig (conclusion, R.D.P. p. 1073, 1075) sont aussi fort interessantes : "la delegation ne peut etre soumise au meme regime juridique quand elle constitue une modalite de l'organisation interne d'un service ou d'une administration, que quand elle vise à un amenagement de competences entre differents autorites administratifs ... delegations de pouvoirs est notamment un des modes par lesquels se realise la deconcentration administrative. Elle permet au pouvoir Central de se decharger de certaines affaires qui peuvent etre traitees plus rapidement et plus efficacement sur le plan local".

L'une des plus importantes parties de la delegation de competence est ses conditions: quand elle est valable, comment elle doit etre faite? On n'ignore pas que "les competences sont d'ordre public", c'est le principe...

Autrement dit, les dispositions des lois consacrant la competence des organes ou des aspects administratifs sont des regles stricti juris et ne peuvent pas etre influencees par la volonte de ceux-ci; cela signifie qu'on ne peut disposer de la competence comme d'un droit acquis mais que l'organe ou agent est tenu d'exercer un droit public, c'est - à-dire une fonction publique. En tant que droit etroit la delegation ne se presume pas (C.E. 5 fevrier 1957 Soc. des Ets Al. p. 520, 11 juillet 1957, Devavrin p. 307). "Elle doit resulter d'une decision non ambigue" : la formule "le general commandant de la region est le chef responsable de l'administration dans son corps d'armee" ne vaut pas delegation de competence (20 nov. 1965, Ministre des Armees, Grenouilleau p. 569). Done il est necessaire; à peine de nullite, que la delegation ait ete prevue et autorisee explicitement.

Au XIXe siecle, la question avait ete discutee de savoir si le texte autorisant la delegation ne devait pas etre une loi. Le Conseil d'Etat a admis, sur les conclusions du Commissaire du Gouvernement Romieu (conc. s. 2 decembre 1892, Mogamburg, D. 1893, LLL I, S. 1985 III 97,

note Hauriou) que la delegation etait relative à la repartition des attributions entre les agents administratifs, fonction qui releve du President de la Republique, et que par consequent un decret etait suffisant pour l'autoriser. Cette solution s'applique meme pour la competence ayant ses sources dans un texte legislatif, des lors que la competence en cause n'etait pas strictement personnelle à l'autorite investie par la loi (C.E. 29 juin 1951, Confederation nationale des locataires, p. 382; 5 janvier 1952, Caraux, p. 657; 2 fevrier 1955, Magloire p. 62).

Nous voudrions dire ici quelques choses sur la situation de la Turquie: la, pour la delegation de pouvoir un texte legislatif est toujours exige, c'est pour deux raisons:

premierement, selon notre nouvelle Constitution en 1961, l'Executif n'est qu'un devoir; seuls Legislatif (Assamblee nationale + Senat) et Juridiction (Tribunaux independants) forment deux "Pouvoirs";

deuxiemement, l'article 112 de notre constitution prevoit que "l'Administration soit reglementee par la loi".

Revenons à notre sujet. A défaut d'une disposition contraire de la loi l'organe ou l'agent en question ne peut pas deleguer à un autre, pas meme à son superieur ou celui exerçant la tutelle administrative (C.E. 23 novembre 1959, R.D.P. 1950, p. 198). Meme impossibilite surgit pour un organe collectif de deleguer sa competence au president, quoique celui-ci soit legalement habilite à le représenter dans certains cas (C.E. 16.7.1959, R.D.P. 1959, p. 239).

La delegation permise par la loi peut etre soit de nature reglementaire, si l'organe competent transmet sa competence sur certaines matieres in abstracto, soit de nature individuelle, si l'organe en question autorise un autre à regler une affaire concrete. Dans les deux cas, l'organe ou l'agent autorise n'agit pas en tant que representant ou mandataire, mais en son propre nom et en tant qu'exerçant une competence qui est devenue sienne par suite de la delegation basee sur le texte. Au point de vue pratique cela signifie que l'organe ou l'agent autorise en vertu de la delegation n'est pas tenu d'agir selon les ordres ou instructions du delegateur; ses actes sont laisses à sa direction, dans les limites prescrites par le texte.

Parfois des textes excluent toute delegation de competence (C.E. 28 fevrier 1965, Federation de l'Education Nationale p. 150). Parfois aussi elle est prohibee explicitement ou implicitement par une loi. C'est dans ces cas là une delegation de pouvoir illegale. Une competence

strictement personnelle appartenant à une autorité doit être employée en personne par celle-ci. D'autre part la délégation des pouvoirs à une autorité généralement plus proche des intérêts ferait disparaître la garantie voulue par la loi (C.E. 17 juin 1955, Adjemian). Quelques extraits desdits arrêts :

"Considérant que s'il appartenait éventuellement au gouvernement après avoir défini avec précision suffisante dans le décret sus-mentionné les principes qu'il entendait devoir prescrire à la détermination des conditions de titularisation et de reclassement des maîtres intégrés dans l'enseignement public et des conditions de classement du personnel maintenu en qualité de contractuel dans les établissements ayant fait l'objet d'une mesure d'intégration desdits principes, il ne pouvait pas se décharger légalement de la mission confiée par la loi du 31 décembre 1959 en se bornant à renvoyer purement et simplement à un arrêté interministériel le soin de déterminer à sa place les règles concernant les objets ci-dessus définis..." (C.E. 28 février 1965, p. 150).

"Considérant que le Ministre de l'Intérieur, seul compétent, en vertu de la loi du 28 juin 1951, pour prononcer l'internement administratif des individus dont les agissements étaient de nature à porter atteinte à la politique des prix ou au ravitaillement du pays, n'avait pas, en l'absence d'un texte législatif ou réglementaire l'y autorisant, la faculté de déléguer en cette matière ses pouvoirs aux préfets; que dès lors, le sieur Adjemian est fondé à soutenir que l'arrêté en date du 17 avril 1955, par lequel le préfet de Seine-et-Oise a ordonné son internement est entaché d'incompétence..." (C.E. 17 juin 1955, p. 335).

À propos, nous voulons, ici expliquer quelque spécificité de la législation turque en ce qui concerne la compétence et la délégation. En Turquie, quand le législateur confie la compétence à une autorité administrative, emploie en général le titre de l'institution administrative; on dit le "ministère de l'X", ou "la préfecture" ont la compétence de faire ceci ou cela. Il est coutume d'écrire en Turquie "... au Ministère de l'X", "à la préfecture d'X", à "la Présidence du Conseil d'État", etc... chaque fois qu'on adresse officiellement à ces autorités une lettre ou une requête pour solliciter quelque chose; on ne s'adresse pas en écrivant comme en France à "Monsieur le Ministre", "Monsieur le Préfet", "Monsieur le vice-président du Conseil d'État", etc... Dans ces cas les ministres ou des préfets qui dirigent leurs départements peuvent déléguer leurs compétences à leurs subordonnés dans les limites et précisions des lois. Mais en Turquie, quelques dispositions

rare de lois precisent Pautorite competente en disant "le ministre", ou "le prefet", c'est-à-dire en citant le nom commun de la personne chargee de l'institution. Alors l'interpretation des hautes assemblees juridictionnelles est que, la competence appartient au "Ministre" ou au "prefet" en personne, ces competences doivent etre employees par euxmemes. Le Tribunal des Conflits de Turquie a decide que (dans son arret du 15 fevrier 1969 n° 1968/150 - 1969/5) seul le ministre ou le prefet peut soulever le conflit; parce que la loi relative au Tribunal de Conflit confie le pouvoir de faire un recours pour soulever le conflit au "Ministre" et au "Prefet" et non pas au "Ministrere" au à la "Prefecture".

Citons d'autres exemples : Partide 406 du Code de Procedure des Impôts de Turquie est redige ci-dessous :

"le bureau de Contribution ne peut faire un recours en cassation contre les jugements rendus par la Commission des Impôts (qui est une juridiction specialisee deuxieme degre pour les impôts) que sur Pautorisation du ministere des finances. Les departements et les communes (c'est-à-dire : collectivites locales) doivent obtenir Pautorisation du Prefet pour le meme recours". En tant que le legislateur dit, ministere des finances, le ministre des finances delegue cette competence à ses subordonnes; mais on dit "le prefet", on n'accepte pas le pouvoir de deleguer aux prefets.

Un article de la loi relative à la delivrance des passeports est redige comme suit : "les passeports publics peuvent etre donnes dans la metropole aux citoyens turcs par le ministere de Pinterieur ou, d'apres les delegations de competence du ministre de Pinterieur, par les prefectures". Ici Pexeipple est bien interessant : il peut nous servir ainsi à eclaircir un autre aspect de la delegation : "en demeurant, une delegation de pouvoir peut se combiner avec une delegation de signature". Selon ledit article le ministre turc de Pinterieur transfere la competence de delivrance des passeports publics aux prefectures et les prefets (qui sont les chefs dirigeants responsables des prefectures) deleguent leur signature à leurs subordonnes.

Pour la France prenos en main l'exemple cite par Monsieur le President Odent (Contentieux Administratif n° 66 p. 1120). "Un ministre peut deleguer ses pouvoirs à un secretaire d'Etat qui lui-meme sera autorise à deleguer sa signature à son directeur de cabiner (C.E., s; 29 juin 1951, Confederation nationale des locataires et des Usagers du Gaz et de PElectricite, p. 382; s. 2 mars 1962, Union Nationale des

Chambres Syndicales des miroitiers et des negociants en verre à Vitre, p. 151. D.S. 1962, p. 605 conclusion Licolay)."

Une delegation de competence et une delegation de signature doivent n etre que partielles: une autorite qui a une certaine competence legale ne peut pas legalement se decharger de toutes ses attributions, de toutes ses responsabilites legales en les delegant; elle ne peut pas deleguer la totalite de ses devoirs; elle ne peut en deleguer qu'une fraction; autrement dit, elle doit determiner elle-meme les principes des mesures qu'elle a qualite pour edicter. Comme le dit un arret, une delegation complete et totale de pouvoir est "contraire aux principes generaux du droit français" (C.E. 8 fevrier 1950, Chauvet, p. 85).

D'autre part, "une delegation partielle n'est legale que si l'autorité delegante a suffisamment precise le cadre juridique et les directives generales que l'autorite delegataire doit observer; ainsi un arrete pris en matiere de repression de fraudes et interdisant la vente de certains legumes ou fruits qu'il reputé toxiques est illegal si le reglement d'administration publique sur le fondement duquel il intervient n'a pas suffisamment precise ce qu'est un fruit ou un legume toxique (C.E. Ass. 2 fevrier 1962, Landry et autres p. 81)" (R. Odent, Contentieux Administratif, 1966, p. 1118). En resume, si les delegations de pouvoirs ne comportent pas de regles limitant de façon suffisante la limite d'action du delegataire, elles sont declarees illegales (C.E. 15 juillet 1959, Ets Cambrier freres p. 459, s. 28 fevrier 1965, Fed. de l'Educ. Nat. p. 150; Ass. 7 janvier 1966 Fed. de fonctionnaires C.F.D.T.).

La delegation de competence peut exister plus d'un degre dans la hierarchie si la loi autorise, une autorite competente au droit de deleguer les pouvoirs non seulement à ses adjoints les plus proches, mais à ses subordonnes moins eleves. Autrement dit, le droit administratif contient aussi à son tour l'institution de "sous-delegation", "subdelegation" (C.E. 29 juin 1951, Confederation Nationale des locataires p. 382). Mais le pouvoir de deleguer ne se delegue pas (C.E. 3 juin 1953, consorts Drannelec, p. 256). Voilà un extrait de l'arret du Conseil d'Etat qui exprime excellemment ce principe:

"Considerant que l'arrete du 16 octobre 1957 par lequel les prefets ont ainsi reçu delegation, a été signe, non par le ministre mais par le directeur de son cabinet, agissant par delegation du ministre; que le ministre ne pouvait pas legalement transmettre à son directeur de cabinet le pouvoir confere audit ministre par les ordonnances precitees des 10 avril et 21 avril 1945 de consentir une delegation, au profit

d'autorités administratives, de ses attributions en la matiere; qui ainsi, s'il entendait donner une telle delegation, aux prefet, il devait signer lui-meme l'arrete susvisé du 16 octobre 1947; que par suite, ledit arrete est entache d'illegalite...".

Lorsque l'acte autorisant la delegation indique les conditions auxquelles est subordonnee la mise en oeuvre de celle-ci; la delegation ne peut etre conferee que si ces conditions sont remplies: extrait de l'arret du 17 fevrier 1950:

"Considerant que ... en dehors des cas oii le secretaire general assure de plein droit la suppléance du prefet absent ou empeche, le prefet ne peut pas deleguer sa signature au secretaire general, pour une partie de ses attributions, qu'en prenant un arrete à cet effet et que ladite delegation ne peut etre ni verbale ni tacite;

Considerant que l'arrete attaque du 2 juillet 1953 est signe pour le prefet de police par le secretaire general; que, le prefet n'ayant ete, à la date oii cet arrete est intervenu, ni absent ni empeche, le secretaire general n'aurait pas valablement signe en ses lieu et place l'arrete que si le prefet lui avait delegue par arrete ses attributions en cette matiere;

Considerant qu'il resulte de l'instruction qu'aucun arrete portant une telle delegation n'etait intervenu à la date de l'arrete; que par suite cet acte émane d'une autorite incompetente..."

Le Conseil d'Etat considere que des lors une decision est intervenue regulierement de delegant ne peut pas en annuler les effets : un extrait de l'arret du 20 mai 1966, Centre national de commerce exterieur p. 351 :

"Considerant que ... les Services du Centre national du commerce exterieur sont diriges par un delegue general qui reçoit à cet effet les delegations de pouvoirs necessaires du comite de direction, ...

Considerant que le reglement interieur dudit centre etablit en application de l'article 1 er du s ta tu t du personnel de cet organisme dispose, en son titre V, que "le pouvoir disciplinaire appartient au delegue general"; que, par cette disposition, le comite directeur n'a pas attribue au delegue general une delegation de signature, mais qu'il a delegue à ce dernier le pouvoir de prendre, à l'egard du personnel les mesures disciplinaires, que s'etant ainsi dessaisi de ce pouvoir ledit comite n'a pu légalement se substituer au delegue general pour prononcer la revocation..."

Toutefois si le delegant n'a pas de pouvoir hierarchique sur les actes du delegataire, il dispose par contre d'un certain pouvoir de

contrôle à son égard, en ce sens qu'il pourra intervenir des lors que le delegataire outrepassera les limites de la compétence qui lui a été déléguée. Le delegant, s'il ne peut que respecter l'acte régulier pris sur délégation, pourra procéder au retrait de l'acte irrégulier; des lors que l'auteur de l'acte était incompétent, il est normal que l'organe compétent intervienne, soit qu'il y ait incompétence stricto sensu, soit que l'acte pris sur délégation soit entaché d'une illégalité d'une autre nature" (I.G. Groshens, D. 1958, p. 204).

Le Conseil d'Etat français qui a dégagé les principes du droit administratif, lesquels influencent le monde entier, n'est pas très rigide pendant qu'il s'agit des circonstances exceptionnelles. L'existence de circonstances exceptionnelles peut conduire à considérer comme valable une délégation ou les actes du delegataire lorsque certaines de ces conditions ne sont pas respectées et notamment, s'il n'est pas intervenu d'acte d'autorisation (C.E. 1er août 1919, Soc. des Ets Saupiquet, p. 713, conc. Ribouet; 26 juin 1956, Vipiues p. 179; 10 décembre 1954, Anidreani, R.P.D.A. 1955, 30 conc. Chardeau). Un extrait de l'arrêt du 26 juin 1946 - sieur Viguier:

‘Considérant qu'à la date susmentionnée, la nécessité de la décision la plus rapide dans tous les domaines s'opposait à ce que les diverses autorités exerçassent toujours par elles-mêmes les pouvoirs dont elles étaient investies; qu'elles se sont trouvées contraintes par la force même des choses à confier à tel ou tel de leurs subordonnés, à se qualifier par ses fonctions, le soin d'agir à leurs lieux et places et sous leur contrôle; que par suite, le directeur des Services administratifs et financiers du secrétariat général au ravitaillement pouvait, alors même qu'il n'y aurait été expressément autorisé par aucun décret, décider au nom du secrétaire général provisoire, la réquisition...’.

Il faut noter, dernièrement un point important: la publication de la décision accordant une délégation n'est pas une condition pour la validité de celle-ci. Mais la jurisprudence du Conseil d'Etat a raison de poser le principe : "la délégation de compétence doit être publiée pour être opposable aux administrés". Mais pour la délégation de signature les arrêts sont dissidents: il y a ceux qui disent : "une délégation de signature n'est en vigueur et n'est opposable aux tiers qu'à partir de sa publication (2 décembre 1959, Ste Bordeau Mond. Export p. 651; 28 juin 1961, Ministre de la Construction c/ demoiselle Laurivain p. 538; au contraire 30 septembre 1960, Jauffret p. 504 R.D.P. 1961, p. 828 note Waline). Mais Monsieur le Président Odent ajoute que "... exigence de la publication de la décision accordant une

delegation de signature est difficilement conciliable avec la jurisprudence d'après laquelle une delegation de signature peut être verbale (5.11 juin 1958, Ste Sabarot, p. 260) ou télégraphique (20 mars 1953, Ibry p. 139)". (Contentieux Administratif, 1966, p. 1122).

CHAPITRE III

NECESSITE DE CORRELATION ENTRE LA SCIENCE ADMINISTRATIVE ET LE DROIT ADMINISTRATIF AU SUJET DE LA DELEGATION DE COMPETENCE

Nous avons vu dans la première partie de notre mémoire que la Science administrative met sur le tapis l'existence de la "delegation de compétence", et en tant que "Organisation et Methodes" est une partie de la Science administrative, les organisateurs font des recherches pour trouver le meilleur fonctionnement de la delegation; celle-ci est un fait, un phénomène dans la vie administrative. Le droit administratif aussi n'en témoigne pas moins l'intérêt; les lois et les règlements comportent des dispositions relatives aux delegations de différentes sortes; et le Conseil d'Etat français, avec sa jurisprudence remarquable, complète, parfait l'œuvre du législateur, et surtout il fixe les conditions de la delegation. En bref, la Science administrative s'efforce d'expliquer comment est la delegation dans le sein de l'administration; le droit administratif expose comment elle "doit être".

A notre avis il ne faut pas croire, comme quelques uns, à ce que le droit administratif fait le difficile à la vie administrative en ce qui concerne la delegation de pouvoirs. Au contraire, le droit est une discipline qui exige l'évolution de la société et la marche régulière des Services publics dans un ordre et une stabilité. Science et technique de l'administration publique, Organisation et methodes aussi sont des disciplines possédant la même finalité. Le but est similaire, c'est s'orienter vers les desiderata des citoyens aux Services des administrés avec les conditions et possibilités les meilleures. Donc, l'administrateur, les responsables de l'administration en profitant de la jurisprudence du Conseil d'Etat et en la respectant peuvent préparer des textes nouveaux au sujet de la delegation et peuvent persuader le législateur et l'Exécutif pour en faire des lois et des règlements. Nos observations furent que en France cela se fait dans une large mesure; mais malheureusement nous devons avouer qu'en Turquie la situation n'est pas la même.

CONCLUSION

Nous avons montre que la delegation de competence est une institution. La Science administrative et le droit administratif s'occupent d'elle; l'une l'examine telle qu'elle est, l'autre expose ce que doit etre cette demiere; les perspectives et les methodes ne sont pas pareilles. Mais il nous a fallu insister sur la correlation de la Science administrative avec le droit administratif. Comme le dit le Professeur Waline : "Aucune de ces deux etudes ne peut etre serieusement menee en faisant fi ou abstraction de l'autre" (Precis de Droit administratif, 1969, p. 7).

La selence et le droit de l'administration publique doivent se connaître. Une relation fonctionnelle, une cooperation entre eux resulterait l'ideal pour la delegation de competence à la fois.

Pourquoi avons - nous chioisi letude comparative de la delegation de pouvoir? C'est parce que nous avons observe, pendant nôtre stage, soit à l'Institut International d'Administration Publique, soit au Conseil d'Etat, que la France est tellement avencee sur cesujet que nous sommes desireux d'emporter en Turquie l'excellente jurisprudence du Conseil d'Etat, que la France est tellement avencee sur ce sujet que nous sommes dit, qui a servi de modele dans le monde et qui est suivi par plusieurs pay s.

BIBLIOGRAPHIE

- B. GOURNAY : Introduction à la Science Administrative.
- H.FAYOL : Administration industrielle et generale.
- H. L. BARATIN : Organisation et Methodes dans l'Administration Publique.
- Ouvrage Collectif : Traite de Science Administrative.
- L. WHITE: Introduction à l'etude de l'Administration Publique
- L. DIMOCK : Administration Publique.
- N. C. AGNUS : Elements de l'Administration Publique.
- C. SECKLER - HUDSON: Organisation et Administration. Theorie et pratique.
- R.ODENT : Contentieux Administratif.
- AUBY – DRAGO : Traite de Contentieux Administratif.
- M.WALINE : Traite de Droit Administratif.
- H. de LAUBADERE : Traite elementaire de Droit Administratif.
- J VEDEL : Droit Administratif.
- J. RIVERO : Pr6cis de Droit Administratif.
- GROSHENS : La delegation administrative de competence D. 1958, p. 197.
- M. MERİÇ : Conclusion, C.E. 28 juin 1957, Soc. X, R.D.P. 1957/ p. 1092.
- PUISOYE : La delegation de signature, AJ. 1960, p. 69
- G. ISAAC : PAN.C. 161.

5091 SAYILI KANUNLA GETİRİLEN YENİLİKLER

Salih ÇAĞLAYAN
Bursa Kaymakam Adayı

I. GENEL BİLGİLER

a. Kanunun Uygulama Alanı: Ülkemizde kadastro çalışmalarının tamamlanmamış olması; arazilerin büyük bölümünün tapu siciline kayıtlı bulunmaması; taşınmaz mal satış ve nakillerinin bir bölümünün ilgili mevzuata uygun olarak yapılmaması gibi nedenlerle taşınmaz mallara sık sık tecavüz ve müdahalede bulunulmakta ve bu olaylar zaman zaman tehlikeli boyutlara ulaşmaktadır.

Görevli bulunduğu birimde dirlik ve düzenliğin sağlanması; suç işlenmesinin önlenmesi ve kamu güvenliğinin korunmasından sorumlu bulunan mülki idare amirlerimizin önemli görevlerinden biri de, "tasarrufa ilişkin emniyeti" sağlamaktır. Bu amaçla çıkartılmış bulunan 16 Nisan 1952 tarih ve 5917 sayılı Kanun 32 yılı aşkın bir süre uygulanmıştır. Günümüz ihtiyaçlarına cevap veremediğinden, uygulamada birtakım boşluklara ve aksaklıklara yol açmıştır. Bu nedenlerle, bu alanda yeni bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmuştur. Daha sonra 3091 sayılı Taşınmaz Mal Zilyetliğine Yapılan Tecavüzlerin Önlenmesi Hakkında Kanun, 4 Aralık 1984 tarihinde kabul edilerek 15 Aralık 1984 günü yürürlüğe girmiştir.

3091 sayılı Kanunun uygulama alanı "...gerçek veya tüzel kişilerin zilyet bulunduğu taşınmaz mallarla, kamu idareleri, kamu kurumları ve kuruluşları veya bunlar tarafından idare olunan veya Devlete ait veya Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan sahipsiz yerlere veya menfaati umuma ait olan taşınmaz mallara yapılan tecavüz ve müdahalelerin, idari makamlar tarafından önlenmesi..."dir.¹ Bu Kanun, "emniyet ve asayiş, tasarrufa ilişkin güvenliği ve kamu düzenini sağlamaya

¹ 3091 sayılı Kanun'un Uygulama Şekli ve Esaslarına Dair Yönetmelik, Madde 3.

yönelik bir kanun olup, bu Kanuna göre verilen kararlar mülkiyet yönünden bir hak sağlamayan, sadece bir idari zabıta tedbiri niteliğindeki kesin kararlardır. Taşınmaz mal üzerinde fiili hakimiyet ve tasarrufu esas alarak zilyetliği korur.”²

b. Taşınmaz Mal: Adından anlaşılacağı üzere, bir yerden başka bir yere taşınması mümkün olmayan, yani yerinde sabit olan mallardır. Örnek: Tarla, bahçe, bina madenler vb. Medenî Kanunumuzun 632 nci Maddesinde tanımını bulan taşınmaz mallar üç grupta toplanmıştır:

1. Arazi,
2. Tapu siciline daimi ve ayrıca kaydedilen haklar, (üst hakkı, kaynak hakkı, irtifak hakkı)
3. Madenler.

c. Zilyetlik ve Zilyet : “Zilyetlik, taşınmaz mallardan bir yarar sağlamak üzere o malları fiilen hakimiyet altında bulundurmaktır.

Zilyet, taşınmaz maldan bir yarar sağlamak üzere o taşınmaz malı fiilen hakimiyeti altında bulunduran gerçek ve tüzel kişilerdir.”³

Medenî Kanunumuzun 887 nci maddesinde zilyetliğin tanımı yapılmıştır. Kendini farklı şekillerde gösteren zilyetliğin çeşitleri şunlardır :

1. Asli zilyetlik
2. Fer'i zilyetlik
3. Doğrudan doğruya zilyetlik
4. Dolaylı zilyetlik
5. Müşterek zilyetlik
6. İştirak halinde zilyetlik
7. Yardımcı zilyetlik
8. Haklarda zilyetlik
9. Kısmi zilyetlik

d. Tecavüz ve Müdahale: Tecavüz, taşınmaz malın bir bölümünü veya tamamını ele geçirmek; zorla işgal etmek veya değişiklikler meydana getirmektir. Müdahale ise, zilyedin taşınmaz mal üzerinde bulunan hakimiyetinin tamamen veya kısmen bozulması halidir. 3091 sayılı Kanunun Uygulama Yönetmeliğinin 12 nci Maddesinde, hangi hallerin tecavüz ve müdahale olduğu teker teker sayılmıştır.

² a.g.e., Madde 4.

³ a.g.e., Madde 10.

II.5917 SAYILI KANUN UYGULAMASINDA GÖRÜLEN BOŞLUKLAR VE GETİRİLEN ÇÖZÜMLER

Ülkemizde kamu düzeni ve güvenliğini sağlamada çok önemli bir fonksiyon üstlenmesi gereken bu Kanun, günün ihtiyaçlarını tam anlamıyla karşılamaktan uzaktı. Uygulamada boşluklara ve aksaklıklara sık sık rastlamak mümkündü. Şimdi, söz edilen boşluklar ile aksaklıkları ve bunlara 3091 sayılı Kanunda getirilen çözümleri görelim.

a. Tecavüz ve Müdahale Kavramları: Bu kavramlar 5917 sayılı Kanun'da tanımlanmamış olduğundan, nelerin tecavüz veya müdahale oluşturduğu konusunda tereddüte düşülmekteydi. 3091 sayılı Kanun bu kavramları açıklıkla tanımlamış ve saymıştır.⁴

b. Uygulayıcı Makam: Eğer anlaşmazlık konusu taşınmaz mal sınır anlaşmazlığı olan bir yerde ise, yetkili makam kim olacaktır? 5917 sayılı Kanun bu soruyu cevaplandıramamaktaydı. 3091 sayılı Kanun 5 inci Maddesinin son Fıkrasıyla bu boşluğu doldurmuştur. Buna göre, aynı ilde ilçeler arası sınır anlaşmazlığı olan yerde yetkili kaymakamlığı vali; iller arası sınır anlaşmazlığı olan yerde ise, yetkili valiliği veya kaymakamlığı İçişleri Bakanlığı belirleyecektir.

c. Doğrudan Doğruya Soruşturma Yapıtırılması: 3091 sayılı Kanun'un 3 üncü Maddesinin son Fıkrasıyla yetkili makama, 5917 sayılı Kanun'da olmayan bir görev ve yetki verilmiştir.⁵ Buna göre yetkililer, görev alanı içinde olan kamu kurum ve kuruluşlarına, hazine arazilerine veya kamunun yararlanmasına ait taşınmaz mallara tecavüz veya müdahalede bulunduğu öğrenilirse, soruşturmayı doğrudan doğruya yaptırırlar ve karara bağlarlar.

d. Soruşturma Yapılmadan Reddetme: 5917 sayılı Kanun uygulamasında, başvuru dilekçesinde yazılanlardan konunun Kanun kapsamı dışında olduğu açıkça anlaşılrsa bile, soruşturma yapılması zorunluluğu vardı. Bu durum boş yere zaman kaybına ve harcama yapılmasına yol açmaktaydı. Bu aksaklık 3091 sayılı Kanunun 5 inci Maddesinin 3 üncü Fıkrasıyla giderilmiş ve bu durumda talebin, yerinde soruşturma yapılmaksızın yazılı olarak reddedilebileceği hükme bağlanmıştır.

e. Kamu Malları ve Hazine Arazileri: Tecavüz edilen taşınmaz mallar içerisinde sayı ve alan bakımından önemli bir yer tutmasına rağmen, 5917 sayılı Kanun'da bunların nitelikleri göz önünde tutulmamaktaydı. 3091 sayılı Kanun 3, 4 ve 15 inci Maddeleriyle bu boşluğu

⁴ 3091 sayılı Kanun'un ilgili Yönetmeliği'nin 11 ve 12 nci Maddeleri.

⁵ İlde vali veya yetkili yardımcısı, ilçede ise kaymakamdır.

doldurmuştur. 3 üncü Madde ile bu tür taşınmazlar için doğrudan soruşturma yapma ve karar verme yetkisi getirilmiştir. 4 üncü Madde ile de bu taşınmazlara tecavüz halinde süre aranmayacağı hükme bağlanmıştır (Kanun'da normal süre 60 gün ile 1 yıldır). Ayrıca, ceza hükümlerini düzenleyen 15 inci Madde ile cezalar iki katma çıkartılmıştır.

f. Mera Anlaşmazlıkları: Eski Kanun'da meralara ilişkin açık bir ifade bulunmadığından, bu konuda çok farklı uygulamalara rastlanabiliyordu. 3091 sayılı Kanun köy meraları konusunda açık bir hüküm getirmiştir. Şöyle ki: “Köy tüzel kişiliğine ait mera, harman yeri, yol ve sulak gibi taşınmaz mallara yapılan ilk tecavüz ve müdahaleler bu Kanuna göre önlenmekle birlikte, tecavüz veya müdahalede bulunanlar hakkında Türk Ceza Kanunu'nun 513 üncü Maddesi uyarınca cezai işlem yapılmak üzere durum Vali ve Kaymakamlıkça Cumhuriyet Salıclığına bildirilir.”⁶

g. Süresinde Karar Verilememesi: 5917 sayılı Kanun'da tahkikatın 15 gün içerisinde bitirilip karara bağlanacağı; bu sürede karar verilememişse durumun sebepleriyle birlikte üst makama bildirileceği hükmü yer almıştı. Benzer hüküm 3091 sayılı Kanun'un 6 ve 11 inci maddelerinde de yer almıştır. Kanımca buradaki ortak boşluk şudur: Durum üst makama bildirildikten sonra tahkikata daha ne kadar devam edilebilecektir? Bu konuda yeni Kanun'da da herhangi bir hüküm bulunmamaktadır.

h. İnfaz Süresi: Bir önceki maddede sözünü ettiğimiz süre kararın verilmesi ile ilgilidir. 5917 sayılı Kanunun en önemli boşluklarından biri de, karar verildikten sonra infazın ne kadar bir sürede yapılması gerektiğinin Kanun'da yer almamış olmasıydı. Bu boşluk 3091 sayılı Kanun'la tamamen doldurulmuş ve tereddütler şöylece ortadan kaldırılmıştır : “Karar gereğinin, kararın infaz memuruna geldiği tarihten itibaren en geç 5 gün içinde yerine getirilmesi zorunludur.”⁷

ı. Harcırahlar ve İnfaz Memuru: 5917 sayılı Kanun'da yalnızca tahkik memurlarının harcırahlarından ve vasıta ücretlerinden söz edilmiş; infaz memurlarının harcırahlarına ait herhangi bir hüküm konmamıştı. Ayrıca harcırahların belirlenmesinde “harcırah kararnamesi” hükümlerinin esas tutulacağı belirtilmişti. Konu farklı uygulamalara sebep olduğundan, Bakanlığımızca Maliye Bakanlığı'na sorulmuş ve uygulamada birlik sağlanmaya çalışılmıştı. 3091 sayılı Kanun'un 17 nci

⁶ 3091 sayılı Kanun'un Uygulama Şekli ve Esaslarına Dair Yön., Madde 46.

⁷ 3091 sayılı Kanun, Madde 9.

maddesi bu boşlukları tam anlamıyla gidermiş bulunmaktadır. Bu maddede, infaz memuru harcırahının ödenmesi gerektiği; ayrıca soruşturma ve infaz memuru harcırahlarının görevin ne zaman ve nerede yapıldığına bakılmaksızın tam olarak ödeneceği açıklıkla belirtilmiştir.

i. Aynı Olay İçin Verilmiş İdari ve Adli Karar: 5917 sayılı Kanun bu konuyu düzenlemediğinden uygulamada güç durumlarla karşılaşılmaktaydı. Örnek olarak: İdarece alınmış bir önleme kararı varken mahkeme bunun aksine bir tedbir kararı veriyor, böylece anlaşmazlık daha çok şiddetleniyor; aynı zamanda idarenin etkinliği zedeleniyordu. 3091 sayılı Kanunun 14 üncü ve Uygulama Yönetmeliğinin 34 üncü maddeleriyle bu önemli aksaklık giderilmiş bulunmaktadır. Artık, mahkemece ihtiyati tedbir kararı verilmiş veya anlaşmazlık dava konusu yapılmışsa, bu Kanun uygulanmayacak; bu Kanun'a göre verilmiş bir önleme kararı varken mahkemeler ihtiyati tedbir kararı veremeyeceklerdir.

j. İkinci Tecavüzde Süre: 5917 sayılı Kanun'da ikinci tecavüz ve buna ilişkin cezalar yer almakta; fakat ikinci tecavüzün süresi ile ilgili hüküm bulunmamaktaydı. Yani, 6 ay sonra yapılan ikinci tecavüz ile 6 yıl sonra yapılan ikinci tecavüze aynı mı, yoksa farklı bir işlemin mi uygulanması gerektiği bilinmemekteydi. 3091 sayılı Kanun'da bu boşluk şöyle doldurulmuştur : "ikinci ve daha sonraki tecavüz veya müdahalelerde de 3091 sayılı Kanunun 4 üncü maddesinde belirtilen süreler içinde başvurulması gereklidir."⁸ Eğer ilk karar halen geçerliliğini koruyorsa, ikinci tecavüzün birinciden ne kadar sonra yapıldığının bir önemi kalmamaktadır.

k. Bir Tüzelkişilikçe İkinci Tecavüz Yapılması: Bu konuda 5917 sayılı Kanun'da herhangi bir hüküm bulunmamaktaydı. 3091 sayılı Kanun da konuyu düzenlememiş; bu durumu diğerlerinden ayrı tutmamıştır.

Bilindiği üzere, ikinci tecavüz sonunda konu işlem yapılmak üzere adli mercilere iletilir. 3091 sayılı Kanun'da ikinci tecavüz için öngörülen cezalar hapis cezalarıdır ve paraya çevrilebileceği yolunda bir hüküm yoktur. Bu duruma göre, ikinci tecavüzü gerçekleştiren tüzelkişiliğe hapis cezası nasıl uygulanabilecektir? Eğer bu cezayı sorumlu ve yetkilisi çekmeliyse ve bu kişi memursa, Memurin Muhakematı Hakkında Kanun uygulanabilecek midir? Bu durum yeni Kanun'da da açıklığa kavuşmuş değildir.

⁸ 3091 sayılı Kanun'un Uygulama Yönetmeliği, Madde 49.

I. Taşınmaz Mal Zilyetliğinin Değişmesi Halinde İkinci Tecavüz:

Tecavüzde veya müdahalede bulunulmuş bir taşınmaza, herhangi bir şekilde zilyet değiştirdikten sonra yeniden tecavüz edilirse, bu ikinci tecavüz sayılacak mıdır? 5917 sayılı Kanun'da yer almamış olan bu konu, 3091 sayılı Kanunun Uygulama Yönetmeliğinin 5 inci bölümünde ele alınmıştır. Buna göre önemli olan, lehine karar verilmiş olanla taşınmaz arasındaki fiili ilginin tamamen kesilmiş olup olmamasıdır. Zaten daha önce verilmiş olan bir kararın geçerliliği, yetkili makam tarafından verilmiş ve infaz edilmiş; taşınmaz malın el değiştirmemiş ve hukuki durumunun değişmemiş olmasına bağlıdır.

m. Mütecevizin İkinci Tecavüzü Bir Başkasına Yaptırması: Bu

konuya 5917 sayılı Kanun'da hiç yer verilmemişti. 3091 sayılı Kanunun ikinci tecavüzü açıklayan 12 nci maddesinde soruna şöyle bir çözüm getirilmiş bulunmaktadır: "...mütecaviz ... yararına başkaları tarafından bilerek ilk defa tecavüz veya müdahalelerle ilgili başvurularda ... soruşturma yapılır ve sonucu karara bağlanır ... tecavüz veya müdahale varsa ... işlem yapılmak üzere adli mercilere gönderilir." Aynı konu cezalara ilişkin 15 inci maddede ele alınmış ve bu durumun ikinci tecavüz oluşturacağı hükme bağlanmıştır.

III. DİĞER YENİLİKLER

Önceki bölümde 5917 sayılı Kanun uygulamasında aksayan yönler, boşluklar ve 3091 sayılı Kanunun bunlara çözüm getirip getirmediği tartışıldı. Bu bölümde ise, bunların dışında kalan ve ilk kez 3091 sayılı Kanunda getirilen yenilikleri kısaca açıklamaya çalışacağız.

a. Görev ve Yetki: Kanun'un 2 nci maddesinde, merkez ilçeler için il valisinin görevlendirmesi halinde, vali yardımcılarının da karar verebileceği öngörülmüştür. Böylece çeşitli fonksiyonları üstlenmiş olan valilerimiz, yetki aktarmak yoluyla biraz rahatlamış olacaklardır.

b., Başvuru Süresi: Bu konuda, Devletin hüküm ve tasarrufu altında olan yerler ile kamunun yararlanmasına ait yerlere ayrıcalık tanınmış; bunlara yapılan tecavüz veya müdahalelerde süre aranmayacağı öngörülmüştür. Sürenin geçmişe ne kadar yürüyebileceği konusu ilgili Yönetmeliğin 20 nci maddesinde açıklanmış ve Kanunun yürürlük tarihi (15 Aralık 1984) olarak belirlenmiştir.

c. Şahit Dinlenmesi: Kanun'un 6 nci Maddesi ile yemin müessesesi getirilmiştir. Bundan böyle şahitlerin ifadeleri ile bilirkişilerin görüşleri yeminli olarak alınacaktır.

d. Kararların Kesinliği: 5917 sayılı Kanunda verilen kararlarını kesin olduğu hükmü yer almakta; ancak yargıdan söz edilmemekteydi. 3091 sayılı Kanun'a göre de verilen kararlar kesindir. Buradaki yenilik, kararlara karşı idari yargı yolunun açık tutulmasıdır (Madde 7).

e. Tebligat: Geçmiş uygulamada Kanun'la ilgili tüm tebligat işleri güvenlik kuvvetlerine yaptırılmaktaydı. Yeni Kanun'da tebligat işleri ayrıntılı biçimde açıklanmış; bazı durumlarda 7201 sayılı Tebligat Kanunu hükümlerinin uygulanması öngörülmüştür (Madde 8).

f. İnfaz Memurluğu: Eski Kanun uygulamasında infaz işleri güvenlik kuvvetlerine yaptırılırdı. 3091 sayılı Kanunun 9 uncu maddesi ile infaz memurluğu öngörülmüş ve ne iş yapacağı açıkça belirtilmiştir.

g. İkinci Tecavüzde Soruşturma ve Karar: Eski Kanuna göre, ikinci tecavüzde soruşturma yapılması ve karar verilmesi söz konusu değildi. 3091 sayılı Kanun ise, ikinci tecavüzlerde de aynen birincide olduğu gibi soruşturma yapılmasını ve karar verilmesini emretmektedir (Madde 12).

h. İkinci Tecavüzde Cezalar: 3091 sayılı Kanun ceza sürelerini bir hayli değiştirmiş; Devlete, kamu kurum ve kuruluşlarına ait yerler için özel cezalar öngörmüştür. Ayrıca taşınmaz mala, ortaklaşa kullanmak veya paylaşmak amacıyla yapılan tecavüzleri diğerlerinden ayrı tutmuş ve daha ağır cezalar koymuştur (Madde 15).

ı. Davaların Görülmesi: Eski Kanunda konu ile ilgili hüküm şöyle idi : "Bu davalar acele olarak görülür." 3091 sayılı Kanunda ise, ilgililer hakkında yapılacak soruşturma ve kovuşturma işlemlerinin, 3005 sayılı Meşhut Suçları Muhakeme Usulü Kanunu'na göre yapılması emredilmektedir (Madde 16).

i. Yönetmelik : 5917 sayılı Kanunun uygulamasını gösterebilecek bir yönetmelik yoktu. 3091 sayılı Taşınmaz Mal Zilyetliğine Yapılan Tecavüzlerin Önlenmesi Hakkında Kanunun Uygulama Şekli ve Esaslarına Dair Yönetmelik, 31 Temmuz 1985 tarihli Resmi Gazetede yayımlanmış ve aynı gün yürürlüğe girmiştir.

IV. SONUÇ

Taşıdığı boşluklar ve uygulamasında ortaya çıkan çeşitli aksaklıklar nedeniyle, mülki idare amirlerimizi güç durumlarla karşı karşıya bırakabilen; günün ihtiyaçlarına yeterli biçimde cevap verememesinden dolayı, zaman zaman tehlikeli boyutlara ulaşan olaylara yol açabilen

5917 sayılı Kanunun yürürlükten kaldırılması ve yine 3091 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesi kanımca yerinde olmuştur.

3091 sayılı Kanun bu alandaki boşlukları doldurduğu gibi, aksaklıkları giderebilecek yapıya da sahiptir. Bunların dışında, birtakım yeni kavramlar ve müesseseler getirmesi ve bir uygulama yönetmeliğinin olması, yeni Kanunun bir diğer üstün tarafıdır. Bunun yanında yeni Kanunda birtakım boşluklara da rastlamak mümkündür. Buna örnek olarak; süresinde karar verilememesi halinde tahkikatın daha ne kadar devam edeceğinin bilinmemesi ve bir tüzel kişilikçe ikinci tecavüz yapılması durumunda hapis cezasının kime ve nasıl uygulanacağını belirgin olmaması durumları gösterilebilir.

Bütün bu özellikleri ve getirdiği yenilikler ile bir bütün olarak bu Kanun, günümüz ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte görülmektedir.

İDARE VE İDARECİLİK SİR BİLİM Mİ, YOKSA SANAT MIDIR?...

Arslan ÖZBEY

Ankara Kaymakam Adayı

Günümüz iş yaşantısının giderek artan karmaşıklığı, yöneticilerin diğer iş görenlere, pay sahiplerine, müşterilere, devlete ve genel olarak topluma karşı sorumluluklarını bilmelerini, endüstriyel gelişmenin ilk dönemlerine oranla daha yüksek düzeyde bir yöneticilik yeteneğinin gereğini ortaya koymaktadır.

Günümüzde bir kuruluştaki yalnızca üst düzeydeki kişilerin yöneticilik yeteneklerine sahip olmaları yeterli değildir. İşletmenin başarıya ulaşabilmesi için en alt düzeydeki yöneticiden, en üst düzeydeki yöneticiye dek tüm yöneticilerin aynı zamanda bir kısım yöneticilik yeteneklerine de sahip olmaları gereklidir.

Yüksek düzeydeki yöneticiler çoğunlukla, çeşitli görevlerden geçerek yetişirler ve bulundukları düzeye ulaşırlar. Kuşkusuz bu kişilerin en iyi bir şekilde yetismeleri, işletmenin üst düzeyinde bulunanların "yetiştirme programlarına" verecekleri öneme bağlıdır. Şu halde geleceğe yönelik bir çalışma yapan kuruluştaki üst düzey yöneticilerinin yöneticilik yapabilecek kişileri belirleyip onları en iyi bir şekilde yetiştirmek, kurumun gelecekteki büyümesi ve gelişmesi için şimdiden planlar yapmak zorundadırlar. Aksi halde gelişme ve büyüme modeli olmayan, belirli programları ve ileriye yönelik çalışmaları olmayan tüm işletmelerin gelecekte büyük zorluklarla karşılaşmaları doğaldır.

Toplumumuzda ve ona bağlı olarak işletmelerimizde çoğunlukla üzerinde durulan konu, kişilerin "doğuştan" yönetici oldukları sanısıdır. Gerçekten bu düşünce yüzyılımızın başlarında iflas etmiş bir görüştür. Kuşkusuz bir kişinin yöneticilik görevini yerine getirebilmesi için doğuştan bazı niteliklere sahip olması gereklidir. Ancak bunlar yeterli değildir. Unutulmamalıdır ki sosyal ve siyasal bir teşkilatta, okul yaşantısında veya birtakım cemiyetlerde etkin yönetici tipi ile iş yaşa-

mında karşılaşılan 'karmaşık sorunları çözümleyecek yönetici tipi arasında büyük ayrılıklar bulunmaktadır.

iş yaşamında yetenekli yöneticiler ortaya çıkarmak için her şeyden önce bu güce sahip kişileri teşkilat içinden arayıp bulmak ve sonra da bu kişilerden iyi bir şekilde yararlanabilmek için onların yetiştirilip geliştirilmelerine yardımcı olmak gerekir. Bu da, geniş çapta eğitim ve öğretimle olur.

Günümüzde yetenekli yöneticilere olan ihtiyaçlar gittikçe artmaktadır. Bu nedenle yeterli sayı ve nitelikte yöneticilerin kendiliklerinden yetişmesini beklemek veya "doğal önder" denilen tiplerin işletmelerin ihtiyaçlarını karşılayacağını düşünmek gerçeklerle bağdaşmaz.

Buna göre günümüz işletmelerinde yöneticilik görevi alacak kişilerde normal eğitim-öğretim ve iş tecrübesine ek olarak bulunması gerekli diğer nitelikleri şöylece sıralamamız mümkündür.

1. Sağlam bir karakter ve kişisel dürüstlük,
2. Dengeli bir kişilik, aktif bir çalışma,
3. İnsanlara karşı yakın ilgi ve anlayış,
4. Nesnel ve ussal bir şekilde düşünme yeteneği,
5. Yaratıcı ve uzlaştırıcı özellik,
6. İyi karar verebilme yeteneği,
7. İş yaptırma ve eğitmenlik niteliği.

Hiç kuşkusuz ki, yöneticilik bir bilim ve sanat olgusu olarak göz önüne alındığına göre, bu konuda yöneticiliğin fonksiyonlarını yerine getirmek için yöneticiye de mutlak surette etkin ve aktif bir çalışma temposu ile hizmet etmek ve maiyetini de bu konularda yönetmek görevi de düşmektedir.

Yönetim biliminde çığır açan çalışmaları ile tanınmış bulunan Harvard İşletme Fakültesi Profesörlerinden J. F. Roethlisberger, astları ile karşılıklı ilişkilerde, üstlere şu konulara dikkat etmelerini öğütlemektedir:

- a) İyi bir dinleyici olunuz; astlarınızın duygu ve isteklerini belirtebilmelerine imkân vermek üzere, sözlerini kesmeyiniz.
- b) Astlarınızın davranışlarını kınamakta acele etmeyiniz; sorularını iletmelerine imkân veriniz.
- c) Astlarınızla tartışmayınız; onların duygularını mantık yolu ile değiştirmeye çalışmakla bir sonuç elde edemezsiniz.
- d) Astın sözlerinden çok bu sözlerde gizli bulunan ruhsal durumu ve anlamı kavramaya çalışınız.

e) Astın yalnız söylemek istediklerine değil, söylemek istemediği veya yardımsız söyleyemediği konulara da dikkat ediniz.

W. G. Strathem adlı diğer bir yazar ise, yöneticilere şu öğütleri vermektedir:

a) İnsanları Sevmeyi Öğreniniz: Her insan bazı insanları sever, önemli olan bütün insanları sevmeğe çalışmaktır. Bu, kolay bir iş olmamakla birlikte, olanaksız da değildir. Çünkü birçok kişiden hoşlanmamamızın gerçek nedenlerini araştırdığımızda, önyargıların, dedikoduların, hoşgörüsüzlüğün ve kaprislerin büyük rol oynadığını görürüz. İlişki kurma ve iletişim imkânlarının azlığı veya çokluğu, genellikle insanların birbirlerini eksik ve belki de yanlış anlamalarına neden olur. Sonuçta, insan denen varlığın, eksiksiz olmadığını ve kendimizin de, farklı olsa bile, birçok eksikliklerimizin olduğunu kabul edersek, diğerleri hakkında yargılarımızda objektif olabiliriz.

b) Dostça Bir Gülümsemeye Sahip Olunuz: Yüz ifadesi, yarattığı etkiler yönünden düşünülenin yansıtılmasında büyük önem taşır. Çevremizdeki insanlar yüzümüze bakmak durumunda olduklarından, takınacağımız ifadenin, onlarla olan ilişkilerimizin düzenlenmesinde büyük rol oynayacağı açıktır.

c) Övgülerinizde İçten ve Cömert Olunuz: Başkaları tarafından saygı ve beğeniyle karşılanmak, insanların çok güçlü ruhsal ihtiyaçlarından biridir. Bu, insanın kendine olan saygı ve sevgisini artırır, moralini ve yaşama gücünü yükseltir. İnsanın, yalnız nesnel araçlar için çalıştığına ve yaşadığına inanmak doğru değildir. Beğeni insanın kendine olan güvenini arttırdığı gibi, cesaretini ve çalışma gücünü de çoğaltır. Ancak, övgünün içten olması, ustalıkla yapılması (yani zaman, anlatım ve oran bakımlarından iyi ayarlanması) gerekir. Aksi halde, olumlu etkisi azalacağı gibi, olumsuz etkileri de olabilir.

d) İyi Bir Dinleyici Olunuz: Dinleme; öğrenmeyi, bilgi edinmeyi, başkalarını anlamayı ve dolayısı ile onlarla anlaşmayı sağlayan başlıca unsurlardandır.

e) Astlarınıza Eksiklerini Düzeltmelerini (Onları Kırmadan) Söyleyiniz: Eleştirmek, kişinin kişiliğine ve güvenliğine karşı bir tür saldırı sayıldığından kişi bundan hoşlanmaz, huzursuzluk, kırgınlık, güvensizlik duyar ve eğer kişiliğinden büyük ölçüde emin değilse, hemen kendini savunmaya girer; eleştiri haklı da olsa, eleştiriye yapandan soğur, ondan uzaklaşma gibi pasif direnme yollarına başvurur ve bazı durumlarda saldırgan (aktif) tepkilerde bulunabilir. Eleştiri yapan kişi, karşısındakinin daha az kusurlu, daha iyi, daha değerli ve daha

verimli bir kişi olmasını gerçekten istediğinde, eleştirilerini yüze vurur, karşısındakini küçültür ve kırar şekilde yapmamaya dikkat etmelidir.

f) Astlarınızla Tartışmayınız, Kazansanız Bile Kaybetmiş Olursunuz: Astlarla iletişimde ve özellikle karşılıklı iletişimde, tartışmanın yararımdan çok zararı olduğu anlaşılmaktadır. Bu gibi ilişkilerde, sesin tonuna, yüz anlatımına, kibirli, tepeden bakan ve alaycı bir kişi gibi görünmemeğe çok dikkat etmek ve karşılıklı anlaşma istek ve eğilimini göstermek daha yararlıdır.

g) İnandırma Amacıyla Sorular Sorunuz: Herhangi bir nedenle "hayır" yanıtını vermiş bulunan bir kişi, bu yanıtında direnmeyi bir gurur meselesi sayma eğilimindedir. Verdiği karar ve emirden dönmeyi küçüklük olarak düşünen yöneticiler gibi... Bu nedenle, asta, yanıtı "evet" olabilecek içerik ve şekilde küçük küçük birtakım sorular sormak ve böylece, kabul ettirilmek istenen asıl sorun için de "evet" cevabını almağa çalışmak çok yararlı bir yöntem olabilir. Bu yöntem, asta kendisine önem verildiği duygusunu uyandırdığı gibi, üste de, astım daha yakından tanıma imkânını sağlar.

h) İşbirliği İstek ve Eğilimi Geliştiriniz: Yönetimde, birden fazla insanın, yani bir grubun bir amaca doğru beraberce çalışması ve gayret göstermesi söz konusudur. Teknolojik ve yönetsel gelişmeler, işbölümü ve uzmanlaşmayı gerektirdiğinden ve insanlık bu yolda değişme ve gelişme halinde bulunduğundan, işbirliği ve koordinasyonun önemi gittikçe artmaktadır.

ı) Kendinizi Fazla Ciddiye Almayınız: W. G. Strathem'in bu son kuralı yöneticilere yapılabilecek en önemli öğütlerden birini içermektedir. Yönetici, iş yaptırma yolu ile başarıya ulaşmaya çalışan bir kişidir. Bunun için kendisine emir kumanda yetkisi tanınır. Bu yetki, yönetim düzeyine göre az veya çok olur. Yetkinin azlığı ya da çokluğu, bunu taşıyan kişinin kişiliğine göre de değişir. Olgun, dengeli, insan sever bir kişilik için normal (Optimal) sayılabilecek bir otorite, bu özelliklere sahip olmayan diğer kişi için fazla sayılabilir. Bu kişi için uygulamada, "yetkiyi veya bulunduğu yeri hazmedemedi" ifadesinin kullanıldığı gerçektir. Kendisini ayağına getiren oğluna, "vezir oldun ama adam olamadın" sözünü söyleyen babanın da aşağı yukarı, bu anlamı dile getirmek istediği söylenebilir.

Bu açıklamadan sonra, başkalarına iş gördürme ve bunun için de emretme yetkisini kullanan yöneticinin, kendisini fazla ciddiye almaması öğüdünün nasıl olması gerektiğini kısaca belirtelim: Astlara karşı olgun, anlayışlı, hoşgörölü, alçak gönölü, dürüst, içten olmalı, şi-

kayetleri normal bir şekilde karşılamak, sorunları ve nedenlerini iyice anlamadan azarlama ve cezalandırma gibi yollara başvurulmamalıdır. Keza sinirlilik, şiddet, kızgınlık, öfkenin kişilik eksikliği olduğunu ve bu gibi duyguların bir şey kazandırmadığını, üstelik sağlığı bozan ve beşeri ilişkileri de olumsuz yönde etkileyen etkenler olduklarını unutmamak gerekir.

Bu kuralları uygulamanın kolay ve her zaman hoşla giden bir şey olmadığına değinen W. G. Strathern, yöneticilere bu konuda bol bol uygulama yapmayı öğütlemektedir. Yeter ölçüde uygulamadan sonra, bunlar, yöneticinin kişiliğini oluşturan birer alışkanlık, adet ve dolayısıyla iyi bir özellik ve nitelik değeri kazanırlar.

L. D. Upson adlı bir yazarın, yöneticilere uygulamalı öğütler olarak sunduğu bazı noktaları şöyle sıralayabiliriz.

(1) “Evet Efendimcilerden Sakın, Kendinden Daha Zeki ve Yetenekli Kişiler Çalıştır: iyi bir yönetici olmanın ilk sırrı, işin gidişi hakkında “evet efendimcilerden alınamayan eleştiriler sağlayabilmektir. Buna bağlı olan diğer bir sır, iyi bir yöneticinin kendinden daha zeki ve yetenekli kişiler kullanmasıdır. Bu davranışın, yöneticiye yerini kaybettirmesi ihtimalini akla getirirse de, kendisinden üstün insanlar çalıştıracak kadar zeki ve becerikli olan bir kişinin, onların karakteri hakkında da yerinde kararlar vereceği ve bu konuda aldanması durumunda ise onlara rağmen mevkiini koruyabilecek kadar güçlü olabileceği düşünülebilir.

(2) Başarılarda Şans ve Rastlantının Rolünü Küçümsememe: Başarılarımızdan çoğunun yetenek, anlayış ve öngörünüzden çok şans ve rastlantıların eseri olduğunu hatırlamak da iyi olur. Zenginler gibi, yöneticiler de bu görüşe inanmak istemezler.

(3) Astları Optimal Ölçüde Takdir ve Övme Gereği: Astlarınızı mümkün olduğu kadar övünüz. Fakat şöhretlerini yeteneklerinin üstüne çıkarmamaya da çalışınız.

(4) Otorite ve Emir-Kumanda ilişkidi erinde Doğru, Açık ve Kararlı Olunuz.

(5) Üstü, Yüzüne Karşı Eleştirme ve Gereğinde Eğitim Zorunluluğunu Yaratınız: Üstünüzü yalnız yüzüne karşı (arkasından değil) eleştirmeyi öğreniniz.

(6) Ayrıntıyla ilgilenmeme ve Yetki Devretmeye Alışınız.

(7) Plan ve Önerilerinizi Üstünüzün Onayına Sunarken Önce ilkinden Başlayınız.

(8) İletişimde Beceri Sahibi Olma Zorunluluğu: Yazılarınızda ve konuşmalarınızda dili iyi kullanmayı öğreniniz. Olağan durumlarda, yazışmaları astlarınıza yazdırınız ve onlara imzalatırınız.

(9) Astların Haklarını Teslim Etme Gereği: Yükselmelere mani olmayınız ve astların imkânlarını kısıtlamayınız.

(10) Astların ve danışmanların bağlılıklarını korku yolu ile değil nazikçe ve soğukkanlılıkla sağlamaya çalışınız.

(11) Danışmanın Yarar ve Gereği: Meslektaş ve astlarınızın öğüt ve telkinlerini ara sıra sorunuz, çok zaman şaşırtıcı sonuçlar alabilirsiniz.

(12) Fiziki Cesaret, Genellikle Hayal Yetisi ve Yargılama Eksikliğinin, Uygar Cesaret İse Entelektüel Bağlılığın Eseridir: Şüpheli ve kararsız olduğunuz zaman, yapmaktansa yapmamayı yeğleyiniz.

(13) Kamu Kurumlarında çalışıyorsanız, iyi bir basının hizmetlerinden yararlanmaya ilerde yararlanabileceğiniz kişilerle iyi ilişkiler kurmaya çalışınız.

(14) Dürüst ve İçten Eleştirileri Kabul Etme Gereği.

(15) Ayrıntıları gereksiz yere çoğaltmaya (Bürokrasi) yönelten şeylerden çekininiz.

(16) Meslektaşlarınızdan, daima övgüyle söz ediniz.

(17) İnsanlara Önderlik Etme Yeteneğinin Önemi: İyi bir yönetici olmanın dörtte biri, yönetim, alet ve araçları hakkında bilgi, dörtte üçü ise, insanlarla ilgili beceridir. Kurum ve işletme büyüdükçe, yöneticileri, daha çok bu ikinci kategori beceri ve yeteneğe gereksinim duyarlar.

Çok zaman söylediğimiz ve üzerinde durduğumuz çağdaş dünya koşullarının insanı nesnelleştirdiği olgusu, her yönüyle tartışılabilir. Artık şurası bir gerçektir ki, insan yalnız mideye değil, kalbe de sahip olan bir varlıktır. Temel fizyolojik ihtiyaçlar, yaşamın devamlılığı için önemlidir; buna karşı çıkılamaz. Fakat, belli bir doyum düzeyinden sonra insan manevi istek ve ihtiyaçlarının etkisi altında davranışlarda bulunur. Bu durumda, insanın mutluluğunu egoizm ile karıştırmak doğru değildir. Başkalarına hizmet etmek, yardım etmek, başkalarıyla işbirliği yapmak, toplu halde yaşamak, grup halinde çalışmak ve eğlenmek bile insanın temel özelliklerindendir.

Çağımızın en büyük sorunları, insanı tanımaya, mutluluğunu ve dolayısıyla davranışlarını etkileyen etkenleri öğrenmeye ve insan için buna göre bir düzen kurmaya bağlanmış bulunmaktadır. Ancak, insan ve

onun davranışları, istekleri, ihtiyaçları ve dolayısıyla kişilerarası ilişkiler hakkında o kadar az bilgi ve tecrübemiz var ki, insanlarla iyi geçinmek ve özellikle onları yönetmek zorunluluğunda olanlar için, insanüstü esinlenmeye ve yardıma ihtiyaç vardır. Son olarak belirtmek gerekirse yöneticilik, bir bilim olduğu kadar bir sanat da olduğuna göre, asıl önemli olan bu olguyu en iyi ve etkin bir biçimde sağlayabilmek için kuşkusuz ki yöneticinin verimli bir çalışma oluşturabilmesi daima rasyonel ve aktif hareket etmesiyle yakından ilgilidir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki idare ve idarecilik, toplumbilimci "Maks veber"ın de belirttiğı gibi, bir bilim olduğu kadar uygulanması zor fakat önemli bir sanat olgusudur.

BİBLİYOGRAFYA

- 1 — Bilim Teknik Dergisi, Sayı 144 ve Ekim 1984 tarihli makaleler, Arslan Özbey.
- 2 — Panorama Gazetesi (Nisan - Mayıs - Haziran 1982 Sayılan başyazılar), Arslan Özbey.
- 3 — Türkiye İktisat Gazetesi, 9 Nisan 1981, 18 Haziran 1981, 26 Haziran 1981,
—İlgili Makaleler— Arslan Özbey.
- 4 — Türk İdare Dergisi, Arslan Özbey, Mayıs 1984, Sayı 363.
- 5— Hakimiyet Gazetesi, Eylül 1985, Bursa, İdarecilik ile ilgili 4 dizi yazı, Arslan Özbey.

ÇİFTÇİ MALLARININ KORUNMASI
MEVZUATI VE UYGULAMASI
TARIM SİGORTASI *

Mithat DUMANLI

Kayseri Kaymakam Adayı

GİRİŞ

Ülkemizde son yıllarda en çok tartışılan konulardan bir tanesi de hiç şüphesiz “İdari Reform” konusudur. Her ne kadar son düzenlemelerle idari alanda yeni bir teşkilatlanmaya gidilmiş ise de; idari mevzuatın yeniden düzenlenmesi çalışmaları henüz sonuçlandırılmamıştır.

Nitekim, Türkiye’de bugün yaklaşık on bin kanun, sayılamayacak kadar çok tüzük, yönetmelik gibi Hukuk Devletinin temeli olan kısaca mevzuat bulunmaktadır. Bu düzenlemelerin hepsinde olmasa bile, pek çoğunda idare amirlerine birtakım görev ve yetkiler verilmiş olması, kısa sürede değişikliklere uğraması, çapraşık bir hal alması ve çoğunda birtakım boşluklar bulunması kanun takipçilerinin son derece müşkül ve mütereddit durumlara düşmelerine sebep olmaktadır.

Bu bakımdan kamu hizmetlerinin rasyonel bir şekilde yürütülmesi ve gerçek hedeflerini bulmasında aksamalar meydana geldiği hepimizce bilinen bir gerçektir. Bu nedenle günümüzün ihtiyaçlarına cevap vermekten uzak olan kanunlarımızın aksayan yönlerinin değiştirilmesi ya da yeni kanunların çıkarılması ve bünyemize uymayanların kaldırılması uygulamada birlik ve beraberliğin sağlanması etkinliğin artırılması bakımından kaçınılmaz bir zorunluluk halini almıştır.

12 Eylül 1980'den sonra başlatılan hızlı ve etkili yasal düzenlemeler kapsamına alınması gereken konulardan biri de kanaatimizce kırsal alanlardaki emniyet ve asayişin başka deyişle zirai asayişin sağlanmasını, tarımsal üretimimizin güvenlik içerisinde yürütülmesini hedef almış olan 4081 sayılı Çiftçi Mallarının Korunması Hakkındaki Kanun’dur.

(*) Kaymakamlık Tezi (1986).

1941 yılında çıkarılan kanun bugün; hedef almış olduğu zirai üretimin güvenlik içerisinde yürütülmesi amacını zamanla görüşlerdeki değişiklik, ihtiyaçların farklılaşması nedenleriyle gerçekleştirmekten uzak kalmış, hatta işleyemez hale gelmiştir.

4081 sayılı Kanunun sözü edilen yetersizlikleri yanında Ülkemizde çiftçinin tarımsal üretiminin değerini tabii olaylara karşı koruyacak tarımsal ürün sigortalarının geniş bir uygulama alanına kavuşmadığı bilinmektedir. Bu nedenle belirsizliklerin büyük ölçüde hakim olduğu tarım sektöründe bilhassa tabii afetlerle ilgili rizikolar karşılığı yapılan çiftçi borçlarının ertelenmesi, ödünç tohumluk verilmesi vb. yardımlar yetersiz kalmakta ve bu afetler dolayısıyla çiftçi bir yıl boyunca yatırdığı bütün emek ve sermayesini kaybetmekte bir daha eski ekonomik gücüne kavuşamamaktadır.

Yukarıdan beri kısaca ifade etmeye çalıştığımız görüşle ele alınan "Çiftçi Mallarının Korunması, Mevzuatı ve Uygulaması, Tarım Sigortası" adını taşıyan bu incelemede tez konusunun ana hatları ile ve ayrıntılarıyla tutarlı ve düzenli bir şekilde ele alınmasına sistemli bir şekilde mevcut durumun özetlenmesine ve uygulamada görülen aksaklıkların ortaya konularak değişiklik teklifleriyle getirilmek istenen yenilikler ve bu konudaki görüşlerimiz açıklanmaya çalışılmıştır.

ÇİFTÇİ MALLARININ KORUNMASI MEVZUATI VE UYGULAMASI

1. 4081 SAYILI KANUNUN YÜRÜRLÜĞE GİRMESİNDEN ÖNCEKİ UYGULAMA

Çiftçi Mallarının Korunması Hakkındaki 4081 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesinden önce de bir takım kanunlar köy ve kasabalarda zirai asayişin sağlanması konusunda hükümler getirmişlerdir. Bu kanunların bir kısmı halen yürürlükte olup, 4081 sayılı yasa bu Kanunları açıkça yürürlükten kaldırmamıştır. Bunların başlıcaları şunlardır;

1. 20 Temmuz 1330 Tarihli Kır Bekçileri Hakkında Kanun

Köylerde ve kasabalar haricinde tarımsal güvenliğin sağlanması gayesiyle çıkarılmış bulunan bu kanunim bazı maddeleri halen yürürlükte bulunmaktadır. Daha doğru bir ifade ile 4081 sayılı Kanuna aykırı olmayan hükümleri bugün için de geçerlidir.¹ Kanun daha ziyade tarımsal asayişle birlikte genel asayişin de sağlanmasını esas hedef olarak almıştır.² İşte bu nedendir ki 1984 yılı sonlarında basında "Doğu olay-

¹ 2 Temmuz 1941 tarih ve 4081 sayılı Kanun, Madde 36.

² 20 Temmuz 1330 tarihli Kanun, Madde 1.

lan” olarak adlandırılan ve askeri şahıslara karşı yöneltilen saldırılardan sonra Türk kamuoyunda yeniden tartışılmıştır. Yine söz konusu edilen nedenle zirai asayiş sağlamakta görevli bulunan bekçiler, jandarmanın nezareti altında görev yapmaktaydılar. İl, İlçe ve Bucaklarda kır bekçileri istihdamını öngörmeyen Kanunla, bekçilerin jandarmanın nezaretinde görev yapmaları esas olunca, adli görev de yapmaları Kanunun amir hükümlerinden birini teşkil etmiştir.³

Bütün olarak incelendiğinde bekçilerin sadece köylerde ve kasabalar haricinde görev yaptıkları, emniyet ve asayişin sağlanmasının birinci planda yer aldığı görülmektedir. Mevzuatta gerek insanlar gerekse hayvanlar tarafından zararlar verildiğinde ne gibi işlemlerin yapılacağı ise Kanunla tayin ve tespit edilmemiştir. Yine bekçilerin jandarma teşkilatına bağlı olarak görev yapmaları nedeniyle, devletin bir nevi silahlı gücü ve otoritesini temin eden bir teşkilat durumunu almıştır. Bu şekilde kır bekçilerine çok geniş görevler verilmiş olması tarımsal asayiş ve güvenliğin sağlanmasının ikinci planda kalmasına neden olmuştur.

2. 8 Nisan 1334 Tarihli Kura Arazisi İle Bahçelerin İskasma Mahsus Kanal ve Çayların Sureti Tabir ve Tamiri Hakkında Kanun

Bu Kanun da tarım ürünlerinin zararlılara karşı korunması ve mahsulün arttırılmasına yönelik hususlarda alınacak tedbirleri düzenleyen bir kanun niteliğindedir.⁴

3. 442 Sayılı Köy Kanunu

Cumhuriyetin ilanı ile heyecanla ve süratle girişilen kanunlaştırma çalışmalarının başında 1924 tarihli 442 sayılı Köy Kanunu gelmektedir. Kanun, Çiftçi Mallarının Korunması ve Zirai Asayişin sağlanmasını hedef alan hükümler sevk etmiştir. Bu amaçla sevk edilen maddelerden 54 ve 55. maddeler 4081 sayılı Kanunda yürürlükten kaldırılmıştır.⁵ Ayrıca ekine, mahsule, yemişli, yemişsiz ağaçlara, bağlara, bahçelere zarar veren kuşların ve böceklerin hangi zamanlarda ve nasıl öldürülmesi lazım geldiği hükümetten sorularak bir sonuca varılacaktır.⁶ Böylece köylülerin kendi kendilerine zararlılarla mücadele etmesi ve bunu yaparken de diğer köylülerin arazisine zarar verilmemesi sağlanmak istenmiştir. Yine aynı şekilde Kanunun 13. maddesi 26. fıkrası "Köy

³ 20 Temmuz 1330 tarihli Kanun, Madde 4.

⁴ 8 Nisan 1334 tarihli Kanun.

⁵ 4081 sayılı Kanun, Madde 36.

⁶ 442 sayılı Köy Kanunu, Madde 13/25.

Kalkının Ekilmiş ve Dikilmiş Mahsullerini, Ağaçlarını Her Türlü Zarar ve Ziyandan Muhafaza Edilmesi” hükmünü getirmiştir.

Kanun, o günkü şartlarda zarar ve ziyan yapanlara ne tür cezaların verileceğini öngörmemiştir. Ancak köylülerin başıboş hayvan salmamaları ve ortaklaşma çayırları biçmemeleri mecburiyeti getirmiştir. Öyle anlaşıyor ki Kanun köylülere zirai asayişin sağlanması konusunda bir takım yükümlülükler vermiştir.⁷

4. 765 Sayılı Türk Ceza Kanunu

1926 yılında yürürlüğe giren Türk Ceza Kanununun Mal Aleyhindeki Cürümleri Düzenleyen 10. babında çiftçi mallarına vaki tecavüzlerin müeyyidesini de tespit etmiştir.⁸ Bir kısmı 4081 sayılı Kanunun yayımından önce, bir kısmı da sonra esasa etkili olmayan bazı değişikliklere uğrayan bu maddelerden bir bölümü naşı ızzardan bahsetmekte bir bölümü de hakkı olmayan yerlere tecavüz edenlerle ilgili hükümlere yer vermektedir.

5. 743 Sayılı Türk Medenî Kanunu

Türk Ceza Kanunu ile aynı yıl yürürlüğe giren 743 sayılı Türk Medenî Kanunu menkul ve gayrimenkul hukukunu ana kod olarak yeni bir düzene kavuştururken 645 ve sonraki maddelerinde taşınmaz malların sınır ile çevrilme zorunluluğuna ve iki gayrimenkul malı birbirinden ayıran çit, duvar ve parmaklık gibi hallere işaret etmiş ve bunlara bir esas getirmiştir.

6. 818 Sayılı Borçlar Kanunu

Borçlar Kanunu Çiftçi Mallarının Korunmasıyla ilgili hükümlerinde hayvanı zarar veren kimsenin sorumluluk şartlarını da hükme bağlamıştır. Nitekim bir hayvan tarafından yapılan zarardan hayvan sahibinin kurtulabilmesi için durum ve şartlarının gerektirdiği bütün dikkat ve itinaı gösterdiğini, ya da bu dikkat ve özeni göstermiş olsa bile zararın meydana gelmesine engel olamayacağını kanıtlaması gerekmektedir. Ayrıca zararın meydana gelmesine sebebiyet verenlere rücu şartları da bu Kanunla düzenlenmektedir.

Borçlar Kanunu bundan başka gayrimenkul zilliyetine hayvanı zarara karşılık zapt ve kendisine ita olunabilecek tazminat mukabilinde

⁷ 442 sayılı Köy Kanunu, Madde 13/35.

⁸ 765 sayılı Türk Ceza Kanunu, Madde 513, 514, 515 hakkı olmayan yerlere tecavüz- 516, 518, 519, 520, 521 na’şı ızzar.

teminat olmak üzere yedinde hapsedme hakkı, hatta durum ve şartlar gerektiriyorsa hayvanı öldürebilme imkânı da vermektedir⁹.

7. Diğerleri

İmparatorluktan yeni Cumhuriyet Hükümetine devren gelen İdare-i Umumiye-i Vilâyet Kanununun İllerin Genel İdaresi ile ilgili kısımları 1929 yılında 1426 sayılı Vilayet İdaresi Kanunu ile yenilenmiş, bir Vilayet içinde genel güvenlik ve esenliğin sağlanması İl Valisine ve zabıtasına başlıca görev olarak verilmiştir. Daha sonra bu Kanunun yerini alan 5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu da buna benzer hükümler sevk etmiştir.

Yine 1929 yılında kabul edilen 1528 sayılı Yabani Ağaçların Aşılınması Hakkındaki Kanun meyveli ağaçları korumak için hükümler sevk ederken, 1930 tarih ve 1580 sayılı Belediyeler Kanununun 15. maddesinin 14 ve 26. fıkralarıyla şehir ve kasabalarda Belediye İdarelerine bu konuda görevler vermiştir.

1933 tarih ve 2311 sayılı Kanunun Gayrimenkullere Yapılan Tecavüzlerin Men'i ve Eski Haline İadesini Öngören Hükümleri ile özellikle çiftçi mallarından taşınmaz mal niteliğinde olanları zilyetlik açısından korumak istemiştir.

1936 tarih ve 3116 sayılı Orman Kanunu ise kendi kendine yetişmiş veya emekle yetiştirilmiş olup orman hasılatı veren ağaç ve ağaççık topluluklarını orman sayarken, ormanları mülkiyet açısından gruplara ayırarak köy, belediye ve özel idareler gibi tüzel kişiliğe haiz kamu kuruluşlarının olduğu gibi özel kişilerin de ormana sahip olabileceklerini belirtiyor ve bunların korunma şekillerini düzenliyordu.

II ÇİFTÇİ MALLARINI KORUMA KANUNUNUN KONUSU NEDENİ VE UYGULAMA ALANI

Ülkemizde zirai mahsullere verilen önem hiç şüphesiz diğer sahalardaki üretime göre daha belirgin bir özellik arz eder. Her şeyden önce milli gelirimizin önemli bir bölümü tarım ürünlerinden meydana gelmekte ve halkımızın gıda ihtiyacını karşılamaktadır. Mesele bu açıdan ele alındığında mevcut çiftçi mallarının zararlardan korunması, kırsal çevrelerde emniyet ve asayişin korunması son derece önemli bir mahiyet kazanmaktadır. Kanunun hazırlanmasını gerektiren bu özellik gerekçede şöyle belirtilmiştir; çiftçi arazisinin genellikle dağınık ve açık olmasından dolayı bağ, bahçe ve tarla mahsulleri her memleketten da

⁹ 818 sayılı Borçlar Kanunu, Madde 56, 57.

ha ziyade kasıtlı veya tesadüfî taarruza ve zararlara maruz kalmaktadır. Bu hal bazı mıntikalarda çiftçileri çiftçilikten bezdirecek derecede vahim bir mahiyet kazanmasına sebep olmuştur.¹⁰

Kanununun gerekçesinden anlaşılan ve Kanunun çıkarılmasını gerektiren sebepler şu şekilde özetlenebilir;

1. Memlekette bir zirai asayişsizlik bulunmaktadır. Bunun önlenmesi gerekmektedir.
2. Bu asayişsizliğin giderilmesi tarımsal üretimin artmasına katkıda bulunacaktır.
3. Tarımla uğraşan çiftçiler ile hayvancılıkla uğraşan çiftçiler arasında —bazı hallerde— çıkar çatışması vardır. Bu çatışmayı ahenkli bir şekilde gidermek gerekmektedir.
4. Mevcut koruma hükümlerimiz dağınıktır. Etkili bir koruma için yetersiz kalmaktadır. Derli-toplu halde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Kanunun konmasını gerektiren yukarıdaki sebepler incelememizin ileriki bölümlerinde belirtileceği üzere Kanunun bugün için en önemli eksikleri, başka deyişle aksayan yönleri arasında bulunmakta, Kanuna en fazla eleştiri yine bu sebeplerden yapılmaktadır.

Kanunun konmasını gerektiren sebepler aynı zamanda uygulama alanının da belirleyici unsuru olmuştur. Nitekim Kanunun 1. maddesi korunacak çiftçi mallarının;

— Ekili, dikili veya kendiliğinden yetişen bütün nebatlarla Orman Kanununun kapsamına girmeyen ağaçlar ve ağaçlıklar,

— Ziraatta kullanılan veya ziraatla alakalı olan her nevi menkul ve gayrimenkul mallar,

— Su arkları, set ve bentlerle, hendek, çit, duvar ve benzeri manialar, tarla ve bahçe yolları,¹¹

olarak belirlenmiştir.

Çiftçi mallarının buna göre korunması ve bunlara yapılan zararların tazmin edilebilmesi için korunacak çiftçi malları arasında olması yeterli değildir. Bunların aynı zamanda Kanunun 2. maddesinde belirlenen alanlarda bulunmaları gerekmektedir. Buna göre;

¹⁰ 4081 sayılı Kanunun gerekçesi T.B.M.M. zabıt ceridesi yıl 1941, cilt 18, sayfa 171.

¹¹ 4081 sayılı Kanun, Madde 1.

1. Köy sınırları içinde ki Köy Kanununun 34 ve devamı maddeleri hükümlerine göre çizilmiş mer'î ve muteber olan sınırlar içinde,

2. Şehir ve kasabalarda; ev topluluklarının bittiği yerden başlayan ve herhangi bir köy sınırı içinde olmayan, içinde ziraat yapılması dolayısıyla aşağı yukarı köy durumunda olan sahalarda; bu sahaların o mahallin Belediye sınırlarının içinde veya dışında olmasının bir tesiri olmaksızın tatbik edilir.¹²

III. KANUNUN KORUMA İLE GÖREVLİ KILDIĞI KİŞİ VE HEYETLER

4081 sayılı Kanun çiftçi mallarının en iyi şekilde korunmasını ve gerekli tedbirlerin alınmasını temin etmek amacıyla, gerek faal idarenin ajanlarına, gerek mahalli idarelerin seçime iş başına gelen birimlerine, gerekse mahalli idareler tarafından dolaylı olarak seçilen kişilere bir takım görev ve yetkiler vermiştir. Böylece Kanunla getirilen organların demokratik kurallara uygunluğu gözetilmek istenmiştir.

Kanunun 3. maddesine göre koruma ile görevli kişi ve heyetler;

1. Köylerde İhtiyar Meclisleri,
2. Kasaba ve Şehir haricindeki sahalarda Koruma Meclisleri,
3. Ve ayrıca İl ve İlçe merkezlerinde Murakabe Heyetleridir.

Şimdi kısaca bu kuruluşların seçilebilme şartları, görevleri ve çalışma şekline kısaca temas edelim.

1. Görevli Heyetlerin Seçilebilme Şartları

a) İhtiyar Meclisleri

4081 sayılı Kanunun 3. maddesi bu Kanunda yazılı işlerde köylere taalluk edenleri ihtiyar meclisleri yürütür demektir. Köy Kanununun 18 Temmuz 1963 tarih ve 286 sayılı Kanunla değişik 25. maddesiyle düzenlenen muhtar ve ihtiyar heyeti üyeliğine seçilebilme şartlarıyla ilgili hükümleri yürürlükten kaldıran 18 Ocak 1984 tarih ve 2972 sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkındaki Kanunun "adaylık ve seçilme yeterliliği" başlığını taşıyan 31. maddesinde bu seçimlerde "Adaylık Usulünün bulunmadığı vurgulandıktan sonra 2. fıkrada "En az 6 aydan beri o mahalle veya köyde oturmak şartıyla 25 yaşını dolduran her Türk Vatandaşı bu Kanunda ve Kanunun atfı yaptığı diğer Kanunlarda öngörülen hükümlerce seçilmeye mani hali olmamak kaydıyla muhtar, ihtiyar meclisi ve ihtiyar he

¹² Tarım Bakanlığı Neşriyat Müdürlüğü Yayınları Zir. Kan. Sayı 679, S. 13.

yeti üyesi seçilebilir” hükmü yer almıştır. Kanun ayrıca 442 sayılı Kanunun 41. maddesi gereğince görevden uzaklaştırılan köy muhtarları ile 4541 sayılı Kanunun 18. maddesine göre sıfatları kaldırılan mahalle ve ihtiyar heyeti üyeleri tekrar aynı görevlere seçilemeyeceklerini de hükme bağlamaktadır.

Buna göre gerek seçilebilmek için adaylık koşulunun bulunmaması, gerekse 2972 sayılı Kanunun 31/2 maddesi hükmü karşısında muhtar, ihtiyar meclisi üyesi seçilebilmek için oy verme gününe kadar 25 yaşını doldurmuş olmak ve yine seçim gününden geriye doğru en az 6 ay o köyde sürekli olarak oturmuş olmak yeterli olmaktadır.¹³

Bununla birlikte maddede yer alan “bu Kanunda ve bu Kanunun atıf yaptığı diğer Kanunlarda öngörülen hükümlerce seçilmeye mani hali olmamak kaydıyla” hükmünde 2972 sayılı Kanunun 9. maddesinin atıfta bulunduğu 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun 11. maddesi anlaşılmalıdır. Bu hususa ortak nitelik arz etmesi nedeniyle koruma meclislerinin seçilebilme şartları bölümünde yer verilmiştir.

b) Çiftçi Malları Koruma Meclisleri

4081 sayılı Kanunun 4. maddesinde “Murakabe Heyeti ile Koruma Meclisine aza seçilebilmek için Belediye Meclisine aza intihap edilebilmek hakkına malik olmak ve aynı zirai sahada ziraatla meşgul bulunmak şarttır” denilmektedir.

O halde 2972 sayılı Kanunun 19 Temmuz 1963 gün ve 307 sayılı Belediye Kanununda değişiklik yapılmasına dair Kanunun seçimlerle ilgili ve bu Kanuna aykırı olan hükümleri ile diğer Kanunların bu kanıma aykırı olan seçimlerle ilgili hükümleri yürürlükten kaldırılmıştır hükmü karşısında Belediye Meclisine üye seçilebilmek şartlarını dolayısıyla koruma meclisine üye seçilebilme şartlarını 2972 sayılı Kanunda aramak gerekmektedir.

Nitekim mezkur Kanunun seçilme yeterliliği başlığını taşıyan 9. maddesi ve atıfta bulunduğu 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun 11. maddesine göre Milletvekili seçilemeyecek olan;

- a) İlkokul mezunu olmayanlar,
- b) Kısıtlılar,
- c) Yükümlü olduğu askerlik hizmetini yapmamış olanlar,
- d) Kamu hizmetlerinden yasaklılar,

¹³ 8 Şubat 1984 tarih ve 65 no’lu Yüksek Seçim Kurulu Kararı.

e) Taksirli suçlar hariç toplam bir yıl veya daha fazla hapis veya süresi ne olursa olsun ağır hapis cezasına hüküm giymiş olanlar,

f) Affa uğramış olsalar bile;

1. Zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolaylı iflas gibi yüz kızartıcı suçlar ile istimal ve istihlak kaçakçılığı dışında kalan kaçakçılık suçları, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma veya devlet sırlarını açığa vurma suçlarından biriyle mahkum olanlar,

2. Türk Ceza Kanununun 2. kitabının 1. babında yazılı “Devletin Şahsiyetine Karşı Cürüm” suçlardan veya bu suçların işlenmesini aleni olarak tahrik etmek suçundan mahkum olanlar,

3. Türk Ceza Kanununun 312. maddesinin 2. fıkrasında yazılı halkı sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge farklılığı gözeterek kin ve düşmanlığa açıkça tahrik etme suçlarından mahkum olanlar,

4. Türk Ceza Kanununun 536/1, 2, 3. maddesinde yazılı eylemlerle aynı Kanunun 537/1-5 maddelerinde yazılı (Matbaacılık sanatının icrasına ve matbu evrak neşir ve tevzine ve ilânat talikma mütaallik kabahatler) eylemleri siyasi ve ideolojik amaçlarla işlemekten mahkum olanlar,

Hariç olmak üzere en az altı ay süre ile o seçim çevresinde oturmuş olmak şartıyla 25 yaşını dolduran her Türk Vatandaşı Belediye Başkanlığına, İl Genel ve Belediye Meclisi üyeliğine seçilebileceklerdir.

Netice itibarıyla yukarıda sayılan şartları taşıması gereken koruma meclisi azalan; Ticaret ve Sanayi ve Ziraat Odaları bulunan yerlerde bunları da iştirakiyle toplanan Belediye Meclisi tarafından gizli oyla her seçimde 5’i asli 5’i yedek olmak üzere 10 kişi olarak seçilecektir.

Burada şu nokta üzerinde durmak gerekir. İl ve İlçe Ziraat Odaları 6964 sayılı Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği Kanununa göre teşekkül ettirilmiştir. Söz konusu Kanun 4081 sayılı Kanundan sonra yürürlüğe konmuştur. Acaba Ziraat Odası teşkilatı bulunmayan şehir ve kasaba Belediyelerinde koruma meclisleri seçimine İl veya İlçelerdeki Ziraat Odaları Oda Meclisleri iştirak ettirecek midir?

İlk bakışta belki de fazla önemli gibi görülmeyen bu husus ilerde tekrar değinileceği üzere belki de Kanunun en fazla tartışılan ve en çok duraksamaya sebep olan eksiklerinden biridir. Çünkü yukarıda sorduğumuz soruya çeşitli açılardan iki ayrı cevap verilmektedir.

Bu konuda ileri sürülen görüşlerden biri söz konusu seçimlere İl veya İlçe Ziraat Odası oda meclisinin iştirak ettirilmesi gerektiği yolundadır. Çünkü Ziraat Odaları bir çiftçi teşekkülüdür. Köy ve kasaba çiftçileri bu ziraat odalarına kayıtlıdır. Kendi aralarındaki seçimlere de iştirak etmektedirler. Bu nedenle İl veya İlçe merkezinin dışında onlara bağlı olan Köy ve Kasabalarda mevcut Belediyelerde Koruma Meclisi seçimlerine katılmaları gerekir görüşü ileri sürülmektedir.

Fakat uygulamada ikinci görüşün daha ağırlıklı bir şekilde uygulandığı, başka deyişle benimsendiği görülmektedir. Uygulamada kasaba belediyelerindeki çiftçi malları koruma meclisi seçimlerine ziraat odası meclisinin katıldığı seçimlerin İl yönetim kurullarınca iptal edildiği görülmektedir.

Esasen "koruma meclisi azalan Ticaret ve Sanayi ve Ziraat Odaları bulunan yerlerde bunların da iştirakiyle toplanan belediye meclisi tarafından" seçileceğini hükme bağlayan 4081 sayılı Kanunun 4. maddesinde Kanun koyucunun bu konudaki görüşünü anlamak mümkündür. Çünkü "Ticaret ve Sanayi ve Ziraat Odaları bulunan yerlerde..." deyiminden söz konusu kuruluşların bulunmadığı yerlerde seçimin belediye meclislerince yapılacağı sonucunu çıkarmak gerekir. Böyle bir yorumun Kanun koyucunun iradesine de uygun olacağı görüşündeyim. Nitekim Tarım, Orman ve Köy işleri Bakanlığının 4081 sayılı Kanunun uygulanmasına açıklık getirmek gayesiyle yayınladığı izah namenin 4081 sayılı Kanunun 4. maddesini açıklayan bölümünde, koruma meclisi ve murakabe heyetleri azalarının Ticaret ve Sanayi ve Ziraat Odaları ile birlikte müştereken toplanan Belediye Meclislerince gizli oyla seçileceği belirtildikten sonra bir mahalde odalardan sadece biri varsa onun iştirakiyle, hiçbiri yoksa müstakilen Belediye Meclisi tarafından seçim yapılacağı ifade edilmiştir.¹⁴

c) Murakabe Heyetleri

Murakabe Heyetinin seçimle gelenler ve merkezi idarenin ajanları olmak üzere iki türlü üyesi vardır. İkinci gruba dahil üyeler seçimle göreve gelmezler. Bunlar;

İllerde; Valinin idare mensupları arasından seçtiği bir kimse, Ziraat ve Veteriner Müdürleri,

İlçelerde; Kaymakamın başkanlığı altında Ziraat ve Veteriner Memurlarıdır. Kaymakamın bulunmadığı zamanlar heyete Ziraat veya Veteriner memuru, bunların bulunmaması halinde ise Kaymakamın uygun göreceği bir üye heyete başkanlık eder.

¹⁴ Ç.M.K. Hak. Kanunun İzah namesi; 4. maddenin izahı.

Birinci gruba dahil olan ve seçimle gelen üyeler ise Koruma Meclislerinin seçimi sırasında murakabe heyeti için seçilen 5 üyeden meydana gelir. Belediye Meclislerinin her yenilenmesinde çiftçi malları koruma meclisi üyeleri ve murakabe heyeti üyeleri de yeniden seçilirler.

2. Görevleri

a) Koruma ve İhtiyar Meclisleri

Çiftçi Mallarının Korunması Hakkındaki Kanunun 7. maddesinde sayılmak suretiyle belirlenen koruma ve ihtiyar meclislerinin görevleri şunlardır;

1. Koruma kadro ve bütçesini ve senelik koruma ücreti tarifelerini tespit ve murakabe heyetinin tetkik ve tasdikine sevk etmek. Koruma kadrosunu ve mıntkanın 4081 sayılı Kanuna göre kaç bekçi ile korunacağını ve her bekçiye verilecek aylık veya yıllık miktarını tespit etmek.

Koruma bütçesi; koruma görevlerinin yerine getirilmesi için Kanunun cevaz verdiği gelir ve giderleri miktar ve çeşitlerini tayin eder. Bütçenin gelir bölümünde; alakalılardan alınacak koruma ücretleri ile Kanun hükümlerine göre kesilecek para cezaları bir sene içinde sahibi tarafından alınmayan hayvan satış paraları ve zarar vereni belli olmayan zararların karşılığı olarak 18. madde gereğince yapılacak ilâve tahsilat teşkil eder. Bütçenin gider bölümünü ise Kanunun 21. maddesine göre bekçi ücretleri, 29. maddede belirtilen ve faili belli olmayan zararlarda sandıktan ödenecek olan 3/4 oranındaki tazminat ile mahallin özelliklerine göre koruma ve ihtiyar meclisleri tarafından Kanunla verilen hizmetlerin yerine getirilmesi için yapılacak mecburi masraflardan (bilirkişi ve vasıta ücretleri senelik toplamının bekçi ücretleri toplamının % 10'unu aşmamak şartıyla) oluşur.

Koruma tarifeleri her sene mart ayı başında Koruma ve İhtiyar Meclisleri tarafından tanzim edilir. Bu tarifeler bir senelik bekçi ücretlerinden başka bu Kanunla cevaz verilen masraflara peşin olarak ödenecek zarar karşılığı olarak bekçi ücretinin % 10'unu geçmemek üzere bir ilâveyi karşılayacak şekilde tertip edilir. Tarifelerin tanziminde mahallin örf ve âdet, ekonomik durumu, senenin bereketi, ücretin taalluk ettiği toprağın verimi, mahsulün nev'i, kıymeti ve hayvan cinsleri dikkate alınır. Bu esaslara göre hazırlanıp ilan edilen tarifelere ilan tarihinden itibaren 10 gün içinde doğrudan doğruya veya meclisler vasıtasıyla murakabe heyetinde itiraz edilebilir. Murakabe heyeti koruma meclisinin hazırlamış olduğu koruma kadro bütçesini senelik koruma

ücreti tarifelerini inceler aynı ya da değiştirerek onaylar. Murakabe heyetinin bu kararına karşı ancak idari yargı mercilerine başvurulur.¹⁵

2. Koruculuk için Köy Kanununun 71. maddesindeki hükümlere göre uygun gördüklerini seçmek ve bunların tayinlerini Vali ve Kaymakamın onayına sunmak. Bekçilerin adetlerini, çalışma süre ve şartlarını tespit etmek, para ve mal olarak verilecek aylık ve yıllık miktarlarını kararlaştırmak, görev yapacakları mıntikaları belirlemek, görevlerini iyi görmeleri için gerekli tedbirleri almaktır. Bu meclisler gerekirse hayvanlar için müşterek çoban tutabileceklerdir. Ancak bu durumda çobanların ücretleri koruma sandığından değil hayvan sahiplerinden örf ve âdete göre alınacak, para veya ayniyat ile karşılanacaktır.

3. Suların mezruat ve yollara yapacağı zararları önlemek için gerekli bütün tedbir ve çareleri aramak, su arkları ve hendekleri tarla, bahçe ve yollarını tamir ettirmek. Ancak bu işler için yapılacak harcamalar hiçbir surette koruma sandığından ödenmeyecek, ilgililer arasında faydalanma oranında mahallin örf ve âdetleri de göz önüne alınarak taksim ve tahsil olunacaktır. Bu tedbir ve tamirlerin gerektirdiği işlerde fiilen ve bedenen çalışmak isteyenlerin çalışmasına izin verilir, kendilerinden ayrıca ücret alınmaz.

4. Suların sivrisinek yetişmesine müsait birikintiler yapmasına engel olmak ve bu amaçla açılan kanallar, mecralar ve kurutulmuş olan toprakları muhafaza etmek.

5. 50 liraya kadar olan zarar ve ziyan işlerini 4081 sayılı Kanunun 26. maddesi hükümlerine göre çözümlemek. Bu konu ilerde ayrı bir başlık halinde incelenecektir. Ancak Kanunun koruma ve ihtiyar meclislerine o günün şartlarına göre memleketin para yapısına uygun olarak vermiş olduğu geniş görev ve yetkiler gerek görevi yerine getirecek olanların eğitim ve öğrenim durumları, gerekse birtakım hissi sebeplerden ötürü oldukça nadir olarak yerine getirildiği görülmüştür.

b) Murakabe Heyeti

Koruma ve İhtiyar Meclislerinin aldığı kararlara karşı itiraz mercii durumunda bulunan Murakabe Heyetinin görevleri Kanunun 8. maddesine göre şunlardır;

1. Koruma kadro ve bütçelerini ve senelik koruma bedeli tarifelerini tetkik ile aynen tasdik etmek veya gerek gördüğü değişiklikleri yapmak.

¹⁵ 15 Kasım 1963 tarih ve 1963/97 Esas, 1963/272 Karar sayılı Anayasa Mahkemesi Kararı.

Burada dikkat edilmesi gereken husus söz konusu işlemlerle ilgili evrakın heyete geldiği tarihten itibaren en çok bir yıl içerisinde sonuçlandırılması ve inceleme sırasında koruma bedeli tarifelerine vatandaşlar tarafından ilanından itibaren 10 gün içinde yapılacak itirazları da dikkate alarak karara bağlamak ve koruma bedellerinin çiftçinin ekonomik durumuna, mallarının değerine göre adil bir düzeyde olmasını gözetmektir.

2. İlçeye bağlı köylerden ekonomik ve zirai durumları bir bekçiden ayrı olarak korucuyu müsait olmayanlarını tayin etmek.

3. Koruma ve İhtiyar Meclisleri kararlarına karşı yapılacak itirazları incelemek.

4. İlçeye bağlı Koruma ve İhtiyar Meclislerinin kanunda gösterilen görev ve yetkilerini devamlı bir kontrol ve murakabeye tabi tutmak.

5. Koruma ve İhtiyar Meclisleri tarafından hayvanların nasıl muhafaza, sevk ve idare edileceklerine, hangi yollardan geçeceklerine, bağ ve bahçe sınırlarının nasıl belli edileceğine ve bu yerlerin korunmasını temin için ne gibi maniaların konulacağına ve nasıl muhafaza edileceğine dair almayacak tedbirlere ilişkin olarak yapılacak teklifleri tetkik ederek bu meyanda gerekli görülen tedbirleri tayin ve yasakları ittihaz etmek.

Yukarıda görev ve yetkilerini saydığımız murakabe heyetlerinin zarar ve ziyan davalarına bakma görevleri yoktur. Ancak uygulamada murakabe heyetlerinin bu tür konuları görüşüp karara bağladıkları görülmüştür. Danıştay 8. Dairesinin “Çiftçi Mallarının Korunması Hakkındaki Kanunun 26. Maddesi Gereğince Koruma Meclislerince verilen ve miktarı 20 TL. geçen tazminatlarla ilgili kararlar aleyhine yapılacak itirazların tetkik mercii mahalli sulh mahkemeleridir. Buna göre davacının sürüsünün yaptığı zarar dolayısıyla aleyhine tahakkuk ettirilen tazminatla ilgili kararlara vaki itirazın davalı kurulda yetki dışı incelenerek reddedildiği anlaşılmıştır. Bu sebeple dava konusu 6 Mayıs 1962 tarih ve 7 sayılı kurul kararının iptaline...”¹⁶ şeklinde verdiği karardan anlaşılabacağı üzere Murakabe Heyetlerinin bu gibi hallerde görevsizlik kararı vermeleri gerekmektedir.

c) Toplantı ve Karar Verme Usulü

Kanunun görevli kıldığı kurulların toplantı ve karar verme usulü 6.maddede hükme bağlanmıştır. Buna göre Koruma ve İhtiyar Meclis-

¹⁶ Danıştay 8. Daire Esas 1962/2465, Karar 1963/1521.

leri ile Murakabe Heyeti üye adedinin çoğunluğuyla toplanır. Kararlar mevcudun ekseriyetiyle alınır. Oylarda eşitlik halinde başkanın bulunduğu taraf ağırlıklı sayılır. Murakabe Heyeti Koruma ve İhtiyar Meclisi başkan ve üyeleri kendilerinin veya Köy Kanununun 30. maddesinde belirtilen hısımlarının ilgili bulunduğu konuların görüşüldüğü toplantılara katılamazlar. Bu gibi hallerde veya diğer meşru mazeretler ve hastalık nedeniyle üye eksikliği sebebinden toplanamayan kurul yedek üyelerin katılmasıyla toplanır.

İhtiyar Heyeti ve Koruma Meclisleri her yıl Mart ayında mecburi olarak toplanarak koruma kadro bütçesini ve koruma tarifelerini karara bağlar. Bundan başka koruma alanlarında meydana gelen zarar ve ziyanların incelenmesi amacıyla zarar meydana geldikçe toplanılır. Murakabe Heyetlerinin her yıl Mart ayında yaptıkları mecburi toplantıda ise İhtiyar ve Koruma Meclislerinin koruma, kadro, bütçe ücret tarifeleri görüşülür. Bunun dışındaki toplantılar Koruma ve İhtiyar Meclislerinin Kanun gereğince vermiş oldukları kararlara karşı Murakabe Heyetine yapılan itirazları görüşmek üzere yapılır.

4. Koruma Bekçilerinin Tayini ve Görevleri

İl, İlçe, Kasaba ve Köylerde 4081 sayılı Kanunun uygulanmasında ve zirai asayişin sağlanmasında silahlı bir güç olan koruma bekçileri 442 sayılı Köy Kanununun 71. maddesinde sayılan 22 yaşından büyük 60 yaşından küçük olmak, bir cürüm ile cezalandırılmamış olmak, iyi huylu bulunmak ve herkesle kavga çıkarmak, sarhoşluk gibi huysuzlukları olmamak şartlarına haiz olanlardan Koruma ve İhtiyar Meclisleri tarafından seçilir. Vali veya Kaymakamın onayı ile göreve başlayan Koruma Bekçilerinin görevleri şunlardır;

1. Çiftçi mallarını korumak. Yani bu malların çalınmasını, diğer herhangi bir suretle zarar verilmesini önlemek, bunun için gerekli tedbirleri almak.

2. Çiftçi mallarına zarar verildiği zaman fiilin devamına ve zararın artmasına engel olacak tedbirleri alırlar. Meydana gelen zararın tespitine yarayacak delilleri toplar ve keyfiyeti derhal ilgili meclise bildirirler.

Koruma bekçileri bu görevleri yerine getirirlerken eğitim seviyelerinin düşük olmasının da etkisiyle görevleriyle ilgili birtakım suçlar işlemekte ve taşrada pek çok soruşturmaya muhatap kalmaktadırlar.

Koruma görevleri dışında çalıştırılmaları veya kısa bir süre için dahi olsa görev bölgeleri dışına gönderilmeleri yasak olan bekçiler, ancak 7269 sayılı Kanun dahilinde su baskını, deprem, yangın gibi umumi

afetlerin zorunlu kıldığı olağanüstü hallerde en büyük mülki amirin veya muhtarın izni ile görev bölgeleri dışında geçici olarak görevlendirilirler.

Silah ve cephaneleri devletçe temin edilen, kıyafetleri ile silahlarının cinsi İçişleri Bakanlığınca belirlenen bekçiler silahlı olup Köy Kanununun 77. maddesinde gösterilen;

1. Görevini yaparken kendisine saldıran ve hayatını tehlikeye koyan kimselere karşı, hayatını korumak için mecbur kalması,
2. Görevini yaparken ahaliden birinin can veya ırz tehlikesi altında kaldığını görüp onu kurtarmak için başka çare bulamaması,
3. Suçüstü bir cinayetin failini yahut maznun bir şahsı yakalamak istediği halde o kimsenin silahla karşı koyması,
4. Tutulan bir caninin kaçması ve dur emrini dinlememesi,
5. Eşkiya takibi sırasında yatak olan yerlerden şüpheli çıkar ve koruyucunun dur emrine riayet etmeden kaçması hallerinde silah kullanmaya yetkilidirler.

IV. ÇİFTÇİ MALLARININ KORUNMASI İLE İLGİLİ ZARAR ZİYAN İHTİLAFLARI VE MUHAKEME USULÜ

Bilindiği gibi 4081 sayılı Kanım 10 Temmuz 1941 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Mezkur Kanun bir kısım ihtilaflar üzerinde adli mercilerin görev ve yetkilerini daraltmak daha doğrusu bu mercilere intikalini önlemek suretiyle Koruma ve İhtiyar Meclislerine ihtilafları çözümleme görev ve yetkisi vermiştir. Bu Kanun kapsamına giren davalarda adli mercilerin görev ve yetkileri; 26. madde gereğince görevli meclisin vereceği hükümlere itiraz edilmesi ya da Kanunda belirlenen sınırları aşan ihtilafların tetkiki ile sınırlandırılmıştır. Böyle bir dava Koruma veya İhtiyar Meclisinde değil de doğrudan doğruya mahkemede açılmışsa görevsizlik kararıyla reddedilerek ilgililerin ait olduğu merciiye müracaat ettirilmeleri gereklidir. Mahkeme bu hususu bir talep olmadan dahi resen dikkate almak zorundadır.¹⁷

1. Kanunun Kabul Ettiği Soruşturma ve Yargılama

4081 sayılı Kanun kapsamına giren mallara bir zarar verilmesi halinde şikâyet beklenmeden derhal harekete geçilir. Daha önce koruma

¹⁷ E. Sabri Tuncer: Çiftçi Mallarının Korunmasıyla ilgili zarar ve ziyân davalarının rüyet mercii ve muhakeme usulü, Adliye Dergisi, 1943, sayı 5.

bekçileri haberdar olmuşlarsa hemen zararın devamına engel olacak tedbirleri alır, meydana gelen zararın tespitine yarayacak delilleri toplar ve mümkünse bir zabıt varakası ile durumu tespit eder. Durumdan haberdar edilen Koruma veya İhtiyar Meclisi seçtiği bilirkişiyi —ki genellikle Ziraat Mühendisliği personelidir— haber veren bekçi ile birlikte 24 saat içerisinde olay yerine göndererek zarar miktarını tespit ettirir. İşin önemine göre meclis üyelerinden bir veya birkaçı da tespit esnasında görevlendirilebilir. Koruma bekçileri mezruatta zarar meydana getiren hayvanları ödettirilecek zarara karşılık teminat olmak üzere yakalar. Zarar ödeninceye kadar muhafaza olunur. Ya da görevli heyetlerin kabul edeceği bir müteselsil kefil gösterilmesi şartıyla geri alınır.

Mezruat arasında başıboş yakalanıp sahipleri tarafından 15 gün içinde alınmayan hayvanları koruma ve ihtiyar meclisi uygun gördükleri bir pazar yerinde açık arttırma ile sattırıp durumu bir zabıt varakası ile tespit ettirir. Bu kabil açık arttırmalar 2490 dolayısıyla 2886 sayılı Kanun hükümlerine tabi değildir. Tutulan hayvanın sahibi belli değilse o yerin örf ve âdetine göre uygun bir şekilde durum ilan edilir. Hayvanın satış bedeli bilumum masraflar çıkartıldıktan sonra bir sene müddetle emanete alınır, ilana rağmen bu süre içerisinde sahibi çıkmadığı takdirde para koruma sandığına gelir olarak kaydedilir.

Kanuna göre zarar ve ziyan davalarına bakılması talep ve şikâyetle bağlı olmadığı gibi, zarar görenin davadan vazgeçmesi halinde bile tahkikat ve yargılamaya durdurulmadan karar altına alınan meblağ tahsil edilerek sandığa gelir kaydedilecektir. Sadece zarara sebep olan şahıs koruma ve ihtiyar meclisinin uygun göreceği tazminatı zarar görene öderse takibata devam edilmez.

2. Faili Belli Olmayan Zararların Ödenmesi

Koruma ve İhtiyar Meclisi tarafından bilirkişiye tespit ettirilen zararı yapan belli olmaz ise bu zararın 3/4'ü derhal koruma sandığından zarar görene ödenir. Fakat peşinen ödenen bu meblağ hiçbir zaman 20 TL.'yi geçemeyecektir. Zararı yapan daha sonra bulunduğu takdirde hemen aleyhine tazmin kararı verilecek ve tahsil edilecek meblağdan sandığın ödediği miktar kesilerek fazlası zarar görene verilecektir. Kanun koyucu bu hükmün kötü niyetle işletilmesini önleyici tedbirler de almıştır. Nitekim 29. madde faili belirsiz zararı koruma sandığından para çekmek için bizzat mal sahibi yaptığı takdirde ödenen meblağın iki misli masrafı ile birlikte koruma ve ihtiyar meclisi kararıyla kendisinden tahsil edilerek koruma sandığına gelir kaydedilmesini emretmiştir.

3. Faily Belli Zararlarının Ödenmesi ve Yargılama Usulü

Çiftçi mallarına yapılan ve miktarı 50 lirayı geçmeyen zararların ödenmesine ilişkin işlerin koruma ve ihtiyar meclislerince Köy Kanunundaki usule göre tetkik ve halledilerek bir karara bağlanacağı 4081 sayılı Kanunun 26. maddesiyle belirlenmiştir. O halde konumuzu Köy Kanununun 7. faslında yazılı hükümlere göre incelemek gerekir, ilgililerin müracaatı ile veya resen işe vakıf olduktan sonra tanzim edilen evrakın hazırlanmasından sonra köylerde köy muhtarı, kasaba ve şehirlerde koruma meclisi başkam hemen meclisi toplar, hükmedilen paraları vermeyenlere borcunu 8 gün içerisinde ödemesi için haber gönderilir. Bu süre sonunda borçlu yine ödemede bulunmazsa ihtiyar meclisinin mazbatasını hükümete bildirilir. Vali ve Kaymakam veya Nahiye Müdürü usulüne uygun olarak parayı tahsil ve köy sandığına veya ihtiyar meclisi vasıtasıyla alacaklılara teslim eder.

4. İhtiyar ve Koruma Meclislerinin Görevlerine Giren Davalarda Mahkemelerin Durumu

Adli mahkemeler koruma ve ihtiyar meclislerinin bakabilecekleri zarar ve ziyan davalarını kabul edemezler. Görevleri bu kabil davalarda belirli mercilerden verilmiş kararları itiraz üzerine incelemekten ibarettir. Ne var ki günümüzde Kanunla belirlenen miktarların çok düşük bir seviyede kalmaları nedeniyle görevli meclislerde verilen kararların hemen tamamının itiraza konu olduğunu görmek mümkündür. Koruma ve İhtiyar Meclislerince bu konuda verilen kararlar iki türdür.

a) 20 liraya kadar olan paralarla tazminat talebinin reddine dair kararlar: Bu tür kararlara karşı 5 gün içinde mahalli Sulh Hukuk Hakimliğine itiraz edilebilir. Fakat itiraz olunabilmek için aynı süre içinde tazminine karar verilen paranın koruma sandığına depo edilmesi gerekir. İtirazın evrak üzerinde incelenerek bir hafta içinde sonuca bağlanması gereklidir. Mahkemece verilecek karar önceki kararın değiştirilmesi veya onaylanması şeklinde olabilir. Ayrıca maddi hata meydana gelmesi veya sahtelik iddiası halinde lüzum görürse duruşma yapılabilir.

b) 20 liradan 50 liraya kadar olan meblağ ihtiva eden kararlar : Bu kararlara karşı ilgililer 5 gün içinde hiçbir kayda bağlı olmaksızın mahallin Sulh Hukuk Hakimliğine itiraz edebilir,. Bunun için tazmin kararı verilen miktarın koruma sandığına depo edilmesi mecburiyeti yoktur, itirazın incelenmesi genel hükümlere göre yapılır, itirazın doğrudan doğruya mahkemeye yapılması mümkün olduğu gibi koruma ve ihtiyar meclisi vasıtasıyla yapılması da mümkündür. Bu durumda mec-

üşler evrakı derhal yetkili mahkemeye göndermek mecburiyetindedirler. Sulh Hukuk Hakimlerinin itiraz üzerine verecekleri kararlar kesindir. Gerek bu suretle ve gerekse süresinde itiraz edilmemekle kesinleşen meclis kararları aleyhine hiçbir kanun yoluna başvurulamaz. Bu Kanun uyarınca yapılacak müracaat ve her türlü tetkik ve işlemlerde hiçbir resim ve harç alınmaz. Zarar meydana getiren fiilin aynı zamanda suç teşkil eder mahiyette olması koruma ve ihtiyar meclislerince tazmin için yapılan incelemelerin ceza takibatına etkili olmayacağı açıktır.

V. UYGULAMANIN ORTAYA KOYDUĞU AKSAKLIK VE EKSİKLİKLER

Başlangıçta da belirttiğimiz gibi Kanun ülkenin birçok yerleşme ve mülki idare bölümlerinde uygulama alanı bulamamaktadır. Konu ile ilgili birçok elamanın ortak kanaatine göre uygulandığı bölgelerde ise "Kanunun tatbikatında çok güçlük çekilmekte, üzüntü vesilesi olmakta, dolayısıyla uygulandığı yerlerde etkili ve başarılı bir tatbikata mazhar olamamaktadır" ¹⁸

Kanaatimizce Kanunun uygulamada etkili ve başarılı olmasını engelleyen belli başlı aksaklık ve eksiklikler şunlardır:

1. Kanunun 1. maddesi ile düzenlediği korunacak çiftçi mallarının kapsamı yeterince geniş ve açık değildir. Bu nedenle zaman zaman duraksamalar, tereddütler hasıl olmaktadır. Örneğin, mera ve çayırlıkların Kanun kapsamında olmayışı bir eksikliktir. Esasen bunların aynına yapılan tecavüzler 5917 sayılı Kanuna göre —iki bu Kanunun köy orta mallarını korumada yeterli olup olmadığı ayrı bir tartışma konusudur— bir sonuca bağlanıyorsa da üzerinde yetişen nebatların korunacak çiftçi malları arasında olmayışı Kanun boşluğundan yararlanmak isteyenler için bir fırsat teşkil etmektedir.

2. Köy sınırları içerisinde Kanunun uygulayıcısı durumunda olan ihtiyar heyeti üyeleri Koruma Kanunu hükümlerine göre karar verirken köylülerimizin kültür düzeylerinin düşük olmasının da etkisiyle genellikle hissi hareket etmekte ve çoğunlukla yanlış karar verdikleri izlenmektedir. Bu husus bazen genel asayiş düzenini etkileyecek geniş tepkilere yol açmaktadır.

3. Söz konusu Kanunun 4. maddesi koruma meclisi üyelerinin seçimine ziraat ve ticaret ve sanayi odalarının da iştirak etmesini öngörmüştür. Bilindiği gibi ticaret ve ziraat odaları ve hatta sanayi odaları

¹⁸ Fethi Aytay: Türk idare Dergisi, Sayı 298, Ocak - Şubat 1966.

hemen hemen bütün İl ve İlçelerde teşkilatlanmışlardır. O nedenle buralardaki seçime katılmaları kanun gereğidir.

Ancak kasabalarda bu teşkilatlar bulunmamakta İl ve İlçe teşkilatlarının da bu seçimlere katılıp katılamayacağı kanunda sarıh olarak yer almadığından ciddi tartışmalara ve hatta siyasi polemiklere yol açmaktadır.

4. Yine Kanunun 6. maddesinde "murakabe heyeti kararları ekseriyetle alını" hükmünü getirmiştir. Murakabe heyetinin seçimle gelen üyeleri fahri olarak görev yapmaları, itiraz üzerine verilecek kararların çoğu kez eş ve dostunu ilgilendirmesi ve zan altında kalma endişesi ile çoğu kez çağrıya icabet etmemektedirler. Bu durum murakabe heyetini güç durumda bırakmakta, karar alamaz hale getirmektedir. Bu husus kanunim etkili bir şekilde uygulanmasını imkânsız hale getirmektedir.

5. Kanunla teşkil edilen koruma sandığının gelirleri sınırlı koruma bedellerinin de düşük olması ve bekçi ücretleri ile peşin olarak ödenecek zarar-zıyan paralarının düşük miktarlarla dahi olsa sandıktan karşılanması koruma sandığının ödemelerde güçlük çekmesine neden olmaktadır. Giderleri karşılamak üzere çoğu kez keyfi olarak uygulanan ceza kararları ciddi yakınmalara sebep vermektedir. Bu konuda görüşünü aldığımız koruma meclisi başkan ve üyeleri bekçi ücretlerinin dahi çoğu kez ancak bu şekilde temin edebildiklerini ifade etmişlerdir.

6. Koruma bekçilerine ödenecek ücret konusunda boşluk vardır. Bazı yörelerde bu ücretler mahalli örf ve âdetlere göre belirlenmekte, ya aynı ödemede ya da parasal ödemede bulunmaktadır.

Bu konuda ortaya çıkan sorun koruma bekçilerinin iş Kanunu kapanında olup olmadığı konusunun açıklığa kavuşturulmamış olmasıdır. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının 18 Ağustos 1979 tarihli genelgesinde koruma bekçilerinin 1475 sayılı İş Kanunu ve 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun kendi hükümleri içinde ayrı ayrı uygulandığı, 1475 sayılı İş Kanununun belirli kesimleri kapsadığı ve 4081 sayılı Yasaya göre ücretlerde belirlenen koruma bekçilerinin bu Kanun dışında kaldığı belirlenmektedir. Ancak 1942 sayılı yasa ile çiftçi mallarını koruma bekçileri 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu kapsamına alınmış Kanunun 76. maddesinde sigortalıların günlük kazançlarının alt sınırı İş Kanununa göre saptanan asgari ücret olacaktır hükmü yer almıştır.

Bu husus uygulamada geniş ölçüde duraksamalara neden olmakta özellikle bütçe imkânları çok dar olan koruma heyetleri bu miktari

ödeyemediği gibi tarifeleri arttırmaları halinde geniş bir kesimin tepkisiyle karşılaşmaktadırlar.

Yapılacak yeni düzenlemede bekçi ücretleri konusu açık ve kesin bir hükme bağlanmalı, İş Kanunu ve Sosyal Sigortalar Kanunu karşısındaki durumları açıklığa kavuşturulmalıdır.

7. 31. maddenin öngördüğü müeyyide 21 Ocak 1983 gün ve 2790 sayılı Yasa ile artırılmıştır. Fakat içinde bulunulan enflasyon ortamında arttırılan para cezaları ancak geçici bir süre için etkili olabileceklerdir. Kaldı ki 21 Ocak 1983 tarih ve 2790 sayılı Kanunla 60 misline kadar arttırılan 4081 sayılı Kanunun 31. maddesindeki yasaklara (8. maddenin 5. fıkrası ile belirlenen yasak muntaka kararları) karşı 60-300 lira, başıboş yakalanan hayvanların beheri için 3-30 lira olarak tespit edilmiştir. Bu miktarlardaki para cezasının ne dereceye kadar etkili olacağı açıktır. Bunun yaranda başıboş olarak yakalanan hayvanlar için uygulanacak müeyyidenin "hafif para cezası" olarak nitelendirilmiş olması ikinci aksaklığa neden olmuş, bu cezanın amme para cezası olarak tahsili konusunda yasal boşluk bulunması nedeniyle Cumhuriyet Savcılıkları istekli davranmamışlardır.

8. Kanunun belki de üzerinde en çok durulması gereken ve uygulamada çeşitli yanlış anlamalara neden olan 23. maddesi "Bu kanun ile vazifedar olanların vazifeleri dolayısıyla işledikleri suçlara Ceza Kanununun memurlar hakkındaki hükümleri tatbik olunur. Bu gibilerin ifa ettikleri vazifeden dolayı kendilerine karşı işlenen suçlar memurlar aleyhine işlenmiş sayılır" demektedir. Genel olarak 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun ve Türk Ceza Kanununun 279. maddesi kapsamına giren memurlar hakkında görev esnasında ve görevlerinden dolayı işledikleri suçlardan dolayı Memurin Muhakematı Hakkında Kanun uygulanır. Bundan başka özel kanunlarda bir hüküm varsa buna göre ilgili memur hakkında ya Memurin Muhakematı Hakkında Kanun uygulanır, ya da uygulanmaz.¹⁹ Bu kural karşısında koruma organlarının tabi olacakları yargılama usulü 4081 sayılı yasada açıklığa kavuşturulmamıştır. Kanunun bu eksikliği uygulamada içtihatlarla bazı noktalarda giderilmiş bazılarında ise uygulama birliği sağlanamamıştır.

Nitekim Büyük Millet Meclisinin 8 Ağustos 1941 gün ve 1255 sayılı yorum karar ile koruma bekçilerinin Memurin Muhakematı Hakkındaki Kanuna tabi oldukları tespit edilmiş, Yargıtay ve Danıştay içtihatları ile bu konudaki uygulama yaygınlaşmıştır.

¹⁹ Turgut Timur: Memurların Yargılanması Usulü, İçişleri Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını, 1970.

Ancak koruma meclisleri hakkında aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Yargılayın bu hususta çelişkili kararlar mevcuttur. Örneğin Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 1 Aralık 1941 tarihli kararında, "çiftçi mallarını koruma başkanı ile arkadaşlarının (üyelerinin) görevlerinden mütevellit suçlarda Çiftçi Mallarını Koruma Kanununun 23. maddesi hükmüne tevfikân takibat icrası idare kurulunun görevi cümlesindedir." demektedir. Bu karara göre koruma meclisi başkan ve üyelerine görevleri dolayısıyla işledikleri suçlar için Memurin Muhakematı hakkında Kanun uygulanacaktır. Fakat yine Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 1966 Esas/515 Karar/355 tarihli karar "4081 sayılı Kanunla kendilerine vazife verilen çiftçi malları koruma bekçileri ile muhtar ve azaların izah namede belirtildiği veçhile hattı zatında Memurin Muhakematı Kanununa tabi kimselerden olmaları sebebiyle bunlar hakkında tereddüt edilmese de, Kanunun 4. maddesine göre koruma meclisine seçilmeleri için asker ve memur olmamaları şart olan ve ziraatla meşgul halk arasından seçilen koruma meclisi başkan ve azalarının Memurin Muhakematı Kanununa tabi oldukları düşünülemez. Bu hususta kanuni bir sarahat bulunmadığına göre bunlar hakkında Memurin Muhakematı Kanunu hükümlerinin tatbik edilmemesi yerindedir" şeklindedir. Bu durum karşısında bu kişilerin bir noktada özel bir hükümle donatılmaları ne dereceye kadar hukuki olduğu tartışılabilir. Uygulamada karışıklıklara neden olan bu hususta Memurin Muhakematı Hakkında Kanun hükümlerinin 4081 sayılı Yasada açıklık bulunmaması nedeniyle uygulanmamasının yerinde olacağı kanaatindeyim.

9. Bu arada hayvancılıkta kaydedilen gelişmenin son on yılda besicilik üzerine olduğu dikkate alınırsa düzensiz, ilmi esaslara dayanmayan hayvan yetiştiriciliğinin önüne geçilmesi gerektiği görülecektir. Bu nedenle yeniden düzenlenmesi gereken bir konu da 1929 yılında çıkarılan 1423 sayılı Ağıllar Hakkında Kanundur. Bu Kanun değiştirilerek ağılların yapılabileceği yerler günün şartlarına göre yeniden belirlenmelidir. Ayrıca Çiftçi Mallarının Korunması Hakkındaki Kanuna atıfta bulunmak suretiyle ağılların tespit ve denetiminde müşterek bir çalışma sağlanmalıdır.

Söz konusu kanunda usulüne uygun yapılmayan ağıllar için herhangi bir müeyyide yer almadığından ve ayrıca 4081 sayılı Kanuna göre koruma meclisleri de bu konuda açıkça yetkili olmadıklarından yasak bölgelerde yapılan ağıllar ihtilaflara neden olmaktadır.

Bolvadin Kaymakam vekilliği görevim sırasında şahit olduğum bu husustaki aksaklık ciddi boyutlara ulaşmakta olup, bunun giderilmesi karşılıklı olarak menfaatleri birbirine feda edilemeyecek çiftçi ve hayvancılarımızın dengeli ve faydalı bir işbirliğine sevk edilebilmesi için de

elzendir. Nitekim Bolvadin'de hayvancılık ve besicilik Ankara ve İstanbul gibi büyük kentlerimizin et ihtiyacı için kesim yapabilecek seviyede bir gelişme kaydetmiştir. Yurt dışından et ithalinin gündemde bulunduğu günümüz Türkiye'sinde tarım ve hayvancılığa verilmesi gereken önem yeterince açık bir gerçektir.

10. Son olarak kanunun bünyesinde yer almayan bir önemli eksiklikten söz etmek gerekir. Bu da geniş çapta yaylacılık faaliyetlerine sahne olan yurt bölgelerindeki yayla gidiş geliş hareketlerini düzenlememiş olmasıdır. Bugün ülkenin bir çok bölgesinde teamül halinde bir hareket vardır. Geniş sürüler kış mevsimini barınmaya elverişli ılık ve muhafazalı yerlerde geçirdikten sonra bahar mevsiminde yüksek dağların yaylak ve otlak alanlarına intikal ederler. Sonbaharda geliş gidiş hareketi tersine tekrarlanır. Bu hususu düzenlenmemiş olması Kanunun tatbikatta ortaya çıkan en önemli boşluklarından biridir.

VI. KANUNDA DEĞİŞİKLİK İSTEK, TEKLİF VE TASARILARI İLE BUNUNLA GETİRİLMEK İSTENEN YENİLİKLER

4081 sayılı Kanunun ilk yirmi yıllık uygulama devresi sonunda kendisinden beklenen faydayı sağlamadığı görülerek yeniden düzenlenmesi çalışmalarına geçilmiştir. Fakat beklenen bu değişiklik birçok tasarının hazırlanmasına ve hatta bir kısmının Türkiye Büyük Millet Meclisine sevk edilmesine rağmen bugüne kadar gerçekleşmemiştir. Kanun 43 yıllık bir süreden beri 9 Ocak 1952 tarih ve 5856 sayılı Kanunla 4. maddeye eklenen bir fıkra ve bir geçici madde ile 17 Mart 1961 tarih ve 282 sayılı Kanunla eklenen 3 geçici madde ile esasa yönelik hiçbir değişikliğe uğramadan uygulanmaya çalışılmıştır.

Kanunun bilinen yetersizlikleri nedeniyle değiştirilmesi ile ilgili görüşler iki ayrı yönde gelişme göstermiştir. Bu görüşlerden biri, konunun esasen köy ve belediye idarelerinin faaliyet alanına girdiği ve dolayısıyla çiftçi mallarının korunması için ayrı bir kanun yapmaya gerek olmadığı, bu kuruluşların temel kanunlarında yapılacak değişikliklerle sözü geçen malların korunmasının sağlanabileceği şeklindeydi.

Ancak Kanunun bugüne kadarki uygulama devresi sonunda ortaya çıkan yetersizliğinin kanunun köy ve belediye kanunu bünyesi içinde değil de, ayrı bir özel kanunla düzenlenmiş olmasına bağlamayan görüşler aksaklığın gerçek sebep ve Saiklerine eğilmeyi zorunlu gör imişler, kanunun varlığını korumakla beraber uygulamada görülen aksaklık ve eksikliklerini gidermeyi tercihe değer bulmuşlardır. Böylece ilgili bakanlıklarca bugüne kadar sonuçlandırılmayan konuyu yeniden ele alma çalışmalarına geçilmiştir.

Bu amaçla daha ziyade mevcut kanunu değiştirerek kuvvetlendirmek isteğiyle 12 Eylöl dñneminden sonra hazırlanarak Danışma Meclisine sevk edilen Çiftçi Mallarının Korunması Hakkındaki Kanun Tasarısı şu esasları taşımaktadır:

a) Gerekçe : "Bilindiği üzere zirai asayışsızlık öteden beri üretimimizin gelişmesini ve emniyet içinde yürütölmesini engelleyen faktörlerden birisidir.

1941 yılında çıkarılmış olan 4081 sayılı Çiftçi Mallarını Koruma Kanunu ile ziraat sektöründe emniyet ve asayışın sağlanmasına çalışılmış ise de; zamanla görüşlerdeki değişiklik, ihtiyaçların farklılaşması ve dolayısıyla kanunun tatbikatında göröl zorluklar bu kanundan faydalanmayı azaltmış ve hatta, kanun bu haliyle işleyemez duruma gelmiştir. Bu sebeple İllerden türlü müracaatlar yapılarak mevcut kanunun işler hale getirilmesi istenmiş ve Bakanlığımızca bu istekler de dikkat nazarına alınarak kanunda yapılması gereken zaruri ve faydalı ilave ve tadiller üzerinde durulmuştur.

Yukarıda işaret edilen sebeplerden ötürü ve yeni Anayasa nizamı muvacehesinde; yürürlükteki kanunda lüzumlu değişiklikler yapılarak bugünün ihtiyaçlarına cevap verecek yeni bir metin hazırlanmıştır.

Bu suretle; çiftçi mallarının çiftçilerin kendilerinin teşkilatlandırılması suretiyle korunmasının daha etkili esaslara bağlanması" arzulanmıştır.

b) Gerekçeye Göre Tasarının Başlıca Özellikleri şunlardır:

1. Yürürlükte olan 4081 sayılı Kanunun 38 maddeden oluşmasına karşılık, yeni tasarı madde başlıklarını ihtiva etmek üzere 54 maddeden ve 2 geçici maddeden ibaret olarak hazırlanmıştır.

2. Tasarı ile Köy Kanunu hükümlerine göre köy korucusu tarafından korunan mallardan gayrı tarımda kullanılan ve tarımla ilgili olan her nevi taşınmaz mallar ile koruma kurullarınca tespit edilecek esaslara göre koruma alanı içinde toplu olarak istif edilen veya yığılan ürünler ve diğer tarımsal maddelerle korunacak çiftçi malları çeşidi artırılmıştır.

3. Koruma alanları daha belirli hale getirilmiştir.

4. Koruma organlarının seçimine daha demokratik bir şekil verilmiştir.

5. Koruma işlerinde ilgililerin daha fazla söz sahibi olabilmeleri için bir koruma sınırı içindeki koruma parası ödeyen mükelleflerden

mütesekkil Koruma Genel Kurulu öngörülmüş ve bu kurulun görevleri belirtilmiştir. Ayrıca denetleme kurullarına ziraat odasından seçilecek bir temsilci katılacaktır.

6. Koruma Kurulu üyeleri ile denetleme kurulunun seçimle gelecek üyelerine verilecek ücret veya ödenecek zaruri masraflar bir esasa bağlanmıştır.

7. Koruma kurulları ile denetleme kurulunun görev ve yetkileri genişletilmiştir. Çiftçi mallarını koruma kurulları arasında çıkacak anlaşmazlıkların ne şekilde halledileceği kademeli olarak belirlenmiştir.

8. Belirtilen bazı istisnalar dışında görevli ve yetkili kurulların (koruma ve denetleme) kararma karşı kaza mercilerine itiraz hakkı mahfuz tutulmuştur.

9. Özel ve tüzel kişilere ait koruma tarifelerinin tespiti ve koruma bedellerinin tahsili ile yürürlükte bulunan kanunda bir türlü tatbik edilemeyen haciz işlemleri de bir esasa bağlanmıştır.

10. Koruma sandığının gelir ve giderleri bir sisteme bağlanmış, faili meçhul zararları karşılamak üzere koruma sandığından bir fon tesis edilmiştir.

11. Koruma kurullarının daha etkili çalışmalarını sağlamak amacıyla; ceza miktarları çoğaltılmış ve 4081 sayılı Kanuna göre murakabe heyetlerinin alacağı tedbirlere aykırı harekette bulunanlardan 1-5 lira hafif para cezası (21 Ocak 1983 tarih ve 2790 sayılı yasa ile 60 misli arttırıldığından 60-300 lira) alınmakta iken, bu para cezası 100-500 liraya kadar; başıboş bırakılan hayvanlardan 5-50 kuruş para cezası (aynı yasa ile 3-30 lira) alınmakta iken bu para cezası da büyükbaş hayvanlar için 25-50 lira, küçükbaş hayvanlar için de 10-20 liraya kadar yükseltilmiştir.

Belirtilen esas ve özellikler çerçevesinde özetleyebileceğimiz kanun tasarısının maddelerinin incelenmesinde, yürürlükteki kanuna göre köyler ile şehir ve kasabalar açısından getirdiği yenilikler şunlardır:

1. Korunacak çiftçi mallarının genişletilmesi, gerek köyler gerekse kasaba ve şehirler açısından ortak bir özelliktir.

2. Kanunun uygulanacağı yerlerin genişletilmesi... Köyler bakımından, yürürlükteki kanunun köy sınırları içinde uygulanacağı hükmü "münferit mahalleler ve mezralar dahil" şeklinde genişletilmiş;

Şehir ve kasabalar bakımından, şehir ve kasaba haricinde olup belediye hududu içinde veya dışında bulunsun zirai mahsule istihsal

edilmekte olan sahalarda tatbik olunacağı hükmü “belediye sınırları içinde tarımsal ürünlerin üretildiği yerlerde uygulanır” şeklinde değiştirilmiştir.

3. Koruma organlarının kuruluşunda; köyler bakımından mevcut organların varlıkları korunmuş beldeler bakımından koruma kurulları belediye meclisince seçilme yerine oluşturulan koruma genel kurulunca seçilmesi şeklinde yeni bir kuruluşa bırakılmıştır.

Denetleme kurulu adı altında düşünülen murakabe heyetinde ziraat odası temsilcisinin bulunması ve belediye meclisince seçilen temsilciler yerine; seçimle gelen temsilcilerin (2 asıl 2 yedek) katılmasıyla yürürlükteki kanunla da belirlenen merkezi idare ajanlarından oluşması tasarlanmıştır.

Burada şunu da belirtmek gerekir ki; koruma kurulu başkan ve üyelerine koruma genel kurulunun karar vermesi halinde günlük asgari ücreti geçmemek üzere hakkıhuzur, denetleme kurulunun seçimle gelen üyelerine toplantıya iştiraklerine ait zaruri masraflarının koruma kurulu bütçesinden, ziraat odası temsilcisine de ziraat odasından ödeme yapılması kabul edilmiştir.

4. Koruma organlarının görev ve yetkileri:

Gerek köyler gerek şehir ve kasabalar bakımından ortak nitelikte olmak üzere bir genişliğe kavuşturulmuştur. Bu olumlu genişleme 5000 liraya kadar olan zarar-ziyan işlerine bakma, ağıl, kümes ve ahırların nerelerde tesis edileceğini tayin etme, göçebe ve sürek hayvanlarınıza rar yapmaması için gerekli tedbirleri alma gibi görev ve yetkiler de ifadesini bulmuştur.

5. İtiraz Mercilerinin belirtilmesi:

Gerek köyler gerek şehir ve kasabalar bakımından görevli kurulların kararları aleyhine (belirtilen istisnalar dışında) müracaat edebilme esası getirildiği gibi koruma kurulu kararlarına karşı denetleme kuruluna, denetleme kurulu kararlarına karşı da 15 gün içinde Sulh Hukuk Hakimliğine itiraz hakkı saklı tutulmuştur.

6. Koruma tarifeleri her yıl bölgenin özelliklerine göre Aralık ayından itibaren 1 Nisan'a kadar genel kurul kararlarına uygun olarak koruma kurulları tarafından mahallin örf ve âdetleri, çiftçilerin yıllık gelirleri, ekonomik durumları ve koruma bütçesi ihtiyacı dikkate alınarak tespit edilecektir. Gerek köylerde gerekse şehir ve kasabalarda muayyen formalite ile kesinleşen koruma bedellerinden zamanında ödenmeyenler için icra dairelerince ilâmlar gibi işlem yapılacağı açıklığa kavuşturulmuştur.

7. Sandık gelir ve giderleri maddeler halinde sayılmak suretiyle belirlenmiştir. Yine en önemli gelirin koruma bedellerinden oluşacağı diğer sayılanların tamamen muhayyer sandık gelirleri olarak kalacağı düşünülmektedir. Fakat tarifelerin koruma bütçesi ihtiyacının dikkate alınarak tespit edilecek olması sandıktan ödenecek giderlerde nispi bir ferahlamaya neden olabilecektir.

8. Tazmin ve ceza ile ilgili usul hükümleri:

Köy, şehir ve kasabalar bakımından ortak hüküm olarak, söz konusu bir zararın tespiti için tutulacak nakil vasıtası ile verilecek bilirkişi ücretinin tespitten önce mal sahibinin koruma sandığına yatırması, zararı yapan tarafından yapılacak itirazlara mahkemelerde bakılabilmesi için 500 liradan az olmamak üzere tazminat tutarının % 30'unu koruma sandığına yatırması, kararın tebliğinden itibaren 15 gün içinde Sulh Ceza Mahkemesine itiraz edebilmesi ve mahkemenin incelemeyi bir hafta içinde yapması, ödenmeyen tazminat kararlarının icra dairelerince takip edilmesi, başıboş yakalanan hayvanların yedimeine verilmesi öngörülmüştür.

9. Koruma Kurulu seçimleri Vali veya Kaymakamın tayin edeceği bir memurun başkanlığında; ziraat odasından 1, belediyeden 1 temsilciden oluşan ve İlçe seçim ve sandık kurulunun görevini yerine getirecek bir seçim kurulu teşkil olunacaktır. Vali ve Kaymakamın kararıyla çiftçi mallarını koruma kurulu binası veya ziraat odası veya uygun görülecek bir binada yapılacak seçimlerde koruma kurulu sınırları içinde bulunan ve koruma parası ödeme mükellefi reşit olan her şahıs oy verecektir. Seçim belediye meclisi seçimlerine bakılmadan 4 yılda bir yapılacak, askerliğini yapmış en az ilkokul mezunu, seçim kanunundaki genel hükümlere göre seçilmesinde sakınca olmayanlar arasından gizli oyla 5 asil ve 5 yedek üye seçilecektir.

VII. DEĞİŞİKLİK KONUSUNDAKİ YENİ ESASLAR NELER OLMALIDIR

Esaslarını özetlemiş bulunduğumuz tasarıda yer aldığı gibi gerek köyler gerekse şehir ve kasabalar bakımından ortak nitelikte olmak üzere yeni bir kanunda yer alması gereken esaslar şunlar olmalıdır:

1. Korunacak çiftçi mallarının çeşidinin artırılması,
2. Koruma sınırlarının genişletilmesi,
3. Koruma Kurulu üyelerine huzur hakkı verilmesi,

4. Koruma kurullarıyla denetleme kurullarının görev ve yetkilerinin genişletilmesi,*

5. Görevli ve yetkili kurulların kararlarına karşı kaza mercilerine itiraz hakkının saklı tutulması,

6. Zarar ve ziyanlarda koruma heyetlerine 5000 liraya kadar olan zararları ödetme yetkisinin verilmiş olması,

7. Koruma alanı içinde zarar yapmadan veya zarar üzerine yakalanan başıboş hayvanların caydırıcı olabilecek miktarda para cezası alınması,

8. Bekçilerin silahlarının Tarım, Orman ve Köy işleri Bakanlığının aracılığı ile Milli Savunma Bakanlığınca karşılanacağı hakkında açıklık getirilmesi,

Yerinde olup, yeni tasarıdan farklı olarak;

9. Köy, şehir ve kasabalarda çiftçilikle uğraşan yurttaşların hayat düzeyi göz önünde bulundurularak en azından denetleme kurulunda görev alacaklara verilecek huzur hakkı Tarım, Orman ve Köy işleri Bakanlığınca karşılanmalı,

10. Ülkemizde özel bir önemi olan kışık-yaylak hareketlerini düzenleme bakımından İl ve İlçe denetleme kurullarının birebirleriyle işbirliği yapmak ve genel asayiş kuvvetlerinden de faydalanmak suretiyle kararlar alıp icra etme yetkisi tanınmalı,

11. Koruma kurulları başkan ve üyelerinin görevlerinden doğan ve görevle ilgili suçları nedeni ile yargılanmalarında tabi olacakları usul açıklığa kavuşturulmalı,

12. Koruma sandığı gelirlerini karşılayacak gerçekçi ve yeterli gelir kaynakları gösterilmeli, bağış ve yardımlar her türlü inşa ve tamirler ile hizmetler karşılığı alman ayni ve nakdi kıymetler gibi hayali gelirler düşünülmemeli sandık koruma bedeli ve ceza gelirleri ile başbaşa bırakılmamalıdır.

13. Koruma alanları içerisinde yeterli alana sahip olmayanlar tarafından ağıl inşa edilmesini engelleyecek müeyyideler getirilmeli 1423

* Ekili ve dikili alanlara hayvanların zarar vermemesi için meskun yerlerin dışında ağıl, ahır ve kümeslerin nerelerde tesis edileceğini tespit etme hususunda 8/i madde koruma kuruluna yetki vermektedir. Bu yetkinin müeyyidesinin de belirtilmesi ve ağırlaştırılması kaydı ile ayrı bir madde halinde şevki gerekir.

sayılı Ağıllar Hakkında Kanunla uygulamada işbirliğini sağlayacak hükümler sevk edilmelidir.

TARIM SİGORTASI

İnsanlık var oluşundan beri yarın endişesini her zaman hissetmiş ve çeşitli güvenlik çareleri aramaya yönelmiştir.

Teşkilatlanmış ve rasyonel olduğu kadar insani duygularla yumuşatılmış bir adalet sistemi uygulamak suretiyle tabiatın ve ekonomik hayatın talihsizliğini hafifletmeyi hedef tutan sosyal güvenlik²⁰ insanlığın başvurduğu güvenlik çarelerinden biri olmuştur. Ürün ve hayvan sigortalarını bu çareler dışında düşünmek mümkün olmayacaktır.

Devlet ve toplum hayatında müşterek ihtiyaçların karşılanması, bireylerin sahip olduğu halklar ve yükümlülükler kaynağını yasalardan alır. Bu cümleden olarak Anayasamız Cumhuriyetin temel niteliklerini belirleyen 2. maddesinde getirdiği "Türkiye Cumhuriyeti Toplumun Huzuru, Milli Dayanışma ve Adalet anlayışı içinde insan haklarına saygılı, Atatürk Milliyetçiliğine bağlı başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir" hükmü ile Türkiye Cumhuriyetinin bütünü ile sosyal bir hukuk devleti olduğunu açıkça belirlemiştir.

Devletin temel amaç ve görevlerini belirleyen 5. maddesi de "... kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak, kişinin temel hak ve hürriyetlerini sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmak" hükmünü getirmek suretiyle vatandaşlarına güvenli bir gelecek sağlama amacına yönelmiştir.

Buna ilaveten yine 49. maddesinde çalışma hakkı ve ödevi ile ilgili olarak şu hüküm bulunmaktadır : "Çalışma herkesin hakkı ve ödevidir. Devlet çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları korumak, çalışmayı desteklemek ve işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam yaratmak için gerekli tedbirleri alır".

Bu hükümlerde içerilen sosyal güvenceyi sağlama şeklini de 60. maddesi amir bir hüküm olarak almış ve "herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet bu güvenceyi sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar" şeklinde düzenlenmiştir.

²⁰ Sosyal güvenlik bülteni, Sayı 69, Sayfa 11, Haziran 1983.

Diğer taraftan halen ekonomimizin ana sektörü olmakta devam eden tarım sektöründe üretilen tarımsal ürünler halkımızın gıda ihtiyacını karşılamakta ihracatımızın % 70'ini yurtiçi gayrı safi hasılanın % 28'ini teşkil etmektedir. Türk çiftçisi bu üretimi sağlamak için doğa ile kırsal alanda bütün yıl uğraşmakta doğal ve teknik rizikolarla karşı karşıya bulunmaktadır.

Aşağıda başlıklar altında karşı karşıya bulunulan bu rizikoların etkilerinin hafifletilmesi veya bertaraf edilebilmesi için almayacak tedbir açıklanmaya çalışılacak mevcut durumun tahlili ile aksayan yönleri ve yetersizlikleri anlatılırken tarım sigortası kavramı tanımlanacaktır.

I. SİGORTA NEDİR, TARIM SİGORTASI DEYİMİNDEN NE ANLAMALIDIR

Toplum içinde yaşayan insanların malı ve hayatı sayılamayacak kadar çok ve çeşitli tehlikelerle karşı karşıyadır. İnsanlar kazançlarının bir bölümünü tasarruf ederek bu gibi olayların zararlarını gidermeye çalışmaktadırlar. Ancak mevcut tasarruf her zaman meydana gelen zararı karşılayamayabilir. Bu durumda dahi genel olarak mal varlığında bir azalma meydana gelecek ekonomik güç eskisine göre daha düşük bir düzeyde kalacaktır, işte bu gibi durumlarda, insanların zararları tek başına karşılamak yerine birleşerek aralarında bölüşme, zararları birlikte karşılama ihtiyacından doğan sigorta; Türk Ticaret Kanununun sigorta hukuku bölümünde şu şekilde tanımlanmıştır:

"Sigorta bir akittir ki, bununla sigortacı bir prim (ücret) karşılığında diğer bir kimsenin para ile ölçülebilir bir menfaatini zarara uğratan bir rizikonun meydana gelmesi halinde tazminat vermeyi yahut bir veya birkaç kişinin hayat müddetleri sebebiyle veya hayatlarında meydana gelen belli birtakım hadiseler dolayısıyla bir para ödemeyi üzerine alır".²¹

O halde meydana gelmesi müstakbel, muhtemel, belirsiz ve meşru aynı tür tehlikelere maruz bulunan kişilerin belli bir miktar parayı (prim, ücret) ödemek ve toplanan miktarların sadece o tehlikeye bilfiil maruz kalanların zararlarını gidermekte kullanılması maksadıyla oluşturdukları birleşmeye sigorta denir.

Yukarıda sözü edilen amaçla yapılan birleşmeler karşı karşıya bulunulan tehlikenin çeşidine göre türlere ayrılırlar. Bunlar;

1. Mal sigortalı,

²¹ Türk Ticaret Kanunu, Madde 1263.

2. Mali Mesuliyet sigortaları,
3. Can (Hayat) sigortaları,
4. Kâr ve iş kaybı sigortalarıdır.

Konumuzu teşkil eden ve mal sigortaları kapsamında mütalâa edilen tarım sigortaları geniş anlamda; çiftçilerin ve hayvan yetiştiricilerinin her türlü tabii afet, hastalık ve kazalar neticesi mahsul ve hayvanlarında meydana gelen zarar ve kayıpların teminat altına alınmasını kapsamaktadır.

Türkiye’de, tanımladığımız anlamda bir tarım sigortası sistemi henüz oluşturulamamıştır. Bununla birlikte çiftçi ve hayvancılarımıza "sigorta" mahiyetinde olmasa da bazı konularda yardımda bulunulmakta, teknik ve doğal rizikolar karşısında tamamen korumasız bırakılmamaktadır. Bu tür uygulamalar ilerdeki bölümlerde ayrıca incelenecektir.

II. ÜLKEMİZDE TARIM SİGORTASI UYGULAMASI VE ÇİFTÇİLERE YAPILAN YARDIMLAR

1980 nüfus sayımına göre kırk iki milyonu geçen nüfusumuzun % 62’si halen kırsal alanda tarım ve hayvancılıkla uğraşan çiftçilerden oluşmaktadır. 4,7 milyon çiftçi ailesini oluşturan bu vatandaşlarımıza yaşlılık, malullük ve sağlık gibi sosyal güvenlik hizmetlerinden istifade etmelerini temin etmek maksadıyla yapılan çalışmalar sonuçlanmış, bununla ilgili yasal düzenlemeler yapılmıştır. 17 Ekim 1983 tarihli 2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu ile tarımda çalışanlar sosyal sigortalar kapsamına ve 2926 sayılı tarımda kendi adına ve hesabına çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu ile de kendi adına* çalışan çiftçiler BAĞ-KUR kapsamına alınmışlardır. Bölgeler itibarıyla uygulanmasına Bakanlar Kurulu kararlarıyla geçilecektir.

Böylece sosyal güvenliğe kavuşturulan tarım kesiminde, tarımsal üretimin değerini tabii olaylara karşı koruyan uygulamalar henüz gerçekleştirilememiştir.

Üçüncü beş yıllık kalkınma planının köy ve köylü sorunları kesiminde çiftçinin tarımsal üretimini değerinin tabii olaylara karşı korunması için tarımsal ürünlerin sigortalanması yollarının araştırılacağı²² yer almıştır. Fakat bugüne kadar Türk sosyal yardım yapısına uygun bir tarım sigortası sistemi kurulamamıştır. Her ne kadar 5254 ve 2090 sayılı Kanunlarla çiftçilerimize bazı yardımlar yapılmakta ise de halen

²² 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1926/9.

bu konudaki uygulama Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre kurulmuş sigorta şirketlerince bazı dallarda yapılan sigorta işlemlerinden ibarettir.

1. Halen Uygulanan Tarım Sigortalarının Kapsamı ve Türleri

Daha önceki bölümde tanımladığımız gibi geniş anlamda tarım sigortası, çiftçilerimizin ve hayvan yetiştiricilerinin her türlü tabii afet, hastalık ve kazalar neticesi mahsul ve hayvanlarında meydana gelen zarar ve kayıpların teminat altına alınmasını kapsamaktadır.

Sigorta şirketlerince mal sigortaları kapsamında mütalâa edilen Tarım Sigortası, Dolu Sigortası ve Hayvan Sigortası olmak üzere iki ayrı branşta uygulanmaktadır.

Dolu Sigortası ile çiftçilerin büyük emek ve masraf karşılığı meydana getirdikleri her nevi tarla bağ ve bahçe ürünleri ile sera camları, plastik örtüleri ve içindeki ürünleri dolu afetinin zararlarına karşı teminat altına alınırken, yalnız dolu tanelerinin vuruşunun doğrudan doğruya ürün miktarında meydana getirdiği eksilme tazmin edilmektedir.

Bununla birlikte don, şiddetli soğuk, fırtına, sel, yağmur, aşırı sulama ve kuraklığın üründe meydana getireceği zararlar, mantar hastalıkları ve haşere tahribatı, hayvani ve bitkisel zararlar ile ayrıca dolunun üründe meydana getirdiği nitelik (kalite) değişikliği veya değer eksilmesi dolu sigortası teminatının dışında kalmaktadır. Bunun tek istisnası yangın sigortasıdır. Ürünü dolu ile birlikte yangın rizikosuna karşı teminat altına almak isteyen çiftçiler bu konudaki isteklerini tekliflerinde belirtmeleri halinde ürünleri hem dolu hem de yangına karşı sigorta altına alınmaktadır.

Hayvan sigortası ise; hayvanların çeşitli hastalıklardan (Devletin tazmin ettiği ihbar edilmesi mecburi hastalıklar hariç, at ve sığır vebası, brüselloz, tüberküloz, keçi ciğer ağrısı ve ruam) her türlü kazalardan ve tabii afetlerden ileri gelen ölüm, mecburi öldürme veya kestirilmelere karşı yapılır. Hayvan hayat sigortası ve hayvan besi sigortası olmak üzere iki çeşit olarak uygulanır.

Hayvan hayat sigortalı 6 aylık kısa müddetlerle veya 5 yıla kadar değişen sürelerle yapılmakta ve cinslerine göre 1 yaşından 14 yaşına kadar hayvanların hayatları sigorta altına alınmaktadır. Hayvan besi sigortalarına ise kasaplık maksadı ile beslenen sığırlar, mandalar, koyun ve domuzlar kabul edilmekte, domuzlar hariç 1 yaşını doldurmamış hayvanların besi sigortalı yapılmamaktadır.

Hayvan hayat ve besi sigortaları ile sigorta edilen tehlike ve hastalıklar;

- a) Her nevi adi, bulaşıcı ve paraziter hastalıklar, gebelik, doğum idişleme (kastrasyon) ve ameliyatlardan,
- b) Her türlü kazalardan, (düşme, boğulma ve trafik kazaları) kurt ve benzeri hayvanlardan parçalanma ve zehirlenmeden,
- c) Fırtına, yıldırım, yer sarsıntısı, bina çökmesi, toprak kayması ve su baskını neticesinde,
- d) Yangın ve infilak sebebiyle

meydana gelecek ölüm, mecburi öldürme ve kestirmelerden dolayı husule gelen zararlardır.

Bu konudaki açıklamaya son verirken şunu söylemek gerekir ki Dolu ve Hayvan Sigortası olarak uygulanan Tarım Sigortası; arzulanan düzeyde yaygın bir uygulama alanı bulamamaktadır. Daha ziyade zirai kredi ve hayvancılık için kredi alan şahıs ve kooperatiflerce başvuru bu sigortalar tamamen değilse bile kredi kurumlarının alacaklarını garantiye alma endişesi ile hareket etmeleri nedeniyle uygulama alanı bulabilmektedir, izahlarımızdan da anlaşılacağı gibi sigorta şirketlerinin kâr saiki uyguladıkları tarım sigortaları çiftçi ve köylülerimizin ürün ve hayvanlarına karşı oluşan doğal ve teknik rizikoları bertaraf edecek düzeyde değildir.

2. Muhtaç Çiftçilere Ödünç Tohumluk Verilmesi Hakkında Kanunla Sağlanan Yardımlar

Sigorta şirketlerinin uyguladıkları tarım sigortası sisteminin yetersizliği ve tarım sektörünü her türlü doğal ve teknik rizikolara karşı bütünü ile kapsayan bir sigorta sisteminin bulunmaması karşısında; bu alanda uğraşı veren önemli toplum kesiminin tabii afetler sonucu meydana gelen kayıplarını asgariye indirme gayesiyle bazı yasal düzenlemelere gidilmiştir. Tam anlamıyla tarım sigortası olarak tanımlanamayan bu uygulamalardan biri 8 Temmuz 1948 tarih ve 5254 sayılı Muhtaç Çiftçilere Ödünç Tohumluk Verilmesi Hakkında Kanundur.

Bu kanuna göre kuraklık, don, sel, haşere, yangın ve benzeri afetlerden;

- a) Mahsulü en az % 40 nispetinde zarara uğrayıp elinde tohumluğu kalmamış ve T.C. Ziraat Bankasından veya Tarım Kredi Kooperatiflerinden tohum kredisi alamayacak halde bulunmuş olan,

b) Mahsulü % 40'tan daha az nispette zarar görmüş ve fakat elinde tohumluğu kalmamış ve Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankasından veya Tarım Kredi Kooperatiflerinden tohum kredisi sağlayamamış ve bu yüzden zirai işletmesini yürütemeyecek hale gelmiş bulunan,

Ve mahsulü zarara uğramış olmakla beraber elinde olmayan herhangi bir sebeple fakrî zarurete duçar olarak tohumluğunu dahi tedarike ve T.C. Ziraat Bankasından veya Tarım Kredi Kooperatiflerinden tohum kredisi almaya imkân bulamayan ve bu sebeple çiftçiliği bırakacak hale düşen, çiftçilere ödünç ve faizsiz olarak hububat tohumluğu dağıtmaya Tarım Bakanlığı yetkili bulunmaktadır.²³ Kanun tohumlukların dağıtımında önceliği küçük çiftçilere vermektedir.

Böylece bazı tabii afetler karşısında çiftçilere nispi bir teminat sağlayan kanunla çiftçinin tarımsal faaliyetlerini devam ettirebilecek bir ortam yaratılmaya çalışılmaktadır.

Çiftçinin ihtiyaç hal ve derecesinin tespitine ihtiyaç komisyonlarını yetkili kılan kanun, muhtaç çiftçilere verilecek tohumluğun nerelerden ve ne şekilde karşılanacağı, bu amaç için Ziraat Bankasınca Tarım Bakanlığına sağlanacak fonun kullanma şekli, dağıtım esasları gibi hususları düzenlerken vade yılındaki tohumluklardan elde edilecek ilk mahsulün alındığı yılın mahalli harman mevsimi sonunda kanunda belirtilen tabii afetlerden mahsulü en az % 40 zarar gördüğü ihtiyaç komisyonlarınca tespit edilenlerin borçlarının bir yıl ertelenmesine ve ayrıca sözü geçen kanun hükümlerinden faydalandırılmasına imkân vermektedir.

Bütün bu açıklamalardan çıkarılan sonuç tabii afet nedeniyle zarar gören çiftçiye bazı kolaylıklar —daha ziyade faaliyetini devam ettirebilmesi için tohumluk temini— sağlanmaktadır. Sağlanan bu yardımın tanımladığımız anlamda bir sigorta niteliği taşımadığı açıktır.

3. Tabii Afetlerden Zarar Gören Çiftçilere Yapılacak Yardımlar Hakkında Kanun ve Yönetmelikle Sağlanan Yardımlar

Üçüncü beş yıllık kalkınma planının köy ve köylü sorunları kesiminde "çiftçilerin tarımsal üretiminin değerinin tabii olaylara karşı korunması için tarımsal ürünlerin sigortalanması yollarının araştırılacağı" ibaresinin yer aldığına daha önceki bölümlerde değinmiştik. Bu konudaki araştırmalar henüz olumlu bir sonuca bağlanmamıştır. Ancak 1973 programı icra planında "çiftçinin tarımsal üretiminin tabii afetlere karşı korunmasını sağlamak amacıyla geliştirilecek sigorta sistemine temel olacak teknik araştırmalar yapılacaktır" ifadesiyle birlikte yer alan

²³ 8 Temmuz 1948 tarih ve 5254 sayılı Kanun, Madde 1.

“bu geliştirilinceye kadar özel fonun kurulması sağlanacaktır”²⁴ ilkesi gerçekleşmiş, bunun sonucu olarak bu bölümde sözünü edeceğimiz 20 Haziran 1977 tarih ve 2090 sayılı Tabii Afetlerden Zarar Gören Çiftçilere Yapılacak Yardımlar Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir.

Bu bölümdeki açıklamalar söz konusu kanun ve bu kanun uyarınca 25 Eylül 1978 tarih ve 7/16642 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla çıkarılan Tabii Afetlerden Zarar Gören Çiftçilere Yapılacak Yardımlar Hakkında Yönetmelik hükümleri doğrultusunda olacak ve tarım sigortası yönünden değerlendirilecektir.

Sözünü ettiğimiz kanun ve yönetmeliğin amacı: Yangın, yer sarsıntısı, yer kayması, fırtına, taşkın, sel, don, dolu, kuraklık, haşere ve hastalık gibi nedenlerle tarımsal ürünleri canlı - cansız (toprak dahil) üretim araçları ve tesisleri zarar gören veya yok olan ve bu yüzden çalışma ve üretme imkânları önemli ölçülerde bozulan çiftçilere, köylünün kurmuş olduğu tarımsal amaçlı üretim kooperatiflerine Devletçe yardım yapılmasını sağlamaktır.²⁵

Devletçe yapılacak yardım kredi açma, karşılıksız mal veya para verme veya teknik yardım yapma, yapılacak veya onarılacak tesislerin proje tutarının % 70'ine kadar maliyetine katılma şekillerinden biri ile olacaktır.

Afet dolayısıyla çalışma ve üretim imkânlarının bozulması; çiftçinin:

a) Ürünlerinin, canlı - cansız üretim araçlarının ve tesislerinin değer itibarıyla % 40 oranında zarar görmesi, bu zararın diğer tarımsal veya başka gelirleriyle karşılayacak güçte bulunmaması ve kredi veren banka, kooperatif ve benzeri kuruluşlardan bu zararı karşılayacak borç alma imkânı olmaması;

b) Ürünlerinin canlı - cansız üretim araçlarının veya tesislerinin % 40'tan az zarar görmesi halinde; kredi alma imkânı olmaması başka geliri bulunmaması dolayısıyla tarımsal faaliyetlerini devam ettiremeyecek ve geçimini sağlayamayacak duruma düşmesi halleri olarak tanımlanmıştır. Karşılıksız yardım ancak yukarıda belirtilen koşullarda ve geri ödeme gücü olmadığı saptanan çiftçilere yapılabilecektir.

Belirtilen bu esaslara göre çiftçilere hangi afetler için ne gibi ürünlerin canlı - cansız üretim araçları ve tesisleri için hangi şartlarda ne şekilde yardım yapılacağı bölgeler itibarıyla yönetmelikte açık bir şekilde düzenlenmiştir. Burada yönetmeliğin ayrıntılarına girmeyeceğiz ancak şunu söylemek gerekir ki yönetmelik; karşılıksız yardımdan fay

²⁴ III. Beş Yıllık Kalkınma Planı 1973 yılı icra programı.

²⁵ 20 Haziran 1977 tarih ve 2090 sayılı Kanun, Madde 1.

dalanabilmeyi çiftçinin yıllık geliri toplamının ailenin en az geçim indirimi haddine tekabül eden gelirinin altında olması şartına bağlanmıştır. Daha önemlisi de zarar ve ziyanlara Devletçe herhangi bir suretle karşılanmış olanlara veya tarımsal sigortadan yararlanma imkânı bulunanlara bu kanun gereğince ayrıca yardım yapılmaz hükmünün hem kanun ve hem de yönetmelikte yer almasıdır.²⁶ Bunun anlamı bizce bu kanunla yapılan yardımların bir tarım sigortası niteliği taşımadığı ve tarımsal sigorta ile sağlanabilecek imkânların daha geniş ve çiftçinin yararına olduğudur.

Öyleyse bütün bu açıklamalardan şu sonucu çıkarmak gerekir; gayrisafi milli hasılanın % 28'ini teşkil eden ve halkımızın gıda ihtiyacını karşılayan tarım sektörü bu üretimi gerçekleştirirken doğal ve teknik güçlüklerle, tehlikelerle karşı karşıyadır. Bu sektöre özellikle tabii afetlerle ilgili rizikolar karşılığı yapılan yardımlar açıklandığı üzere çok yetersiz olmaktadır. Verilen kredilerin ve erteleme borçlarının getirdiği faiz yükü çiftçinin üretimini devam ettirirken karşılaştığı ikinci bir güçlüktür. Tabii afetler dolayısıyla çiftçinin bir yıl boyunca yatırdığı bütün emek ve sermayesi bir anda kaybolmakta bir daha toparlanma imkânı bulamamaktadır. Koruma Kanunu hükümleri çerçevesinde sağlanmaya çalışılan çiftçi mallarının korunması ile ilgili güçlükler ve yapılan zararların tazmininde ortaya çıkan aksaklıklar önceki bölümlerde açıklandığı üzere tarımsal sigortanın sağlanamayışı ile birleşince sektörün karşı karşıya bulunduğu tehlike daha da büyümektedir. Ayrıca piyasa fiyatları bütün destekleme politikalarına rağmen çiftçinin emeğinin karşılığını verecek düzeyde gerçekleşmediğinden kalkınmanın finansmanında tarım sektöründen gereği gibi yararlanma imkânı da ortadan kaybolmaktadır.

III, UYGULAMADA GÖRÜLEN AKSAKLIK VE EKSİKLİKLER

Tarım sigortası uygulamasının gerçekleştirilemediği ülkemizde bu açıdan ortaya çıkan aksaklık ve eksiklikleri mevcut uygulamalar göz- önünde tutularak şu şekilde değerlendirilebilir:

Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre kurulan sigorta şirketlerince tarım sigortası adı altında yapılan uygulama öncelikle kapsam olarak oldukça dar çerçevede tutulmakta, dolu, hayvan, hayat ve besi sigortası olarak yapılmaktadır. Esasen kâr saiki ile hareket eden bu teşebbüslerin başka türlü hareket etmeleri ve risk oranı uygulanan bu sistemlere oranla yüksek olan diğer doğal afetleri kapsayan bir uygulama içerisine kendiliklerinden girmeleri beklenemeyecektir. Daha yav-

²⁶ 20 Haziran 1977 tarih ve 2090 sayılı Kanun, Madde 2/son,

gm bir uygulama ancak ihtiyari olmaktan çok bazı konularda mecburi sigortalama sisteminin getirilmesiyle gerçekleşebilecektir.

Diğer taraftan 5254 ve 2090 sayılı Kanun hükümlerine göre kredi ve tohumluk borçlarının ertelenmesi, ödünç tohumluk verilmesi ve benzeri şeklinde yapılan yardımlar yetersiz kalmaktadır. Esasen yapılan bu yardımlar çiftçinin uğramış olduğu zarar ve ziyanın tazmini, sigorta tarafından karşılanması niteliğinde olmayıp, zirai faaliyetini devam ettirmesini temin etmek amacıyla yapılmaktadır.

Kaldı ki çiftçilere bu amaçla verilen krediler ve tabii afetler nedeniyle ertelenen kredi borçları üzerinden tahakkuk eden faiz giderleri çiftçinin altından kalkamayacağı düzeylere ulaşmaktadır. Bunda faiz hadlerinin yüksek olması etkili bir rol oynamaktadır.

IV. TARIM SİGORTASI İLE İLGİLİ TEKLİFLERDE BULUNMASI GEREKEN ESASLAR

Tarım sigortası konusundaki çalışmaların ilk defa üçüncü beş yıllık kalkınma planında yer almasından sonra bazı çevrelerde bununla ilgili tasarı ve teklifler hazırlanmış başta mesleki kuruluşlar olmak üzere ilgili kuruluşlarda tartışılmıştır.

Türkiye Ziraat Odaları Birliği tarafından hazırlanan bu konudaki bir teklifte şu esaslar yer almıştır:

1. Çıkarılacak olan kanunla verilen ürün ve hayvan sigortası görevleri, Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı olarak kurulacak bir genel müdürlükçe yerine getirilecektir. Genel müdürlük; ürün ve hayvan sigortası hizmetlerini yürütmek üzere taşrada bölge ve il müdürlükleri, ilçe şeflikleri şeklinde teşkilatlanacak, sigorta faaliyetlerini yürütecek yeterli teşkilatı bulunan kanunla kurulmuş tarımsal kuruluşlara temsilcilik ve acentelik verilebilecektir.

2. Tarım sigortası ile ilgili olarak çıkarılacak kanunun amacı; ekim, dikim, bakım ve yetiştirme yolları ile bitki, hayvan ve su ürünleri üretimi yapmak suretiyle faaliyette bulunan çiftçilerin;

— Doğal afetler, haşere ve hastalıklar ve yangından kısmen veya tamamen zarar gören bitkisel ürünlerine,

— Kaza, gebelik, doğum, hastalık ve afetlerden zarar gören, ölen, mecburi kesimi yapılan iş ve ırat hayvanları ile bunlardan olma ürünler ve su ürünlerine,

— Mezbahalarda kesilenlerden insan sağlığı bakımından tüketime müsaade edilmeyerek müsadere edilen hayvanlarını sigorta garantisi altına almak suretiyle çiftçiliği güvenli bir meslek haline getirmek ve üretimi arttırmak,

3. Kanunun uygulanmasında 6964 sayılı Kanun kapsamına giren asli üyeler sigortalı sayılacaklar, tarım sigortası uygulanacak ürün ve hayvanlar; bölgeler riskler gibi hususlar dikkate alınarak mecburi ve ihtiyari olmak üzere iki türlü uygulanacaktır.

4. Teknik esaslara göre hazırlanacak sigorta tarifeleri üzerine verilecek primlerin bir bölümü Devletçe Sosyal Güvenlik Bakanlığı bütçesinden karşılanacaktır. Esas itibarıyla nakden ve peşin olarak tahsil edilecek sigorta primleri, yıllık sigortalarda tarafların anlaşmasıyla taksitle ödenebilecektir. Ayrıca mubayaacı kuruluşların primleri satıştan hemen sonra kurumun gösterdiği hesaba ödenecektir.

5. Sigorta primi ödeyecek mübayaacı kamu ve özel sektör kuruluşlarıyla kişiler her yıl bir komisyon marifeti ile tespit edilecektir. Bu kuruluşlar sigortaya tabi ürün aldıkları takdirde makbuz vermek zorunda olacaklar, primlerini bu makbuzları ibraz etmek suretiyle ödeyeceklerdir.

6. Ürün ve hayvan sigortası fonu:

Sigorta garantisi altına alınan bitkisel ve hayvansal ürünlerle iş ve irad hayvanları ve su ürünlerinin maruz kaldıkları hasar ve ziyanlarla, sigortalama işlemlerinin gerektireceği harcamalar ürün ve hayvan sigortası fonundan karşılanacaktır. Fonun gelirleri;

Her yıl Devlet bütçesinden ayrılacak fon ödeneği;

- Sigorta kapsamına giren ürünleri mubayaa eden kuruluş ve kişilerce ödenecek, mubayaa miktarının % l'i,
- Sigorta ettirenlerin ödeyecekleri primler,
- Fon hesabına yatırılan paraların faiz gelirleri,
- Her türlü satış, bağış, yardım ve tahsisler ile diğer gelirlerden meydana gelmektedir.

Teklifin özelliklerini böylece özetlemiş bulunuyoruz. Kanaatimizce bu konudaki tekliflerde şu hususlara dikkat edilmelidir:

1. Büyük ihtiyaç hissedilen bu konuda bir düzenlemeye gidilmesi kaçınılmazdır. Özellik arz eden bu konunun uygulanması kendine özgü bir teşkilat tarafından yapılmalıdır.

2. Çıkarılacak olan tarım sigortası kanunu yangın, yer sarsıntısı, yer kayması, fırtına, sel, don, dolu, kuraklık gibi doğal afetlerle haşere ve hastalık, kaza gibi nedenlerle tarımsal ürünler; canlı - cansız üretim araçları ve tesislerde meydana gelecek zarar ve ziyanların tazmini amacıyla yönelik olmalı, tarım sektörünü bir bütün olarak güvenlik altına almalıdır.

3. Kırsal kesimin genel kültür seviyesi göz önünde bulundurularak uygulama kabiliyetini peşinen azaltacak aşırı formalist düzenlemeler

den kaçınılmalı, sigortalama ve prim ödeme gibi işlemler pratik esaslara bağlanmalıdır.

4. Kurulacak tarım sigortası sistemi kuvvetli bir mali bünyeyi haiz olmalı, sigortanın yararına çiftçinin kanaat getireceği bir yapısı ve meydana gelecek zararları tazmin etmede yeterli olacak gelirleri bulunmalıdır. Ayrıca Devlet tarım sigortası fonuna her yıl bütçeye konacak ödeneklerle katkıda bulunmalıdır.

5. Uygulamada kanunla kurulmuş bulunan diğer tarımsal kuruluşlarla sigorta faaliyetlerinin yürütülmesinde ürün, hayvan ve tarımsal tesislerin sigortalanmasında, primlerin tahsilinde yararlanma imkânları araştırılmalı, yapıcı ve yararlı bir işbirliği sağlayacak hükümler sevk edilmelidir.

6. Sigorta mecburi ve ihtiyari olmak üzere iki türlü uygulanmalı, hangi konularda mecburi, hangi konularda ihtiyari sigorta sisteminin uygulanacağı açık olmalıdır.

7. Tarım sigortası uygulamasında 2926 sayılı Kanuna paralel bir düzenleme ile tarımda kendi adına ve hesabına çalışan 22 yaşını doldurmuş erkeklerle 22 yaşını doldurmuş aile reisi kadınlar sigortalı sayılmalıdır.

V. ÇİFTÇİ MALLARININ KORUNMASI VE TARIM SİGORTASI

Buraya kadar olan açıklamalardan anlaşılabileceği üzere 4081 sayılı Kanunla, çiftçi malları vaki zararlara karşı koruma altına alınmaktadır. Yapılan koruma zirai sahalarda emniyet ve asayişin korunmasına, üretimin güvenlik içinde gerçekleştirilmesi amacına yöneliktir. Burada söz konusu olan; kanunla belirlenen çiftçi mallarına dış etkenlerce, başka deyişle diğer çiftçi ve hayvancılar tarafından bilinçli davranışlar ya da dikkatsizlik ve tedbirsizlik sonucu verilen zararların önlenmesidir. Alman koruma tedbirlerine rağmen bir zarar meydana gelmişse bu zarar ya faaline tazmin ettirilecek, ya da koruma sandığından yapılacak eşit ödeme ile telafi edilecektir.

Tarım sigortalarında ise durum tamamı ile farklıdır. Burada çiftçi ve hayvan yetiştiricilerinin tabii afetler, hastalık ve kazalar neticesinde mahsul ve hayvanlarında meydana gelen zarar ve kayıplar teminat altına alınarak bu tür bir zarara uğramaları halinde tazmin edilerek meydana gelen ekonomik kayıp tahsil edilen primler ve diğer gelirlerle oluşturulan fondan karşılanmak suretiyle telafi edilmektedir.

Her iki uygulama tarımsal ürün üretiminin güvenlik içerisinde yapılmasını, meydana gelebilecek her türlü zarar, ziyan ve tehlikelere karşı korunmasını hedef almaktadır. Ancak bu amacı gerçekleştirmek

için başvuru yöntemleri ta biatıyla farklı olmaktadır. Burada şu soruyu sormak gerekir. Çiftçi Mallarının Korunması Hakkındaki Kanunla ulaşılmak istenen amaca, tarım sigortalılarının bu mallara verilecek zararları tazmin etme imkânını verecek şekilde uygulanması ile ulaşılabilir mi?

Kanaatimizce bunun cevabı hayır olmalıdır. Çünkü çiftçi mallarının korunması için silahlı koruma bekçileri görev yaptıkları gibi bu mallara verilen zararlar faillerine tazmin ettirilmektedir. Zaten sigorta sistemlerinde faillerince tazmin imkânı olan zarar ve ziyanlar, tazmin edilmemektedir. Kaldı ki tarım sigortalıları doğal afetler sonucu meydana gelen zararları tazmin etmektedirler. Yine de birlikte mütalâa edilecek olursa sigorta; faili belli olmayan zarar ve ziyanları ancak tazmin edecektir.

Diğer taraftan tarım sigortalılarının henüz uygulanmadığı Ülkemizde; mevcut çiftçi mallarını koruma mevzuatının da yetersizliği nedeniyle tarımsal ürün üretimi büyük zarar ve ziyan tehlikeleriyle karşı karşıya bulunmaktadır. Çiftçi mallarının korunmasını da kapsayan bir tarım sigortası uygulaması ile çiftçi mallarına verilen zararların da tazmini sigortanın uygulama alanını daha da genişleteceğinden etkili ve başarılı tatbik şansı azalacağı gibi asıl gayesinden de uzaklaşacak bunun yanında çiftçi mallarının korunmasında ihtiyaç duyulan etkili koruma imkânları da ortadan kalkacaktır.

Özetlemek gerekirse, çiftçi mallarını koruma mevzuatının gayesi bu malları zarar ve ziyan tehlikesine karşı korumak, buna rağmen bir zarar meydana gelirse bunu failine tazmin ettirmektir. Tarım sigortalıları ise tarımsal ürün ve değerleri doğal ve teknik rizikolara karşı teminat altına alarak bu tür zararlar meydana gelmesi halinde bunun telafisi amacına yöneliktir. Amaçları ve yöntemleri farklı olan bu iki uygulamayı tek bir yasal düzenleme ile gerçekleştirmeye çalışmak başarısızlığı peşinen kabul etmek anlamına gelecektir. Bu iki uygulamanın tek ortak noktası geniş anlamda tarımsal üretimin güvenlik içerisinde gerçekleştirilmesini temin etmek amacına yönelik olmalıdır.

SONUÇ

Çiftçi mallarının korunması mevzuatında yapılacak yeni düzenlemelerle eksiklik ve yetersizleri giderilmiş, günün ihtiyaçlarını karşılayabilen etkili ve başarılı bir çiftçi malları koruması, bu mallara vaki zarar ve ziyanlarda bir bakıma sigorta niteliğini taşıyacaktır. Bu konuda esas amaç zaten zararın meydana gelmesini önlemektir. Zararın tazmini konusu ikinci planda kalmaktadır.

Diğer taraftan ülke gerçeklerine uygun, tarım sektörünün yapısal ve doğal özelliklerine cevap veren Türk Sosyal Yardım Yapısına uygun bir Tarım Sigortası Sisteminin kurulması ile tabii afet, hastalık ve kazalara karşı teminat altına alınacak tarımsal ürün üretimi ve hayvan yetiştiriciliği güvenli bir gelişme ortamına kavuşturulmuş olacak, Türk çiftçisi kavuşmuş olduğu bu güvenlik ortamında kazanacağı ekonomik güçle Ulusal kalkınmanın gerçekleştirilmesinde kendinden beklenen görevi layıkıyla yerine getirme imkânını elde edecektir.

BİBLİYOGRAFYA

- Kır Bekçileri Hakkında Kanun, 20 Temmuz 1930.
- Kur'a Arazisi ile Bahçelerin Bakım İskanına Mahsus Kanal ve Çayların Sureti Tathir ve Tamiri Hakkında Kanun, 8 Nisan 1334.
- 442 Sayılı Köy Kanunu.
- 743 Sayılı Türk Kanunu Medenisi.
- 878 Sayılı Borçlar Kanunu.
- 765 Sayılı Türk Ceza Kanunu.
- 1528 Sayılı Yabancı Ağaçların Aşılınması Hakkında Kanun.
- 1580 Sayılı Belediye Kanunu.
- Çiftçi Mallarının Korunması Hakkında Kanun Gerekçesi, T.B.M.M. Zabıt Cedidesi, 9 Ocak 1941, Cilt 18, 19, 20.
- 4081 Sayılı Çiftçi Mallarının Korunması Hakkında Kanun ve İzah namesi.
- Çiftçi Mallarının Korunması, Kemal Hadimli, İdare Dergisi Sayı: 208, 209.
- Çiftçi Mallarını Koruma, Fethi Aytaç, İdare Dergisi Sayı: 298.
- Çiftçi Mallarının Korunmasıyla İlgili Zarar ve Ziyan Davalarının Rüyet Mercii ve Muhakeme Usulü, Eyüp Sabri Tuncer, Adliye Dergisi Sayı: 5, 1943.
- Memurların Yargılanmaları Usulü, Turgut Timur, İçişleri Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını, 1970.
- Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Neşriyat Müdürlüğü Yayınları, 697 Sayılı Ziraat Kanunları, 1950.
- Çiftçi Mallarının Korunması Hakkında Kanun Tasarısı ve Gerekçesi, Tarım Bakanlığı, 1981.
- 5254 Sayılı Muhtaç Çiftçilere Ödünç Tohumluk Verilmesi Hakkında Kanun.
- 2090 Sayılı Tabii Afetlerden Zarar Gören Çiftçilere Yapılacak Yardımlar Hakkında Kanun.
- 25 Eylül 1978 Tarih ve 7/16642 Sayılı Tabii Afetlerden Zarar Gören Çiftçilere Yapılacak Yardımlar Hakkında Yönetmelik.
- Türk Ticaret Kanunu (Sigorta Hukuku).
- Çiftçi Sosyal Güvenlik Kanun Teklifi ve Gerekçesi, TZOB Yayını, No : 132.
- Sosyal Güvenlik Bülteni, Haziran 1983, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.
- Başak Sigorta A.Ş., 1983, Acenteler Rehberi.

70. DÖNEM KAYMAKAMLIK KURSU KONFERANSLARINDAN ÖZETLER

III

Ergün TEZEL

Hukuk Müşaviri

Önceki dergide Sosyal, Kültürel ve Eğitim ağırlıklı konferans özetlerine yer vermiştik. Bu sayıda da EMNİYET VE ASAYİŞ konulu konferansları özetleyeceğiz.

III.GRUBA DAHİL KONFERANSLAR

1. İL VE İLÇELERDE EMNİYET KURULUŞLARININ ÇALIŞMALARI, VALİ VE KAYMAKAMLARLA İLİŞKİLERİ¹

Başlıkla ilgili bilgilerden önce Konferansçı, Yüce ATATÜRK'ÜN TÜRK POLİSİ için söylediği şu sözlerle konuya girmek istemiştir:

"Çünkü herkes biliyor ve bilmelidir ki, POLİS KUVVETLERİ, vatandaşlara huzur ve sükun temin eden Cumhuriyetin Kanununa ve medeniyet düşmanlarına karşı kullandığı bir kalkandır.

Binaenaleyh, Cumhuriyet Kanunlarına, memleketin huzur ve asayişine karşı gelebilecek ve vatandaşların hürriyetine tecavüz edebilecek her şeririn kafası, behemehal bu kalkana çarpmak ve parçalanmalıdır."

Bilindiği üzere devletler, varlıklarını devam ettirmek, milli bağımsızlık ve toprak bütünlüklerini korumak, bu değerlere yönelik dış saldırıları defetmek... için Silahlı Kuvvetlerini organize etmişlerdir. Ülke içinde ise, sulh ve sükunun sağlanması, nizam ve intizamın korunması, umumi emniyet ve asayiş hizmetlerinin yürütülmesi, yasaların halkın ve üstün kılınması gibi bu tür hayati değerlerdeki zorunlu hizmetlerin ifası için, "Bir Silahlı icra ve İnzibat Kuvvetine" ihtiyaç vardır. İşte bu

¹ Ercan Belen, Merkez Valisi.

görevleri, yasalarımıza göre, polis ve jandarmanın oluşturduğu GENEL ZABITA üstlenmiştir.

O halde GENEL ZABITA genel emniyet ve asayiş sağlamakla yükümlü birer silahlı kuvvet olup, polis ve jandarma teşkilatından ibarettir.

Konferansçı daha sonra, özel zabıta (Belediye Zabıtası, Gümrük ve Orman Muhafaza Görevlileri ile Köy Korucuları, kır bekçileri, çiftçi malları koruma bekçileri) gibi kendi özel Kanunları ile verilen görevleri yerine getiren zabıtabadan söz etmekte, yeni bir kavram sayılan ÖZEL GÜVENLİK TEŞKİLATI (Bankalardaki güvenlik tedbirleri ve görevleri) hakkında da kısa açıklamalarda bulunmakla yetinmiştir.

Ancak, genel zabıta, asli görevi olan genel emniyet asayiş hizmetleri dışında, görevin konusuna göre Bakanlar Kurulu Kararı veya Mülkiye Amirlerinin emri ile özel zabıta hizmetlerini de yürütebilmektedir, diyerek genel zabıtabanın görevlerinin çokluğunu dile getirmeye çalışmaktadır.

İşte bu husus, "genel zabıtabanın, özel zabıtabanın işlerini görme yetkisi" olarak tanımlanmaktadır.

Ancak görülüyor ki, yasalarımız suçun önlenmesi, suçlunun ele geçirilmesi ve bozulan kamu düzeninin derhal iadesi için, özel zabıtabanın hizmet alanına giren konular için dahi, bu zabıtabanın bulunmadığı veya yetersiz kaldığı ahvalde genel zabıtabayı görevli kılmaktadır.

Genel zabıtabayı oluşturan Jandarma ve Polisin tanımları yapılmak istenirse;

JANDARMA: Emniyet ve asayiş ile kamu düzeninin korunmasını sağlayan ve diğer Kanun ve nizamların verdiği görevleri yerine getiren SİLAHLI, ASKERİ bir güvenlik ve kolluk kuvvetidir (bkz.: 2803 sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri K. Md. 3).

POLİS ise; silahlı icra ve inzibat kuvveti olup, üniformalı ve sivil olarak görev yapan her rütbedeki personeldir (bkz. 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı K. Md. 4).

Hemen ilave etmek gerekir; 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, aynı zamanda jandarmanın görev ve yetkilerinin temelini teşkil etmektedir. 2559ün 1758 sayılı Kanunla değişik 25. maddesi: "Polis teşkilatı olmayan yerlerde il, ilçe, bucak jandarma komutanları ile Jandarma Karakol Komutanlarının, bu konuda yazılı görevleri yapacakları ve yetkileri kullanacaklarını hükme bağlamaktadır.

Bu açıklamalardan sonra Konferansçı, Genel Zabitanın (Jandarma + Polis) genel emniyet ve asayişle ilgili müşterek görevlerini iki ana grupta toplamaktadır:

ZABITANIN GÖREVLERİ

I. ÖNLEYİCİ ZABITA GÖREVLERİ - İDARİ ZABITA - ZABITA-İ MANİA :

II. ADLİ ZABITA - Adli Görevler.

1. Önleyici Zabıta Hizmetleri de;

A. İdari Zabıta Hizmetleri - İdari Görevler,

B. Siyasi Zabıta Hizmetleri olarak iki kısma ayrılmaktadır.

"Polisin Disiplinine, Merasim ve Topluluklardaki Rolüne, Polis Karakolları ve Teşkilatına Dair Yönetmeliğin 134/C-l. maddesine göre, siyasi polis hizmetleri, idari zabıta hizmetleri içinde yer almaktadır. Yani, siyasi hizmetler, polisin siyasi türde bir idari zabıta hizmeti olarak belirlenmektedir. Ancak bu türden hizmetlerin vasıf ve mahiyeti, esasta poliste, müstakil bir hizmet dalı olarak mütalâa edilmelidir.

Öte yandan 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu'nun 9. maddesi Polisi :

I. İdari Polis,

II. Siyasi Polis ve

III. Adli Polis olmak üzere üç kısma ayırmıştır.

I. İdari Polis: Polisin, içtimai ve umumi intizamı teminle mükellef kısmıdır. Bu tür hizmetlerin özünü, ÖNLEME, ENGELLEME faaliyetleri teşkil eder. Yasalara, tüzüklere, yönetmeliklere, hükümet emirlerine ve kamu düzenine uygun olmayan hareketlerin, işlenmesinden önce önlenmesidir. Örneğin, halkın ırz, can ve mal güvenliğinin, huzur ve istirahatının konut dokunulmazlığının sağlanması, genel ahlak ve adaba aykırı fiillerin önlenmesi, umuma mahsus yerlerin kontrolü ve benzeri hizmetlerdir.

II. Siyasi Polis: Devletin umumi emniyetine taalluk eden işlerde mükellef kısmıdır.

Bu polisin görevleri, devletin genel ve siyasi güvenliğinin ve kişiliğinin korunması, ihlali davranışların önlenmesi ve bu yolda işlenecek suçların faillerinin yakalanmasıdır.

III. Adli Polis: Adli işlere müteallik, salahiyyetli adli otoritelerin direktifleri altında Kanunlara tevfikân yürütülen tahkikat işlerinden sorumlu kısımdır.

POLİSİN İDARİ GÖREVLERİ

2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nun 1 inci maddesine göre manî zabıta görevleri:

1. Asayişî korumak,
2. Kamu güvenliğini, şahıs ve tasarruf emniyetini sağlamak,
3. Konut dokunulmazlığını korumak,
4. Halkın ırzını, canını ve malını muhafaza etmek,
5. Kamunun istirahatini temin etmek,
6. Yardıma muhtaç alil ve acizlere yardım etmek,
7. Kanun ve nizamların kendisine verdiği vazifeleri yapmaktır.

Aynı Kanunun 2 nci maddesinde ise, Polisin genel emniyetle ilgili görevleri yer almaktadır.

Bunlar;

a. Kanunlara, tüzüklere, yönetmeliklere, hükümet emirlerine ve kamu düzenine uygun olmayan hareketlerin işlenmesinden önce bu kanun hükümleri çerçevesinde önünü almak, önlemek,

b. İşlenmiş bir suç hakkında CMUK ile diğer Kanunlarda yazılı görevleri yapmak şeklinde belirlenmiştir.

Kanunun müteakip maddelerinde, yukarıda sayılan görevlerin yerine getirilmesi için Polise tanınan genel yetkiler, başlıklar halinde verilmektedir, bunlar da;

- Parmak izi ve fotoğraf alma yetkisi,
- Açılması izne bağlı yerler üzerindeki yetkiler,
- Kapatma,
- Zapt etme,
- Ahlaka ve adaba aykırı fiilleri men,
- Gürültüyü önleme,
- Sarhoşlukla ilgili yetki,
- Umuma açık yerlerde çalışacak kimseler ve içkili yerlere gidecek kişilerle ilgili yetkiler,
- Silah kullanma,
- İfade alma,
- Konut, iş yeri, üniversite bina ve eklentilerine girme yetkisi,

— Sokak, cadde, meydan ve umuma mahsus yerlerde intizamı, disiplini ve düzeni sağlama,

— Özel zabıta işlerini, yasalarda belirtilen esaslara göre ifa etme yetkileri olarak sıralanabilir.

İL VE İLÇE EMNİYET KURULUŞLARI

3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunun 7 nci maddesinde il ve ilçe kuruluşlarının neler olduğu açıklanmıştır. Buna göre;

İLLERDE: Emniyet Müdürlükleri,

İLÇELERDE: Emniyet Amirlikleri veya Komiserliklerdir (3201/7. Md.).

İl Emniyet Kuruluşları; Şubelere, Şubeler Bürolara, Bürolar da Kısımlara, Kısımlar da Masalara ayrılmıştır.

İlçe Kuruluşlarında ise Kısım ve Masalar bulunur. Ayrıca Karakol, Nokta ve Devriyeler ve Ekipler bu kuruluş ve çalışmaların diğer parçalarıdır.

Son yıllarda il ve ilçe Emniyet Kuruluşlarında; taşıt, malzeme ve kadro (TMK) konularında standardizasyona gidilerek, teşkilat imkânlarının dağılımı, planlı ve dengeli hale getirilmiştir.

Günümüzde işlenen suçların pek çoğu, devlet güvenliğini tehdit edici hedefe yönelmektedir. Terörist faaliyetlerle mücadele, birçok dünya devletlerinin üzerinde ciddiyetle durdukları bir konu haline gelmiştir. 12 Eylül 1980 öncesi ülkemizde meydana gelen anarşik olayların devletimizin temel nizamını yıkmayı hedef aldığı bilinen bir keyfiyettir.

Bu nedenle, il ve ilçelerde özellikle;

1. Güvenliği sağlamada ilk şartın İSTİHBARAT olduğu, dikkate alınarak, suça yönelik zümrelerin niyet, plan, imkân ve kabiliyetleri ile durum ve temasların önceden bilinmesini sağlayacak Siyasi Kısım faaliyetlerine önem vermek gerekir.

Bundan başka;

2. Bir suçun işlenmesi halinde, "Neye, nereden, nasıl başlayacağını, neyi nerede arayacağını" çok iyi bilen, hiçbir şeyi tesadüfe bırakmayan; suçtan suçluya giden yolda, teşhis ve tespit çalışması, suç yeri incelemesi ve laboratuvar çalışmalarının ahenkli bir şekilde yürütülmesi, suçluyu kesin belirleme çalışmalarında modern soruşturma tekniklerinin soruşturmacı (dedektif) kadrolarındaki uzman görevliler yoluyla sürdürülmesi,

3. Haber alma, takip - tarassut, arama, gizli görev faaliyetleriyle yakalama ve baskın operasyonlarını yapacak olan servislerde uzmanlaşma gereği,

4. Polis laboratuvarlarında ve

5. Atış poligonlarında,

6. Hassas hedef ve noktaların korunması hizmetlerinde ve nihayet,

7. Haberleşme - Telsiz merkezlerinde çalıştırılacak eleman ve ekiplerin yetiştirilmeleri,

Alınacak diğer önlemler desteğinde poliste uzmanlaşmaya gidilmesi, tesirli hizmet açısından kaçınılmaz bir zorunluktur.

Bir başka konuya değinmek gereğini duyan Konferansçı sözü, il ve ilçelerdeki emniyet kuruluşlarının Vali ve Kaymakamlarla olan ilişkilerine getirmek istemiştir.

3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu'nun 1 inci maddesine göre; ülkenin genel emniyet ve asayişinden İçişleri Bakanı sorumludur.

Bunun yanı sıra 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'nun 4, 9, 11/A, B, C, Ç, D ve 18, 19 uncu maddeleriyle Valilerin, aynı Kanunun 27, 31/1, 32/A, B, C, Ç, D, E maddeleriyle de Kaymakamların genel emniyet ve asayiş işlerinin yürütülmesinden sorumlu olduklarını bu nedenle de genel ve özel kolluk kuvvetlerini kullanabileceklerini hükme bağlamaktadır.

Vali ve Kaymakamların amiri oldukları ve tabiatıyla sorumluluklarını paylaştıkları il ve ilçe emniyet kuruluşlarının özlenen düzeyde hizmet verebilmelerinin sağlanmasında çok önemli ve değerli görevleri vardır.

Vali ve Kaymakamların il ve ilçe kuruluşları ile ilişkilerinde yasalarla kendisine tevdi edilmiş olan yetkileri, yerinde ve zamanında cesaretle ve çok dikkatle kullanmaları esastır.

Bu kuruluşların başındaki en yetkili amirlere emrin verilmesi ilke ve itiyat olarak benimsenmeli, zaruret olmadıkça, bir alt kademe amirine emir verilmemelidir.

Emrin, açık, anlaşılır kısa ve öz ifade taşımasına, katıyet ifade etmesine özen gösterilmelidir. Telsizle verilecek emirlerde, çevredeki tüm birim merkez ve karakolların ve görevlilerin emir anonsunu dinlemekte oldukları unutulmamalıdır. Bu itibarla, özellikle telsiz emirlerinde konunun gizliliğine dikkat edilmeli, kısa öz ve anlaşılır sade ve düzgün bir ifade ile konuşulmalıdır.

* Çevrim — Bir şeyin, düzenli bir biçimde uğradığı değişimler takımı, devir, devre.
Makaledeki anlamı: Aynı frekansa dahil olan telsiz grubu (TİD).

Vali ve Kaymakamların denetleme yetkileri fevkalade önem arz etmektedir.

Yapılan denetimler, kırııcı olmak yerine, eğitici, hata ve noksanlıkları giderici nitelikte olmalıdır.

Yine denetimlerde sadece hata ve noksanlıkları tek yanlı bir yaklaşımla ortaya koymak yeterli olmayıp, başarıların görülüp değerlendirilmesi de önemlidir.

Ayrıca, il ve ilçenin son teftişine ait Mülkiye Müfettişleri Raporlarının yine “Mülkiye Müfettişleri Emniyet Teftiş Rehberi’nin tetkikinde, yapılacak denetlemenin etkili ve beklenen amaç ve sonuçları bakımından yararlı olacaktır.

2. POLİS VAZİFE VE SELAHİYET KANUNU, POLİSİN ADLİ VE İDARİ GÖREVLERİ²

Memleketimizde Polis Teşkilatının Kurulması 10 Nisan 1845 tarihinde “Polis Nizamnamesi”nin yürürlüğe konulması ile başlar. Polisin görev ve yetkilerini belirleyen kanun ise, 14 Temmuz 1934 tarihli ve 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu olup, bugüne kadar meriyetini muhafaza etmektedir.

Polis Hizmetlerinin Özellikleri

Konferansçıya göre bu özellikler şu başlıklarda toplanabilmektedir.

1. Bu hizmetler “zamana şamildir” yani kesintisiz olarak sürdürülür.
2. Bu hizmetler “mekâna şamildir”; her ortamda yürütülecek biçimde tertip alınmayı gerektirir.
3. Bu hizmetleri ifa edenler “Kuvve-i cebriye imal ve istimaline” yani zor kullanmaya yetkilidirler.
4. Silahlı bir kuvvettir; bu hizmeti görenler, silah taşır ve kanunun tayin ettiği şekilde kullanmayı gerektirir.
5. Bu hizmeti görenler, tefrik edilebilecek şekilde üniforma giyerler.

Konferansçı daha sonra, Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu ile Nizamnamesindeki incelik gösteren, dikkat edilmesi gereken cephelerine

² Alaattin Öskiper, Merkez Valisi.

temas etmek ve bazı konuları müzakere etmek istediğini belirtmekte, bu yöntemin dinleyiciler için daha faydalı olacağını söylemektedir.

Bu kısa açıklamaya göre Konferansçı 2559 sayılı Kanunda geçen bazı tanımları açıklamak ihtiyacını duymuştur. Bu açıklamalardan sonra kanunun ilgili maddelerini açıklayıp anlatırken de o madde ile ilgili diğer mevzuat hükümlerine atıflarda bulunmakta, uygulamaya örnek teşkil eden çeşitli Danıştay ve Yargıtay kararlarına da bol bol yer vermektedir.

Açıklanan tanımlardan bazıları şöyledir:

— Kamu Düzeni (Ordre Public) : Bir ülkede kamu hizmetlerinin iyi yapılmasını, Devletin emniyet ve asayişini ve fertler arasındaki ilişkilerde huzuru ve ahlak kaidelerine uygunluğu sağlamaya yarayan kuruluş ve kuralların hepsini ifade eder.

— Kamu Güvenliği (Securite Publique) : Yetkili makamlarca inzibat ve asayiş sağlamak amacıyla, usul ve kanun uyarınca alınacak tedbirler ve verilecek emirlerle sağlanacak vasat (ortam) dır. Buna kısaca “Asayiş” denir.

— Asayiş: Kamu düzeninde sükun ve huzurun varlığını, kargaşalığın ve itaatsizliğin yokluğunu ifade eder.

— Tasarrufa Müteallik Emniyet: Malik olmada, sahip olmada, kullanmada ve idare etmede hareket serbestisini anlatır. Tasarruf emniyetinin korunması, kişilerin kanunlarla kendilerine verilen görevleri yapabilmelerini, tanınan hak ve yetkilerini mal, mülk ve eşyalarını kullanabilmelerini ifade eder.

— Mesken Masuniyeti (Konut Dokunulmazlığı) : Her insanın, içgüdüsel olarak kendisini en güvenli hissettiği, huzur içinde istirahat ettiği yeri ve barınağıdır.

Buna göre konut, kişilerin günlük yaşantılarında yerleşmek maksadıyla, geçici veya sürekli olarak barındıkları yerdir.

Bir yerin konut sayılması için mutlaka ev olması şart değildir : Çadır, çardak, çatı katı, kulübe gibi ikamet veya barınmağa, yatmağa mahsus olduğu belirgin her yer, içinde yaşanılan yer oldukça konut sayılır.

Yazlık evler, kış boyunca yaşanılmadığı için konut sayılmaz.

Bir yerin konut sayılması için yatmak, barınmak için kullanılmakta olması esastır.

Umuma açık yerler de olsa, kişilere ayrılmış yerler, belli saatlerden sonra konut durumundadır. Buna göre; han, otel, motel, kamping gibi herkese açık yerler de saat 24'ten sonra, gecenin bittiği saate kadar, konut sayılır (TCK. Md. 502).

Müşteriye ayrılmış yerler ise (Örneğin sürekli olarak otelde kalan kişi ve ailelerin işgalindeki yer) müşterinin tasarrufunda olduğu sürece konut sayılır.

Polis mensupları, 1918 sayılı Kaçakçılık Kanunu vs. adli konularda CMUK hükümlerine (Md. 90-97) ayları hareketle, görev ve yetkilerini kötüye kullanmak suretiyle konutlara ve eklentilerine girerlerse, TCK'nun 194 üncü maddesiyle cezalandırılırlar.

Şayet polis, sebep göstermez, kanunsuz ve keyfi şekilde arama yaparsa, cezaların asgari miktarı artırılır.

Mesken ve mesken masuniyetini ihlal konulu çok sayıda Yargıtay (4. Daire) ve Danıştay (12. Daire) karar örneklerine yer verildikten sonra, konferansçı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nun 4 üncü maddesi hükmü üzerinde durmakta ve; "Polisin hiç bir suretle vazifesinden başka bir işte kullanılamıyacağını" vurgulamaktadır.

Hizmetle ilişkisi bulunmaksızın, kanun ve nizamla uymayan emirlerin verilmesi, hukuken geçersizdir. Konusu açıkça suç teşkil etmeyen emirlerin yazılı olarak verilmesi halinde, yerine getirilmesinden, emri uygulayanın sorumlu olması söz konusu değildir.

Polise bir takım tebligat ve çağrılarının yaptırılmak istenmesi suretiyle posta müvezzii görevi yapmasına giriştikleri sık rastlanan hususlardandır. Oysa, 7201 sayılı Tebligat Kanunu ile bu Kanuna ait Tüzüğün 2 nci maddeleri esaslarına uygun şekilde olmak şartı ile ve 1111 sayılı Askerlik Kanununa göre Polisin Tebligatla görevli olması dışında, kendisine görev verilmesi doğru değildir.

Üzerinde durulan diğer madde de aynı Kanunun 5 inci maddesidir. Bu madde; Polisin, kimlerin parmak izlerini ve fotoğraflarını almağa yetkili olduğunu düzenlemektedir.

Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun 6 ncı maddesi, Polisin film, senaryo ve sinemalara ilişkin görev ve yetkilerini düzenleyen bir maddedir. Konferansçı daha sonra şu dileğini açıklamak suretiyle kanuni düzenleme ihtiyacı vurgulamaktadır:

"Video - teyplerdeki filmler de kontrole tabi tutulmalı, sinema salonlarının dışındaki umuma açık yerlerde oynatılmamak ve bunlar için yeterli bir düzenleme getirilmelidir.*

Kanunun 7 nci maddesi, açılması mahalli Mülki Amirin iznine bağlı yerler üzerindeki polisin görev ve yetkisini düzenlemektedir : "Otel gazino, kahve, içki yerleri, bar, tiyatro, sinema, hamam ve plaj gibi umuma mahsus istirahat ve eğlence yerlerinin açılması, önce polisin tahkiki üzerine o yerin en büyük Mülkiye Amirinin vereceği izne bağlıdır."

"izin alınmadan açılan bu gibi yerler polis tarafından kapatılır."

Kanunun 8 inci maddesi, Polisin "Kapatma" yetkisi ile ilgilidir. 9 uncu madde ise "el koyma" yetkisini göstermektedir. Maddenin çeşitli bentleri ile ilgili açıklamalarından sonra 10 uncu maddenin 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar Hakkındaki Kanunun 4, 11, 14 ve 15/2 maddeleriyle 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu ve Yönetmeliklerinin hükümleri geçerlidir. Anılan bu Kanunlar, zımnen 10 uncu maddeyi yürürlükten kaldırmıştır.

Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun 11 inci maddesi, Polisin toplum terbiyesine aykırı fiilleri menetmek yetkisini belirlemektedir.

Bu fiiller aynı zamanda, TCK'nun "Adabı Umumiye Aleyhine Cürümler" ve "Ahlaki Umumiyyeye Müteallik Kabahatler" başlığı altında yasaklayıp ceza tertip ettiği ve toplumda tepkiyle karşılanan cürüm ve kabahat cinsinden davranışlardır.

Kanunun 12 nci maddesi, umuma açık bazı yerlerde çalışacak kişilerle, içkili yerlerde iş görececek kimselerde polisin arayacağı şartları ve bunları men yetkisini düzenlemiştir.

Bu suretle, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması ve muhtemel bazı suçların önlenmesi amacıyla umuma açık bazı yerlerde kız ve kadınların çalışabilmesi, mülki amirin iznine tabi tutulmakta, yirmi bir yaşından küçük kişilerin içkili yerlere girmeleri yanlarında Veli ve Vasileri olsa bile yasaklanmaktadır.

Kanunun 13 üncü maddesi, 16 Haziran 1985 gün ve 3233 sayılı Kanunla değişmiştir. Bu nedenle Konferansçının bu madde ile ilgili açıklamalarına burada yer verilmemiştir.

* 3257 sayılı "Video, Sinema, Müzik Eserleri Kanunu" 7 Şubat 1986 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiş, söz konusu edilen düzenleme gerçekleşmiştir.

Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun 14 üncü maddesi, Polisin gürültüyü men etme yetkisini düzenlemiştir. Bu madde, Ammenin istirahatini temin etmek esasına dayanır.

Bu madde, bir taraftan vatandaşın istirahatinin bozulmasının ve sonucunda olay çıkmasının önlenmesi için Polise men etmek yetkisi vermekte; diğer taraftan da düğün, müsamere ve baloya izin verdimiş olmakla vatandaşın örf ve âdetlerine göre hareket etmelerine, eğlenmelerine, sosyal ve kültürel faaliyetlerde bulunmalarına ilişkin haklarını korumaktadır.

Madde metninde düğün, müsamere ve balo kelimelerinden sonra "gibi" kelimesi geçmediği halde; nişan, sünnet düğünü, kına gecesi, yaş günü, evlilik, yıl dönümü, şehir ve kasabalar adına geceler tertip edilmesi, Ramazanda davul çalınmasına izin verilmesi bu madde kapsamına girmektedir.

İzin sebebiyle keyfiyetten haberdar olan Polis de gerekli intizam ve önleme tedbirlerini alması olacaktır.

Bu maddeye göre bir kimse saat 24.00'ten sonra çevre halkının istirahatini bozacak şekilde gürültü yaparsa, Polis ihtar edecektir. Bu Polisin idari görevidir. Bu halde kişilerden bir şikâyetçi yoktur ve şikâyetçi olunması da beklenmeyecektir. Polisin ihtarını dinlemeyip gürültüye devam edilmesi halinde suç meydana gelmiş olur ve sanık. 14 üncü maddeye muhalefetten Cumhuriyet Savcılığına sevk edilir.

Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun 15 inci maddesi; polisin ifade alma yetkisini belirlemektedir. Bu maddeye 3233 sayılı Kanunla yapılan "ek" sebebiyle önemli değişiklikler olmuştur. Konferansın verildiği tarihten sonraki bu değişiklikler ayrı bir inceleme konusudur. O sebeple Konferansçının 15 inci madde ile ilgili açıklamalarına burada daha fazla yer verilmemiştir.

Kanunun 16 ncı maddesi; Polisin silah kullanma yetkisini göstermektedir.

Maddenin A ve B bentleri meşru müdafaa halini ifade etmektedir. Sonraki bentlerde yer alan silah kullanma yetkileri, kanun hükmü veya bir merciden verilen emir gereği kullanılan yetkilidir.

Kanunun 17 nci maddesi de konferans sonrası değişikliklere uğramıştır.

18 inci madde 20 Şubat 1948 tarih ve 5188 sayılı Kanunla kaldırılmıştır.

19 uncu madde, polisin intizam ve trafik görevi ile ilgili hüküm ihtiva etmektedir. Buna göre;

Polis, umuma açık ve genel yerlerde kişileri, kalabalık ve toplulukları intizama sokma, düzenleme görev ve yetkisi ile teçhiz edilmiştir.

Genel anlamda intizamın sağlanması; kamu düzeninin konulmasını, kamunun ve vatandaşların haklarını kullanabilmelerini ve bu yoldan meydana gelebilecek kargaşalık ve suçların önlenmesini ve dolayısıyla Devletin varlığını korumayı amaçlayan idari nitelikte bir görevdir.

Hakkında özel mevzuat bulunmayan veya özel mevzuat olsa dahi cezası belirtilmiş yasak fiiller gösterilmeyen hallerde polis, intizamın düzenin sağlanması için, Kanunlara aykırı olmayarak, takdir ettiği ve gerekli gördüğü tedbirleri almağa ve uygulamalık için sözlü veya yazılı emir vermeğe yetkilidir. Polisin emrine riayet edilmediğinde, emre itaatsizlikten Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun 17 nci maddesine göre, genel hükümler dairesinde işlem yapılmak üzere karakola davet edilirler. Gelmeyenler de zor kullanılarak getirilir. Çünkü bu durumda emre itaatsizlik suçu işlenmiş demektir. Sanık hakkında adli işlem yapılması gerekmektedir.

Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun 1775 sayılı Kanunla değişik 20 nci maddesi de; Polisin konut, işyeri ve üniversite binalarına girme yetkisini düzenlemektedir.

Polise, konut sahiplerinin isteğine bağlı olarak veya rızasına aykırı olarak konut, işyeri ve eklentilerine girebilmesi için bu Kanunla idari ve adli görev verilmiştir. Bu maddede yazılan hallerde konut ve işyerlerine girilmesi için gece veya gündüz olması söz konusu değildir.

Polis suç işlenmeden önce çağırılmış olmadıkça üniversitelere bağlı bina ve eklentilerine girmeyecektir. Ancak suç ve suçluların yakalanması maksadıyla her zaman bu yerlere girebilecektir.

Polisin, basılı eserler için abone kayıt edenlere karşı olan görevini belirleyen 21 inci madde, daha sonraları çıkan 5680 sayılı Basın Kanunu ile zımnen yürürlükten 'kalkmıştır. Ancak polisin bazı kimselerin halkı dolandırmak suretiyle abone kaydetmek gibi faaliyetlerini kontrol ve önlemekle görevli olması şeklindeki yetkisi devam etmektedir.

Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun 22 nci maddesi; bu Kanunun İçişleri Bakanına tanıdığı yetkiyi belirlemektedir.

Bu maddeye göre; İçişleri Bakanı da, mülki idare amirleri gibi, doğrudan doğruya il, ilçe ve bucaklarda görevli zabıta amir ve memurlarına emir verebilir.

Kanunun 23 üncü maddesi de, polise diğer kanunlarla verilen görev ve yetkilerden bahsetmektedir. Bu kanun dışında diğer mevzuatla polise verilmiş görevlerin ve yetkilerin devam ettiğini açıklamaktadır.

Kanunun 24 üncü maddesi; polisin özel zabıta yetkisini kullanmasını düzenlemiş, genel zabıta dışında kalan ve özel kanunlarına göre teşekkül edip belirli görevler yapan özel zabıta, görevlerini yapmasını öngörmüştür. Ve nihayet;

25 Haziran 1973 gün ve 1758 sayılı Kanımla değişik 25 inci maddesi polis teşkilatının bulunmadığı yerlerde, bu kanuna göre jandarmanın görev ve yetkilerini belirlemektedir.

Tüzük çıkarma gereği:

Kanunun 26 ncı maddesi, "bu kanunun tatbik suretini gösterir bir nizamname" yapılmasını öngörmektedir. Bu nizamname (Tüzük), Bakanlar Kurulunun 7 Nisan 1938 tarih ve 2/8501 sayılı kararıyla yürürlüğe konulmuş ve 25 Nisan 1938 tarihli ve 3890 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu ile Polisin Adli ve İdari Görevleri hakkındaki Konferansın kısa özeti böylece sona ermiş bulunuyor.

3. DERNEKLER KANUNUNUN MÜLKİ İDARE AMİRLERİYLE İLGİLİ HÜKÜMLERİ VE UYGULAMASI³

Günümüz toplumlarında kişiler arasındaki ilişkilerin gittikçe artması... kişilerdeki, birlikte hareket ve teşkilatlanma ihtiyacını daha belirgin hale getirmiş, meslek kuruluşları ve derneklerin faaliyetlerine yeni boyutlar kazandırmıştır, diyerek konferansına başlayan konferansçı, ülkemizde 1979 yılı sonu itibarıyla 53.000'i aşacak sayıda dernek mevcut olduğunu belirtmektedir.

Sayı ve nitelikleri bakımından süratle gelişip yaygınlaşan derneklerin kişi ve toplum hayatındaki olumlu etkileri artarken, olumsuz etkileri de önem kazanmakta, bu olumsuz etkiler, idarenin karşısına yeni problemler çıkarmaktadır.

Ülkemizde 12 Eylül öncesi, toplumu rahatsız eden anarşik olayların yıkıcı - bölücü faaliyetlerin, öğrenci hareketlerinin tertiplenmesine toplantı ve gösteri yürüyüşü yapma gibi eylemlerin yürütülmesine derneklerin alet edilmesi eğiliminin giderek artması, devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünü gölgeleyen, milli güvenliği, kamu düzenini ve genel

³ Şevket Uğurlu, Hukuk Müşaviri, Çankırı Vali Yardımcısı.

ahlakı rencide eden, devlet otoritesini tahribe yönelen hareketlerde derneklerin odak haline getirilmek istenmesi ve bu amaçla karanlık niyetli kişi, grup ve hatta siyasi partilerin derneklere sızma, onların yönetimlerini ele geçirme girişimlerine çokça rastlanmakta idi.

1982 tarihli Anayasa'nın "dernek kurma hürriyeti" başlıklı 33 üncü maddesinde;

"Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir.

Dernek kurabilmek için kanunun gösterdiği bilgi ve belgelerin, kanunda belirtilen yetkili mercie verilmesi yeterlidir. Bu bilgi ve belgelerin Kanuna aykırılığının tespiti halinde yetkili merci derneğin faaliyetinin durdurulması veya kapatılması için mahkemeye başvurur.

Hiç kimse bir derneğe üye olmaya veya demekte üye kalmaya zorlanamaz. Dernek kurma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller Kanunda gösterilir.

Dernekler, 13 üncü maddedeki genel sınırlamalara aykırı hareket edemeyecekleri gibi; siyasi amaç güdemezler, siyasi faaliyette bulunamazlar, siyasi partilerden destek göremez ve onlara destek olamazlar, sendikalarla, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve vakıflarla bu amaçla ortak hareket edemezler.

Kuruluş amaç ve şartlarını kaybeden yahut Kanunun öngördüğü yükümlülükleri yerine getirmeyen dernekler, kendiliğinden dağılmış sayılır.

Dernekler, Kanunun öngördüğü hallerde hakim kararıyla kapatılabilir. Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, milli güvenliğinin, kamu düzeninin, başkalarının hak ve hürriyetlerinin korunması ve suçların önlenmesi bakımlarından geciktirilmesinde sakınca bulunan hallerde, hakim kararla kadar kanunen yetkili kılınan merciin emriyle faaliyetten alıkonulabilir.

Birinci fıkra hükmü, silahlı kuvvetler ve kolluk kuvvetleri mensupları ile kamu hizmeti görevlilerinin demek kurma haklarına başkaca sınırlamalar getirilmesine veya bu hürriyeti kullanmalarının yasaklanmasına engel değildir.

Bu madde hükmü vakıflara ve bu nitelikteki kuruluşlara da uygulanır."

Anayasamızın 33 üncü maddesi doğrultusunda yeniden düzenlenen Demekler Kanunu 4 Ekim 1983 tarihinde kabul edilerek 7 Ekim 1983 tarihli Resmi Gazete ile yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

2908 sayılı yeni Dernekler Kanunu ile kabul edilen başlıca yenilikleri aşağıda gösterildiği şekilde özetlemek mümkündür:

1. 18 yaşını bitirmiş olsalar bile resmi ve özel ortaokul ve ortaöğretim öğrencileri demek kuramaz, üye olamazlar.

2. "Demekler Özel Denetleme Grubu", tüm dernekleri sürekli denetleme yetkisine sahiptir.

3. Demekler, bildiri, beyanname vb. metinlerin örneklerini, mahallin en büyük mülkiye amirine ve Cumhuriyet Savcılığına vermek zorundadırlar. Belgeleri, verildikten sonra 24 saat geçmeden dağıtamazlar ve basma veremezler.

4. Birden çok ilde faaliyet gösteren derneklerin ilin merkez ilçesi, ilçe ve köylerde birden çok şube açamazlar.

5. Faaliyetten alıkonan dernek şubesi yerine, kararın geçerliği süresince o yerde derneğin bir şubesi açamaz.

6. Bazı kamu hizmeti görevlilerine demek kurma hakkı sürekli olarak verilmemiştir. Hangilerine üye olabilecekleri yeni esaslara bağlanmıştır.

7. Federasyon ve konfederasyonların teşkili yeni esaslara bağlanmıştır.

8. Türkiye Sakatlar Konfederasyonunu; körler, sağır, ortopedik özürlüler ve zihinsel özürlüler olmak üzere bu dört federasyonun oluşturması, zorunludur.

9. Sağladığı kârları üyelerine paylaştırmamak şartıyla Dernekler, isterlerse; sandık kurarak üyelerine, kısa vadeli kredi verebilmekte, zaruri ihtiyaç maddeleri, mal ve hizmetleri alıp satabilmekte yetkili olabiliyorlar.

10. Bunların yanı sıra Dernekler Kanununda; Üyelik, üyelik hakkım kaybetme, kendiliğinden dağılma, kapatma ve faaliyetten alıkoyma, alındı belgeleri ve yaptırımlar konusunda da mevcut olan noksanlıkları giderici yeni düzenlemelere yer verilmiştir. I.

I. İDARENİN DERNEKLER ÜZERİNDEKİ DENETLEME YETKİSİ

A. KURULUŞ SAFHASINDA DERNEKLERİN DENETLENMESİ

Derneklerin, kuruluş safhasında idarece denetlenmeleri kısaca şöyledir:

1. Kuruluş bildirisi ve Tüzüklerin incelenmesi: Bir ilde faaliyette bulunacak derneklerin kuruluş bildirisi ve eklerinin doğruluğu ile tüzüklerinin Valilikçe incelenmesi (30 gün içinde) yapılırken, birden çok ilde faaliyet gösterecek derneklerin aynı esaslarla incelenmeleri ise İçişleri Bakanlığınca (90 gün içinde) yapılacaktır.

Yapılacak bu incelemelerde;

a. Önce dernek amacının Kanuna uygunluğunun tespiti yapılır.

aa. Dernek amacının Dernekler Kanununun 1 inci maddesi açısından incelenmesi gerekir. Bu hükmə göre kısaca; derneğin amacı kazanç paylaşmak olamayacaktır.

bb. Amacın, Kanunun 5 inci maddesi hükümleri açısından incelenmesi kapsamına da; yasak faaliyetler girmektedir. Buna göre; Türk Devletin Ülkesi ve Milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Anayasadaki temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmak, suç işlemek veya suç işlemeyi teşvik veya telkin etmek; kanunlara, milli egemenliğe, milli güvenliğe, kamu düzenine ve genel asayişe, kamu yararına, genel ahlaka ve genel sağlığın korunmasına aykırı faaliyette bulunmak şeklinde sıralamak mümkündür

b. Kanunun Diğer Amir Hükümlerine Aykırılıkların Araştırılması:

Dernekler Kanunu, dernek kurma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usulleri düzenlemiştir.

Kanunun 4 üncü maddesinde; Dernek kuramayacaklar, 6 ncı maddesinde; Derneklerin bazı ad, işaret ve dilleri kullanamayacağı, 16 ncı maddesinde; üye olmanın şartları, 8 imar maddesinde; Demek tüzüğünde gösterilecek hususlar, 9 uncu maddesinde; Kuruluş Bildirisi ve Eklerinde bulunması gerekli bilgi ve belgeler sayılmaktadır.

Tüzükler incelenirken bu hususların göz önünde tutulması zorunludur.

c. Noksanlıkların Tespiti:

Kanunun 8 inci maddesinde yer alan noksanlıkların tamamlanmasının sağlanması idareye düşen bir görevdir.

d. Tespit Edilen Kanuna Aykırılık ve Noksanlıklar Üzerinde Yapılacak işlem:

1. Kuruluş bildirişimde, tüzükte ve kurucuların hukuki durumlarında Kanuna aykırılık veya noksanlık tespit edildiği takdirde, bunların il düzeyinde (30 gün içinde giderilmesi) geçici yönetim kurulundan

yazılı olarak istenecektir. Bu süre sonunda istenenler yerine getirilmezse, mülki amirlerce yapılacak ihbar üzerine Cumhuriyet Savcılığı derneğin feshi için yetkili mahkemeye başvurur, ayrıca derneğin faaliyetinin durdurulmasını da isteyebilir (Md. 10).

2. Dernek Kurucularının Durumlarının incelenmesi:

Demek kurucuları arasında, dernek kurma hakkına sahip olmayan (Md. 4 kapsamına giren) kişilerin bulunup bulunmadığının araştırılması, varsa, aynı kanunun 75 inci maddesine göre kovuşturulma yapılması idareye düşen bir görevdir.

3. Yasaklanmış Amaçlarla Kumlan Derneklerin Faaliyetten Alıkonulması:

Demek tüzüklerinin incelenmesi sonunda; Derneğin, Kanunun 5 inci maddesiyle yasaklanmış amaçlardan birini gerçekleştirmek üzere kurulduğu tespit edilirse; takip edilecek yollar farklıdır. Kuruluş bildirisi ve tüzükleri Valiliklerce incelenmiş derneklerin faaliyetleri Valinin istemiyle, İçişleri Bakanlığınca incelenmiş olan derneklerin faaliyetleri ise İçişleri Bakanlığının istemi üzerine dernek merkezinin bulunduğu ilin Valisinin kararıyla durdurulur, keyfiyet üç gün içinde Cumhuriyet Savcılığına bildirilir. Demek faaliyetinin durdurulması, mahkemece aksine karar verilinceye kadar devam eder.

B. DERNEK FAALİYETLERİNİN DENETLENMESİ

Kuruluş Safhasında Derneklerin Denetlenmesini (A) başlığı altında açıklamıştık. Derneklerin tüzüklerinde gösterilen amaçlar doğrultusunda ve tüzüklerinde belirtilen faaliyetleri sürdürerek amaçlarını gerçekleştirip gerçekleştirmedikleri idarece çeşitli şekillerde denetlenir.

Bu denetleme yol ve usulleri şöyle özetlenebilir:

a) Demek Kütükleri Tesis

Kanunun 15 inci maddesine göre içişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğünde ve illerde, Emniyet Müdürlüklerinde derneklerin kaydolacağı Demek Kütüğü tesis edilmiştir. Demek faaliyetlerini izlemeye bir araç olan kütük kayıtlarının gerçeği yansıtacak şekilde tesis ve idamesi, idareye düşen önemli bir görev olmaktadır.

b) Demek Toplantılarında Hükümet Komiserinin Bulundurulması

Derneklerin olağan ve olağanüstü genel kurul toplantılarında hazır bulunmak üzere hükümet komiseri görevlendirilir. Komiser, Kanunun

68 inci maddesindeki yetkileri kullanarak genel kurulların eylem ve işlemlerini denetleyebilmektedir.

c) Diğer Denetim Usulleri

Derneklerin yönetim yerleri, müesseseleri ve her çeşit eklentileri, defterleri, hesap ve işlemleri, İçişleri Bakanlığı veya bulundukları yerin en büyük mülki amiri tarafından her zaman denetlenebilir.

İçişleri Bakanlığı bu denetlemeyi; Bakanlık Teftiş Kurulu, Emniyet Genel Müdürlüğü Teftiş Kurulu, Demekler Özel Denetleme Grubu elemanları veya Bakanlık ve Emniyet Genel Müdürlüğü memurları aracılığıyla, Mülki idare Amirleri de bizzat ya da görevlendirecekleri memurlar aracılığıyla yaptırırlar.

II. DERNEKLER İÇİN YASAK FAALİYETLER

Demekler Kanununun 37 nolu maddesi, yasakları belirtmiştir. Buna göre;

Kısaca Dernekler;

- Tüzüklerindeki amaçları dışında faaliyette bulunamazlar,
- Yasaklanan amaçlar (Kanunun 5 inci maddesindeki yasaklar) doğrultusunda faaliyet gösteremezler.
- Türk Silahlı Kuvvetleriyle Kolluk Kuvvetlerinin hizmetleri ve mensuplarının bütün hakları ile ilgili Kanuni hükümlerin uygulanmasına veya yeni hükümler konmasına dair faaliyette bulunamayacaklarına dair yasaktır.
- Dernek yöneticileri ile ilgili yasaklar, demeği temsilen tüzüklerindeki amaçlarına uymayan toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılamayacakları, beyanda bulunamayacakları ve dernek mensuplarını bu yolda harekete teşvik edemeyeceklerine dair yasaklardır. III.

III. TESPİT EDİLEN KANUNA AYKIRI FİİLLER ÜZERİNE YAPILACAK İŞLEMLER

a) Suç Faillerinin Adalet Önüne Çıkarılması

Yapılan denetlemelerde, Kanuna aykırılıkları görülen dernek yöneticileri hakkında kovuşturma yapılmak üzere adalet önüne çıkarılmaları bazı müeyyidelerin uygulanması gerekecektir.

Adli kovuşturmanın yanı sıra, idare tarafından da derneklerle ilgili bazı tedbirlerin alınması bazı müeyyidelerin uygulanması gerekebilecektir.

b) Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun 8 inci Maddesinin Uygulanması.

Dernekler Kanununun 48 inci maddesi, İdare ve Kolluk Kuvvetlerinin derneklerle ilgili yetkisini düzenlemiştir. Buna göre :

— Kolluk Kuvvetleri, derneklerin yönetim yerleri, müesseseleri ve tesisleri ile her çeşit eklentilerine, mahallin en büyük mülki amirinin yazılı emriyle her zaman girebilirler.

Bu şekilde girilen dernek binalarında;

— 18 yaşından küçükler, ortaokul ve ortaöğretim öğrencilerinin bulunduğunu,

— Fuhuş yapıldığı, kumar oynandığı ya da genel ahlaka aykırı harekette bulunulduğu,

— Uyuşturucu kullanıldığı,

— Yasaklanan silah, alet veya maddelerle, yasaklanmış resim, afiş, pankart ve yazıların veya mahkemelerce yasaklanmış yayınlarla, kanunlara göre suç sayılan faaliyetlerde bulunduğu,

— Suçlu kişilere yataklık yapıldığı,

— İzinsiz alkollü içki kullanıldığı,

tespit edildiği takdirde, derneğe ait yer ve eklentileri hakkında Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun 8 inci maddesi hükümleri uygulanır.

Polisin, en büyük mülki amirin emriyle derneklerin yönetim yerleri ve eklentilerini kapatma yetkisi, idarecinin dernekler üzerinde kullanacağı en etkili ve caydırıcı gücü olarak görülmektedir.

c) Derneklerin Valiliklerce Faaliyetten Alınması

Dernekler Kanununun 54 üncü maddesinde; Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün, milli güvenliğinin, milli egemenliğinin, kamu düzeninin, genel ahlakın veya başkalarının hak ve hürriyetlerinin korunması veya suçların önlenmesi bakımlarından gecikmesinde sakınca bulunması şartı ile ilgili valinin kararı ile derneklerin faaliyetten alıkonulabileceği hükme bağlanmıştır. Faaliyetten alıkonma kararı, derneklerin şubeleri için de geçerlidir. Bir derneğin yalnız şubesi için alınan faaliyetten alıkonma kararın, sadece bu şube için uygulanır. Karar, şubenin bağlandığı demeği etkilemez.

Faaliyetten alıkonma kararı, yargı yoluna başvurulmaması halinde bu süre üç ayı geçemez.

Faaliyetten alıkonulan dernek şubesi yerine karar süresince başka bir şube açamaz.

Faaliyetten alıkonulan derneklerin, maddi ve hukuki varlıklarının korunması için mahalli Sulh Mahkemesince Kayyım tayin edilir.

d) Derneklerin Bildiri Yayınlaması ve Suç Unsuru Taşıyan Bildirilerin Toplanması

Demekler Kanununun 44 üncü maddesine göre; Dernekler, yönetim kumlu kararı olmadan bildiri, beyanname veya benzerlerini yayınlamayaz ya da dağıtamazlar.

Yönetim kumlu bu maksatla karar alırsa; hazırlanan metin, belgesi karşılığında mahallin en büyük mülki idare amirliğine ve Cumhuriyet Savcılığına verilmek zorundadır.

Bildiri, beyanname vb. yayınlar, Mülki idare Amirine verilışinden itibaren 24 saat geçmedikçe dağıtılmaz ve basma verilemez. Bu süre içerisinde yapılan inceleme sonunda, söz konusu yayınlarda sakınca görölmesi halinde, Mülki idare Amiri, bunların dağıtımına engel olabilir. Verilen bu kararı 48 saat içinde inceleyerek karara bağlamak üzere Asliye Ceza Hakimliğine bildirmek Mülki İdare Amirinin görevidir.

e) Demek Tüzel Kişiliğinin Sona Ermesi

Dernek tüzelkişiliği aşağıdaki şekillerde sona erer.

i., Genel Kurul Kararıyla Fesih

Demek genel kumlu her zaman derneğin feshine karar verebilir.

Derneğin feshi, yönetim kumlu tarafından beş gün içinde mahallin en büyük mülki amirliğine yazıyla bildirilir.

2. Mahkeme Kararıyla Fesih

Dernekler, kuruluş bildirisi ve eklerindeki Kanuna aykırılık ve noksanlıklarını, 30 gün içinde gidermezse,

Olağan genel kurul toplantısını tüzükte belirtilen süre içinde yapamaz ya da teşkili zorunlu organlarını oluşturamaz ve yazılı ihtarla rağmen bu zorunluluğu üç ay içinde yerine getiremezse,

Dernek merkezinin bulunduğu yerin en büyük mülki amirinin yazılı ihbarı üzerine Cumhuriyet Savcısının açacağı dava sonunda Asliye Hukuk Mahkemesince feshedilir.

3. Kendiliğinden Dağılmış Sayılma

Dernekler;

- Kuruluş amaç ve şartlarını kaybettiği,
- Veya acze düştüğü,
- Veya yönetim kurulunun tüzük gereğince kurulmasına imkân kalmadığı,
- Veya yeter sayısının bulunmaması sebebiyle üst üste iki olağan genel kurul toplantısının yapamadığı,

Hallerde kendiliğinden dağılmış sayılır.

Kendiliğinden dağılma halinin tespiti, demek merkezinin bulunduğu yerin en büyük mülki amirinin kararıyla olur.

4. Derneklerin Mahkeme Kararıyla Kapatılması

Demekler Kanunu ile diğer kanunlarda öngörülen hallerde dernekler, ancak mahkeme kararıyla temelli olarak kapatılabilir.

Mahkemece kapatılan derneklerin bütün para ve mal hakları hazineye intikal eder.

Konferansçı en son olarak; Dernekler Kanununun bazı hükümlerinin ve bu Kanunla idareye tanınan bazı yetkilerin, Mesleki Kuruluşlara da uygulanabileceğini açıklamakta ve ilgili maddelerin numaralarını sıralayarak konferansına son vermektedir.

4. PATLAYICI MADDELERLE İLGİLİ MEVZUAT HÜKÜMLERİ VE MÜLKİ İDARE AMİRLERİYLE İLGİLİ GÖREVLER⁴

1. Patlayıcı Maddeler Üzerindeki Devlet Tekelinin Kaldırılması

Uygulanan Devletçilik politikası ve sosyo - ekonomik yapımız nedeniyle, pek çok üründe olduğu gibi her çeşit av ve taş barutu, galeri patlatmakta kullanılan patlayıcı maddeler ile bunların fitil, kapsül, ateşleme aletleri nişan tüfek ve tabancaları, bunlara ait fişek ve parçalar, av fişekleri, saçmalara ve potas küherçilesinin üretimi, ithal ve satışı üzerinde devlet tekeli kurulmuştur.

Daha sonraları, özel sektördeki sermaye birikimi nedeniyle, kimya ve mekanik ilmini uygulayabilecek seviyeye gelip de bu maddelerin satışı için inhisarlar (tekeli) idaresinin geniş bir teşkilata ihtiyaç göster

⁴ Natık Canca, Emniyet Genel Müdürlüğü, Asayiş Daire Başkanı.

mesi karşısında, patlayıcı maddeler üzerindeki söz konusu devlet tekelinin kaldırılması yoluna gidilmiş oldu.

2. Barut ve Patlayıcı Maddelerle Silah ve Teferruatı ve Av Malze

mesinin İnhisardan Çıkarılması Hakkında 6551 Sayılı Kanunun Ana Prensipleri

9 Mayıs 1985 tarihinde kabul edilen Kanunun iki istisnası vardır:

A. 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar Hakkında Kanun hükümlerine tabi silahlar ve parçaları,

B. Harp silah ve mühimmatı olarak kullanılabilecek olan patlayıcı maddeler, silah ve teferruatı,

6551 sayılı Kanunla, av ve spor silahları açısından seferberlik getirilmiş, ancak bunlar dışında diğer silahlar için herhangi bir serbestlik söz konusu olmamıştır.

Kanunun 3 üncü maddesi, özel sektörece ülke ihtiyacı olan barut ve patlayıcı maddeler karşılanmayacak kadar inhisarlar idaresince anılan maddelerin ithal ve üretimine devam edileceğinden söz etmektedir. Şurası da bir gerçektir özel sektör, patlayıcı madde üretimine geçmemiş, büyük ölçüde ithalata yönelmiştir.

Patlayıcı madde olarak barut, MKE kumulunun fabrikalarında; teknik amonyum nitrat ise Türkiye Azot Sanayi A.Ş. nin Kütahya Azot İşletmeleri Fabrikasında üretilmektedir.

3. Kanunun Uygulanması

6551 sayılı Kanunla tekel dışı bırakılan patlayıcı maddelerin üretimi, ithali, nakli, muhafazası, satış ve kullanılması İçişleri Bakanlığının denetimine tabidir. Bu denetimin nasıl yapılacağı İçişleri, Milli Savunma, Maliye ve Gümrük Bakanlıklarınca hazırlanacak bir tüzükte gösterilecektir (Md. 2). Daha sonra hazırlanıp yürürlüğe giren "Barut ve Patlayıcı Maddelere Silah ve Teferruatı ve Av Malzemesinin Sureti Murakabesine Devir Nizamnameye göre; 5 kg'a kadar ambalajlı patlayıcı maddelerin satın alına, muhafaza ve kullanılması bu tüzük kapsamına alınmıştır. Öte yandan yarım kiloyu geçmeyen patlayıcı maddelerin, faaliyetleri gereği kullanan mütehassıs doktorlar ve eczacılar ile laboratuvarı olan eğitim ve öğretim kurumlarındaki üretimleri, bu tüzük hükümlerine tabi olmamaktadır.

Patlayıcı Maddelerin Üretimi, İthal, Ambalaj, Muhafaza ve Depolanması İle Satışı:

A. Tekel Dışı Bırakılan Maddelerin Üretimi

Anılan Tüzüğün (6-69. maddeleri) düzenlemesine göre; Üretim, ancak İçişleri Bakanlığının vereceği ruhsatname ile yapılabilir.

Fabrika veya imalathanelerin kuruluş safhasında, meskun mahallerden uzak mesafelerde inşa edilmesi ile alınacak diğer emniyet tedbirleri, her patlayıcı madde grubu için tüzükte ayrı ayrı düzenlenmiştir.

B. Bu Maddelerin İthalı

Tüzüğün 70-83. maddelerindeki düzenlemelere göre patlayıcı maddelerin ithali için gerekli gümrük işlemlerinden ayrı olarak İçişleri Bakanlığından izin almak gereklidir.

C. Ambalajlama

Mahiyeti itibarıyla tehlike arz eden bu maddelerin emniyetli şekilde nakil ve muhafazası (her madde için ayrı ve değişik ambalajlama) Tüzüğün 84-95 inci maddelerinde yer almaktadır.

D. Nakil

Patlayıcı maddelerin;

— İmalı halinde; fabrikasından,

— İthalinde ise giriş gümrüğünden ve

— Satışı halinde de depoların bulunduğu yerden nakil edilmelerinden önce, güvenlik makamlarından nakliye tezkeresi alınması gereklidir (Md. 97-143).

Naklin yapılacağı araçlara göre; kara, deniz ve havayolları için ayrı ayrı hükümler düzenlenmiştir.

E. Muhafaza ve Depolama

Genel asayiş ve güvenlik açılarından en önemli safhayı, patlayıcı maddelerin muhafaza ve depolanması teşkil etmektedir. Bu konular, anılan Tüzüğün 144-180. maddelerinde yer almıştır.

Patlayıcı maddelerin muhafaza edileceği depoların, inşaat safhasından başlamak üzere tıpkı fabrika ve imalathanelerde olduğu gibi meskun mahal ve bazı tesislere yakın olmaması, fiziki güvenlik tedbirlerinin alınması şartları aranır. Ancak uygun görülmesi halinde bu gibi yerlere gerekli izin, İçişleri Bakanlığınca verilir.

F. Patlayıcı Maddelerin Satışı

Bu maddelerin satışını yapmak isteyenlere, ancak belirli şartlarla valiliklerce satış ruhsatnamesi verilebilir.

Uygulamada patlayıcı madde satışını MKE Kurumu başbayileri yapmakta ve satış cetvelleri herhangi bir suiistimale karşı da İçişleri Bakanlığınca denetlenmektedir.

G. Tüzük Hükümlerinin İhlali

Tüzükte uyulması gereken hususları ihlal edenlere karşı, İçişleri Bakanlığınca uygulanacak idari ceza yanı sıra, ayrıca sanıklar hakkında TCK'na göre de soruşturma yapılır.

Netice olarak;

Tekel dışı bırakılan patlayıcı maddelerin, imalinden, ithaline ve satışına kadar her safhasındaki iş ve işlemleri ülke güvenliği bakımından denetlenmeleri gerekmektedir.

Yakın bir geçmişte yaşadığımız terör olaylarında patlayıcı maddelerin bir bölümü, hırsızlık ve soygun gibi yollarla el değiştirmiş ve insanlık aleyhine kullanılmış, felaketlere yol açmıştır.

Emniyet Genel Müdürlüğü, yukarıda açıklanan iş sahaları ile faaliyetlerde kullanılacak patlayıcı maddeler için gerekli olan izin işlemlerini, kısa sürede tamamlamaya bilhassa dikkat etmektedir.

5. ATEŞLİ SİLAHLAR MEVZUATI HÜKÜMLERİNİN UYGULANMASI⁵

Başlangıçta adı, "Ateşli Silahlar ve Bıçaklar Hakkında Kanun" olan ve daha sonra adı "Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun" olarak değiştirilen 6136 sayılı bu kanun kapsamına; "salt saldırı ve savunmada kullanılmak üzere özel olarak yapılmış bulunan diğer aletlerin memlekete sokulması, yapılması, satılması, satın alınması, taşınması veya bulundurulması" yasaklanmıştır.

Daha sonra yapılan bir diğer değişiklik de 1970 tarihli, 1308 sayılı Kanunla gerçekleştirilmiştir. Buna göre; "yivli av tüfekleri bu kanunun 7 nci maddesine göre ruhsata tabi" tutulmuştur.

⁵ Şinasi Şener, Emniyet Genel Müdürlüğü, Asayiş Daire Başkanı, Ruhsat İşlemleri Şube Müdürü.

1981 tarihli ve 2478 sayılı Kanunla yapılan bir başka değişiklikle de “av ve sporda kullanılan ateşli yivli silahlar” 6136 sayılı Kanunun kapsamına alınmıştır.

6136 sayılı Kanunda yapılan değişiklik ve ilaveleri sıralamak, okuyuculara kolaylık sağlayabilir:

1. 11 Temmuz 1956 tarihli ve 6768 sayılı Kanun
2. 16 Şubat 1957 tarihli ve 6910 sayılı Kanun
3. 30 Haziran 1970 tarihli ve 1308 sayılı Kanun
4. 12 Haziran 1979 tarihli ve 2249 sayılı Kanun
5. 23 Haziran 1981 tarihli ve 2478 sayılı Kanun
6. 21 Haziran 1982 tarihli ve 2593 sayılı Kanun
7. 16 Haziran 1983 tarihli ve 2848 sayılı Kanun

YÖNETMELİKTE GEÇEN BAZI TABİRLERİN AÇIKLANMASI

Bakanlar Kurulunun 15 Ocak 1982 tarih ve 8/4182 karar sayılı “Valiler Tarafından Silah Taşıma ve Bulundurma Vesikası Verilmesinde Uyulacak Esaslar Hakkında Yönetmelikte geçen bazı tabirleri açıklamak gereğini duyan Konferansçı aşağıdaki bilgileri vermektedir:

a. Silah: TCK’nun değişik 265 inci maddesinde tanımlanan memnu silahlardan olmak kaydıyla, bu Yönetmelik hükümlerine göre valilerce taşınmasına veya bulundurulmasına izin verilen tabancalar ile ateşsiz silahlar ve bıçaklar.

b. Nişan Tüfeği: Çap ve diğer nitelikleri bakımından, Uluslararası Atış Birliği (U.İ.T.) tüzüklerinde belirlenen niteliklere sahip ateşli yivli tüfekler.

c. Nişan Tabancası: Çap ve diğer nitelikleri U.İ.T. tüzüklerinde belirtilen ateşli ve yivli tabancalar.

d. Yivli Av Tüfeği: TCK’nun 265 inci maddesindeki yasak silahlardan olmamak kaydıyla 6136/1308 ile değişik 6 ncı maddesiyle belgeye bağlanan ateşli yivli av tüfekleri.

e. Armağan Silah: Yabancı ülkelerin devlet veya hükümet başkanları, hükümet üyeleri, yahut genelkurmay başkanları veya kuvvet ‘komutanları tarafından, yahut hükümetler adına armağan olarak verildiği belgelenen tabancalar ile av veya sporda kullanılan her nevi ateşli, ateşsiz silah ve bıçaklar.

f. Silah Vesikası deyiminde de; Bu yönetmelik hükümlerine göre sahiplerine silah taşıma veya mesken ya da işyerinde bulundurma yetkisi veren ve Valilerce düzenlenmiş belgeler anlaşılmalıdır.

Öte yandan, "Bıçaklar" ve "Diğer Aletlerle ilgili tanımlamalar, 6136 sayılı Kanunun uygulama yönetmeliğinde yer almaktadır. Bu yönetmelik 28 Nisan 1982 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Buna göre;

a. Bıçaklar; 6136 sayılı Kanunun 4 üncü maddesinde sayılan; kama, hançer, saldırma, sustalı çakı, pala, kılıç, kasatura, süngü, sivri uçlu ve oluklu bıçak ve.

b. Diğer aletler ise; Şişli baston, topuz, topuzlu kamçı, boğma teli veya zinciri, muşta ile sak saldırı ve savunmada kullanılmak üzere özel nitelikteki benzeri aletleri ifade etmektedir.

Yufkanda adları ve açıklamaları yapılan ve 6136 sayılı Kanunun 2 nci maddesine giren silah ve aletlerin ülkeye sokulması yasaklanmıştır. Ancak istisna olarak;

1. Kamu kurum ve kuruluşlarından;

a. M.S.B., J. Gn. K. ve Emniyet Genel Müdürlüğü ile personelinin ihtiyaçları için yapılacak dış alımlar bu Kanunun kapsamı dışında mütalaa edilmiştir. Kendi kanunlarına göre silah ve malzemelerini alabilirler.

b. Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğünce, sırf sporda kullanılacak olan; nişan tüfek ve tabancaları ve bunlara ait mermiler ve yivli av tüfekleri, Genel Müdürlükçe ithal edilir. Bu ithal işleri için İçişleri Bakanlığından gerekli izin alınır.

2. Gerçek kişilerin yapacağı ithaller: Bu tür alımlar 6136/2478 sayılı Kanunla değişik 2 nci maddesi gereğince yurda sokulacak silahlara izin verilmesini düzenleyen Yönetmelik hükümlerine göre yapılır.

Konferansçı daha sonra:

6136 sayılı Kanuna tabi ateşli silahlar, bıçaklar ile diğer aletlerin yapılmasını düzenleyen 3 ve 4 üncü maddeleri hakkında bilgi vermektedir.

1. Ateşli silahlarla mermilerin yapılmasını düzenleyen mevzuattan başlıcaları şunlardır:

a. Türkiye'de Harp Silah ve Mühimmatı yapan Hususi Sanayi Müesseselerinin Kontrolü Hakkında 3763 sayılı Kanun,

b. 5591 sayılı Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu Kanunu,

c. 6551 sayılı Barut ve Patlayıcı Maddelerle Silah ve Teferruatı ve Av Malzemesinin İnhisardan Çıkarılması Hakkında Kanun,

d. 2521 sayılı Avda ve Sporda Kullanılan Tüfekler, Nişan Tabancaları ve Av Bıçaklarının Yapımı, Alımı, Satımı ve Bulundurulmasına Dair Kanun, şeddimde sıralanabilir.

2. Bıçak ve Diğer Aletlerin yapılması ise; 6136/4 üncü madde hükmüne göre, kama, hançer, saldırma vb. yapımı yasaklanmıştır. Ancak, bunlardan; bir sanat veya mesleğin icrası için kullanılması zorunlu olanların yapımı, İçişleri Bakanlığından alınacak “Yapım İzni” ile mümkündür. İlgili Yönetmelik, 28 Nisan 1982 gün ve 17678 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

6136 sayılı Kanuna tabi ateşli silahlar, bıçaklar ve diğer aletlerin satılması ve satın alınmasına gelince;

1. Ateşli silahlarla, mermiler, Valilerin düzenleyeceği, “Satın alma izni” belgesi ile MKE Kurumundan yapılabilmektedir. Düzenlenen izin belgeleri, Emniyet Genel Müdürlüğüne gönderilmekte yapılan inceleme ve kayda alma sonrası yazılı müsaade verilmektedir. Öte yandan mermi ihtiyaçları ise Valiliklerce silah taşıma veya bulundurma yetkisi olanlar adına düzenlenecek belgelerle ve yine MKE’den alınması şeklinde olmaktadır.

2. Bıçak ve diğer aletlerin satın alınması bir sanat ve mesleğin icrası için kullanmak zorunda olanlar, bu aletleri satın alabilmek için mahalli mülki amirliklerinden “Kullanma Belgesi” almak zorundadırlar.

SİLAH TAŞIMA İZNİ VERME ESASLARI

Memleketimizde silah taşıma izni verme esasları 6136/2478 sayılı Kanunun değişik 7 nci maddesinde belirtilmiştir.

1. MECBURİ İZİN

a. Kanunun 7 nci maddesinin 1 inci bendinde yer alan, Devlet Başkanı, Hükümet Başkanı ve Üyeleri,

b. Özel Kanunlarına göre silah taşımaya yetkili; T. S. Kuvvetleri Mensupları, Emniyet Hizmetleri kadrolarında çalışanlarla, orman mensupları, Gümrük Muhafaza Memurları vb.

c. Bakanlar Kurulu Kararma göre, silah taşımalarına izin verilen kamu personeli listesinde yer alan kamu personeli (7. Md. 1. Fıkra 3. bent) hükmü gereği,

d. Bu personel “Silah Taşıma ve Bulundurma Yetkisine Sahip Kamu Görevlileri İçin Düzenlenecek Kimlik Kartları ile Diğer Belgeler Hakkında Yönetmelikte yer alan emekli kamu görevlileri,

e. 6136/11 inci maddesinde yer alan ve hatıra teşkil eden ya da antika olan silahların sahiplerine,

Valilerce silah taşıma ya da bulundurma izni verilmesi mecburidir.

2. İHTİYARİ (İSTEĞE BAĞLI) İZİN

28 Şubat 1982 tarihli ve 17619 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan; "Valiler Tarafından Silah Taşıma ve Bulundurma Vesikası Verilmesinde Uyulacak Esaslar Hakkında Yönetmelik" bu konuyu ana hatlarıyla düzenlemektedir.

Bu yönetmelik hükümlerine göre taşıma vesikası verilebilecek kimseler şunlardır:

- a. En az 25 işçi çalıştıran ve bizzat işleten toprak sahipleri,
- b. Geçimini yalnız hayvancılıktan elde eden, yaz ve kış yayla ve otlaklara gidip gelen büyük sürü sahipleri,
- c. Yine en az 25 işçi çalıştıran belediye veya mücavir alan dışında inşaat ve büyük onarım işleri yapan müteahhitler,
- d. Akaryakıt satış istasyonları başında devamlı kalan, satış yapan kimseler,
- e. Özel bankaların, bekçileri, veznedarları ile grup nakleden hizmetlileri,
- f. Özel güvenlik teşkilatı bulunmayan, iş yerinde en az 100 işçi çalıştıran fabrikaların bekçi, veznedar ve mutemetleri,
- g. Patlayıcı madde depolarının bekçileri,
- h. Açık denizlerde sefer yapan gemi kaptanları,
- ı. 1308 sayılı Kanuna göre belgelendirilmiş yivli av tüfeği sahiplerinden, avlanma izni alanlar,
- i. Atıcılık, Avcılık ve Okçuluk Federasyonunca düzenlenen yarışmalara katılan, nişan tüfek ve tabanca sahipleri.

Silah taşıma izin vesikası verilirken ne gibi belgeler isteneceği Yönetmeliğin 8 inci maddesinde yer almaktadır.

BIÇAKLAR VE DİĞER ALETLER HAKKINDA YAPILACAK İŞLEMLER

Biçak ve diğer aletleri 3 gruba ayırarak incelemek gerekir. Buna göre:

- a) 6136/4 üncü madde kapsamına giren; kama, hançer, saldıрма, şişli baston, sustalı çakı, pala, kılıç, kasatura, süngü, sivri uçlu ve oluk

lu bıçaklar, topuz, topuzlu kamçı, boğma teli veya zinciri, muşta ile salt saldırı ve savunmada kullanılmak üzere özel nitelikteki aletlerdir.

Bunlardan; bıçakların sivri uçlu ve oluklu olması gerekir, sustalı çakıların ise; susta mandalı olması yeterlidir.

Bu grupta yer alan bıçak ve aletlerin bulundurulması ve taşınması yasaktır. Bunların yapım ve kullanımına dair yönetmelik, 28 Nisan 1982 gün ve 17678 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

Konferansçı, daha sonraki kısımlarda, yönetmelik hükümlerinin açıklamasını yaparak, bunların imal, alım ve satımları ile taşıma ve bulundurulabilmelerine dair hükümler konusunda bilgiler vermektedir.

6.İÇKİLİ YERLER VE MEVZUATI HÜKÜMLERİNİN UYGULANMASI⁶

1. Umuma Açık Yerler ve Bunlar Üzerindeki Polis Kontrolü

Kahvehane, otel, lokanta, hamam, bar, pavyon vb. yerlerin herkese açık/olmaları, hem bazı suçların işlenmesini kolaylaştırmakta, hem de birtakım suç teşkilatlarının kümelenmelerine elverişli bir ortam teşkil eden bu gibi yerlerin açılmaları ve faaliyetleri bazı sınırlamalara tabidirler.

Umuma açık yerleri, müşterilerine içki verip vermemeleri bakımından ikiye ayırmak gerekir: İçkili ve içkisiz yerler.

Kadehle içki satılan umuma açık yerler, öteki umuma açık yerlerden değişik hükümlere tabidir.

2. Bir İçkili Yer Nasıl Açılır?

a. Karar Safhası

9 Temmuz 1984 gün ve 18453 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan "İçkili Yerlere Verilecek İzinlerde Göz önünde Bulundurulacak Esasları Gösterir Yönetmelik" hükümlerine göre; içkili yer açılması şu esaslara tabidir:

Önce bir içkili yer komisyonu kurulur. Komisyon; en büyük mülki amirin başkanlığında;

— En Büyük Kolluk Amiri (Polis Teşkilatı Bulunmayan Yerlerde Jandarma Komutam),

⁶ Şinasi Şener, Önceki Konferansın Sunucusu.

- Tekel Müdürü (yada memuru),
- Sağlık Müdürü (yada Hükümet Tabibi),
- Milli Eğitim Gençlik ve Spor Müdürü,
- Belediye ve
- Ticaret Odası Temsilcilerinden birer kişiden kurulur.

Bu komisyon o yerdeki içkili yerler krokisini belirler. Buraya "İçkili Yer Bölgesi" adı verilir.

Belediye Teşkilatı bulunmayan yerlerde, içkili yer bölgesi tespit edilemez (Md. 8/a).

Tespit edilen içkili yer bölgesi tespit kararı ve kroki İçişleri Bakanlığınca onaylanmak zorundadır (Md. 6).

İçkili Yerler;

- Her türlü eğitim ve öğretim kurumları ile
- Öğrenci yurtlarına 100 metre mesafeden uzak olacaktır.

Ayrıca bu yerler;

— Hükümet, belediye, karakol, kışla, maden ocakları, mabetler, spor kulüpleri, genelevler vb. yerlerin yakınında da içkili yer bölgesi

tespit edilemez (Md. 8/b).

Bunların içkili yerlere uzaklığını komisyon tayin eder.

b. Uygulama (Safhası)

Bakanlıkça onaylanan içkili yer karar ve krokilerine göre içkili yer açılması için;

- Talep sahibi en büyük mülki amire başvurur.

— Polis, bunun üzerine ilgili şahıs ve işyeri hakkında tahkikat yapar. Şahsın içkili yer işletmeye mani halleri, mevzuatta tek tek sayılmamıştır. O nedenle idarenin takdiri esastır.

— İşletme yerinin, yönetmelikte aranan şartları taşıyıp taşımadığı, yapılacak inceleme ve gerektiğinde ölçmelerle tespit edilir (Md. 13).

— İçkili yer bölgesi dahilinde kalsa bile, kat mülkiyetine tabi binalarda kat malikleri kurulunun tasvibi olmaksızın içkili yer açılmaz (2634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanununun 19 ve Yönetmeliğin 12 nci maddesi).

7. OLAĞANÜSTÜ HAL KANUNU HÜKÜMLERİNİN UYGULANMASI⁷

Olağanüstü hal bir yönetim biçimidir. Olağanüstü halin veya sıkıyönetimin ilan edilmediği hallerde genel yönetimde uygulanan ana kanun 5442 sayılı İl İdaresi Kanunudur.

7 Kasım 1982 gün ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile getirilen olağanüstü hallerle ilgili düzenlemeler 119, 120 ve 121 inci maddelerde yer almıştır.

1. Tabii afet ve ağır ekonomik bunalım sebebiyle olağanüstü hal ilanı; (Madde 119)

“Tabii afet, tehlikeli salgın hastalıklar veya ağır ekonomik bunalım hallerinde, Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde süresi altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilan edebilir.”

2. Şiddet olaylarının yaygınlaşması ve Kamu Düzeninin ciddi şekilde bozulması sebebiyle olağanüstü hal ilanı; (Madde 120)

“Anayasa ile kurulan hür demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin ortaya çıkması veya şiddet olayları sebebiyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması hallerinde, Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, Milli Güvenlik Kurulunun da görüşünü aldıktan sonra yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde, süresi altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilan edebilir.”

3. Olağanüstü hallerde ilgili düzenleme; (Madde 121)

“Anayasanın 119 ve 120 nci maddeleri uyarınca olağanüstü hal ilanına karar verilmesi durumunda, bu karar Resmi Gazetede yayımlanır ve hemen Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur. Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde ise derhal toplantıya çağrılır. Meclis, olağanüstü hal süresini değiştirebilir, Bakanlar Kurulunun istemi üzerine, her defasında dört ayı geçmemek üzere, süreyi uzatabilir veya olağanüstü hali kaldırabilir.

119 uncu madde uyarınca ilan edilen olağanüstü hallerde vatandaşlar için getirilecek para, mal ve çalışma yükümlülükleri itap olağanüstü hallerin her türü için ayrı ayrı geçerli olmak üzere, Anayasanın 15 inci maddesindeki ilkeler doğrultusunda temel hak nasıl

⁷ Fikri Gökçeer, Konferansın verildiği tarihte Her Ocak 1986'dan bu yana emekli.İBrhah nobomel

Sınırlanacağı veya nasıl durdurulacağı, halin getirdiği tedbirlerin nasıl ve ne suretle alınacağı, Kamu hizmeti görevlilerine ne gibi yetkiler verileceği, görevlilerin durumlarında ne gibi değişiklikler yapılacağı ve olağanüstü yönetim usulleri, Olağanüstü Hal Kanununda düzenlenir.

Olağanüstü hal süresince, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda, Kanun Hükmünde Kararnameler çıkarabilir. Bu Kararnameler, Resmi Gazetede yayımlanır ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur; bunların Meclisçe onaylanmasına ilişkin süre ve usul İctüzükte belirlenir."

Anayasamızın 121 inci maddesinde öngörülen Kanun, 27 Ekim 1983 gün ve 18204 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 25 Ekim 1983 gün ve 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu 36 maddeden oluşmaktadır. 14 Kasım 1984 gün ve 3076 sayılı Kanunla Olağanüstü Hal Kanununun 11 inci maddesine üç bent ile bir geçici madde eklenmiştir. Kanunun 12, 13, 16, 17 ve 34 üncü maddelerine göre İçişleri Bakanlığınca hazırlanan ve Bakanlar Kurulunca yürürlüğe konan Yönetmelik, 8 Mart 1984 günlü Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Konferansçı, daha sonraki bölümlerde; olağanüstü halin ilanı, Kanun Hükmünde Kararname çıkarma yetkisi, Olağanüstü Hal Kurul ve İl ve İlçelerdeki Bürolar, Başbakanlık Olağanüstü Hal Koordinasyon Kurulu, Kurulun Çalışma Usulü, Görev ve Yetkileri Konularında açıklamalar yapmakta, Alt Komisyonların Kimlerden oluştuğuna dair bilgiler vermektedir.

İl ve İlçe Olağanüstü Hal Büroları

Yeni duruma göre olağanüstü hal ilan edilen illerde ve bu illerin ilçelerinde olağanüstü hal büroları kurulacaktır.

İllerde büroya Vali veya görevlendireceği Vali Yardımcısı, İlçelerde Kaymakam Başkanlık etmektedir. Bürolara, olağanüstü halin icabına göre Vali veya Kaymakamın uygun göreceği bakanlık ve kuruluşların il veya ilçe müdürleri ile diğer kurum ve kuruluşların yöneticileri çağrılırlar.

Büroların sekreteryaya hizmetleri, il ve ilçe yazı işleri müdürlüklerince yirmi dört saat çalışma esasına göre yürütülür.

Olağanüstü Hal Kurullarının Görevleri

Kurullar, olağanüstü halin ilanından itibaren ayrıca bir emir beklemeden derhal çalışmalara başlar. Kurul, olağanüstü hal ilanını gerek

tiren olayları ve alınan her türlü karar ve tedbirlerin uygulanmasını izler, değerlendirir, bunlarla ilgili önerilerde bulunur. Yükümlülüklerin karşılığının tespit, takdir ve ödenmesine ilişkin kararları alır. İlçeler arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlar.

Olağanüstü Hal Uygulama Yönergesi

Her türlü afet meydana gelmeden, gerekli tedbirlerin alınması, planların yapılması esastır.

Konferansçı, konferansının bu kısmında kendi kendine soru sorarak öz eleştiri yapmaktadır. Ona göre; hiçbir yönetici görev yaptığı İl ve İlçede "acaba deprem olsa ne yapacağım?" diye önceden düşünmez. İlgili mevzuatı el altında bulundurmaz.

Bu durum dikkate alınarak Başbakanlık Olağanüstü Hal Koordinasyon Kurulu bir uygulama yönergesi hazırlanmasını istemiş ve yönerge hazırlanmıştır.

Yönergede yer alan önemli noktaları açıklamak isteyen konferansçı aşağıdaki bilgileri vermektedir:

Sorumluluk

Bakanlık, kurum ve kuruluşlar yönerge ile kendilerine verilen görevleri yerine getirmekten sorumludurlar.

Konferansçı, olağanüstü halin ilanını gerektiren nedenlere göre İçişleri Bakanlığının sorumluluğunu üçe ayırarak incelemektedir. Bunlar :

A. Kamu düzen ve güvenliğinin korunması, suç işlenmesini önlemekle ilgili görevler,

B. Tabii afet nedeniyle olağanüstü hal ilan üzerine Bakanlığın ve Mülki İdare Amirleri ile birlikte yürüttüğü sorumluluk ve görevleri,

C. Tehlikeli salgın hastalıklar nedeniyle olağanüstü hal ilan edilmesi halinde ise bir sorumluluk söz konusu değildir.

VALİLERİN GÖREV, YETKİ VE SORUMLULUKLARI

A. Şiddet Olayları Nedeniyle Olağanüstü Hal İlan Edilmesi Halinde Valilerin Görev, Yetki ve Sorumlulukları

1. Bölgenin belirli yerlerinde yerleşimi yasaklamak, belirli yerleşim yerlerine girişi ve buralardan çıkışı sınırlamak, belli yerleşim yerlerini boşaltmak veya başka yerlere nakletmek,

2. Öğrenime ara vermek ve öğrenci yurtlarını süreli veya süresiz olarak kapatmak,
3. Umuma açık, gazino, lokanta, birahane, otel, motel, kamping vb. yerleri denetlemek, gerektiğinde kapatmak ve bu yerleri olağanüstü halin icaplarına göre kullanmak,
4. Bölgede, görevli personelin yıllık izinlerini sınırlamak veya kaldırmak,
5. Bölgedeki tüm haberleşme araç ve gereçlerinden yararlanmak, gerekirse el koymak,
6. Tehlike yaratan binaları yıkmak, sağlığa aykırı ve zararlı gıda madde ve mahsullerini imha ederek,
7. Belli gıda maddelerinin, hayvan ve hayvan yemi ile ürünlerinin bölgeye giriş ve çıkışlarını kontrol etmek gerektiğinde yasaklamak,
8. Gerekli görülen zaruri ihtiyaç maddelerinin dağıtımını düzenlemek,
9. Halkın her çeşit ihtiyacı olarak imal edilen satılan ve depolanan mallara el koymak, kontrol etmek, bu malları satıştan kaçman, saklayan, kaçırın, fazla fiyatla satan, imalini durduran veya yavaşlatanlar hakkında, fiilin işleniş şekli veya niteliği de göz önüne alınarak iş yeri bulunduğu mahal için hayati önem taşımadığı takdirde buraları kapatmak,
10. Kara, deniz ve hava trafiğine ilişkin tedbirleri almak,
11. Sokağa çıkmayı sınırlamak veya yasaklamak,
12. Belli yer ve saatlerde kişilerin dolaşma ve toplanmalarını yasaklamak, araçların seyrini engellemek,
13. Kişilerin, üstlerini, araçlarını, eşyalarını aratmak, suç eşyası ve delil niteliğinde olanlara el koymak,
14. Bölgede yaşayanlar ile hariçten girecek olanlara, kimlik belirleyici belge taşıma mecburiyeti koymak,
15. Gazete, dergi, broşür, kitap vb. basılmasını, çoğaltılmasını, yayımlanmasını, bölge dışında basılmış, çoğaltılmış olanların bölgeye girmesini yasaklamak ya da izne bağlamak veya toplatmak,
16. Söz, yazı, resim, film, plak, ses ve görüntü bantlarını ve sesle yapılan her türlü yayımı denetlemek, gerektiğinde kayıtlamak veya yasaklamak,
17. Hassasiyet taşıyan kamu ve özel kişilere ait yerlerle bankalarda özel koruma tedbirleri aldirmek,
18. Her nevi sahne oyunları ve filmleri denetlemek, durdurmak veya yasaklamak,

19. Ruhsatı olsa bile her çeşit silah ve mermilerin taşınmasını veya naklini yasaklamak,

20. Her türlü mühimmatın bulundurulmasını, hazırlanmasını, yapılmasını veya naklini izne bağlamak, yasaklamak ya da toplamak,

21. Kamu düzenini bozabileceği kanısını uyandıranların bölgeye giriş ve çıkışlarını yasaklamak,

22. Bölgede güvenlikleri sağlanması gerekli tesis veya teşekküllerin bulunduğu alanlara giriş-çıkışları düzenlemek, kayıtlamak veya yasaklamak,

23. Kapalı ve açık yerlerde yapılacak toplantı ve gösteri yürüyüşlerini yasaklamak, ertelemek, izne bağlamak, izne bağlananları izlemek, gerekiyorsa dağıtmak,

24. İşçi çıkarmalarını işverenin de durumunu dikkate alarak üç aylık bir süreyi aşmamak kaydıyla izne bağlamak veya ertelemek,

25. Demek faaliyetlerini; her dernek hakkında ayrı karar almak ve üç ayı geçmemek kaydıyla durdurmak,

26. Grev ve lokavt kararlarının uygulanmasını en çok bir aya kadar ertelemek.

Olağanüstü Hal Kanununun verdiği yetkilerin kullanılmasından dolayı idare aleyhine idari yargıda dava açılabilir, tazminat durumunda idarenin, kamu görevlisine şahsi kusurundan dolayı rücu hakkı vardır. Ancak Sıkıyönetim Komutanları aleyhine rücu davası açılmamaktadır.

B. Tabii Afet Nedeniyle, /Olağanüstü Hal İlan Edilmesi Halinde Valilerin Görev, Yetki ve Sorumlulukları

Afet uygulamalarında, Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle yapılacak yardımlara dair 7269-1051 sayılı Kanun, mülki amirlere olağanüstü yetkiler vermektedir.

Kanunun 4 üncü maddesine göre çıkarılan ve 12 Eylül 1968 gün ve 12999 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Yönetmelik ile Afetler Acil Yardım Örgütü ve Planlama Esasları Kılavuzu dikkate alınarak illerde İl Kurtarma ve Yardım Komiteleri ve grupları kurulmaktadır.

Mevzuatın kendilerine verdiği yetkileri kullanarak, afetzedelerin acil ihtiyaçları karşılanmakta ve yaraları sarılmaktadır.

Valilere olağanüstü hal ilanında yukarıda belirtilen mevzuatın verdiği yetkilere ilaveten Olağanüstü Hal Kanunu ile verilen görev, yetki ve sorumluluklar aşağıda belirtilmiştir:

1. İlde olağanüstü hal bürosu kurar, daha önce yapılmış afet planlarını bu kanuna göre revize ettirir,
2. Tüm ilçelerde, İlçe Olağanüstü Hal Bürosu kurdurur, gerektiğinde bunları harekete geçirir,
3. Ayrıca, 5442, 7269 sayılı Kanunlarla "Afetlere İlişkin Acil Yardım Teşkilatı ve Programları Hakkındaki Yönetmelik" ve bu yönetmeliğin uygulamasına açıklık getiren Yönerge ve Kılavuzda belirtilen görevleri yerine getirir ve yetkilerini kullanır,
4. Olağanüstü halin ilanı ile birlikte, çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarının il ve ilçelerdeki teşkil, kurul ve komisyonları, olağanüstü hal büroları ile işbirliği içerisinde çalışmalarını sağlar,
5. Afet bölgesinin durum ve ihtiyaçlarını havi raporları Başbakanlık Olağanüstü Hal Koordinasyon Kurulu Başkanlığına gönderir,
6. Bölgedeki haberleşme araç ve gereçlerinden yararlanır, gerekirse geçici olarak bunlara el koyar,
7. Bölge içindeki Kamu Kurum ve Kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişilerden istenecek veya yükümlülük konulacak arazi, arsa, bina, tesis, araç, gereç, yiyecek, ilaç ve tıbbi malzeme vb. maddeleri vermek zorundadır,
8. Genel kapsamlı yükümlülükleri çeşitli yayın araçları ile ilan ettirir,
9. Belirli yükümlülükleri acil hallerde sözlü olarak duyurur,
10. Tehlike arz eden binaları yıktırır, sağlığa zararlı gıda maddelerini ve mahsulleri imha ettirir,
11. Belli gıda maddeleri ile hayvan yem ve ürünlerinin bölge dışına çıkarılması ya da bölgeye sokulmasını kontrol ettirir, gerekirse yasaklar,
12. Gerekli görülen zaruri ihtiyaç maddelerinin dağıtımını düzenler,
13. Halkın, yiyecek, içecek maddeleriyle, sağlığında kullanılan ilaç vb. şeyleri tarım ve sanayi maddeleri imal, depolama ve ticaret konularında gerekli tedbirleri alır,
14. Ulaştırma araçlarının bölgeye giriş ve çıkışlarını kısıtlar veya yasaklar,
15. Bölgedeki yerleşim yerlerinden belli bazı yerlerle ilgili çeşitli sınırlama ve yasaklar koyabilir,
16. Resmi ve özel her derecedeki öğretim ve eğitim kumrularında öğrenime ara verebilir, gerekirse öğrenci yurtlarını süreli ve süresiz olarak kapatabilir,

17. Bölgedeki 18-60 yaş arasındaki vatandaşlara yükümlülük verebilir,
18. Olağanüstü hal hizmetlerinin yürütülmesinde görevli personelin izinlerini sınırlar veya kaldırır,
19. Umuma açık yerlerin açılma ve kapanma zamanın tayin eder, sınırlar, gerektiğinde kapatır, gerektiğinde de bunları halin icaplarına göre kullanır,
20. Acil ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli para kamu kaynaklarından zamanında karşılanamaması halinde, bölgedeki kredi kuruluşlarından yararlanır,
21. Acil ihtiyaçların karşılanamaması halinde civar il valilerinden yardım ister,
22. Olağanüstü hal büro ve hizmet gruplarındaki personelin yetmemesi halinde civar illerden personel yardım ister,
23. Para, mal ve çalışma yükümlülüğü karşılığının ödenmesini sağlar,
24. Alman tedbirlere aykırı hareket edenler, emirlere uymayanlar, maksatlı ve asılsız, mübalağalı haber yayan veya nakledenler hakkında suç duyurusunda bulunur,
25. Devlet Memurları Kanunu kapsamına giren bütün personele, verilen görevleri yapmamaları veya savsaklamaları halinde, tabi oldukları disiplin mevzuatında bu fiillerin disiplin cezası gerektirip gerektirmediğine bakılmadan, durumun ağırlığını dikkate alarak uyarma, kınama ve aylıktan kesme cezası verir,
26. Mahalli idare organlarınca alınacak karar ve tasarrufların tamamının ya da bir kısmının, Valilik veya Kaymakamlıkça onaylandıktan sonra yürürlük kazanacağına karar verebilir,
27. 6, 16 ve 18 inci maddeler, askeri, adli kurumlar ile Hakim, Savcı ve Askeri Personel hakkında uygulanmaz.

C. Tehlikeli Salgın (Hastalıklar Nedeniyle Olağanüstü Hal İlan Edilmesi Halinde Valilerin Görev, Yetki ve Sorumlulukları

(A) başlığında sayılan görevlerden, Kanunun 9 uncu maddesinde gösterilenler bu bölüm için de geçerlidir.

Yönergede Yer Alan Diğer Hususlar

Olağanüstü Hal Uygulamaları Yönergesinde olağanüstü halin niteliğine göre bazı düzenlemeler yapılmıştır. Kaymakamlıklarda bir öme-

ğı bulunan söz konusu Yönergede yer alan önemli hususlardan aşağıda kısaca bahsedilecektir.

A. Şiddet Olayları Nedeniyle Olağanüstü Hal İlan Edildiğinde, Bazı Kurum ve Kuruluşların Korunması ve Güvenliklerinin Sağlanması

2495 sayılı Kanuna göre, milli ekonomiye ya da Devletin gücüne önemli ölçüde katkısı bulunan kuruluşların tehlike ve tecavüzlere karşı kendi güvenlik teşkilatlarını kurmaları esastır.

Yönergede yer alan hususlar Valiler, İl Jandarma Alay Komutanlığı ve İl Emniyet Müdürleri tarafından denetlenecektir. Denetlemelerle ilgili ayrıntılı bilgiler, yönetmelikte belirtilmiştir.

B. Cezaevlerinde Alınacak Güvenlik Önlemleri

Cezaevlerinin iç güvenliği cezaevi yönetimi tarafından, dış güvenliği ise jandarma tarafından sağlanmaktadır.

Olağanüstü hallerde Valilikçe gerekli görüldüğünde infaz kurulularının ilgililerce denetlenmesi ile yönergede yer alan formun doldurularak bir nüshasının Başbakanlık Olağanüstü Hal Koordinasyon Kuruluna, bir örneğinin ise Adalet Bakanlığına gönderilmesi sağlanır.

C. Silah, Patlayıcı Madde ve Mühimmatın Depolanması

Olağanüstü hal ilan edilen ilin Valisi, kendi sorumluluk bölgesi içindeki yükleme, boşaltma, nakliye, geçici ve sürekli depolamanın güvenliğini, güvenlik kuvvetleri aracılığıyla aldırtacaktır.

Kontrol ve denetlemeler (Denetleme Formuna göre) bir rapora bağlanacaktır.

D. Önemli Operasyonların Koordine Edilmesi

Bu konudaki bilgiler özel gizlilik dereceli olduğundan, fazla açıklama yapılmamıştır. Yönergede gerekli ve yeterli bilgiler vardır.

Son olarak açıklamakta ve temas etmekte fayda vardır; O da olağanüstü hal ilan edilmesinden önce, bu komite ile ilgili mevzuatın açıklama ve emirleri doğrultusunda, olağanüstü hal şartlarının tahakkukunda çok önce gerekli olan tedbirlerin alınması ve plan ve programların hazırlanması ve zaman zaman gözden geçirilmesidir.

Gelecek sayıda Emniyet ve Asayiş konusunda kalan diğer Konferans notlarının özetlenmesine devam edilecektir.

BURSA VALİSİ AHMET VEFİK PAŞA

Mehmet ALDAN

Merkez Valisi

Ahmet Refik Paşa kendine özgü bir kişiliğe sahiptir. Eski deyimle nev'i şahsına münhasır bir kişidir.

Keskin zekâsı, medeni cesareti, idari yeteneği ve geniş bilgisiyle tanınmış devlet adamlarımızdan, ünlü valilerim izdendir. Yoğun devlet hizmetlerinin yanında, tarihe, dile ve edebiyata ilişkin çalışmalarıyla kendine sağlam bir yer yapmıştır.

HAYATI

Ahmet Refik, 3 Temmuz 1822 tarihinde İstanbul'da doğdu. Dedesi Yahya Naci Efendi, Divân-ı Hümâyûn'un ilk Müslüman çevirmenidir. Babası Mehmet Muhittin Efendi, Hariciye Nezareti (Dışişleri Bakanlığı) memurlarındandır.

İlk bilgileri ailesinden edinen Ahmet Refik Efendi 1831 yılında Mühendishane-i Berri Hümâyûn'un¹² ilk kısmında öğrenimine başladı. 1834 yılında Paris Elçiliğine atanan Mustafa Reşit Paşa, Mehmet Muhittin Efendi'yi de beraberinde Paris'e götürdü. Böylece küçük yaşta babasıyla Paris'e giden Ahmet Refik, öğrenimini Saint-Louis Lisesi'nde tamamladı.

1837 yılında İstanbul'a dönünce, Tercüme Odası'nda Hâceganlık rütbesiyle çalışma hayatına girdi. 1840 yılında Londra Elçiliği Kâtipliğine atandı. 1842'de Sırbistan'da, Eflâk Buğdan'da ve İzmir'de geçici görevler ifa etti. 1845'de İzmir dönüşünde, Tercüme Odası Mümeyyizi oldu. 1847'de, yayınlanması Devletçe kararlaştırılan Salname (Yıllık) düzenleme işi Ahmet Refik Efendiye verildi.

¹ Divân-ı Hümayun = Osmanlı Hükümeti, Bâb-ı Âli, Kabine

² Mühendishane-i Berri-i Hümayun Mühendis Mektebi.

1849'da Macaristan mültecileri olayım çözmek için görevlendirildi. Aynı yıl içinde Mütercim-i Evvel (Baş çevirmen) oldu.

Fransız şairi La martine, 1849 yılı başlarında, Sadrazam Mustafa Reşit Paşaya başvurarak Türkiye'ye göç etme dileğini bildirmiş ve kendisine toprak verilmesini istemişti. Sanat ve politika alanında önemli bir yeri olan Lamartine'e Aydın dolaylarında bir çiftlik verilmesi kararlaştırıldı. Lamartine adına bu işi sonuçlandırmak üzere Türkiye'ye gelen Charles Roland'a hükümet temsilcisi olarak Ahmet Refik Efendi refakat etti.

1851 yılında önce Enoümen-i Dâniş'e (Bilimler Akademisi) üye oldu, sonra da Tahran Elçiliği'ne atandı. Burada İran dilini ve kültürünü inceleme imkânını buldu. Ali Paşanın Sadrazamlığı sırasında bu görevden alındı.

Mustafa Reşit Paşa 1855'de Sadrazam olunca, Ahmet Refik Efendiye Meclis-i Vâlâyı Ahkâm-ı Adliye üyeliğine,³ 1857'de Deavî Nazırlığına (Adalet Bakanlığı) getirdi. Mustafa Reşit Paşanın aynı yıl Sadrazamlıktan ayrılması üzerine eski görevine atandı. 1860 yılında Elçi olarak Paris'e gönderildi.

1861 yılında Evkaf Nazırı oldu. 1862 ide yeni kurulan Divan-ı Muhasebata (Sayıştay) başkan seçildi. Bir yandan da Darülfünunda (Üniversite) Tarih Felsefesi okutmaya başladı. 1863'de Meclis-i Vâlâ üyesi oldu. Aynı yıl Anadolu Sağ Kol Müfettişi olarak atandı. Bu kol o sırada Kocaeli, Bursa, Biga, Balıkesir, Muğla, Aydın, Antalya, İçel il ve ilçelerini kapsayan geniş bir alandı. 1864 yılında Bursa halkının şikayetleri üzerine müfettişlik görevinden uzaklaştırıldı.

Fuat ve Âli Paşaların başbakanlıklarına rastlayan dönemlerde Ahmet Refik açıkta kalmıştır. Bu durum Âli Paşa'nın 1871'de ölümüne kadar sürer. Bu süre içinde, bütün gücünü fikir çalışmalarına vermiştir. Moliere'den yaptığı çevirileri arka arkaya bastırması, Rüştiyelerde (ortaokul) tarih kitabı, olarak okutulan Fezleke-i Tarih-i Osmaniye bu dönemde yazmış, Voltaire'den çeviriler yapmıştır.

Âli Paşa'nın ölümünden sonra Mahmut Nedim Paşa, Sadrazam olunca Ahmet Refik Efendiye önemli görevler verdi. 1871'de Rüşûmat Emîni (Gümrük Bakanı), 1872'de Sadaret Müsteşarı oldu. Aynı yıl Maarif Nazırlığına (Millî Eğitim Bakanı) atandı. Daha sonra bir süre Şuray Devlet Azalığında (Danıştay Üyeliği) bulundu.

³ Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâmı Adliye = Kanun ve Tüzükleri Hazırlayan Kurul.

1876 yılında Lehçe-i Osmanî adlı eserini yayınladı. Aynı yıl kendisine Vezirlik rütbesi verilerek Meclis-i Mebusan (Mebuslar Meclisi) başkanlığına getirildi. Paşa : “Meclis kendi reisini kendi seçer, parlamentoların reisleri tayinle olmaz, serbest seçimle olur.” diyerek Padişah'a maruzatta bulunmuş ise de dinlenmemiştir. Bu görevden sonra Edirne Valisi oldu. Bunu Âyan Meclisi (Senato) üyeliği izledi. 1877'de ikinci kez Maarif Nazırlığına getirildi.

Sadrazam Hamdi Paşa'nın değiştirilmesi sırasında Mebuslar Meclisinin Padişah tarafından kapatılması düşünülmüş ve bu nazik dönemde Ahmet Refik Paşanın Sadaret Makamında bulunması uygun görülmüştür. Bu görev için Paşanın ileri sürdüğü üç şart Padişah tarafından kabul edilmiştir. Bu şartlar şunlardır:

1. Sadaret unvanının Başvekâlet olarak değiştirilmesi, Nazırların (Bakanların) sorumluluklarının kabul edilmesi,

2. Damat Mahmut Paşanın Tophane Müdürlüğü'nden, Sait Paşanın Dahiliye Nazırlığından azledilmesi ile bu Nezaretin işlerinin Başvekâletçe yürütülmesi,

3. Kamu işlerine ait Başvekâletten yapılacak tekliflerin Saltanat Makamınca kabul edilmesi.

Ahmet Refik Paşanın Başvekilliği, Rusların Ayastafanos'a (Yeşilköy) dayandığı, 200 bini aşkın Rumeli göçmeninin İstanbul sokaklarını doldurduğu, Hazinesin para sıkıntısı çektiği, halkın geçim derdine düştüğü çok bunalımlı bir döneme rastlar.

Paşa bütün gücüyle kendini görevine verdiği bir dönemde, Padişahı düşürmek girişiminde bulunduğu yolundaki bir ihbar üzerine görevinden azledildi. Bu ihbarın asılsız olduğunun anlaşılması üzerine de Bursa Valiliği ne atandı.

30 Ekim 1882'de ikinci kez Başvekil oldu. Ancak bu son görevinde üç gün kalabildi.

Bundan sonra Boğaziçi'ndeki (köşküne çekilerek kendisini okuyup yazmaya ve bilimsel çalışmalara verdi. Lehçe-i Osmaninin ikinci bölümünü tamamlayıp ilk bölümü ile birlikte yayınladı. Okuyup yazmasının ve zengin bahçesiyle uğraşmasının dışında tek zevki evinde hayranlarını kabul etmektir.

2 Nisan 1891 tarihinde öldü. Cenazesi büyük bir merasimle kaldırılarak Rumeli Hisarı'ndaki Kayalar Mezarlığına defnedilmiştir. Paşanın son yılları maddi yönden ferah geçmemiştir. Ölümünden söz eden

"Sabah" gazetesi, cenazeye ait masrafların Padişah tarafından karşılandığını yazmıştır.

KİŞİLİĞİ

Ahmet Refik Paşa, düşünceleri, yargıları, davranışları ve giyinişi ile çevresindekilerden ve çağdaşlarından ayrılır. Yahya Kemal Onun için,

Hazar gıpta o devri kadim efendisine

Ne kendi kimseye benzer ne kimse kendisine

demiştir.

Davranışlarındaki aşırılık, O'nun karakterini belirleyen başlıca özelliğidir. Otorite tesisinde, sevgisinde-kininde, övgüsünde-yergisinde aşırılıktan kurtulamazdı. Geçimsiz ve üst makamı önemsemez bir tutum içindeydi. Bu yüzden hayatı çekişmeli ve hareketli geçmiştir. Ahmet Refik Paşayı bize en az sözle en iyi tanıtan Fuat Paşa olmuştur.

Bir gün Sultan Abdülaziz, Sadrazam Fuat Paşaya sorar:

— Bir Ahmet Refik Efendiden söz ediliyor, bu kimdir?

— Efendimiz, Ahmet Refik Efendi bir pırlantadır. Fakat binek taşı büyüklüğünde bir pırlanta. Ne yüzük yapıp parmağa takılır, ne kaldırım taşı olabilir!..

Kırk beş yıllık çalışma hayatında, çeşitli görevlerden uzaklaştırılması, kendine olan sonsuz güveninden ve başına buyruk tutum ve davranışlarından ileri gelmiştir. Bunun çarpıcı iki örneğine Bursa Valiliğinde tanık olmaktadır:

Hükümet'in başında Sadrazam olarak Sait Paşa bulunuyordu. Bu göreve İkinci Abdülhamid'in Başkâtipliğinden gelmişti, Padişahın sevdiği, tuttuğu bir kişiydi. Ahmet Refik Paşa'nın, Başvekilliği kabul etmek için ileri sürdüğü şartlardan biri de işte bu Sait Paşanın Dahiliye Nazırlığından azledilmesi olmuştur...

Yeni Sadrazam Sait Paşa, Bursa Valisi Ahmet Refik Paşaya olan duygularını belli etmemeğe özen gösteriyordu. Fakat Ahmet Refik Paşa, uzlaşmaz tutumunu yine sürdürüyordu. Sadrazam'ın "Sait" imzasıyla gönderdiği bazı emirlerine karşılık, Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği açık bir yazıda : "Sait imzalı bazı telgraflar geliyor, bu adam kimdir?" diye sormuştu.

Ahmet Refik Paşa başına buyruk hareketlerini sürdürüyordu: Hükümet tarafından Bursa'daki bazı memuriyetler için tayinler yapılmıştı.

Paşa, işe başlamak üzere Bursa'ya gelen bu kimselere : “Sizi tanımıyorum, belki iyi adamlarsınızdır. Ama benim memura ihtiyacım yok.” diyerek kendilerini vapura bindirip İstanbul'a gönderdi. Bir başka sefer Hükümet, Bursa'daki memurlardan bazılarını azletmiş, durumu Valiye de bildirmişti. Vali bu azilleri de tanımadı, bunlardan bir kısmını “Ben sizden memnunuz.” diyerek alıkoydu.

*

* *

Bir gün Bursa Defterdarı, Vali Ahmet Refik Paşaya, Bakanlıktan gelen telgraflarla merkezin giderleri için para istendiğini, bunun imkânsız olduğunu bildirildiğini, fakat kabul edilmediğini söyler. Paşa Bakanlığa kısa bir telgraf çektirir : “Para denilen b..., bu vilâyette yok...”

*

* *

Ahmet Refik Paşa aşırılıkları ve tuhaflıklarıyla birlikte meslek onuruna düşkün, medeni cesareti üstün bir üst düzey yöneticisiydi. Aşağıya aktarılan örnekler bunun kanıtları olarak gösterilebilir:

Mahmut Nedim Paşa Sadrazam olunca, Ahmet Refik Efendiyi Sadaret Müsteşarlığına getirmiştir. Müsteşar kendine gönderilen evrakı : “Müsteşarın vazifesi Sadrazam'ın bir müşkülü olursa birlikte istişare etmektir, evrak havale eylemek değildir.” diye geri çevirir, yazı taslaklarını incelemeyen “yazıla” damgasını basarmış. Sadrazam kendini günde bir kaç sefer çağırınca, yanma gitmemek için odasının kapısını kilitleyip oturmuş. Sadrazam, sonunda, müsteşarını Maarif Nazırı yapmak suretiyle yanından uzaklaştırmıştır.

*

* *

Sultan Abdülhamid'in isteği üzerine bir gün Saray'da kalmıştı. Fakat o geceyi uykusuz geçirmişti. Sabahleyin Bâb-ı Âli'ye geldiğinde Mühürdar İbrahim Bey'e dert yanmıştı : “Ne tuhaf, yatak ipekler içinde; çarşaf lar ipek, yastık yüzleri hakeza, yorganlar ipekli. Sırmalı terlikler, entari, hırka ve maşlah. Yatakta ne tarafa dönssem bir hisirtidir gitti. Elimi oynatsam kırış... diye bir ses. Az kalsın deli olacaktım. Âzamüşşanımıza lâayık bir yataktı. Ama ne fayda alışmamışım.”

Paşanın sözleri Sultan'a kadar duyurulur, onun da hoşuna gider. Bir hafta geçmeden Başvekilinden gene Saray'da gecelemesini ister. Paşa: “Emret Padişahım, fakat müsaade buyurulsun, evime kadar gidip geleceğim. Refikam cariye niz hastadır, ilâcını verip geleyim.” diyerek izin alır. Döndüğünde Paşa, arabasına yatağını, yorganını yüklemiş, geceliğini giymiş durumdadır. Kendisini şaşkın bakışlarla karşılayan Saray adamlarına : “Beni doğru yatak odasına götürün” diye emir verir. Bu

olaya Sultan Abdülhamid'in günlerce güldüğü, birçok kereler anlattığı söylenir.

*

* *

Ahmet Refik Paşa, son Başvekilliğinden de ayrılmıştı. Sultan Abdülhamit, eski Hükümet adamlarının da katılmalarını uygun gördüğü bir toplantı düzenlenmiş, Ahmet Refik Paşanın da bulunmasını istemişti. Paşa Saray'dan gelen Mabeyinciye şöyle cevap vermiştir : "Efendimiz beni çocuk oyuncağı mı zannediyorlar? Hah hah hah!.."

*

* *

Aşağıya aktarılan olay, Ahmet Refik Paşanın toplumsal kaynaşmalar karşısındaki cesur tutumunu ve soğukkanlılığını kanıtlar niteliktedir :

Ruslar, ordularının İstanbul yakınlarında bulunduğu bir sırada, İstanbul'a girmek için bahane aramakta, Hristiyan halkın Müslümanlar tarafından öldürüleceği haberini yaymaktadırlar. O günlerde bir de olay olmuştur. Tatarlar (Kurtuluş)daki Rumlar bir gün bir araya gelerek bağırıp çağırmaya başlamışlardır. Bunun üzerine Zaptiye Nazırı Hafız Paşa, Sadrazam'a bir yazı yazarak Tatavla Rumlarının ayaklandığını bildirmiş ve birkaç tabur asker gönderilmesini istemiştir. Başvekil Ahmet Refik Paşa, arabasıyla olay yerine ulaştığı zaman esnaftan beş altı yüz kişinin toplanıp bağırıp çağırdıklarını görmüştür.

Topluluk Paşayı görünce, arkadan başka kuvvetlerin de geldiğini düşünerek korkmuş ve ürkmüş. Arabadan inen Sadrazam, romatizmadan aksayan adımlarla topluluğa yanaşıp önde gelenlere bastonuyla vurmaya başlayınca hepsi dağılıp gitmişler. Sadrazam'a buradan doğru Yıldıza giderek Hafız Paşayı çağırtmış. Yanma yaklaşınca, iki parmağını uzatıp üzerine yürüyerek : "Ben adamın iki gözünü birden oyarım. Seni miskin herif seni! Taburla asker sevk edeceğine kendin gidip de o karga derneğini niçin dağıtmadın? Devletin başına gaile mi açacaksın?" diye azarlayıp dışarıya kovmuş.

*

* *

Ahmet Refik Paşaya, cesur kararları ve uygulamaları, sert tabiatı, bazen alaycı ve garip halleri ve dikkati çeken giysileri yüzünden "deli" sıfatını yakıştıranlar olmuştur. Paşa'dan umduğunu alamayan hicivci Naim Efendi, sanırım, bunu yüzüne söyleyen tek kişi olmuştur :

Paşa Edirne Valisi iken bir kazanın kaymakamı olan hicivci Naim Efendiye, bir eşkıyanın yakalanmasından dolayı bir takdirname vermişti. Naim Efendi, sarhoş ve onursuz bir adamdı. Günün birinde gö-

revire son verilmiş, açıkta kalmıştı. O sırada Ahmet Refik Paşa başvekilidir. Elinde Paşanın verdiği takdimname olduğu halde Makama giden Naim Efendi Paşaya tebriklerini sunar ve takdimnameyi gösterir. Bu sahne Makamda ve (konakta bir çok kereler tekrarlanır. Paşa her seferinde Naim Efendi'yi sabırla dinler. Ama son seferinde Naim Efendi o kadar sarhoştur ki, ayakta zorlukla durmaktadır. Aynı tebrik sözlerini tekrarlayıp takdimnameyi uzatınca Paşa büyük bir hiddetle kâğıdı buruşturarak Naim Efendinin suratına atar ve kapıyı göstererek defolup gitmesini söyler. Buna karşılık Naim Efendi şöyle bağırır : “Bana, deli sarhoştan korkar demişlerdi. Halbuki bu deli hiç korkmuyor!”

*

* *

Ahmet Refik Paşa, elçilik görevleri sırasında Türklük şeref ve onurunu her şeyin üstünde tutmuş, üstün bir medenî cesaret göstererek ona toz kondurtmamıştır. Mevkii ne olursa olsun karşısındakine, ince nükteleriyle gereken cevabı vermekten çekinmemiştir. Ulusal duyarlılığım ortaya koyan bazı olaylara ve fıkralara aşağıda yer verilmiştir:

Ahmet Refik Efendi, Tahran'a elçi oluncaya kadar Sefaret binasına Osmanlı Devleti'nin bayrağı çekilmiyordu. Fakat yeni Osmanlı elçisi, bütün itirazlara rağmen Sefarethaneye devletin bayrağını çekmiştir. Bunun üzerine İran Hükümeti de, İstanbul'daki Sefaret binasına kendi bayraklarını çekmek istemişse de, gerekli izin verilmemiştir. İran Sefarethanesine bayrak çekilmesi çok sonra olmuştur.

*

* *

Ahmet Refik Efendi, Osmanlı Devletinin Paris Elçisidir. Bir gün Paris tiyatrolarının birinde Hazreti Muhammed'e dair bir piyesin sahneye konulacağını haber alması üzerine, piyesin yasaklanması için Fransız Hariciyesine başvurur. Ona piyesi yasaklayamayacaklarını söylerler. Elçi, piyesin oynatıldığı tiyatroya ilk gecesinde gider ve perdenin açıldığı sırada sahnenin ortasına çıkar ve durur. Sonuç, piyes oynatılmaz.

*

* *

Fransız İmparatoru Üçüncü Napolyon, Türk elçisi Ahmet Refik Efendiye bazı hareketlerinden dolayı kızmaktadır. Elçiye şöyle bir haber gönderir : “Kendisini Sultan Selim'in Sefiri mi sanıyor?” Buna karşılık onun cevabı şöyledir: “Sultan Selim Sefiri olsaydım Haşmetperaileri Paris'te bulunamazlardı!”

*

Üçüncü Napolyon Paris'te, gösterişli, beyaz bir araba ile dolaşmaktadır. Bir gün Paris sokaklarında bu arabanın bir eşi daha görülür;

halk İmparatorun geçtiğini sanarak telâşa kapılır. Halbuki bu araba Türk Elçisi'nindir. Fransız Dışişleri Bakanlığı, Osmanlı Dışişleri Bakanlığına yazarak Elçi'nin bu araba ile dolaşmamasını ister.

İstanbul Hükümeti, Paris Elçimizi uyarır, aynı araba ile dolaşmamasını ister. Ahmet Refik Efendi şu cevabı verir : "İstanbul'daki Fransız Sefiri, Padişah'a mahsus Saltanat kayığının tam benzerini yaptırmıştır. Fransa Hariciye Nazırlığı, (kendi sefirlerinin Boğaziçi'nde bindiği kayığı görmüyor da, Osmanlı Sefirinin Paris'te gezdiği arabayı mı görüyor? Sefir o kayığı ortadan kaldırırsa, bu araba da kendiliğinden kalkar." Bundan sonra Fransız Elçisi, kayığını kaldırmış, Ahmet Refik Efendi de arabasını siyaha boyatmıştır.

*

* *

Ahmet Refik Efendi'nin Paris'te bulunduğu sırada Şam'da olaylar çıkmıştır. Olayların Cebeli Lübnan'a geçmesinden endişelenen Fransa, din gayretiyle harekete geçerek bir mareşalin kumandasında Suriye'ye bir ordu gönderme girişiminde bulunmuştur. Elçimiz Ahmet Refik Efendi, Bâb-ı Âli'yi "Suriye'ye asker uçurun" feryadı ile uyarmıştır. Bunun üzerine Hariciye Nazır Fuat Paşa, fevkalâde komiser olarak Suriye'ye gittiği gibi önemli sayıda asker de sevk edilmiştir. Fransa'da kamuoyu yatışmış ise de, büyük devletler işe karışmış, bu konuda Paris'te bir konferans toplanmasını istemişlerdir. Konferansta Suriye'ye gönderilecek Avrupa askerinin sayısı ve Osmanlı Devleti'nin katkısı söz konusu edilecektir. Bâb-ı Âli, bu toplantıya katılma kararını bildirmek zorunda kalmış ve elçisine gerekli talimatı vermişti. Ancak Ahmet Refik Efendi, zaman kazanmak istiyor ve talimattan habersiz görünüyordu. Hâlbuki Fransız Hariciyesi durumdan bilgi sahibi bulunuyordu. Elçinin, onlara da bir talimat almadığını söylemesi üzerine, Âli Paşa, Sefârethaneye gönderdiği açık bir telgrafla durumu yeniden tebliğ etmişti. Bunun üzerine elçi bir süre Paris'ten uzaklaştı. Paris'e dönerek konferansa katıldığı zaman, Türk askeri Şam'a ulaşmış, Avrupa'da kamuoyu yatışmış ve Fransa'dan gönderilecek asker sayısı altı bine indirilmişti...

Ahmet Refik Paşa, sonraları Âli Paşanın, ilk şifreli telgrafı erken göndermiş olduğunu anlatır ve : "Âli Paşa hınzırı öyle müşkül demde bana resmen yalan söyledi" dermiş.

*

* *

İmparator III. Napolyon bir kabul resminde yabancı devlet elçileriyle konuşuyordu. Bir ara Osmanlı Elçisine dönerek : "İmparatorluğunuz çatırdıyor." demek nezaketsizliğini gösterdi. Ulusal onuru her şeyin üstünde tutan Ahmet Refik Efendi, İmparatora, hakkettiği şu gü

zel cevabı verdi: “Haşmetmeap, bizim memleketimiz Fransa’ya pek uzaktır. Bu sebeple Zatı Haşmetanelerinin hakkımızda daima en doğru bilgileri alamayacakları tabiidir. Halbuki bendeniz Paris’teyim. Memleketinizin ahvalini yakından görüyorum. Çatırdayan sizin imparatorluğunuzdur.”

Bu konuşmayı dinleyen İngiliz Elçisi, İmparator'a verdiği cevaptan dolayı kendisini tebrik etmesi üzerine, Türk Elçisi: “Bu cevabı siz verebiliriniz, zira Devletinizi sizi himaye edeceği şüphesizdir. Benim Devletim ise, ehemmiyetsiz bir şikayet olunca beni azleder.” demiştir.

Bu olaydan kısa bir süre sonra Osmanlı Elçisi azledildiği gibi, bir kaç yıl sonra da 1870 Prusya-Fransa Savaşında, Fransa büyük bir yenilgiye uğramış, koca İmparatorluk yıkılıp gitmiştir.

Osmanlı Elçisi Ahmet Refik Efendi esprili ve tok sözleri, geniş kültürü ile Paris'in politika, fikir ve sanat çevrelerinde sevilen ve aranan bir kişi olmuştur. İmparator III. Napolyon da, kendisini şaşırtan, bazen kızdıran durum ve tutumlarına rağmen Osmanlı Elçisini takdir etmekten geri kalmıyordu. Nitekim İmparatorun, veda mektubunu sunmaya gelen Elçiye : “Sizin gibi zevatı vekillerim arasında görmek isterdim.” dediği ve İmparatorluk armasını taşıyan Sevr işi bir sofa takımı ile üstünde elçinin adı yazılı bir tuvalet takımı hediye ettiği bilinmektedir.

*

* *

Ahmet Refik Efendi'nin, Paris Elçiliği'ne gelen iş sahiplerine ve ziyaretçilere iyi davranmadığı Bâb-ı Âli'ye duyurulmuş, şikayet olunmuştu. Durum kendisinden sorulan Elçi şu cevabı vermiştir : “Jumalcılardan aç kalan, bizim Sefarete hücum etmekte olup Sefaret ise imaret olmadığından yüz verilmek mümkün olmuyor.”

*

* *

Ahmet Refik Paşa, yabancılarla olan ilişki ve temasları sırasında da ulusal onurun korunması bakımından aynı duyarlılığı ve medenî cesareti göstermiştir:

1877 Osmanlı-Rus Savaşı'nda ordularımız yenilmiş, Rus orduları Yeşilköy'e gelip dayanmıştır. Rus orduları Başkomutanı, Sultan Abdülhamit'i ziyaret için Dolmabahçe Sarayı'na gelmiştir. Padişah Grandük Nikolay'ı karşılamak üzere Hükümet Erkânı ile birlikte Saray'ın cümle kapısı önünde durmaktadır. Grandük'ü denizden getiren motor rıhtıma yanaşınca bir Rus subayı kıyıya atlayarak elindeki Çarlık bayrağını rıhtıma dikmiştir.

Minnet Refik Paşa, bu sırada Başvekil olarak Padişah'ın yanında durmaktadır. Rus subayının hareketi üzerine, Paşa şişman vücudundan beklenmeyen bir çeviklikle merdivenleri atlayarak kıyıya ulaşır. Göz açıp kapayınca kadar geçen zaman içinde, Rus bayrağını söktüğü gibi denize fırlatmış ve hiç bir şey olmamış gibi, herkesin şaşkın bakışları altında, telâşsız adımlarla merdivenlerden çıkıp Padişah'ın yanındaki yerini almıştır!..

*

* *

Karadağ Prensi İstanbul'a gelmiştir. Sultan Abdülhamid, Ahmet Refik Paşayı da Saray'a çağırır. Saray'da eski Başvekillerde birlikte Prense takdim edileceğini öğrenir. Osmanlı Devletinin Başvekilliğini yapmış bir kişinin İmparatorluğa tâbi bir prensin ayağına getirilmesini onur kırıcı bulan ve buna çok üzülen Ahmet Refik Paşa : “Benim bahçıvanlarla işim yok!” diyerek Saray'dan ayrılır.

*

* *

Ahmet Refik Paşaya bir gün bir Hıristiyan:

— Camilerinizde niçin günlük yakmıyorsunuz, diye sormuş.

Paşa hemen cevap vermiş:

— Bizimkiler abdestlidir. Yel vermezler de ondan...

*

* *

Ahmet Refik Paşa'nın, gerek memleket içinde, gerek memleket dışında büyük hizmetler görmüş bulunmasına ve Türklük onurunu hakkıyla korumuş olmasına karşın, ilk Meclis-i Mebusasın (Mebuslar Meclisi) Başvekilliği sırasında kapatılmış olması yüzünden kendisinin Sultan II. Abdülhamit'in keyfi idaresine alet olduğu yolunda bazı görüşler ileri sürülmüş ise de, bu hususun daha derin bir incelemeye tabi tutulması gereğine inanılmaktadır.

İslâm Ansiklopedisinde bu konuda şunlar yazılıdır:

“Gerek Paris Sefirliğinde ve gerek ilk Başvekilliği sırasında şahsî dirayetine (kişisel yeteneğine) medyun (borçlu) olduğumuz bazı muvaffakiyetleri varsa da, İlk Meclis-i Mebusanın kapatılması hadisesinin, zamanında vaki olduğu ve bunda tesiri bulunduğu unutulamaz. Bununla beraber sonraları Abdülhamid'in istibdadına âlet olmadığı keyfiyeti de inkâr edilemez. Her halde büyük İdarî yeniliklerden hoşlanmadığı ve muasırlarından pek azı hakkında hürmet ve emniyet hissi beslediği ve etrafına muamelesinde bazen çok sert ve haşın olduğu muhakkaktır.

Abdurrahman Şeref Bey, Tarih Musahabeler inde tabiatını: "Mutlakıyet ve istibdada mayii" diye tarif etmiştir."

Bütün bu bilgiler Ahmet Refik Paşa'nın, yadırganır, fakat sağlam ve güvenilir bir kişiliğe sahip bulunduğunu ortaya koymaktadır.

BURSA VALİLİĞİ

Ahmet Refik Paşanın başarılı bir memurluk hayatı vardır. Özellikle elçilik görevleri ve Bursa Valiliği başarılı geçmiştir.

Paşa, Maarif Nazırı (Millî Eğitim Bakanı) ve Bursa Valisi olarak önemli hizmetlerde bulunmuştur. Öğretmen Okullarının ve özellikle Kız Öğretmenlik Okullarının açılmasına öncelik tanımıştır. Bursa Valisi iken kızların on ve erkeklerin on üç yaşına kadar okula devam etmelerini zorunlu kılmıştır.

Ahmet Refik Paşanın bayındırlık alanında yaptığı çalışmalar da verimli olmuştur. Bursa'da yeni yollar, caddeler açtırmış; eskilerini genişletmiş, neredeyse çıkmaz sokak bırakmamıştır. Anlatıldığına göre, kiraladığı arabayla sokak sokak dolaşır, arabacıyı çıkmaz sokaklara yöneltir, arabacı durunca da : "Vali Paşanın arabası için hiç durmak olur mu?" diyerek önlerine çıkan duvarı yıktırırırır.

Paşanın, yol ortasına rastlayan bir tekkenin yerinden kaldırılmasına ilişkin hikâyesi ilginçtir:

Ahmet Refik Paşa, Çekirge yolu üzerinde bulunan harap bir tekkeyi kaldırma kararındadır. Halkın mırıldandığını öğrenince, bir gün üzerinde resmi elbiseleri, nişanları olduğu halde türbe makberesin girmiş ve sandukanın üzerine eğilerek bir şeyler söylemiş. Sonra da kendisine hayretle bakanlara dönerek : "Devlet-i Aliye'nin Valisine hürmeten ayağa kalktılar, misafirim oluyorlar. Kendilerini şu ileri tepede konuklayacağım..." demiş ve türbe oraya nakledilmiştir.

Ahmet Refik Paşa'nın, Çekirge yolu üzerindeki türbeyi, kendi usulünce kaldırtmasından sonra halk arasında bazı eleştiriler yapıyordu. O sırada Bursa'nın tanınmış, ileri ve açık fikirli kişilerinden olan Şeyh Faik Efendi, dedikodu yapanları, eleştiride bulunanları ağır bir dille hicvetmişti. Taşlananlar arasında Bursa'nın tanınmış kişileri de yer alıyordu.

Hicviyenin bir bölümü 'Melunu Bursa',* öteki bölümü 'Mecnunu Bursa'* sözcükleriyle sonuçlanıyordu. Şeyh Faik Efendi'nin bu hicviyesi

* Melun = Lanetlenmiş, kötü.

Mecnun = Deli, akımdan zoru olan.

dillere destan olmuştu. Böylece, halkın diline düşenler bir araya gelerek Vali Paşaya şikayette bulundular. Paşa bütün şikâyetçileri makamında topladı. Şeyh Faik Efendi de bir köşede oturuyordu. Vali ona dönerek : "Şeyh Efendi, bir hicviyeniz dolayısıyla sizden şikâyet ediyorlar. Ne imiş bu hicviye? Okuyun da dinleyelim..."

Paşa şiiri ezbere biliyordu. Herkesin önünde okutmasında bir maksadı olduğunu sezen Faik Efendi, ayağa kalktı, önünü ilikledi ve davudi sesiyle hicviyesini okumaya başladı. ‘Melunu Bursa’ deyince, Paşa gür sesiyle sordu:

— Kim bu Bursa'nın melunları?

Şikâyetçilerden bir kısmı cevap verdi:

— Biziz Paşa Hazretleri!

— Devam ediniz Faik Efendi.

Faik Efendi, şehirlerinin güzelleştirilmesini örümcekli kafalarına sığdıramamış olanları mecnunlukla suçlayan mısralarına gelince Paşanın sesi yine duyuldu:

— Kim bu Bursa'nın mecnunları?

Şikâyetçilerin geri kalan bölümü bu kez hep birlikte ayağa kalkarak cevap verdi:

— Bizmişiz Paşa Hazretleri!

Vali Paşa bu cevabı bekliyordu, gürlledi:

— Peki... be adamlar... Bana ne için şikâyet gelirsiniz? Faik Efendi sizlere ne nam vermiş ise, sordum. Sizler bunları kabul edip ayağa kalktınız, "biziz" dediniz. Kabulünüzü burada huzurumda itiraf ettiniz. Vassafınızla hitabeden Şeyh Efendiye teşekkür ediniz!.."

Bu sözlerden sonra da şikâyetçilere kapıyı gösterdi...

Ahmet Refik Paşa, Bursa’da yürüttüğü bayındırlık çalışmaları arasında tarihi eserlerin onarılması, değerlendirilmesi ve sanat dünyasına kazandırılması çalışmalarını da ihmal etmemiştir. Bu arada Yeşil Camii onartıp çevresini düzenletmiş, kısmen gömülü olan şadırvanını ortaya çıkartarak bugünkü durumuna getirmiştir.

Paşa ilde hastane yapımına da önem vermiş, bunlara sürekli gelir kaynakları sağlamıştır. Bu arada Çitli Maden Suyunu bu amaçla

işletmeye açmıştır. Bursa'da kurdurduğu tiyatronun gelirini de Guruba Hastanesi'ne ayırmıştır.

Ahmet Refik Paşanın Bursa'da yürüttüğü imar ve güzelleştirme çalışmalarında, İmparator III. Napolyon zamanında, Paris Valisi ve Belediye Başkanı olan Haussmann'm, İmparatorun desteğiyle gerçekleştirdiği şehircilik çalışmalarından esinlendiği söylenebilir.

Paşa'nın, o tarihte Bursa'da bir tiyatro kurarak kültür çalışmalarına destek olması, gelirini hastanelere ayırması ve bu tiyatronun yaşaması için özel bir çaba sarf etmesi, onu sıradan yöneticilerden ayıran üstün yönlerinden biridir.

Gelin görün ki, Bursa Valiliğinden alınınca, tiyatroya olan ilgisi ve tutkusu en fazla eleştirilen konulardan biri olmuştur.

Valiliği sırasında: Tiyatro ile uğraşması, oyunların provalarında bulunması, tiyatro biletlerini İl Basımevinde bastırması, bu biletleri zaptiye çavuşlarıyla halka dağıtması, haftanın belli günlerinde kadınlara da tiyatroya gitme imkânların sağlaması ve Kız Öğretmen Okulundan, ilgili öğretmeni oyunculara diksiyon dersi vermekle görevlendirmesi gibi olumlu ve övülmeye değer çalışmalarından dolayı eleştirilmiş ve kınanmıştır.

Encyclopedia Britannica, Ahmet Refik Paşanın Bursa'daki çalışmalarını şöyle değerlendirmektedir:

“Asıl temayüz ettiği (sivrildiği) zaman Bursa Valiliği'dir (1879- 1882). Bataklıkların kurutulması, su getirilmesi, yolların köprülerin yapılması, mektep adedinin çoğaltılması, pirinç tarlalarında dut yetiştirmek suretiyle ipekçiliğin ıslahı, Çitli Memba Suyunun açılması, gül yağı istihsalı Ahmet Refik Paşanın eserleri cümlesindendir.”

Ahmet Refik Paşa zekâsı, nükteleri, cesareti, halka yönelik tutumları, bazen yadırganan hareketleri ve kendine özgü giyimi ile döneminde popüler bir kişilik kazanmış, hakkında pek çok fıkra ve olaylar anlatılmaya başlanmıştır. Sevilen ve halika mal olan bir kişi olarak fıkralarının, zaman içinde süslenip zenginleştirilmiş olması mümkün görülmektedir.

Önemli bir kısmı Bursa Valiliği dönemine ait olan bu fıkralarda, yetenekli, çalışkan, kararlı, başarılı ve değişik bir yönetici tipini bulmamak imkânsızdır. Şimdi bu fıkralardan bazılarını aşağıya aktaralım:

Bursa Valisi Ahmet Refik Paşa, kendisine başvuran bir adama sert bir muamelede bulunmuştur. Yanında bulunan bir yakını bu şiddetin

gereksiz olduğunu söylemesi üzerine, Paşa şu cevabı vermiş : "Bilmezsin, o şişmanlar ne domuz olur, ben kendimden bilirim!"

*

* *

Vali Paşa, Mudanya Kaymakamı'na belirli bir yere kadar Bursa yolunun iki yanına ağaç dikirtmesini emreder. Sağlanan fidanlar artınca Kaymakam, daha fazla dikim yapmakta sakınca görmez; belki de Valinin bundan memnun olacağını düşünür.

Vali belirlenen sınır dışında da ağaç dikildiğini görünce, fazla olarak dikilen ağaçların söktürülmesini emreder. Kendisine nedeni sorulunca : "Mudanya Kaymakamı verdiğim emri bu kere fazla icra etti, yarın da eksik icra edebilir. Tam olarak icraya alışmalıdır." der.

*

* *

Bursa Valisi Ahmet Refik Paşa'ya, memurlarından biri şikâyet edilir. Paşa, memuru çağırır, belli bir süre içinde borcunu ödemesini söyler. Fakat süre dolduğu halde borç ödenmeyince şikâyet yenilenir. Paşa borçlu memuru tekrar çağırır ve sorar:

- Buraya nasıl geldiniz?
- Beygir ile efendimiz.
- Çok âlâ oturunuz.

Paşa odacıyı çağırarak kulağına bir şeyler söyler. Bir süre sonra odacı elinde paralarla tekrar makama gelir. Vali Paşa, parayı iki kısma ayırıp bir kısmını alacaklıya, kalanını da borçlu memura verir.

Bundan bir şey anlamayan memura : "Tereddüt etmeyin, der, verdiğim para pazarda satılan atınızın bedelinden size kalan kısmıdır."

*

* *

Vali Ahmet Refik Paşa, Bursa Yeşil Cami avlusunda bulunan şadırvanı, toprak yığıntılarından kurtararak ortaya çıkarmış ve gerekli onarım ve düzenlemeleri yaptırmıştı. Ancak şadırvanın fiskiyesi yerinde değildi. Bir gün ziyaret için gittiği bir evde gördüğü fiskiyenin cami şadırvanına ait olabileceğini düşünmekten kendisini alamadı. Yapılan deneme sonunda fiskiyenin sözü edilen şadırvana ait olduğu anlaşıldı. Bu olay Bursa'da yayılınca, bazı saf kimseler, Vali Paşanın tek gözlüğü ile her şeyi görüp bildiğine inanmaya başladılar.

Bir gün yaşlı bir kadıncağz, Vali Paşa'ya başvurarak, iki yıl önce saatini yitirdiğini, bütün aramalara rağmen bulamadığını, o her şeyi

gören tek gözlüğüyle bakarak saatini bulmasını rica eder. Vali : “Saatini kaybedeli çok zaman olmuş, artık bulunmaz.” der ve kendisine bir saat armağan eder. Yaşlı kadın sevinç içinde dualar ederek makamdan ayrılır.

*

* *

Butsa Valisi Ahmet Refik Paşaya bir gün, uzun süre işsiz kalan bir Bucak Müdürü başvurur. Dilekçe için kâğıt ve pul parasını bulamayan eski müdür, dileğini sözlü olarak anlatır ve bir Bucak Müdürlüğüne atanmasını diler.

Bu dilek üzerine Vali Paşa bir tebeşir getirterek, dilekçinin sırtına şöyle yazar : “Sual olunmak üzere Taraf-ı Defterdariye”. Defterdar şaşkınlık içinde yazıyı okur ve Paşaya giderek : “Seyyar bir havalenizi aldım, ne ferman buyrulur?” der. O da : “Herif pul parasını bile tedarikten aciz kaldığını anlatmak için bana şifahen arzuhal verdi. Ben de sana havale ettim. Açık bir yer bul, tayin et” der.

*

* *

Ahmet Refik Paşa, Bursa'da açtığı tiyatrodan sağlanacak geliri hastane ihtiyaçlarının karşılanmasına ayırır. Bunun için de tiyatronun ilgi görmesi, biletlerinin satılması konusunda büyük bir çaba gösterir. Kent ileri gelenlerini ve devlet memurlarını abone kaydettirir, direnenlere baskı yapar.

O dönemin Kadı Vekillerinden (Yargıç Yardımcısı) Asım Bey, görevi itibariyle tiyatroya gidemeyeceğini ileri sürerek abone parasını ödemez. Bir sabah kalkar bakar ki, arabalığının kapısı önüne duvar ördürülerek hayvanları içeride bırakılmıştır!

*

* *

Bursa Valisi Ahmet Refik Paşa, kazalara teftişe çıkar. O devirde Osmanlı topluluğunda bulunan milletler, milliyetlerini açıkça söylerlerdi. Bunlardan 'Osmanlıyız' diyenler de olurdu. Ama 'Türküm' diyeni pek çıkmazdı. Şüphesiz İmparatorluğun ana unsurunu Türkler oluşturuyordu. Ama bunlar Türklüklerini sanki bir suçmuş gibi saklarlardı. Devlet de, Türklük ayırımı yapmayı, Türklük bilincini uyandırmayı politikasına uygun bulmazdı, bu yüzden, Devlet her dara düştükçe ona asker veren, vergi yetiştiren Türk unsuru ezilmiş ve sinmişti.

Paşa uğradığı İlçelerde halkla sohbet ederken onlara bazen milliyetlerini de sorardı. Bir gezisinde de karşısındakilerden milliyetlerini sordu. Herkes göğsünü gere gere, “Boşnağın, Arnavudun, Çerkezin”

diyordu. Sıra bir kenarda sessizce duran bir ihtiyara gelmişti. Kısıtık bir sesle, ezile büzüle : "Türküm efendim" dedi. Paşa:

— Öyle niçin sıkılıyorsun? Türk olmak kabahat mı? Bak ben de Türküm, deyinca adamcağızın dili çözüldü:

— Sahi mi Paşa, sen de Türk müsün? Demek Türk'ten de Paşa olurmuş ha...

Vali Paşanın gözleri dolmuştu, şöyle cevap verdi:

— Paşa da kim oluyor? Türklerden Padişah çıkar, Padişah... Anladın mı?

İLMÎ ÇALIŞMALARI VE ESERLERİ

Ahmet Refik Paşa, resmi görevlerinin ve günlük yaşantılarının yanında, Türkçülük ülküsü güden, bu uğurda çalışan, eserler veren bir kişiydi. Ülkemizde bilinçli Türkçülüğün Ahmet Refik Paşa ile başladığı söylenebilir.

Doğu ve Batı dillerini çok iyi bilen Ahmet Refik Paşa bilgili, kültürlü, çağının en aydın kişilerinden biriydi.

Ahmet Refik Paşanın, ilk bilimsel çalışmaları tarih alanında olmuştur. Eserlerinden daha çok, Türk tarih anlayışı ve konuyu ele alışı önemlidir.

Tanzimat'a gelinceye kadar tarihçiler, Osmanlı ve İslam tarihini incelemek ve bilgi vermekle yetinmişlerdir. Türk tarihinin eski çağlarının incelenmesine Tanzimat'la başlanmıştır.

Ahmet Refik Paşanın, Ebu gazi Bahadır Han'dan çevirdiği 'Secerei Türkî', Türklük dünyasının yeni bir görüşle tanınmasına yol açmıştır.

'Hikmet-i Tarih' Darülfünunda (Üniversite) okuttuğu Tarih Felsefesi derslerinin özetidir. Bu eserde tarih, Âdem ile başlatılmakta, peygamberlerle ilgili bilgiler verilmektedir. İlk çağda yaşamış çeşitli ulusların tarihleri de anlatılmaktadır.

'Fezleke-i Tarihi Osmani' adlı eseri, Rüştîyeler için ders kitabı olarak hazırlanmış olup Osmanlı tarihini incelemektedir. Kendinden sonra yazılan eserlere örnek olmuştur.

Ahmet Refik Paşa, Türk Dili üzerinde de çalışmış, 'Lehçe-i Osmani' adlı eseriyle Türk Dili ve Türk Lehçeleri üzerine geniş bilgiler vermiştir. Halıkın konuştuğu Türkçe'nin ilk sözlüğü olması bakımından Lehçe-i

Osmanî ilginç bir eserdir. 1876'da yayınlanan ilk bölümünde Türkçe sözcükler ve deyimler yer alır. 1889'da yayımlanan ikinci bölümü çok kullanılan Arapça ve Farsça sözcüklere ayrılmıştır.

Ahmet Refik Paşanın Türk folkloru bakımından önemli bir eseri de 'Müntahabatı Durub-ı Emsal' adındaki Atalar Sözü kitabıdır. Bu eserde ayrıca Türkçe deyimler, tekerlemeler, özlü beyit ve mısralar da yer almıştır.

Paşa, kısaca açıklanan bilimsel çalışmaları dolayısıyla 1875 yılında Petersburg (Leningrad) Akademisi'ne üye seçilmiştir.

Yukarıda sayılan telif eserlerinden başka, Moliere'in pek çok oyununu Türkçeye çevirmiş ve bunlardan bazılarını uyarlamıştır. Çevirilerinden bir kısmı manzumdur. Bunlardan hece vezniyle olanlar daha başarılıdır. Bu oyunlardan çoğunu Bursa'da kurduğu tiyatrodaki sahneye koydurmuştur. Bu yüzden Moliere ile Ahmet Refik Paşa arasında sıkı bir bağlantı vardır. Paşa, Fransız yazarlarından roman çevirileri de yapmıştır.

Ahmet Refik Paşa, dil ve tarih üzerine yazdığı eserleriyle kendi döneminde ve sonraki yıllarda etkili olmuş, özellikle Ziya Gökalp ve Ömer Seyfettin üzerinde derin izler bırakmıştır.

Ahmet Refik Paşa, yalnız eserleriyle değil, dil, tarih ve sanat konularında yaptığı konuşmaları ve söyleşileri ile de çevresindekileri geniş kültüründen yararlandırmış, renkli kişiliği ile daima ilgi görmüştür.

Kendisini arayan, soran ve engin bilgisinden nasiplenmek isteyenler arasında, yabancı araştırmacılar da eksik olmamıştır.

Ne mutlu Ahmet Refik Paşaya (ki, Türkçülük konusunda, tiyatro alanında en başta olmanın şerefini taşımakta, idare adamı olarak da daima anılmaktadır.

KAYNAKÇA

Son Sadrazamlar ve Başvekiller, M. Zeki Pakalın, 1942. Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar, İ.E.M. Kemal, 1944. Ahmet Refik Paşa, Sevim Güray, T.D.K. Yayını, 1966. Meşhur Valiler, İçişleri Bakanlığı, 1966.

İslâm Ansiklopedisi.

Meydan Larousse.

**1 OCAK 1986 - 28 ŞUBAT 1986 TARİHLERİ ARASINDA
RESMÎ GAZETE DE YAYIMLANAN İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
VE MÜLKİ İDARE AMİRLERİ İLE İLGİLİ MEVZUAT
(KRONOLOJİK FİHRİST)**

Haydar ÖZTÜRKÇÜ
APK Uzman Yardımcısı

I. KANUNLAR

		Yayımlandığı Resmî Gazetinin:	
Tarihi	Sayısı	Konusu	Tarihi Sayısı
25.12.1985	3249	Memurlar ile Diğer Kamu Görevlilerinin Bazı Disiplin Cezalarının Affa Hakkında Kanun.	3.1.1986 18977
25.12.1985	3250	6136 Sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanunu Tadil Eden 2305 Sayılı Kanuna Bir Ek Madde Eklenmesi ve 2 nci Maddesinin Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun.	3.1.1986 18977
24.12.1985	3246	17.7.1964 Tarihli ve 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanununa Ek Geçici Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun.	10.1.1986 18984
7.1.1986	3251	17.7.1964 Tarihli ve 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Kabulü Hakkında Kanun.	14.1.1986 18988
7.1.1986	3252	9.7.1945 Tarihli ve 4792 Sayılı Kanunun 11 inci Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Kabulü Hakkında Kanun.	14.1.1986 18988

7.1.1986	3253	2.9.1971 Tarihli ve 1479 Sayılı Kanunun Bir Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun.	14.1.1986	18988
9.1.1986	3255	Türk Ceza Kanununun 176, 177 ve 178 inci Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun.	15.1.1986	18989
23.1.1986	3257	Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu.	7.2.1986	19012

II. KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMELER

Yayımlandığı Resmi Gazetenin:

Tarihi	Sayısı	Konusu	Tarihi	Sayısı
27.2.1986	KHK/253	5682 Sayılı Pasaport Kanununun Değişik 22 nci Maddesinin Birinci Fıkrasına Bir Cümle Eklenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname.	28.2.1986	19033

III TÜZÜKLER

Yürürlüğe Koyan

Bakanlar Kurulu Kararının:

Tarihi	Sayısı	Konusu	Yayımlandığı Resmi Gazetenin:
11.12.1985	85/10163	Sakatları Koruma Milli Koordinasyon Kurulu Çalışma Usul ve Esaslarına İlişkin Tüzük.	9.1.1986 18983

IV.BAKANLAR KURULU KARARLARI

Tarihi	Sayısı	Konusu	Yayımlandığı Resmi Gazetenin:
11.12.1985	85/10162	Ankara Soroptimist Kulübü (Meslek Kadınları Derneği) 'nin Kamu Yararına Çalışan Derneklerden Sayılmasına Dair Karar.	3.1.1986 18977
3.1.1986	86/10256	1986 Yılı Genel ve Katma Bütçe Kanunlarına Bağlı Ödeneklerden Kesinti Yapılmasına Dair Karar.	11.1.1986 18985

27.12.1985	85/10221	Bazı Belediyelerde İşletilen İskelelerden Geçecek Yolcu, Hayvan ve Araçlardan Alınacak Ücretlerle İlgili Karar.	11.1.1986	18985
3.1.1986	86/10224	Kimlikleri Belirtilen Kişilerin Türk Vatandaşlığına Alınmasına Dair Karar.	13.1.1986	18987
20.12.1985	85/10209	Kamu Konutları 1986 Yılı Kira Bedellerinin Tespiti ile İlgili Karar.	16.1.1986	18990
27.12.1985	85/10218	Bazı Derneklerin Kamu Yararına Çalışan Derneklerden Sayılmasına Dair Karar.	19.1.1986	18993
20.12.1985	85/10208	Bazı Belediyeler ve İl Özel İdareler ile Bunların Kurdukları Birlik, Müessese ve İşletmelere Ait Ekli Cetvellerde Sınıfı, Unvanı, Derecesi ve Sayısı Gösterilen Kadroların İptal ve İhdası.	22.1.1985	18996
17.1.1986	86/10266	İhtiyaç Fazlası Yükümlülerin Askerliğe Tabi Tutulma ve Bu Görevi Yerine Getirme Esaslarına Dair Karar.	30.1.1986	19004
17.1.1986	86/10262	123 Kişinin Türk Vatandaşlığına Kabulü Hakkında Karar.	31.1.1986	19005

V. YÖNETMELİKLER

A.BAKANLAR KURULU KARARI İLE YÜRÜRLÜĞE KONULAN YÖNETMELİKLER

Yürürlüğe Koyan Bakanlar Kurulu Kararının:			Yayımlandığı Resmi Gazetenin:	
Tarihi	Sayısı	Konusu	Tarihi	Sayısı
10.12.1985	85/10152	Ulusal ve Resmi Bayramlarda Yapılacak Törenler Yönetmeliği'ne Bağlı (Ek-1 İşaretli) Listede Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik.	3.1.1986	18977
6.12.1985	86/10260	İlk Defa Devlet Kamu Hizmeti ve Görevlerine Devlet Memuru Olarak Atanacaklar İçin Mecburi Yeterlik ve Yarışma İmtihanları Genel Yönetmeliği.	30.1.1986	19004
13.1.1986	86/10286	Disiplin Kurulları ve Disiplin Amirleri Hakkında Yönetmelik.	30.1.1986	19004

25.1.1986 86/10314 Ad Değiştirme Uzmanlar Kurulu
Kuruluş, Görev ve Çalışma İlke ve
Usulleri Hakkında Yönetmeliğin
Yürürlükten Kaldırılması Hakkında karar 14.2.1986 19019

**B. BAKANLIKLAR VE KURUMLAR TARAFINDAN
YÜRÜRLÜĞE KONULAN YÖNETMELİKLER**

Konusu	Yayımlandığı Resmi Gazetenin: Tarihi	Sayısı
T.C. Emekli Sandığı Borç Para Verme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik.	3.1.1986	18977
Talih Oyunları Yönetmeliği Değişikliği.	15.1.1986	18989
1615 Sayılı Gümrük Kanununa Bağlı Gümrük Yönetmeliğinin 709 uncu Maddesinin 4 üncü Paragrafının Değiştirilmesine Dair Yönetmelik.	6.2.1986	19011
İstanbul Polis Hastanesi Döner Sermaye İşletmesi Yönetmeliği.	9.2.1986	19014
İtfaiye Teşkillerinin Kuruluş, Görev, Eğitim ve Denetim Esaslarına Dair Yönetmelik Değişikliği.	9.2.1986	19014
İçişleri Bakanlığı'nın İl Özel İdareleri, Belediyeler veya Bunlara Bağlı Kurumlar Tarafından İşletilen Elektrik, Havagazı, Tramvay ve Tünel İşletmelerinin Alım ve Satım Esaslarına İlişkin Yönetmeliğin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Yönetmelik.	10.2.1986	19015

VI. TEBLİĞLER VE GENELGELER

Seri Numarası Konusu	Yayımlandığı Resmi Gazetenin: Tarihi	Sayısı
95 Devlet Memurları Kanunu Genel Tebliği.	24.1.1986	18998
3 1986 Mali Yılı Bütçe Uygulama Talimatı.	26.1.1986	19000
171 Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği.	27.1.1986	19001
2886 Sayılı Devlet İhale Kanununun 28. Maddesine Göre İhalelerde Uygulanacak Azami İndirim Miktar ve Oranları ile Uygun Teklifin Tercihinde Kullanılacak Kriter ve Usuller.	29.1.1986	19003
1 Vergi İadesi Genel Tebliği.	9.2.1986	19014
147 Gelir Vergisi Genel Tebliği.	9.2.1986	19014
2 1986 Yılı Bütçe Uygulama Talimatı.	12.2.1986	19017
Maliye ve Gümrük Bakanlığının Oyun Kâğıtları Hakkında Genel Tebliği.	14.2.1986	19019